

revista arhivelor

ANUL LV

VOL. XL

Nr.

4

1978

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR
STATULUI DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Apare de patru ori pe an

Redacția : București, Str. Arhivelor nr. 2, sect. VI

Telefon : 13.37.77

SUMAR

	Pag.
I. GAL — Baza documentară în slujba cercetării științifice.	385
2050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT	
A. DEAC — 1918 — Marea Unire	386
60 DE ANI DE LA FAURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN	
V. ARIMIA — Documente.	401
M. MUȘAT — Marea unire din 1918 și confirmarea ei internațională	417
STUDII ȘI COMUNICĂRI	
AL. MATEI — Clujul — centru al rezistenței forțelor democratice împotriva regimului fascist-northyst.	425
TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ	
M. CIUCA — Arhivele existente în depozitele Arhivelor Statului și la alți deținători.	429
C. DINU, V. NICULA — Constituirea dosarelor pe termene de păstrare	444
LEGISLAȚIE	
T. NECȘA — Aplicarea actelor normative în activitatea de arhivă	447
VIATA ȘTIINȚIFICĂ	
x x x — Cercetări în arhivele de peste hotare.	449
CRONICA	
E. IOSEFIDE — Sesiunea științifică „130 de ani de la revoluția burgheză-democratică din 1848“	464
M. TUDORICA — Simpozionul „Microfilmarea și utilizarea microfilmelor“	464
A. ADAMACHE — Mesaje dimbovitene în timp	466
R. IONESCU — Noi fonduri la sala de studiu	466
NOTE BIBLIOGRAFICE	468
LISTA DOCUMENTELOR PUBLICATE ÎN VOL. XL	474
GOTAR OCTAVIAN	479
FLOREA CONSTANTIN	481

CONSILIUL DE CONDUCERE :

Vasile Arimia — președinte, Dan Berindei, Ioana Burlacu, Iulian Cîrțină, Costin Feneșan, Elena Gheorghe, Mihail Guboglu, Viorica Hostiuc, Ștefan Hurmuzache, Dumitru Ivănescu, Corneliu Lungu, Alexandru Matei, Nicolae Mocioiu, Mircea Mușat, Maria Pirvulescu, Emilia Poștăriță, Ioan Pușcaș, Ioan Ranca, Traian Rus, Maria Soveja, Mioara Tudorică.

COLEGIUL DE REDACȚIE :

Vasile Arimia, Ioana Burlacu, Costin Feneșan, Elena Gheorghe, Viorica Hostiuc, Ștefan Hurmuzache — redactor șef, Corneliu Lungu, Mircea Mușat, Mioara Tudorică

Redactor : Mioara TUDORICA
Secretar de redacție :
Elena GHEORGHE

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Revista Arhivelor

Anul LV
Vol. XL

P.52276/1979

BUCUREȘTI, 1978

Nr. 4

BAZA DOCUMENTARĂ ÎN SLUJBA CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE

IONEL GAL

În cei aproape 150 de ani de activitate, Arhivele Statului au acumulat un prețios tezaur de documente a cărui importanță pentru istoria patriei este covârșitoare. Astăzi, fără cercetarea acestor izvoare, studiarea istoriei naționale nu este posibilă căci ele reflectă în modul cel mai autentic coordonatele pe care se înscrie bogata civilizație materială și spirituală durată pe teritoriul țării noastre, evoluția poporului român, participarea și aportul său la istoria și cultura universală.

Conducerea partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu personal, au subliniat în numeroase documente importanța studierii istoriei prezentând trecutul ca un generator al prezentului care, la rîndul său, determină și prefigurează viitorul.

„Trebuie să tragem învățăminte din istoria patriei noastre — arăta tovarășul secretar general — și să facem totul pentru a asigura dezvoltarea continuă a poporului nostru, a națiunii noastre, a independenței și suveranității naționale, întrucît numai în acest fel poporul român va putea să-și asigure un loc de cinste în rîndul popoarelor întregii lumi, va putea să-și aducă contribuția la progresul și civilizația omenirii”.

Directivele date cu prilejul sărbătoririi unor momente deosebite din istoria poporului nostru, au orientat cercetarea istorică pe făgașurile ei esențiale, stabilind un amplu program de cercetare ce a fost pus în fața istoricilor în vederea celor două acțiuni de importanță majoră care se vor desfășura în anul 1980. În planul de măsuri aprobat de conducerea partidului, la indicațiile tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, sînt prevăzute o serie de acțiuni care să îmbrățișeze întregul trecut de luptă al poporului român, începînd cu primele atestări referitoare la strămoșii noștri și pînă la luptele revoluționare duse de partidul clasei muncitoare pentru realizarea României socialiste.

Aceste sarcini importante, rezultate din documentele de partid, impun valorificarea cît

mai deplină a bogăției și varietății informației înmagazinate în fondurile și colecțiile arhivistice conservate de Arhivele Statului, prin modalități specifice.

Rezultat al acumulărilor de secole a celor mai valoroase documente, Arhivele Statului dețin în prezent fonduri și colecții care reprezintă un adevărat tezaur istorico-documentar. An de an baza documentară a cunoscut o creștere cantitativă și mai ales calitativă, impulsionată în ultimii ani de măsurile Decretului 472/1971, completat în anul 1974 și de imperativele activității de cercetare științifică.

Avînd la bază principiile fundamentale ale arhivisticii, actuala reglementare constituie, neîndoios, o măsură de rezonanță internațională ce se înscrie în efortul întregii umanități de a-și ocroti valorile create în timp prin truda mîinilor și a minții omului. Ea conferă un cadru juridic corespunzător activității arhivistice creînd mari posibilități de organizare și folosire a Fondului Arhivistic Național. Conform acestuia sfera tezaurului arhivistic al țării se lărgeste, cuprinzînd alături de documente create în decursul vremii de organele de stat și instituțiile administrative, documentele create de cultele religioase și de persoane fizice. Astfel, fondurile și colecțiile conservate în depozitele Arhivelor Statului se întregesc în chip fericit cu documentele de valoare istorică preluate din arhivele particulare și cele ale cultelor, deschizînd cercetării posibilitatea abordării problemelor într-un context mai amplu, oferindu-i acestea noi izvoare istorice ce reflectă veridic realitățile timpului.

În cursul anului trecut Direcția generală a Arhivelor Statului și filialele sale au preluat de la organizațiile socialiste documente create în anii revoluției populare și ai construcției socialiste ce reflectă profunde transformări economico-sociale și culturale, petrecute în țara noastră în această perioadă. La acestea se adaugă alte documente preluate de la organizații de cult și cele achiziționate de la persoane particulare, mărturii istorice ale luptei pentru dreptate socială, unitate și independență a poporului nostru, ale dezvoltării sale spirituale de-a lungul veacurilor.

Subliniind dezvoltarea bazei documentare a țării, este important să relevăm și completarea ei cu noi informații documentare din arhivele străine. Preocuparea înaintașilor de a investiga în arhivele, bibliotecile și muzeele

din străinătate cu scopul de a cunoaște aspecte referitoare la istoria poporului nostru, a cunoscut în ultimul deceniu o substanțială creștere, atât ca arie geografică cit și tematică, aducându-se în țară importante documente, reproduceri sub formă de microfilme și xerocopii.

Prin baza documentară de care dispunem se poate afirma cu toată certitudinea că, în prezent, Arhivele Statului reprezintă pe plan național principalul depozitar al valorilor arhivistice, bogăția și varietatea documentelor conservate în depozitele sale constituind principalul izvor documentar pentru cele mai diverse domenii de activitate.

Cronologic, fondurile și colecțiile arhivistice îmbrățișează un lung răstimp istoric, începând din secolul al XIII-lea și pînă astăzi, iar sub raportul conținutului oglindesc zbuciumata istorie a poporului român. Atît de diverse ca proveniență și, desigur, ca preocupări, ele își dezvăluie o latură comună, reflectînd realități economice, politice, sociale și culturale, consemnînd situații și stări care determină și evidențiază în ultima instanță, relațiile sociale ale timpului.

Privită în perspectivă activitatea de completare a bazei documentare a Arhivelor Statului va cunoaște o amploare deosebită, fără ca ea să constituie un scop în sine. Finalizarea acestei ample acțiuni se concretizează în efortul permanent susținut de Arhivele Statului, în vederea introducerii în circuitul științific a noi fonduri și colecții prin elaborarea instrumentelor de informare științifică, ediții de documente și alte lucrări de specialitate.

Astăzi, în sălile de studiu ale Arhivelor Statului, stau la dispoziția cercetătorilor mii de inventare pentru fondurile și colecțiile din depozite și tot mai multe instrumente de informare științifică (13 îndrumătoare arhivistice, 16 volume de cataloage de documente, 24 indici cronologici) și ediții de documente. Pînă în prezent Arhivele Statului au elaborat 25 de volume de documente cu o tematică orientată pe probleme importante și actuale ale cercetării științifice contribuind la cunoașterea mai aprofundată a unora dintre procesele social-economice și politice de mare însemnătate pentru istoria României. În cadrul acestora se detașează, prin importanța și ținuta științifică, ediția de documente „Independența României”, realizată în colaborare cu Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, Academia Republicii Socialiste România și Academia de Științe Sociale

și Politice. Fondul documentar al celor trei volume, selecționat din depozitele de arhivă și biblioteci din țară și din arhivele străine din 12 țări, a fost apreciat de specialiști ca un material de interes excepțional, iar ediția în ansamblu, a fost apreciată ca „rezultatul unei munci sistematice, încheiată cu o excelentă selecție, care a pus în valoare aspectele cele mai semnificative”.

Este revelator, în acest sens, faptul că, numai în cursul anului trecut, sălile de studiu ale Direcției generale ale Arhivelor Statului au fost frecventate de 2 613 cercetători care au studiat aproape 80 000 unități arhivistice la care se adaugă un număr de circa 9 490 cadre microfilm și xerografii, ceea ce înseamnă o creștere de 20% față de situația de acum 5 ani. Documentele cercetate prin sălile de studiu ale Arhivelor Statului au constituit baza de informare a majorității lucrărilor cu profil istoric, monografii, ediții de documente, studii, articole elaborate de specialiști.

În acest context, se cuvine să arătăm că elaborarea Tratatului de istorie a României și a altor lucrări fundamentale ale istoriografiei românești determină nu numai o continuă dezvoltare a bazei documentare și introducerea informațiilor în circuitul științific, dar și o preocupare sistematică de cercetare și interpretare a lor, de confruntare cu necesitățile prezente și viitoare ale științelor social-politice. Din acest punct de vedere sînt cîteva probleme care trebuie să fie pe deplin lămurite. În primul rînd se impune stabilirea priorităților pentru inventarierea documentelor și elaborarea unor instrumente științifice în funcție de necesitățile imediate sau de perspectivă ale frontului istoriografic, precum și de problemele la care istoriografia națională nu a putut să dea un răspuns din lipsă de informație documentară. Aceste precizări vor reprezenta și un îndreptar prețios pentru investigarea arhivelor de peste hotare, precum și pentru elaborarea prognozelor, încheierii unor acorduri sau convenții cu institute similare din străinătate. În același timp, ele vor contribui la eliminarea unor aspecte de paralelism și suprapunere, ducînd la creșterea eficienței deplasărilor în străinătate. De asemenea, este de dorit ca largul front de cercetători să contribuie la găsirea unor forme noi, eficiente care să grăbească darea în folosință a valorilor documentare. Totodată, perfecționarea metodologiei editării izvoarelor documentare pentru diferite epoci is-

torice și a căilor de lărgire a colaborării dintre arhive și institutele de cercetare pe multiple planuri, vor constitui tot atâtea modalități de impulsționare a activității arhivistice în ansamblul său. Rezultatele obținute pînă în prezent în cadrul fructuoasei colaborări dintre Arhivele Statului și instituțiile științifice cu profil istoric reprezintă garanții sigure că și în viitor se vor obține noi realizări menite să îmbogățească patrimoniul istoriografic național.

Pentru Arhivele Statului elaborarea lucrărilor științifice arhivistice va constitui o sarcină permanentă și cardinală. Lor li se vor adăuga și alte lucrări pe teme importante și actuale care să servească și la realizarea Tratatului de istorie a României. Între acestea amintim edițiile de documente și monografiile a căror tematică relevă permanența populației autohtone românești pe teritoriul țării noastre de-a lungul secolelor, lupta țărilor române pentru unitate și neatîrnare, semnificația unor evenimente și procese istorice ca Revoluția din anul 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, Revoluția de la 1848, Unirea Principatelor, făurirea statului național unitar român, transformările social-politice din anii construcției socialismului, aportul poporului român la dezvoltarea patrimoniului civilizației universale.

Astfel, alături de celelalte instituții științifice de profil, Arhivele Statului vor desfășura o activitate efectivă de punere în valoare, în lumina materialismului dialectic și istoric, a

adevărului obiectiv, asupra originii și continuității poporului nostru în vatra strămoșească, a luptei sale pentru apărarea gliei străbune, pentru afirmarea dreptului sacru de a trăi liber în propria patrie, pentru o viață mai bună, mai demnă, participînd astfel la nimicirea teoriilor neștiințifice, ce se vîntură încă în străinătate privitoare la unele probleme fundamentale ale istoriei românești.

Pentru realizarea tuturor acestor activități la nivelul științific cerut, Direcția generală a Arhivelor Statului se va preocupa de perfecționarea pregătirii profesionale a tuturor cadrelor, acordînd o atenție deosebită studierii limbilor și paleografiilor latină, greacă, osmană, gotică, precum și a celor moderne.

Întreaga activitate arhivistică, organizată și desfășurată la nivelul cerințelor actuale ale frontului ideologic și științific pe care îl slujește, urmărește ridicarea nivelului științific al muncii, creșterea rolului și aportului său la dezvoltarea istoriografiei naționale. Printr-o bună conlucrare cu instituțiile de cercetare și cultură, participînd nemijlocit la manifestările științifice de interes național, Direcția generală a Arhivelor Statului își va împlini nobila misiune de a pune la îndemîna cercetării temeiurile documentare ale istoriei naționale, pentru aprofundarea cunoașterii trecutului de luptă și muncă al poporului, a conturării imaginii devenirii noastre într-o relație de nedespărțit, trecut — prezent — viitor.

2050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT

1918 : MAREA UNIRE

AUGUSTIN DEAC

Anul 1918 reprezintă un moment epocal în istoria multimilenară a poporului român: desăvârșirea statului unitar român modern. La înfăptuirea acestuia și-au adus contribuția toate clasele și grupurile sociale din toate provinciile românești. Acest mareș eveniment era o împlinire, ce-și are începuturile cu milenii în urmă.

Ascendent al viguroasei ramuri geto-dace a străvechilor traci, poporul român este unul dintre cele mai vechi popoare ale Europei. „Este vorba de un popor — după cum aprecia marele nostru istoric Nicolae Iorga — care, prin strămoșii săi, își are rădăcini de patru ori milenare“, aceasta face tăria poporului¹. În marea vatră a Daciei, care cuprindea un vast teritoriu carpato-dunărean-pontic* strămoșii poporului român *geto-dacii*, făuritori ai unei strălucite civilizații, și-au organizat statul „ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista“², în secolul I î.e.n. „Stăpînitor al tuturor pămînturilor de dincolo și dincoace de Dunăre“ — după cum se amintește în inscripția de la Dionysopolis — El, Burebista, bazîndu-se pe unitatea etnică, lingvistică, de cultură și economică a lumii geto-dace, realizează unificarea tuturor organizațiilor statale dacice într-un stat unitar centralizat și independent — *Dacia*.

Nu este întîmplător faptul că, de atunci și pînă în zilele noastre, de-a lungul a mai bine de două milenii în conștiința tuturor generațiilor a fost mereu trează ideea Daciei, a primului lor stat centralizat și independent, că toată suflarea românească, regi, domnitori sau voievozi și, mai apoi, clase, grupări politice și personalități au acționat pentru refacerea statului Dacia. Acest curent de masă al dacoromânismului, a fost deosebit de clar ilustrat în

revista socialistă română, semnificativ intitulată „Dacia viitoare“, apărută în 1883: „Voim Dacia așa cum ea fu, căci istoria, trecutul, țărîna de douăzeci de ori seculară a strămoșilor, ne dau dreptul a aspira la o Dacie română“³.

Urmas al „celor mai drepți și mai viteji dintre traci“ — cum îi numea Herodot pe getodaci — poporul român s-a distins întotdeauna ca un popor profund democratic și de omenie, pătruns de dragoste pentru adevăr și dreptate, dirz și neînfîcat în luptă, s-a distins prin voința de a fi pe deplin stăpîn pe destinul său, de a-și făuri viitorul în deplină libertate. De-a lungul istoriei sale multimilenare, poporul nostru a fost nevoit să înfrunte vicisitudinile aspre ale istoriei, să poarte o luptă continuă pentru apărarea pămîntului străbun, pentru a-și apăra ființa sa etnică și a-și asigura condițiile necesare dezvoltării sale materiale și spirituale. „Împrejurările istorico-sociale vitrege în care și-a dus existența — releva tovarășul Nicolae Ceaușescu — au obligat poporul român, din cele mai vechi timpuri, să-și apere dreptul la viață cu arma în mînă. Rezistînd tuturor încercărilor, el a străbătut vremurile de restriște și a ieșit la lumină, cucerindu-și locul ce i se cuvenea în marea familie a popoarelor lumii, pentru că întotdeauna a fost animat de o nestrînsă dragoste de patrie, de curaj și spirit de abnegație. Sentimentul patriotismului fierbinte a fost transmis ca o făclie, din generație în generație“⁴.

Această particularitate specifică și-a pus amprenta — după cum se remarcă în Programul Partidului Comunist Român — asupra întregii evoluții sociale a României, asupra felului de a fi și de a gîndi al poporului român, asupra însuși destinului său istoric caracterizat prin luptă hotărîtă plină de sacrificii pentru libertate și unitate, pentru dreptul de a fi stăpîn în propria țară⁵.

După cum se știe, încă pe vremea strămoșilor românilor, Dacia a fost amenințată de ne-

¹ Nicolae Iorga, *Originea, firea și destinul neamului nostru*, în *Enciclopedia României*, vol. I, București, Imprimeria Națională, 1938, p. 33.

² *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Edit. politică, 1975, p. 27.

³ „Dacia Viitoare“, Paris, an I, nr. 2 din 15 martie 1883.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *O jumătate de secol de la marea epopee a Mărășeștilor*, București, Edit. politică, 1967, p. 5.

⁵ *Programul Partidului Comunist Român...* București, Edit. politică, 1975, p. 29.

numărate pericole, dintre care cel mai important a fost imperiul roman. Existența unui puternic stat dac la frontierele vastului imperiu roman nu era văzută cu ochi buni la Roma. În urma războaielor pornite de imperiul roman împotriva dacilor și înfringerea regelui Decebal, o parte a Daciei a fost transformată în provincie romană, aceasta fiind menținută sub ocupație cu ajutorul legiunilor și cohortelor romane.

Cu toate aspectele negative pe care le-a avut ocupația romană, influența civilizației materiale și spirituale romane, împletirea acesteia cu vechea cultură autohtonă dacică a determinat o înflorire economico-socială a acestor meleaguri și-au pus amprenta asupra întregii evoluții istorice ulterioare a societății din acest spațiu geografic. Românii și-au păstrat neîntrerupt continuitatea materială și etnico-lingvistică pe întreg teritoriul corespunzând vetrei străvechi a Daciei.

Este cunoscut că veacuri de-a rândul, pe meleagurile patriei noastre — ca de altfel și pe teritoriile altor state europene — s-au perindat diferite neamuri, seminții migratoare, dornice de jaf și cotoșiri care, de regulă, erau purtătoare ale unor civilizații inferioare. Prezența acestora și războaiele pustiitoare pe care le-au purtat au frinat temporar dezvoltarea forțelor de producție, dar n-au putut schimba caracteristicile spirituale și morale ale poporului român, nu l-au putut abate din drumul său istoric obiectiv⁶.

Către ultimul pătrar al mileniului I e.n. pe toată aria de locuire a românilor este atestată existența unui mare număr de organizații politice de tip feudal — voievodate, care, deși se aflau în stadii diferite de dezvoltare economică, socială, politică și culturală, aveau atribuțiile unor state feudale românești, factori importanți de ordine și stabilitate politică, care au constituit stăvile puternice în calea populațiilor migratoare.

La sfârșitul mileniului I al erei noastre și începutul celui următor, procesul obiectiv care ducea spre centralizarea voievodatelor românești din întreg „pământul nemărginit al Dacilor” — după cum amintesc o seamă de izvoare bizantine — într-un stat feudal, unitar a fost împiedicat de o serie de factori interni și externi — obligând pentru un timp poporul ro-

mân să trăiască despărțit în mai multe voievodate, țări, valahii.

În luptă cu tendințele de cucerire ale unor regate vecine, românii reușesc să unifice voievodatele din sudul Carpaților în Statul „Țara Românească”, iar sub domnul Basarab în anul 1330, să obțină prin luptă independența lui absolută.

La răsărit românii s-au unit în Statul feudal „Moldova” sub domnul Bogdan, în anul 1359. Acestea erau state românești suverane, independente, la nivelul statelor feudale existente în întreaga Europă.

În pofida rezistenței eroice a voievodatelor feudale românești din Transilvania, care sub vestiții conducători Menumort, Gelu, Glad, au luptat aprig pentru apărarea neafirmării și libertății lor împotriva tendințelor de cucerire ale regatului ungar, ele au căzut vremelnice sub stăpânirea regilor Ungariei. La sfârșitul secolului al XIV-lea un nou pericol extern se ivește pentru țările române: Imperiul otoman.

Rezistența împotriva pericolului otoman și strălucitele victorii militare pentru apărarea pământului străbun, repurtate sub conducerea unor iluștri voievozi și comandanți de oști ca Mircea cel Bătrîn, Ioan de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Ioan Vodă cel Viteaz și alții au permis ca Poarta să cadă la înțelegere cu domnitorii români. Așa dar, vitejia militară și inteligența politică au permis poporului român să-și păstreze neatinse structurile fundamentale ale organizării sale politico-statale, într-o vreme când cuceritorii otomani desființau state, regate și impuneau popoarelor supuse regimul pașalicului. Prin aceste tratate, cunoscute sub numele de Capitulații, Țara Românească (prin actul dat de Sultanul Baiazid lui Mircea cel Bătrîn în anul 1393) continuă „să se cîrmuiască după propriile sale legi... să aibă deplină putere de a face rezel cu vecinii săi sau de a încheia legături de amicitie cu dinșii oricînd va voi”⁷, iar Moldova (prin actul din 1511) era recunoscută de Poartă care se ținea în Moldova să nu fie niciodată călcată sau tulburată, se îndatora să apere Moldova de toți cei ce ar putea să o calce, păzind-o în stare în care a fost înainte, fără a i se face vreo nelegiuire, sau să sufere, să i se facă vreodată cea mai mică dezbinare. Moldova urma să se

⁶ *Începuturile istoriei poporului român*, în „*Anale de istorie*” nr. 4, 1976, p. 152.

⁷ Gh. Petrescu, A. D. Sturdza, D. C. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. I, București, 1896, p. 1—2.

cîrmuiescă după pravilele și canoanele sale, fără să se amestece Poarta cît de puțin, Capi-tulația stabilea că domnii vor fi aleși de norod și întăriți de Poartă ca să stăpînească cît vor trăi, domnii vor fi ocîrmuitorii a tot pămîntul Moldovei⁸. În schimbul acestor recunoașteri țările române au fost nevoite să plătească un anumit tribut, ceea ce leza deplină, absoluta independență a lor. Așa dar, Țările Române nu au fost ocupate, dominate de Imperiul otoman, ele nu au fost transformate în pașalicuri sau raiale otomane, cu excepția Dobrogei și a orașelor port la Dunăre.

Tratatele cu Poarta otomană reinnoite și completate în secolele următoare de domnitorii români Vlad Țepeș, Bogdan al III-lea, Petru Rareș, Vasile Lupu, au reconfirmat statutul politic și juridic al Țării Românești și Moldovei, adăugînd, ca urmare a luptei hotărîte a poporului român, noi elemente menite să întărească poziția autonomă a statelor române⁹.

De un regim similar s-a bucurat și Transilvania, care, după înfringerea armatelor regatului feudal ungar la Mohacs, în anul 1526 și transformarea unei importante părți a Ungariei feudale în pașalic otoman, devine din 1541 Principat autonom, încheind cu sultanul aceleași raporturi cum le aveau celelalte două state românești — Țara Românească și Moldova.

Statele feudale românești s-au afirmat în toată perioada feudalismului, atît pe plan intern cît și extern, întreținînd legături multiple cu o seamă de state europene.

Analizînd situația juridică internațională în această perioadă, Karl Marx aprecia că: „Principatele dunărene sînt două state suverane, sub suzeranitatea Porții, căreia îi plătesc tribut, însă cu condiția ca Poarta să le apere de toți dușmanii din afară, oricare ar fi ei și, totodată, să nu se amestece sub nici o formă în treburile lor interne. Turcii nu numai că nu au dreptul să pună Valahia sub o ocupație străină, dar n-au nici ei

dreptul să treacă pe teritoriul Valahiei fără un motiv serios”¹⁰.

De altfel, între toate țările și provinciile românești a existat o permanentă legătură pe planul social-economic, al organizării interne, al domniei, dregătorilor, justiției, armatei și celorlalte instituții feudale. Ideea unității poporului român, exprimată în comunitatea limbii și culturii, în omogenitatea structurii economice, sociale și politice a fost mereu trează.

Conștiința românității își avea temeiul în realitățile vieții, s-a dezvoltat pe fondul etnic comun al tuturor teritoriilor locuite de poporul român. Munții și riurile n-au despărțit niciodată pe români în acest mare spațiu carpatodunăreano-pontic, după cum nu i-au separat nici hotarele politice vremelnice ale stăpînirilor străine. Dimpotrivă, Carpații și Dunărea i-au unit pe români, care de veacuri au păstrat între ei cele mai strînse și multilaterale legături care au constituit dintotdeauna fermentul unității, a conștiinței de limbă, de cultură comune, grefate pe un fond etnic comun. Conștiința originii etnice și a glorioaselor tradiții istorice, a comunității de limbă și de datini, de credință religioasă și de aspirațiuni spirituale, era trainic păstrată și cultivată în colibe sătenilor, în rîndul meseriașilor și lucrătorilor, al dascălilor și clerului, cu un cuvînt în întreg poporul român. Tocmai de aceea, lupta pentru păstrarea ființei naționale, pentru centralizarea tuturor statelor feudale românești și deplina independență a țării, a constituit o coordonată majoră a istoriei medievale și moderne a României.

În cursul luptelor soldate cu nenumărate jertfe pentru libertatea și independența deplină statală, ca și în intensificarea multiplelor legături între țările române — economice, sociale, politice, culturale, spirituale — poporul român a înregistrat o creștere considerabilă a conștiinței sale. De altfel, ideea originii comune și a unității locuitorilor Moldovei, Țării Românești, Transilvaniei și a celor din sudul Dunării a fost reținută încă din veacul al XV-lea de unii reprezentanți de seamă ai umanismului european și s-a reflectat apoi într-o măsură și mai mare în opera cronicarilor români care nu numai că au consemnat-o ca o realitate existentă, dar au constituit ei înșiși o forță activă în contextul politic al vremii.

⁸ „Arhiva românească”, II, 1845, p. 349—351, 361.

⁹ Gh. Petrescu, D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, *Acțe și documente*, vol. I, București, 1896, p. 68. Astfel prin tratatul din 1634 dintre domnitorul Moldovei Vasile Lupu și sultanul Murad al IV-lea erau reconfirmate aceste drepturi fundamentale proclamîndu-se că „Poarta recunoaște pe Moldova ca țară liberă și înscupă. Poporul Moldovei se va bucura ca și în trecut, de toată libertățile sale, și fără ca Poarta otomană să poată pune vreo piedică. Legile, obiceiurile și prerogativele țării acesteia vor fi puse la pururea neviolabile... Marginele Moldovei se vor păstra neatînte în toată întinderea lor... Moldova va păstra titlul de țară independentă”.

¹⁰ Marx—Engels, *Opere*, București, Edit. politică, 1961, vol. 10, p. 328—329.

Pe aceste temeiuri și sub presiunea pericolului extern unii conducători au încercat în plină epocă feudală, să reunească țările române într-un stat unitar românesc.

În anul 1600 Mihai Viteazul a înfăptuit cea dintâi unire politică a Statelor feudale românești — Țara Românească, Transilvania și Moldova, aducând sub sceptrul său aproape întregul teritoriu al vechii Dacii și intitulându-se „Domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată țara Moldovei“. Unirea Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei, într-un stat feudal centralizat, sub conducerea marelui voievod „s-a înscris pentru totdeauna, cu litere de aur, în hronicul țării, acest act devenind un simbol strălucit, însuflător pentru toate generațiile care au aspirat spre constituirea statului unic național“¹¹.

Actul patriotic și eroic al lui Mihai Viteazul — pentru care și-a jertfit viața — a rămas constant în conștiința posterității ca un simbol al dreptului la unitate și deplină independență a țărilor române, dominând toate planurile politice, militare, culturale, diplomatice ale marilor voievozi ce i-au urmat. Testamentul politic iscălit de Mihai Viteazul cu jertfa singelui său a amplificat gândirea și fapta generațiilor următoare, stimulând dezvoltarea conștiinței naționale, năzuința de unire și independență națională deplină de refacere a vechii Dacii.

Odată cu începutul secolului al XVIII-lea, imperiile reacționare, austriac și rus, prin noi și noi coteropiri și subjugări de țări și popoare ajung să-și dispute preponderența în sud-estul Europei. În aceste împrejurări, Imperiul otoman, aflat în declin, încalcă actele de autonomie ale Țărilor Române, amestecându-se direct în treburile lor interne ceea ce a avut urmări grave în domeniul vieții social-economice și politice. În același timp, numeroasele războaie pustiitoare purtate adeseori de Rusia țaristă, Imperiul habsburgic și Imperiul otoman pe teritoriul românesc, au dus la jefuirea bogățiilor naționale, la distrugerea sau înstrăinarea a numeroase valori materiale și spirituale, la frinarea dezvoltării economice și politice a societății românești în epoca respectivă.

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrate sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România*, 29 noiembrie 1968, în „România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste“, vol. 3, București, Edit. politică, 1969, p. 778.

În vreme ce poporul român, mai mult ca oricând, a fost nevoit să lupte mai îndrăjit pentru apărarea ființei sale, a pământului străbun și pentru dobândirea neatinării complete a patriei sale, Poarta, pentru a-și rezolva propriile interese, a cedat teritorii din trupul Țărilor Române.

Condamnând politica de forță și dictat promovată de marile imperii, Karl Marx aprecia că „Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, pentru că Poarta otomană n-a fost niciodată suverană asupra Țărilor Române. Poarta însăși recunoscuse acest lucru, cînd la Karlovitz, presată de poloni să cedeze Moldo-Valahia, ea răspunsă ce nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece Capitulațiile nu-i confereau decît un drept de suzeranitate“¹².

Pe măsura dezvoltării conștiinței naționale în perioada ascensiunii capitalismului, poporul s-a ridicat hotărît la luptă pentru libertate, apărarea ființei naționale și neatinare, împotriva politicii de forță și dictat a marilor imperii vecine, a politicii reacționare de deznaționalizare forțată a românilor, de implantare în teritoriile românești coteropite de noi și noi elemente străine.

Istoria luptelor poporului român demonstrează cu putere adevărul fundamental că jugul asupririi străine poate frîna, poate întîrzia pentru un timp evoluția unui popor, dar nu poate împiedica realizarea aspirațiilor sale, cucerirea libertății și unității, asigurarea progresului, dacă el este hotărît să lupte pînă la capăt cu fermitate și eroism.

În noua situație, în fața poporului român stăteau sarcini deosebit de mari. El trebuia să ducă lupta împotriva Imperiului otoman pentru respectarea întocmai a tratatelor încheiate de Mircea și Vlad, pentru ca astfel Moldova și Țara Românească să se poată uni liber, apoi trebuia să acționeze pentru înlăturarea dominației străine din provinciile românești asuprite și unirea acestora alături de Moldova și Țara Românească într-un stat unitar modern, centralizat, adică refacerea vechii Dacii, dacă nu în vechile ei hotare, cel puțin în marginile etnice, pînă unde se mai vorbea încă dulcea limbă românească.

În această luptă pentru libertate și unitate națională, poporul român a avut de parcurs un drum lung, sinuos, a trebuit să înfrunte numeroase obstacole de natură externă, în primul

¹² K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 10, București, Edit. politică, 1961, p. 328—329.

rind. De aceea, în concretizarea programului luptei de eliberare națională și unitate statală, în toate provinciile istorice românești, în alegerea căilor de realizare a obiectivelor ei, s-a ținut și trebuie să se țină seama de schimbarea raporturilor de forțe pe plan extern, de situația complexă internațională.

Lupta poporului român pentru unitatea statului național a îmbrăcat totodată forme dintre cele mai diverse: de la activitatea cultural-științifică, începută de reprezentanții Școlii ardelenice, dusă de generația celor ce vor pregăti ideologia revoluției de la 1821, 1848 și a Unirii din 1859, la mișcarea petiționară sau constituțională, diplomatică adresată Marilor Puteri, de la activitatea secretă a societăților revoluționare, la mișcarea revoluționară deschisă și la revoluție, ca în timpul lui Tudor Vladimirescu, în 1848 și în 1918, culminând cu declanșarea chiar a unor războaie naționale drepte: cel din 1877—1878 pentru obținerea independenței depline de stat și cel din 1916 pentru eliberarea teritoriilor aflate sub dominație străină.

Masele populare — țărănimea, care, de altfel, și-a adus în toată perioada medievală o contribuție deosebită la apărarea pământului străbun, precum și muncitorimea, odată cu afirmarea capitalismului — animate de un puternic patriotism, mobilizate pentru cauza națională și socială, au jucat un rol de însemnătate hotărâtoare. Intervenția lor energică în momentele cheie ale desfășurării evenimentelor a fost un factor decisiv în obținerea biruinței finale — unirea tuturor provinciilor românești într-un stat național unitar.

Îmbrăcînd, la început, forma unor nemulțumiri răzlețe, trecute mai tirziu prin conștiința unor bărbați ai neamului, nenumărate proteste atrăgeau atenția stăpînitorilor asupra nedreptăților comise de ei și de multe ori chiar avertizau asupra urmărilor de răzvrătire ce trebuiau să vină. Inocențiu Micu, de exemplu, aprecia într-un memoriu înaintat dietei transilvane la 1736 că: „Națiunea română nu este mai prejos nici uneia din celelalte națiuni ale Transilvaniei”, de aceea „românii trebuie să fie egali în drepturi și să fie declarați a patra națiune constituțională cu reprezentanți în dietă și administrație”. Într-o cerere adresată guvernului Transilvaniei în 1760, Călugărul Sofronie arăta: „Atragem luarea aminte a înaltului guvern că multe plîngerii am făcut pînă acum și puține satisfacții am primit. În jalbele noas-

tre am arătat prin cuvinte că de nu se vor dezlega lucrurile după dorința românilor va pieri dragostea dintre popoare și tot Principatul va fi răsturnat”.

Alternînd cu aceste forme protestatare pașnice, întîlnim pe întregul parcurs al istoriei poporului român mișcări violente cu caracter social, păstrînd și ele ca deziderat eliberarea socială, națională și unitatea statului român. Desprindem ca deosebit de însemnată răscoala populară condusă de Horea, Cloșca și Crișan de la 1784. La aceste mișcări participau adesea înfrățiți, alături de iobagii români care au format marea masă a răscoalei și iobagi maghiari și sași, spulberînd astfel sămînța vrajbei dintre naționalități și unindu-se în lupta împotriva asupritorului comun. În însemnările sale, Karl Marx, surprinzînd semnificația răscoalei țăranilor de la 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, aprecia: Maghiarii (clasele dominante) erau stăpînii cauzei, supunînd pe țărani la cele mai grele corvezi. În 1784, Horea plănuiește eliberarea neamului său... Singeroasă Jaquerie... Horea și Cloșca au fost trași pe roată. Horea a devenit eroul poveștilor populare și simbolul renașterii Daciei¹³.

Opera colectivă a cărturarilor Școlii ardelenice „Suplex Libellus Valachorum”, reprezintă primul program politic al românilor din Transilvania. El a ajuns pînă pe treptele scaunului imperial, fiind prezentat împăratului Leopold al II-lea de episcopul Gheorghe Adamovici și de Ioan Bob. Această intervenție ca și cea a lui Horea care umblase pe drumurile Vienei, ca și multe altele asemănătoare, au rămas fără rezultat, convingînd națiunea română că nu are a aștepta binefaceri din partea tronurilor împăratești și că singură trebuie să-și cucerască libertatea, independența și unitatea națională. „În zadar veți îngenunchea și vă veți ruga pe la porțile împăraților, pe la ușile mănăstirilor lor — concluziona revoluționarul democrat Nicolae Bălcescu. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata, dar, a lua voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pămîntului, nu dau, fără numai aceia ce smulg popoarele”¹⁴.

Domnul Tudor, conștient și el de faptul că numai norodul va putea elibera patria, cheamă

¹³ Karl Marx, *Insemnări despre români*, Manuscrise nedite, Editura Acad. R. S. România, București, 1964, p. 115.

¹⁴ N. Bălcescu, *Mersul revoluției în istoria românilor*, Opere, vol. I, Edit. Acad. R.P.R., București, 1953, p. 312.

poporul român, în 1821, la revoluție. Prin obiectivele sale, revoluția de la 1821 a urmărit pe plan național dobândirea neatârării țării potrivit vechilor drepturi stabilite în tratatele încheiate între Poartă și țările române, ca o coordonată esențială a luptei poporului român pentru o viață liberă, de sine stătătoare, iar pe plan social s-a ridicat împotriva vechilor rânduiri feudale, revendicând o seamă de transformări înnoitoare. Revoluția a pus, totodată, în lumină, necesitatea unirii țărilor române în vederea împlinirii idealurilor fundamentale naționale și sociale ale poporului român. „Vladimirescu — releva Marx — era un patriot român... el adună poporul și îi făcu cunoscut planurile sale de eliberare”¹⁵. Acțiunile revoluționare, organizate și conduse de Ion Cîmpineanu în deceniul al patrulea al secolului trecut, continua gândul și fapta domnului Tudor, urmărind să redea poporului român „o patrie slobodă și independentă”

Văzând în Tudor Vladimirescu o personalitate a deșteptării naționale, Nicolae Bălcescu aprecia că tocmai în revoluția de la 1821 „Spiritul național și patriotic luase o putere mare” și „din statornicirea unui guvern mai național decît în trecut... o jună partidă națională se întocmește și își ia de misie de a continua programa revoluției de la 1821 și a realiza întru tot dorințele și trebuințele poporului”¹⁶.

Dar marile puteri vecine se opuneau acestui curs. Deși confruntarea dintre Rusia țaristă și Poartă din anii 1828—1829 a creat unele avantaje Țării Românești și Moldovei sub multe aspecte, imixtiunea marilor puteri în viața poporului român își dovedea pe mai departe efectele negative. Astfel, Regulamentul organic, legiuire impusă în anii 1831—1832, a însemnat un instrument de dominație străină în țările române și, totodată, de întărire a persistenței relațiilor feudale anacronice. Împotriva acestei situații românii s-au ridicat la luptă.

Din acest punct de vedere, revoluția română de la 1848 a avut o importanță epocală. Ea a reliefat în toată plenitudinea aspirațiile seculare ale poporului nostru spre libertate națională, independență și progres social. Aceste aspirații au avut un suport adînc, obiectiv în hotărîrea românilor de a lichida orînduiriile

perimate și de a se descătușa de sub dominația celor trei imperii asupritoare vecine, obiective strîns corelate, ceea ce ilustrează gradul înalt de radicalizare, uriașa forță revoluționară, înnoitoare pe care o reprezenta poporul, capacitatea sa de a-și impune voința și de a determina cursul evenimentelor istorice. „Plămădită în condiții asemănătoare, desfășurîndu-se în aceeași perioadă, proclamînd țeluri comune, revoluția de la 1848 a avut un caracter unitar în toate cele trei țări românești. Faptul că pe steagul revoluționar din toate aceste provincii erau scrise aceleași idealuri supreme — desființarea servituțiilor feudale și eliberarea țăranimii iobage, cucerirea de libertăți democratice, scuturarea dominației străine și realizarea unității și independenței naționale, ilustrează comunitatea de interese și aspirații ce-i unea pe fiii aceluiași popor, în pofida hotarelor despărțitoare, artificiale și vremelnice”¹⁷.

Într-adevăr, revoluția română din 1848 care a rezistat din martie 1848 și pînă în august 1849, a constituit un moment de răscruce în lupta poporului român pentru unirea tuturor provinciilor românești aflate sub dominația imperiilor vecine într-un stat național unitar. Conducătorii ei au formulat ca o revendicare fundamentală necesitatea unității politice a românilor, au făurit planuri de acțiune în comun, iar unii, ca Nicolae Bălcescu, August Treboniu Laurian, Ion Ionescu de la Brad și alții, au fost prezenți atît într-o țară cit și în alta la desfășurarea evenimentelor revoluționare. La Blaj, în memorabila zi de 15 mai 1848, alături de militanții și cărturarii moldoveni și munteni, peste 60 000 de reprezentanți ai celor asupriți, uniți ca într-un singur suflet, impuneau voința lor uriașă de a se uni și a trăi liberi prin strigătul unanimității: „VREM SĂ NE UNIM CU ȚARA !”¹⁸.

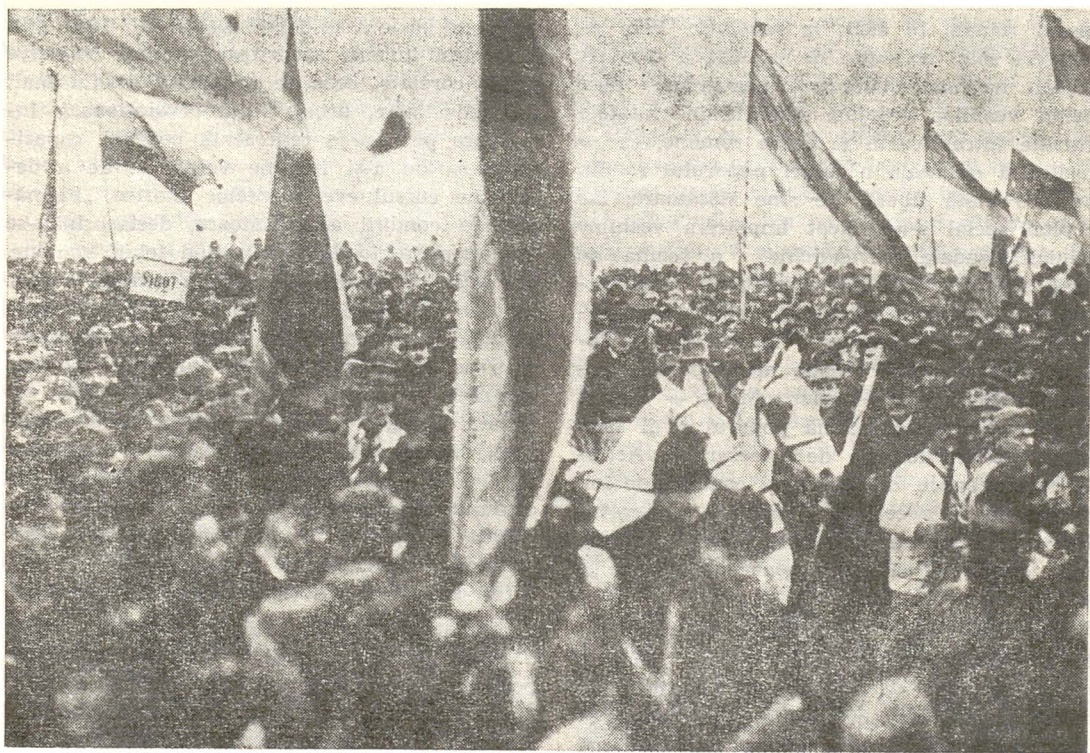
Personalitate marcantă a momentului revoluționar de la 1848 urmat cu sfințenie de oștile iobagilor transilvăneni, Avram Iancu a prelungea flacăra revoluției, refăcînd pe o zonă întinsă a Transilvaniei cu centrul în Munții Apuseni statul românesc liber și independent. Numai presiunea brutală a armatelor imperiului habsburgic și intervenția armatelor țariste și otomane au curmat încă un timp înfăptuirea idealului de libertate al poporului.

¹⁵ K. Marx, *Insemnări despre românii. Manuscrise inedite*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1964, p. 110.

¹⁶ Nicolae Bălcescu, *Scrieri alese*, Edit. Minerva, București, 1973, p. 110.

¹⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Edit. politică, București, 1973, p. 329.

¹⁸ *Unirea Transilvaniei cu România*, '18, Edit. politică, București, 1970, p. 103.

Mulțimea cîntînd „Deșteaptă-te române, în Alba-Iulia la 1 decembrie 1918 (Fototeca DGAS, A5, f. 7)

Populația din munții Apuseni la constituanta din Alba-Iulia (Fototeca DGAS A5, f. 8)

Generalul Berthelot primind capotul trupei române de onoare de la cpt. Marinescu în gara Alba Iulia — 1 ian. 1919 (Fototeca DGAS AS, f. 21). Fotografiiile au fost oferite spre publicare de Lidia Mihăilescu, arhivistă în D.G.A.S.

Cu toate măsurile represive ce au fost luate de cele trei mari puteri vecine și după înăbușirea revoluției de la 1848, curentul revoluționar de care a fost puternic pătruns poporul român, n-a putut fi curmat. În aceeași perioadă, situația politică a tuturor românilor a preocupat diferite cercuri din afara hotarelor, ea ajungând treptat la cunoașterea opiniei publice europene. La aceasta o contribuție prețioasă au adus-o revoluționarii români exilați, care s-au regrupat în diferite capitale ale Europei. La Paris, revoluționarii români, în frunte cu N. Bălcescu au formulat programul de luptă al viitoarei revoluții a românilor de pretutindeni în cadrul căreia, alături de eliberarea social-feudală și înaintea ei, poporul român trebuia să-și făurească unirea într-un singur stat a tuturor provinciilor locuite de el, să obțină independența absolută de stat, condiție esențială pentru a se putea trece la dezvoltarea socială și politică internă. Exprimându-se în numele libertății și al României întregi, „liberă, una și nedespărțită”, activitatea desfășurată de revoluționarii exilați căpăta astfel caracterul unei acțiuni întreprinse de o adevărată reprezentanță națională a poporului român. Iată de ce unirea mai întâi a celor două Principate — Moldova și Țara Românească — a devenit

problema centrală a mișcării de eliberare națională și socială din țările române în anii imediat următori revoluției din 1848. Ea s-a impus ca o necesitate obiectivă, imperios reclamată de stadiul de dezvoltare a acestor Principate.

Conștiința de sine a românilor și a intereselor lor, activitatea ideologică premergătoare anului 1859 au creat, așa cum era și firesc, o puternică mișcare unionistă, element centralizator al tuturor forțelor patriotice ale societății românești de la mijlocul veacului trecut, care luptau pentru înfăptuirea unui viitor liber și neatinat al românilor înmănunchiați într-un singur stat.

Un curent favorabil unirii Principatelor române s-a format și peste hotare, în rîndul opiniei publice din Franța, Rusia, Germania, Anglia. Personalități ale vieții publice, științifice, și culturale, printre care K. Marx, V.G. Cernișevski, Edgar Quinet, Jules Michelet, Louis Blanc, Ellias Regnault, J. Henri Ubcini, William Ewart Gladstone ș.a. s-au pronunțat în favoarea rezolvării dezideratelor românești în conformitate cu cerințele și drepturile poporului român.

Sensul acestor deziderate ale poporului nostru avea să fie exprimat într-un sugestiv discurs al marelui patriot M. Kogălniceanu care, de la tribuna Divanului ad-hoc al Moldovei, la 7 octombrie 1857 declara: „Dorința cea mai mare, cea mai generală, mai hrănită de toate generațiile trecute, aceea care este sufletul generației actuale, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare, este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită și neapărată, pentru că în Moldova și Valahia sîntem același popor omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceeași instituții, același temeri și speranțe, același trebuințe de îndestulat, același hotare de păzit, același dureri de trecut, același viitor de asigurat și, în sfîrșit, aceeași misie de îndeplinit”¹⁹.

Unirea statelor românești — moldovean cu cel muntean — facilitată pe plan internațional de înfrîngerea Rusiei în războiul Crimei (1853—1858) de către Poartă în alianță cu alte mari puteri ale Europei, a fost impusă de masele făuritoare ale bunurilor materiale de la orașe și sate, în fruntea cărora se aflau elemente patriotice, progresiste din rîndurile burgheziei române, care au știut să folosească contradicțiile dintre marile puteri europene, pentru cauza română.

Prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, la 24 ianuarie 1859 în entuziasmul și prin contribuția maselor celor mai largi ale poporului, se înfăptuia unirea statului român Moldova cu statul român Țara Românească, creîndu-se astfel un stat puternic sub numele de România, care a constituit totodată și punctul de plecare pentru desăvîrșirea statului român unitar. Ea a reprezentat elementul fundamental, de însemnătate covîrșitoare în dezvoltarea viitoare a societății românești. Pornind de la temeliile acestui măreț act istoric, poporul nostru a purces la înfăptuirea unui program care să-i dea posibilitatea afirmării sale ca națiune deplin constituită și independentă, stăpînă pe destinele și hotărîrile sale.

Unirea din 1859 a trezit noi speranțe în rîndurile tuturor românilor de peste hotare și mai ales a celor din provinciile istorice care se aflau încă sub dominația străină.

De remarcat că fiecare pas spre consolidarea internă a României moderne sau spre creșterea prestigiului ei în afară a fost de natură să intensifice și mai mult lupta românilor asupriți pentru înlăturarea jugului de asuprire națională și de desăvîrșire a statului național. Devenea astfel o realitate că statul modern România, cu capitala țării — București — reprezenta locul unde, după cum afirma scriitorul și patriotul transilvănean Ion Slavici, „soarele răsare pentru toți românii”.

Prezentînd deosebit de mișcător marile sarcini naționale care stăteau în fața poporului român, Bogdan P. Hasdeu scria: „Cinci secolii au suspinat românii dincoace și dincolo de Milcov, și cu fiecare suspin dispărea cîte o undă din patul acestui Styx de dezbinare, pînă ce, în fine, infernalul riuleț s-a evaporat cu totul din căldura puternicului dor național, astăzi Milcovul nu mai există moralmente!... Așadar, cestiunea ce ne va preocupa în acest stadiu de înaltă politică nu este unirea cea mică, realizată deja între ambele țărmuri ale Milcovului, ci unirea cea mare, de realizat de acum înainte între toate pîraele ce trebuie să se verse în oceanul românesc, între toate acordurile, fără care nu se poate armoniza hora noastră națională, între toate pietricelele, cîte sînt necesare pentru a reconstitui... Dacia...”²⁰.

Cercetînd cu obiectivitate realitățile românești existente, mințile luminate ale timpului, printre care Mihail Kogălniceanu, Bogdan Petriceicu-Hasdeu, A. D. Xenopol, Nicolae Iorga, ca și multe alte personalități politice, științifice și culturale românești au afirmat unitatea românească a tuturor provinciilor locuite de români, faptul că între românii din diferitele provincii istorice nu este nici o deosebire, că: „moldovenii sînt munteni, muntenii sînt moldoveni, moldovenii și muntenii sînt transilvăneni, transilvănenii sînt moldoveni și munteni, iată singurul aspect adevărat și posibil al acestui majestuos tablou, de o unitate națională fără exemplu în analele lumii”²¹. Ei au relevat, ca să cităm tot după Hasdeu, că „Moldova, Transilvania și Muntenia nu există pe fața pămîntului, există o singură Românie cu un picior în Dunăre și cu altul în ramificațiile cele mai îndepărtate ale Carpaților, există un singur corp și un singur suflet în care toți nervii și toate suspinele vibrează unul către altul...”²².

¹⁹ Gh. Petrescu, D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. VI, partea I, București, 1896, p. 65—66.

²⁰ „Perseverența” din 25 mai 1867.

²¹ „Românul” din 6 august 1867.

²² Ibidem.

Dar năzuințelor deliberate, unitate națională, independență statală ale poporului li se opuneau forțe reacționare străine, care încercau să oprească în loc mersul istoriei, să înăbușe glasul și lupta lui.

În anul 1867, habsburgii în înțelegere cu clasele dominante ungare, creînd monarhia austro-ungară, stat reacționar bazat pe cotoșenie și asupriri de popoare, decid arbitrar și anexarea Transilvaniei la Ungaria. Printr-o politică șovinistă, statul ungar, folosindu-se de forțele represive va adopta o seamă de legiuri și măsuri menite să deznaționalizeze forțat pe români, care constituiau marea majoritate în peste 23 de județe din Transilvania, Banat, Maramureș și Crișana.

Pierderea autonomiei Transilvaniei și pericolul deznaționalizării au făcut ca românii să opună o înverșunată rezistență, organizînd mai hotărît lupta pentru apărarea ființei naționale, recucerirea autonomiei Transilvaniei.

Astfel „Foaia pentru minte, inimă și literatură” aducea răspicat răspunsul națiunii române față de un asemenea act samavolnic: „Mărturisim că nu după 10 ani, dar nici după zece veacuri, ba niciodată în vecii vecilor, noi și națiunea noastră nu putem fi obligați printr-o lege, care pentru obiceiurile și credința noastră pregătește un pericol, iar pentru națiunea română ruină și pieire”.

În condițiile în care marile puteri pregăteau noi atacuri împotriva poporului român, acesta a fost nevoit în anii 1877—78 să-și taie cu sabia lanțul atîrnării de Poartă, declarîndu-și statul cu desăvîrșire independent.

Războiul național pentru cucerirea independenței absolute de stat a României din 1877—1878, declanșat în condițiile izbucnirii războiului ruso—otoman, s-a înscris în conștiința poporului român ca unul din cele mai înălțătoare momente din istoria patriei. Românii din provinciile cotoșite s-au declarat solidari cu lupta fraților lor din țara mamă, le-au împărtășit grijiile și bucuriile și au contribuit cu bani, ofrande și chiar cu arma în mină la susținerea războiului și alinarea suferințelor ostașilor răniți.

În urma cuceririi independenței depline de stat România a început să se afirme tot mai activ pe arena vieții politice internaționale.

Reunirea provinciilor istorice românești aflate sub dominația străină la patria mamă a fost o problemă vitală, de existență națională, ideal permanent al tuturor românilor.

În condițiile în care o parte importantă a teritoriului țării se afla încă sub ocupația marilor imperii străine, cînd problema făuririi statului național unitar frămînta profund masele largi populare, toate clasele sociale, era firesc ca mișcarea muncitorească să se pronunțe unanim și consecvent în sprijinul împlinirii aspirației seculare a emancipării și unității naționale. Încă de la înființare, cercurile socialiste au militat pentru îmbunătățirea stării românilor din ținuturile rupte de trupul țării și pentru eliberarea lor, protestînd energic împotriva „măiestriei lucrării de deznaționalizare” a românilor din partea claselor dominante și a regimurilor imperiale cotoșitoare vecine. Reviste ca: „Dacia viitoare”, „Emanciparea”, „Drepturile omului”, „Contemporanul”, „Munca” ș.a. au făcut loc în coloanele lor unor analize profund științifice asupra drepturilor naționale ale românilor, deduse din temeiuri istorice, etnice și geografice, analize ce au îmbrățișat o arie largă de aspecte, de la demonstrarea legitimității aspirației de unificare politică a poporului nostru într-un singur stat, pînă la indicarea căilor practice pentru împlinirea acestui deziderat. Aceasta „spre a arăta lumii, și mai ales Austriei că elementul românesc, latinii orientului, nu au renunțat la... întrunirea tuturor provinciilor locuite de români într-un singur mînunchi, la formarea Daciei”²³.

Adîncirea procesului de emancipare națională a îmbrăcat la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX cele mai diverse forme de manifestare. Caracteristica este participarea tot mai largă a maselor la manifestările organizate, precum și conștiința tot mai dezvoltată a necesității unirii tuturor românilor într-un singur stat național. Afirmarea principiilor programatice din 1881 ale Partidului Național Român din Transilvania privind recunoașterea poporului român de aici ca națiune cu drepturi egale în monarhia dualistă austro-ungară, formularea a o serie de revendicări de ordin politic, între care autonomia acestei provincii, sintetizate magistral în Memorandul românilor din 1892 prin care problema românilor asupriți a fost ridicată ca o problemă acută europeană ce se cerea urgent rezolvată, lupta muncitorimii române din provinciile istorice românești asuprite pentru dobîndirea votului universal, a dreptului de întrunire și or-

²³ „Contemporanul”, Iași, an. X, 1891, p. 441—442.

ganizare, înlăturarea îngrădirilor naționale, erau de natură să contureze tot mai clar creșterea curentului popular care îmbrățișa ideea unirii provinciilor românești într-un singur stat național.

În această direcție, se impun a fi relevate organizarea de conferințe, întruniri și manifestații, creșterea activității societăților culturale-artistice. Editarea unei numeroase literaturi propagandistice — ziare, reviste, buletine, calendare, broșuri, cărți — se făcea cu scopul de a populariza în rândurile poporului român de pretutindeni idealul de luptă națională, comunitatea de limbă, origine, obiceiuri, cultură, tradiție de luptă a înaintașilor, încrederea și optimismul în forța poporului. Astfel, ziarul „Adevărul” care aprecia că festivitățile prilejuite de expoziția de la București din 1906, „au constituit un mijloc important” de cultivare a idealului național sublinia totodată că „a fost aceasta o serbare națională care mai mare nu poate fi, decât unirea tuturor românilor nu în Arenele Romane, cum a fost pînă acum, ci pe marea Arenă Română”²⁴.

Concomitent se desfășoară și luptele muncitorești și răscoalele țărănești, în spiritul solidarității dintre proletarii români și cei aparținând naționalităților conlocuitoare, maghiari, germani, ruteni, sîrbi etc. Masele muncitoare și țărănești au reprezentat tot timpul baza mișcărilor sociale și naționale din provinciile românești asuprite.

Intensificarea legăturilor dintre românii de pe ambele versante ale Carpaților, organizarea a numeroase acțiuni comune la care participau mase largi din toate categoriile sociale, de diferite orientări politice se înscriseră pe linia adîncirii procesului de luptă pentru eliberare națională, care trebuia să fie opera întregului popor.

Într-o scrisoare din 31 ianuarie 1909 adresată contelui Bellegarde, Nicolae Iorga referindu-se la problema națională a românilor de pretutindeni nota: „...Noi trebuie să așteptăm acele timpuri care vor veni odată și care ne vor da tot ceea ce ne aparține și nimic mai mult... România are dreptul să-și facă cele mai frumoase speranțe, deoarece se tinde să înlăture toate neajunsurile și nedreptățile,

suferite de românii aflați sub dominația străină”²⁵.

Tot Nicolae Iorga sublinia în 1910, că problema națională a românilor „se întinde asupra întregului teritoriu românesc și asupra tuturor domeniilor de viață ale neamului... Ea e valoarea noastră națională exclusivă în tot cuprinsul teritoriului locuit de români. Ea poate fi servită deci numai printr-o stăruitoare operă de muncă pe toate terenurile... Ea cere colaborarea în același sens, după aceleași concepții, potrivit cu aceleași principii, ale românilor din toate locurile, fără nici o deosebire de clasă, în toate domeniile vieții naționale”²⁶.

Dorința fierbinte spre realizarea nemijlocită a unirii tuturor românilor din toate provinciile locuite de ei într-un singur stat național în preajma izbucnirii primului război mondial, era generală și se manifesta puternic în sinul tuturor claselor și categoriilor sociale ale întregului popor român. Această necesitate obiectivă, se ridica nu numai în fața poporului român, dar și în fața altor popoare din centrul și sud-estul Europei, care se aflau sub dominația străină. Aceste aspirații ale românilor au fost cuprinse în declarațiile politice ale vremii, în presă, în puternicele manifestări publice care au avut loc pe întreg cuprinsul țării. „Problema făuririi statului național unitar — subliniază tovarășul Nîcolae Ceaușescu — care preocupă profund masele populare, în acea perioadă, constituia un deziderat vital al poporului român, al proletariatului, al socialiștilor”. Astfel, participarea țării noastre la război, alături de Antantă, a coincis cu dorința arzătoare a maselor largi de a realiza desăvîrșirea statului național.

Declararea de către România a războiului ei, drept și național în vara anului 1916, a fost întâmpinată cu bucurie de populația românească din teritoriile de sub stăpînire străină, cu sentimentul că a sosit momentul mult așteptat al unirii cu țara. Pătrunși de un puternic entuziasm patriotic, mii și mii de tineri transilvăneni și bucovineni s-au înrolat în unitățile de luptă ale armatei române.

²⁴ N. Iorga, *Către frații din Ungaria. Cuvînte ale unui vorbitor de bine împotriva rădăcîșilor și cumpărașilor*, Vălenii de Munte, 1910, p. 25, Arh. St. București, Colecția xerografii, Viena, pach CXXX.

²⁵ N. Iorga, *Către frații din Ungaria. Cuvînte ale unui vorbitor de bine, împotriva rădăcîșilor și cumpărașilor*, Vălenii de Munte, 1910, p. 25.

²⁶ „Adevărul” din 29 august 1906.

Dar, nerespectarea obligațiilor asumate față de România de către puterile Antantei a permis trupelor Puterilor Centrale să treacă la o contraofensivă puternică, silind unitățile române să se retragă pe crestele Carpaților răsăriteni și să cedeze Oltenia, Muntenia și Dobrogea.

Refăcută și înzestrată, cu aportul tehnic și militar al Franței și Angliei, în vara anului 1917, armata română a rezistat în fața ofensivei puternice pe frontul din Moldova, reușind să împiedice încercarea armatei germane de a sparge frontul ruso-român, de a ocupa întreaga Moldovă pentru a-și croi drum spre Ucraina.

Luptele din vara anului 1917, care înscriu în istorie marile izbînzii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, s-au încheiat cu înfrîngerea armatelor Puterilor Centrale pe frontul din Moldova. Principalul factor în obținerea acestei victorii l-a constituit vitejia soldaților români, care au luptat cu o neasemuită dîrzenie, animați de dorința de a împiedica ocuparea întregului teritoriu al țării, de a-și elibera căminele cîtrepite.

Împrejurările externe, de la sfîrșitul celui de al doilea deceniu al secolului nostru, nu numai că au favorizat, dar au stimulat lupta poporului român pentru eliberarea națională a teritoriilor aflate încă sub dominație străină și, într-un suvoi unic, ce avea să înroleze toate forțele de care dispunea, să acționeze hotărît pentru desăvîrșirea statului național unitar.

La apariția acestor împrejurări noi au concurat prin rezultatele lor atît mari mișcări sociale și naționale care au cuprins omenirea datorită adîncirii crizei generale a capitalismului, ascuțirii contradicțiilor sociale și naționale ca urmare a desfășurării primului război mondial, cît și revoluțiile din Rusia din februarie și octombrie 1917, care au răsturnat țarismul. Este pe deplin explicată uriașa rezonanță în rîndurile popoarelor asuprite de pretutîndeni, a ideilor Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și în special a Declarației drepturilor popoarelor din Rusia, care proclama egalitatea și suveranitatea popoarelor, dreptul națiunilor la autodeterminare pînă la crearea statelor de sine stătătoare și care a fost completată, la 17/30 decembrie 1917, cu un apel adresat popoarelor și guvernelor țărilor aliate, în care era supusă unei critici severe concepția Puterilor Centrale, imperialiste, care se pronunțau pentru o pace bazată pe statu-

quo-ul antebelic. Declarația cerea recunoașterea dreptului la autodeterminare și pentru popoarele a căror subjugare a avut loc cu secole în urmă. „Renunțînd la noile anexiuni — se sublinia în Declarație — guvernele inamice pornesc de la ideea cum că anexiunile vechi, vechile asuprii ale celor slabi de către cei puternici, ar fi conștințite de vechimea istorică. Aceasta înseamnă că soarta Alsaciei și Lorenei, Transilvaniei, Bosniei și Herțegovinei etc. nu ar fi supusă revizuirii. Un asemenea program este profund inconsecvent și reprezintă un proiect de compromis fără principii între pretențiile imperialismului și împotrivirea democrației muncitorești“.

Privită în contextul evenimentelor care au avut loc pe plan european, unirea cu România a tuturor provinciilor românești aflate sub dominația străină apare nu ca un act singular, ci ca parte integrantă a luptelor de eliberare națională și socială desfășurate în acea perioadă istorică în centrul și răsăritul Europei, ca un moment în procesul de formare și desăvîrșire a statelor naționale unitare moderne.

Principiile proclamate de Puterea Sovietică, însuși exemplul popoarelor din fostul imperiu țarist, care se constituiau în republici autonome, au constituit și pentru popoarele asuprite de monarhia dualistă austro-ungară un indemn la intensificarea luptei pentru rezolvarea propriilor năzuințe de cucerire a libertății și unității. Destrămarea monarhiei dualiste austro-ungare și constituirea popoarelor în state naționale (cehii, slovaci, polonezii, slovenii, croații) și desăvîrșirea unității naționale a altora (românii, sîrbii, italienii) în urma prăbușirii acestuia au fost, de asemenea, premise legice, obiective.

Intensificarea luptei de eliberare și de unitate a fost alimentată de însuși regimul parazit al aristocrației și marii burghezii austro-ungare care exercita o exploatare nemiloasă a maselor muncitoare și țărănești, precum și o grea opresiune asupra celorlalte popoare din monarhia austro-ungară. Asemenea imperiului țarist, monarhia habsburgică, ținînd ferecate înlăuntrul său un mare număr de popoare, își merita caracterizarea de „închisoare a popoarelor“. Eliberarea acestor popoare și constituirea lor în state naționale de sine stătătoare se impuneau ca o necesitate obiectivă, ca o cerință stringentă a dezvoltării istorice. Această necesitate a fost întrevăzută și de V. I. Lenin în lucrarea intitulată „Despre drepturile

națiunilor la autodeterminare" afirmînd că „numai un orb ar putea să nu vadă în acest lanț al evenimentelor trezirea unei serii întregi de mișcări naționale burghezo-democratice, a unor tendințe de a forma state naționale independente și unitare". Reluînd aceeași idee, în ianuarie 1917, V.I. Lenin arăta că nu trebuie să se uite „că foarte mulți români și sîrbi (în raport cu numărul total al românilor și sîrbilor) locuiesc în afara granițelor statului lor", că în general „construcția de stat în direcția burghezo-națională nu s-a terminat în Balcani".

Lupta pentru realizarea dreptului la autodeterminare a popoarelor subjugate a fost incurajată și de principiile cuprinse în declarația din ianuarie 1918, a președintelui S.U.A. Woodrow Wilson.

La 12 octombrie 1918 — românii sînt cei dintîi dintre popoarele monarhiei dualiste austro-ungare care, în cadrul unei conferințe a Partidului Național Român ținută la Oradea, hotărîsc proclamarea dreptului la autodeterminare, hotărîre sancționată a doua zi de către reprezentanții muncitorimii române, cu prilejul Congresului Partidului Social-Democrat. La 30/31 octombrie 1918 ia ființă Consiliul Național Central Român alcătuit din inițiativa socialiștilor pe baze paritare — 6 reprezentanți ai P.N.R. și 6 ai P.S.D. cu atribuțiuni guvernamentale.

Voința maselor și-a găsit un cadru larg de afirmare prin constituirea consiliilor naționale locale, județene, orașenești, comunale, purtînd, în unele locuri numele de sfaturi, iar în altele de senat, comitete, consilii etc. Reprezentanții ai unor pătri de bază ale populației românești pînă atunci ținute departe de viața politică, muncitorimea și țărănimia îndeosebi, s-au înrolat în aceste consilii împreună cu reprezentanți ai intelectualității și burgheziei. Consiliile naționale erau în marea lor majoritate compuse din români. În localitățile unde trăiau și alte naționalități s-au constituit comitete alese din sînul acestora care au colaborat strîns cu consiliile naționale române. Prezența socialiștilor și a altor muncitori înaintați în aceste organe a imprimat activității lor un caracter profund democratic. În același timp, au fost organizate gărzile naționale, alcătuite din populația aptă de serviciu militar.

Apărute din necesitățile stringente ale luptei de eliberare națională și socială, consiliile și

gărzile naționale au îndeplinit un rol politic deosebit. Ele au condus nemijlocit lupta pentru preluarea puterii în toate provinciile românești asuprite de fosta monarhie dualistă austro-ungară, întrucît vechile autorități imperiale, sub loviturile luptelor asupriților, se destrămau.

În aceste condiții, românii au pregătît marile adunări naționale cu caracter constituant, care aveau să hotărască unirea acestor provincii cu țara.

Sub impulsul dorinței nestăvilite a românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș de a-și hotărî singuri soarta, Consiliul Național Central Român cu sediul la Arad a hotărît la 7/20 noiembrie 1918 convocarea Marii Adunări Naționale pentru 1 decembrie 1918 la Alba-Iulia, cetate de glorie, unde fusese proclamată prima reunire a Țării Românești, a Moldovei și a Transilvaniei sub sceptrul lui Mihai Vodă Viteazul.

Apelul adresat națiunii române releva printre altele: „În numele dreptății eterne și al principiului liberei dispozițiuni a națiunilor, principiul consacrat acum prin evoluțiunea istoriei, națiunea română din Transilvania vrea să-și hotărască însăși soarta și de acum înainte...". Apelul-manifest preciza că fiecare cerc electoral din Transilvania urma să trimită cîte cinci delegați aleși de obște populară, iar celelalte instituții și organizații cîte doi reprezentanți. Numai numărul delegaților Partidului Social-Democrat ca reprezentant al muncitorimii organizate era nelimitat. Pentru a da tărie hotărîrilor acestor delegați apelul se adresa tuturor românilor, ca ei toți să fie prezenți la marele act istoric.

La pregătirea actului unirii Transilvaniei cu țara a contribuit și activitatea politică desfășurată de emigranții români și de miile de prizonieri români care se găseau în Rusia, Italia, Franța, Anglia, S.U.A. etc.

Pe temeiul năzuințelor sociale ale maselor largi, în frunte cu clasa muncitoare, lupta pentru unire atinsese cea mai înaltă treaptă a maturității, acea etapă care avea să încununeze idealul făuririi statului național unitar. Marea Adunare Națională Română de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918, a constituit, astfel, momentul de apogeu al luptei naționale a românilor, evenimentul național-revoluționar care încheia procesul unirii naționale a poporului român într-un singur stat independent.

Cei 1228 de delegați prezenți la istorica Adunare, au fost aleși prin vot deschis de toate circumscriptiile electorale, de organizațiile politice, economice, profesionale, culturale, religioase, militare, feminine, studențești și sportive de pe întreg teritoriul Ardealului, Banatului, Crișanei, Maramureșului și împuterniciți de alegători să voteze unirea. Erau prezenți numeroși oameni politici, fruntași ai mișcării naționale, ca George Pop de Băsești, Ștefan Ciceo Pop, Vasile Goldiș, Ioan Suci, precum și mulți intelectuali cu vederi înaintate, ca dr. Petru Groza, Ioan Vidu etc. La adunare au participat 150 de delegați ai social-democrației române, printre care Ion Flueraș, Iosif Jumanca, Tiron Albani, Ion Mihut, Iosif Receanu, Bazil Surdu, Enea Grapini, Emil Isac, dr. Valeriu Roman.

Votul delegaților era întărit de prezența, la memorabilul eveniment, a peste 130 000 de oameni, după aprecierea lui Iuliu Maniu, iar Emil Isac, participant și el, estimează masa românilor pornită la Alba Iulia ca atingând cifra de 200 000, din toate regiunile transilvănene, dintre care peste 10 000 de muncitori, de sutele de mii de semnături ce acredita mandatele delegaților. Au luat parte — faptul are o profundă valoare de simbol — și reprezentanți veniți din celelalte provincii istorice românești. Această largă prezență națională conferea actului unirii un caracter plebiscitar și era cea mai elocventă expresie a voinței și hotărârii unanime a poporului român de a desăvârși unitatea statului național.

Declarația votată cu entuziasm de Marea Adunare Națională și aprobată prin aclamațiile cele două sute de mii de participanți proclama solemn unirea Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu țara mamă. O dată cu aceasta se pecetluia pentru totdeauna o victorie epocală a poporului român, care reprezenta o piatră de hotar în istoria patriei. Așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „analiza desfășurării evenimentelor demonstrează elocvent că formarea statului național unitar român nu este rezultatul unor înțelegeri încheiate la masa tratativelor, ci rodul luptei întregului popor, însuflețit de năzuința seculară a unității, de hotărârea de a împlini visul pentru care au luptat și s-au jertfit atâtea generații de înaintași”.

Hotărârile istorice de la Alba-Iulia, au fost aprobate de către naționalitățile conlocuitoare care locuiau în unele teritorii ale țării. În ca-

drul unor adunări încheiate cu rezoluții, sașii, șvabii, evreii și alții au consimțit să trăiască împreună cu poporul român într-un stat unitar, România. La aceste acte și-au dat adevine și o seamă de maghiari, muncitori, tineri intelectuali care și-au dat seama că în Transilvania, numai alături de poporul român își pot asigura o viață prosperă.

Misiunea de a elibera pe deplin poporul nostru de exploatare i-a revenit clasei muncitoare, forța cea mai înaintată a societății românești, condusă de partidul comunist. În noile condiții istorice P.C.R. a organizat masele muncitoare în lupta pentru drepturi și libertăți democratice, contra pericolului fascist, pentru independența și suveranitatea țării, pentru așezarea României pe temelia de granit a socialismului.

Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă victorioasă din August 1944 a deschis poporului nostru calea cuceririi libertății sociale, a realizării celor mai înalte aspirații ale oamenilor muncii, a victoriei revoluției socialiste și trecerii la edificarea noii orânduiri. Având în frunte partidul comunist, stegar neînficat al intereselor naționale, România a înlăturat pentru totdeauna jugul dominației naționale. Luându-și destinele în propriile mâini, poporul român își făurește liber și neatârnat o viață nouă.

O dată cu răsturnarea claselor exploatoare și cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea și ceilalți oameni ai muncii sub conducerea P.C.R., s-a pus pentru totdeauna capăt inegalității sociale și naționale, oricărei asuprii, s-a înfăptuit pentru prima oară principiul egalității depline în drepturi între oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, s-a asigurat înflorirea nestingherită a întregii națiuni.

România de azi înfățișează imaginea unei țări socialiste în plin avânt. Se dezvoltă în ritm înalt economia națională, se obțin succese istorice în industrializarea socialistă a țării, în modernizarea agriculturii, în făurirea noii baze tehnico-materiale a societății. Cresc continuu venitul național și, pe această bază, nivelul de trai al poporului, țelul suprem al Partidului Comunist Român, esența însăși a orînduirii socialiste. Învățămîntul, știința, cultura se afirmă ca factori de seamă ai progresului general, îmbogățesc necontenit cu noi valori patrimoniul spiritual al poporului.

În strinsă unitate frățească, poporul român și naționalitățile conlocuitoare, alcătuind marea familie a României socialiste, muncesc umăr la umăr în sufletești de atașamentul profund față de partid, de un fierbinte patriotism, pentru înflorirea continuă și progresul patriei, pentru viitorul tot mai înălțător al României socialiste, libere și independente.

Resumé

L'étude présente la lutte multimillénaire du peuple roumain pour l'unité et la pleine indépendance. Entourés des grands empires réactionnaires, les Roumains — le long de toute leur existence — ont intensément senti la politique de force et dictat de ces empires qui ont subjugué, pendant des siècles, des importantes provinces roumaines, en pillant et en s'imixtant dans la politique de la Roumanie.

Pour l'accomplissement de leur idéal de l'unité et indépendance, les Roumains ont été forcés de faire mener des durs combats, pour défendre la terre des aïeux et pour parachèver leur État national par la réunion des toutes les provinces historiques roumaines, parfois trouvées sous la domination des diverses empires voisins : ottoman, des Habsbourgs au tsariste. En même temps, les Roumains, en promouvant une politique élastique, ont fait usage de la situation internationale créée pour accomplir leurs aspirations. Une telle occasion les on a offert la première guerre mondiale, auquel la Roumanie a participé par une propre guerre, droit, juste, nationale, dans le but de la réunion des provinces historiques roumaines, trouvées sous la domination de la monarchie austro-hongroise. Une autre occasion c'était la lutte des peuples opprimés à laquelle ont pris part les Roumains des empires réactionnaires voisins des Habsbourgs et du tsar — pour le renversement des classes dominantes et pour leur libération nationale.

Dans cet étude on présente, avec des arguments, tous le processus des accomplissements historiques

de 1918, quand les Roumains, dans des grandes assemblées nationales avec un caractère plébiscitaire, dans lesquelles ils ont envoyé leurs représentants, mandataires de décider l'union de ces provinces avec le pays, en accomplissant ainsi, due à la lutte soutenue de toutes les classes sociales, la Roumanie achevée, fait progressiste, destinée à assurer au peuple roumain des grandes possibilités pour un multiple développement.

Précis

The survey mirrors the century-old struggle of the Romanian people for unity and complete independence. Surrounded by great reactionary empires, the Romanians in the course of their entire life fully endured the policy of force and dictation on the part of these empires which subdued for centuries important Romanian provinces, plundering and interfering with Romania's policy.

Romanians, for achieving their ideal of unity and independence, were always obliged to struggle fiercely for defending their ancestors' land and to accomplish their National State, by reuniting all the Romanian historical provinces that were sometimes under the domination of the neighbouring Ottoman, Habsburg and tsarist empires. At the same time, Romanians by promoting an elastic policy availed themselves of their international condition in order to fulfil their aspirations. Such an opportunity was offered by the First World War in which Romania has participated by her own just and national war aimed at the reunion of the historical Romanian provinces that were under the Austro-Hungarian dualist monarchy domination and mainly by the struggle of the oppressed peoples among whom the Romanians too, in the neighbouring reactionary Habsburg and tsarist empires for overthrowing the ruling classes and national liberation.

It is presented with arguments the entire process of historical achievements in 1918, when Romanians, in great national assemblies with a plebiscitary character, sent their representatives authorized to decide the union of these provinces with Romania, being thus carried out, owing to the unceasing struggle of all social classes and strata, the Great Romania, a progressive fact destined to provide the Romanian people with wider possibilities for a multifarious development.

60 DE ANI DE LA FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

DOCUMENTE

Anul 1918 a rămas în istoria românilor, ca anul făuririi statului național unitar, eveniment impus de necesitatea dezvoltării istorice și de lupta permanentă și hotărâtă pe care au dus-o timp de secole în direcția făuririi statului în cuprinsul căruia s'a între românii indiferent de teritoriul în care se aflau.

Bătăliile pentru unitatea statală și națională, pentru independență și libertate duse de masele populare sub conducerea unor mari bărbați de stat pe care istoria le-a consemnat în paginile sale, au putut fi încununate de succes numai în anumite condiții, atunci când acestea au fost pregătite de întreaga dezvoltare istorică, fiecare etapă constituind o victorie, dar și un nou punct de plecare pentru o altă nouă realizare.

Secolul al XIX-lea a putut consfinți victoria luptei pentru înfăptuirea, în 1859, a statului național prin unirea Munteniei și a Moldovei sub domnia luminoasă a lui Alexandru Ioan Cuza. „Aceasta a marcat — se arată în Programul Partidului Comunist Român — intrarea țării noastre în noua etapă a evoluției ei capitaliste, a ridicat pe o treaptă superioară lupta de eliberare națională, mișcarea revoluționară a maselor muncitoare pentru drepturi și libertate socială”¹.

La scurt timp după unire, în urma războiului din 1877, a fost cucerită independența de stat a României. Secolul XX cunoaște alte două mari victorii: făurirea statului național unitar român în 1918 și apoi înlăturarea vechii orînduirii sociale, a capitalismului, și edificarea noii orînduirii socialiste. Astfel, numai într-un secol poporul român, prin eforturi deosebite, a înscris în paginile istoriei evenimente care demonstrează din plin capacitatea sa de rezistență, competență și maturitatea în a-și rezolva marile cerințe impuse de necesitățile obiective ale dezvoltării societății. În același timp, ele scot în evidență contribuția unui popor mereu tânăr și puternic la făurirea unei vieți libere, independente și mereu prospere, la făurirea istoriei sale naționale, parte integrantă a istoriei universale.

Atunci când cercurile monopoliste, când expresia politică a puterii lor aveau să dezlănțuie primul război mondial cu scopuri imperia- liste, România, care deși avea un tratat secret cu una din cele două grupări de state, n-a intrat în luptă nici de o parte, nici de alta. Interesele sale nu erau nici de a cucerii teritorii-

le altora, nici de a obține piețe de desfacere sau sfere de influență.

Forțele politice și sociale, guvernul român aveau de realizat acel deziderat pe care însăși istoria îl impunea și anume unitatea poporului român. Românii aflați sub dominație străină își îndreptau privirile către România și cereau guvernului român să intervină pentru realizarea acestui deziderat, pregătit de puternicele bătălii din secolele anterioare. „Problema care frământa profund clasele sociale, masele populare din România era făurirea statului național unitar — aspirație seculară a poporului român, necesitate legică a dezvoltării societății românești”². Toate acestea au făcut ca, după doi ani de neutralitate, România să se alăture coaliției Antantei care promitea satisfacerea dezideratului unității naționale și ale cărei forțe le aprecia în măsură să obțină victoria.

„În împrejurările prăbușirii imperiului habsburgic, ale triumfului Revoluției Socialiste din Octombrie din Rusia care a dat o puternică lovitură sistemului imperialist a apărut posibilitatea încununării victorioase a luptei de eliberare națională a poporului nostru, pentru încheierea procesului de făurire a statului na-

DECLARAȚIE

Românii ardeleni și bucovineni s'afirmă pe teritoriul regelatului român, în numele lor și al tuturor subieșilor de acolo, a celor compilate și titluri și deci în independență de a se manifesta liber, declara că se arată:

1. Dorim să fie liberă de sub jugul monarhiei austro-ungare și sunt hotărâți să lupte, prin toate mijloacele și pe toate căile, ca întreg neamul românesc să fie constituit într-un singur stat național și liber sub domnia dinastiei române.

2. Dorim să dăm și să menținem austro-ungarelor și se va sfârși, până când nu se vom întorci adăptat către patria noastră integrală.

3. Nu recunoaștem monarhia austro-ungară dreptul de a se ocupa de soarta românilor din Ardeal și Bucovina, de aceea, această decizie, în fapt, în cea mai rațională raie.

4. Toate încercările de federalizare ale casei de Habsburg sunt gesturi desperale ale unei imperii naționale și se decompun și și pierd.

5. Scut, totuși, din Austro-ungaria o va decide înaintea astăzi române, și va fi liberă a integrală popor românesc, pe care o va constitui hotărârea conștientă de pace generală, în care vor lua parte și reprezentanții oficiali ai minorităților etnice.

6. Cei care intră teritoriul, locuitorii de naționalitate austro-ungară, români, din minoritățile habsburgice să fie liberi și să nu se regreseze, așa cum este prezentat în tratatul de alianță al României cu puterile înalte.

7. Toate deciziile luate de Ardeal și Bucovina contrare acestor aspirații naționale, în conformanță cu starea de autoritate, dăgăvna cu forță, și aceste deciziuni nu vor putea fi impuse în creșterea opoziției lor, care cere dreptate și libertate pentru toate naționalitățile.

Decizia de fapt a românilor ardeleni și bucovineni s'a adus în cunoștință At. S. Regelui României, a părinților de stat român și a reprezentanților puterilor aliate din lume.

Iași, 11 Octombrie 1918

A. Făltic
St. Păcuraru
G. Săvulescu
Traian Căluș
Căpitan
Andrei I. I. I. I.
H. I. I. I.
St. I. I. I.
A. R. I. I.
F. I. I. I.

1918 octombrie 6, Iași. Declarația românilor ardeleni de unire cu țara (Arh. St. jud. Bistrița-Năsăud, Colectii diferite, Titus Pop, pach. 2, dosar 11/2, f. 1).

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Edit. politică, Buc., 1975, p. 33.

țional unitar român³. Lupta permanentă, tot mai intensă a maselor populare, a forțelor politice patriotice și democratice a dus în cele din urmă la realizarea acestui deziderat în anul 1918.

Cu ocazia aniversării a 60 de ani de când a avut loc marea unire, colaboratorii Revistei Arhivelor au selecționat pentru publicare un număr de documente provenind din arhive străine care reliefează puternicele frământări, interesele și multiplele preocupări ale forțelor politice românești pentru împlinirea idealului național, în ciuda a tot felul de promisiuni, de sfaturi, de amenințări etc.*

Ele pun în evidență starea de spirit în rândul românilor aflați în teritoriul stăpinit de Austro-Ungaria, preocupările diplomației austro-ungare de a atrage România în război alături de Puterile centrale, acțiuni ale guvernului român pentru realizarea idealului național, ale românilor aflați din diverse motive în alte țări — Franța, Italia, America etc., pentru organizarea și sprijinirea luptei de eliberare națională, sprijinul diplomatic al guvernelor unor state, informații despre înfăptuirea actului unirii.

Pentru o redare fidelă a conținutului, documentele se publică în limba în care au fost scrise, însoțite de traducerea lor în limba română.

VASILE ARIMIA

1

1914 septembrie 27 / octombrie 10, Neu Sandec. Scrisoarea generalului Franz Conrad von Hoetzendorf, șeful Marelui Stat Major austro-ungar, către ministrul de externe din Viena, L. von Berchtold, despre necesitatea de a împiedica intrarea României în război, întrucât este problematică menținerea Transilvaniei în cadrul Imperiului habsburgic, chiar soarta întregii monarhii devine nesigură.

1914 septembrie 27 / octombrie 10, Neu Sandec

Neu Sandec
am 10. Oktober 1914

Eure Excellenz!
Hochgeborner Graf!

Die mir heute zugekommene, für uns überaus traurige Nachricht vom Hinscheiden König Carols von Rumänien gibt mir den Anlass Eure Excellenz dringend auf den dadurch geschaffenen Ernst der Situation mit dem Ersuchen aufmerksam zu machen, mit allen

Mitteln den in Bukarest zweifellos bald vehement einsetzenden Bemühungen unserer Gegner, Rumänien ganz auf ihre Seite zu bringen, raschestens entgegen zu treten.

Ich halte eine beschleunigte Aktion in dieser Richtung für um so notwendiger, als einerseits dank dem kalmierenden Einflusse des verbliebenen Königs und der jüngsten Kriegsergebnisse jetzt im Volke und der Regierung eine ruhige Stimmung platzgegriffen hat, die ausgenutzt werden muss, andererseits aber die Gefahr besteht, dass die zu erwartende Wühlarbeit der Entente angesichts der ausgesprochenen russo-englischen Sympathien der künftigen Königin Marie keinerlei Widerstand mehr finden, vielmehr sogar Förderung erfahren wird.

In die erste Reihe der anzuwendenden Mittel scheint mir mit Rücksicht auf die erforderliche Raschheit der Wirkung die Aufwendung bedeutender Geldmittel zu gehören, für deren zweckmässige Verteilung der Euer Excellenz bereits vom Kriegsministerium zugekommene, in Abschrift neuerdings beigelegte Bericht eines Kaufmannes beachtenswerte Fingerzeige enthält.

Meinen Informationen zufolge sind die derin genannten Personen richtig charakterisiert und haben Ansehen und Geschick genug, um ein aktives Auftreten Rumäniens gegen die Monarchie zu hintertreiben.

Mir erschiene es angezeigt und dringend, den gegebenen Anregungen in vollem Umfange, also auch hinsichtlich der Professoren und Abgeordneten Folge zu leisten und ich füge bei, dass unter den momentanen Verhältnissen tatsächlich der Ausgabe von einigen Millionen als Gegenwert die Erhaltung einer Provinz des Reiches gegenübersteht, die bei einem Einmarsch der rumänischen Armee kaum zu retten wäre.

Aber auch das Schicksal der Gesamtmonarchie ist ungewiss, wenn 5 rumänische Korps als Verstärkung der russischen Armee auf den Plan treten.

Genehmigen Eure Excellenz den Ausdruck meiner vorzüglichen Hochachtung.

Conrad¹
G. D. Inf.

Seiner Excellenz Herrn Grafen Berchtold, Minister des k.u.k. Hauses und Äusseren etc. in Wien

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Austria, rola 220, c. 773—774 (Haus —, Hof — und Staatsarchiv Wien, Politisches Archiv I, K. 517, Liasse XLVII/7 c), orig.

Traducere :

Neu Sandec, la 10 oct. 1914

Excelență!
Prea nobile conte!

Știrea care mi-a sosit azi, pentru noi foarte tristă, despre moartea regelui Carol al Româ-

³ Nicolae Ceaușescu, Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România, Edit. politică, Buc., 1975, p. 21.

¹ Ibidem.
* Valentina Costake (doc. 5), Matei Vasile (doc. 7), Elena Moisuc (doc. 1, 9, 12), Cornelia Moraru (doc. 10, 11), Emilia Poștăriță (doc. 8, 13), Sanda Racovițeanu (doc. 4, 6), Margareta Szabo (doc. 2, 3 — traducere), Dimitrie Vișcu (doc. 2, 3 — depistate).

niei mă determină să atrag insistent atenția Excelenței Voastre asupra gravității situației create prin acest fapt, cu rugămintea să vă opuneți cât mai repede, cu toate mijloacele, străduințelor inamicilor noștri care, fără îndoială, vor interveni curînd cu vehemență la București, pentru a aduce România cu totul de partea lor.

O acțiune rapidă în acest sens o consider cu atât mai necesară cu cât, pe de o parte, datorită influenței calmante a răposatului rege și recentelor evenimente de pe front, și-a făcut loc acum în popor și în cadrul guvernului o stare de spirit mai liniștită, care trebuie exploatată, pe de altă parte însă există pericolul ca activitatea de instigație a Antantei — care este de așteptat — ținînd seamă că simpatiiile ruso-engleze, pronunțate, ale viitoarei regine Maria nu vor mai găsi nici o rezistență, ci mai curînd vor fi chiar încurajate.

În prima serie de mijloace care trebuie aplicate vine — după cum îmi pare mie, ținînd seama de rapiditatea necesară a efectului — folosirea de mijloace bănești importante, pentru a căror distribuire utilă, indicații demne de luat în considerație sînt cuprinse în raportul unui negustor, raport ce a parvenit deja Excelenței Voastre de la Ministerul de Război și pe care îl anexez din nou în copie.

După informațiile mele, persoanele numite acolo sînt just caracterizate și au destul prestigiu și talent pentru a împiedica o intervenție activă a României împotriva Monarhiei.

Mie îmi pare indicat și presant să se urmeze în toată amplexarea, sugestiile date, deci și în privința profesorilor și deputaților care adaugă, în situația momentană, contravaloarea cheltuirii citorva milioane este realmente păstrarea unei provincii a imperiului, care abia dacă poate fi salvată în cazul unui marș al armatei române.

Dar și soarta întregii Monarhii este nesigură, dacă 5 corpuri române intră în luptă, ca întărire a armatei ruse.

Primiți, Excelență, expresia deosebitei mele stime.

Conrad¹
general de infanterie

Excelenței Sale Domnului conte Berchtold, ministru al Casei imperiale-regale și de externe etc. la Viena.

¹ Franz Conrad von Hotzendorf, general de infanterie, șeful Marelui Stat Major austro-ungar.

2

1914 decembrie 25 — ianuarie 7, 1915. Ordinul telegrafic al comandantului militar din Sibiu către comisarul guvernamental din Turda și raportul acestuia din urmă privind starea de spirit a românilor din Transilvania.

(1914)

Távírat.

Kormánybiztos ömértóságának Torda

Számjelkulcsos választ kérek, 1. egy román betörés esetén számíthatunk-e a lakosság hűségére? 2., Feltehető-e hogy ma már egy esetleges lázadás céljából valamely szervezet áll fenn és hogy egy román betörés esetén lázadás törhet ki? 3., Vannak-e a lakosság között olyan jelenségek, melyek illojálításra engednek következtetni? 4. Remélnék-e egy nagy Románia megalapításában? 5. Különösen a lakosság intelligens köre illojális-e és melyek? 6., A csendőöröknek és a védkötelesek kifogástalan bevonulásának dacára monarchia ellenes-e az országban a hangulat?

Nagyszebeni katonai parancsnokság
15/122 szám

Számjeles távirat
45 szám

Katonai parancsnokság
Nagyszeben

15/122 számú sörgönyére értesitem, hogy egy esetleges román betörés esetén, nemcsak a lakosság felkelésétől kell a legkomolyabban tartani, de magának a hadseregnek román ajku tisztjei és katonái is haesak megtehetik ellenünk fognak fordulni, A lakosságban, különösen ennek intelligentiájában, nagyon is él egy nagy Románia iránt való vágy s ha a betörés megtörténne minden román kivétel nélkül ennek az eszmének szolgálatába allana.

Szervezetők megvan, mely bár konkrét formában nem ismeretes de kihatásait nagyon gyakran láttuk és látjuk mindennap. Kivétel nélkül minden román intelligens ember bele van a szervezetbe vonva.

Epp ezért, egy esetleges betörés esetén csak kizárólag magyar avagy német csapatokban lehetne megbizni. Ha ezek hazai csapatainktól nem telnének ki, Németség haderejére kellene csapat cserével appellálni. A lakosság intelligens eleme az első komoly percekben őrizet alá volna veendő.

Ma azonban a lakosság között egyelőre semmi nyugtalanság nem észlelhető.

B-etegh Kormánybiztos
M. Kir. Miniszterelnökség
Érk. 1915 I. 7, 98/res.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme R. P. Ungară, rola 72, c. 743—745, (Magyar Országos Levéltár, Polgári Korj Központi Kormány hotaságok Levéltárai (Kszekei) Miniszterelnökségi Levéltár, Miniszterelnökség. K. 26 Központilag iktatott és irattározott iratok. 1915 nr. res. 450—XII), orig.

Traducere :

Telegramă

Către Excelența Sa comisar guvernamental Turda.

SPRE ORIENTARE.

D-l deputat Dr. Teodor Mihali președintele Consiliului Național Român Central a trimis următoarele informații tuturor președinților organizațiilor române comuniste:

De dreptul liberei dispoziții asupra sorții lor a neamurilor mari și mici vrea și pretinde națiunea română să se poată folosi.

Vizualul întregului neam nu poate fi obiect de sacrificiu!

Nu se poate permite ca independența hominilor națiunii române să fie profanată prin urfieri, viclene și consideratii oportuniste. Libertatea neamului nostru trebuie să se nască neapătat și străduitor!

De aceea în să trag atențiunea tuturor naționalei noastre de bine asupra urmărirea faptelor distănțare de

directivă:

1. Factorii asupra cărora consiliul național român central (C.N.R.C.) nu are poiză se exercite vizu influența provocă conștient și înconștient zădărnici în surse noastre lănuind fapte necorespunzătoare adevărului. Nu le dați crezământ acestor faime!

Comitetul partidului național român și consiliul național român central exmă din siml comunistă să mociască pe baza „declarației” făcute în sedința parlamentului din 18 Octombrie st. n. a. c. de D-l deputat Dr. A. Vaida în urma îndrăgărilor și confirmă hotărârii unanime a Comitetului partidului național român și prințită și din partea organizației române a partidului social-democrat din Ungaria și Transilvania.

Cu această declarație sau solidaritate și consiliile naționale române militare organizate până în momentul de față.

Toate acțiunile și declarațiile ce s-au făcut și se vor face pe viitor au fost și vor trebui făcute strict în mănșă conformitate cu această declarație obligatorie pentru toți și cinstiți a-l neamului românesc.

În finele consiliului național român central dominează cea mai frățească înțelegere și cea mai desăvârșită solidaritate.

Cauze fizice și tehnice (comunicații servicii poștale, telegrafice și telefonice se găsesc în stare anarhică) face cu neputință desmințirea scriitorilor cronice născocite de presa maghiară, de asemenea refuzul redacțiilor respective de a da loc desmințirilor.

În fața acestei stări de lucruri repetăm: Numai ceea ce apare în fiile noastre românești cu sciditarea colectivă a Consiliului național român central, ori a biroului C. N. R. C. sau a vrc-ului membru a C. N. R. C. — corespunde adevărului. Aceste lui sunt: „Drăpetul”, „Gazeta de Timinecă”, „Adevărul” și „Foaia Poporului Român”.

2. C. N. R. C. a fost completat prin tasi membrii din conducerea organizației române a partidului social-democrat din Ungaria și Transilvania și se va întregi îndată ce consiliul militar român central își va fi terminat opera de organizare spre a-și putea designa membrii cari se participă la lucrările C. N. R. C.

3. Confirmită din Arad, membrii ai C. N. R. C. sunt îndrăgărit ca îndată ce vor găsi momentul de primărie să convoace conferința națională, care va avea să se pronunțe în întregul „declarației”, luând poziția în chestia privitoare la forma constituției (monarhie ori republică) a viitorului stat național român.

4. În fiecare comitat să se constituie un consiliu național român comunist.

(C. N. R. Com.) aliat consiliului național român central, președinții și delegații acestor consilii nat. rom. comuniste dimpreună cu consiliul partidului național român vor avea se furnizeze marelui Consiliu și Națiunii române din Ungaria și Transilvania.

Fiecare C. N. R. Com. să inițieze de urgență în toate comunele comitativului secții comunale ale C. N. R. Com.

5. Din anul acestor C. N. R. Com. va fi exmis după trebuință și confirm împrejurării un număr corespunzător de membrii cari vor fi în dispoziție trebuincioase spre asigurarea ordinii publice, asigurării vieții și averii publice în acord cu exmisi organizațiilor similare ale altor neamuri.

6. Baza pe care nu să se pună toți membrii C. N. R. Com. C. N. R. Militară cât și ai secțiilor din singularele localități, și dela care nici înțu privință nu e permis să se abată nici chiar în discuții particulare sunt principiile determinate și fixate în „declarația” C. N. R. C. adusă la cunoștința luncii în sedința comitetului din 18 Octombrie.

7. Să nu se uite la nici o ocazie, că consiliul național român nu este subordonat consiliului național maghiar, ci este organizația echivalentă românească a acestuia.

Tratatiele nu se pot deci face funcționând aceste două organizații, ci discutând ca partide independente și cooperând prin intermedierea membrilor exmisi.

8. Interesul nostru este să ne găsescă ocupația iminentă organizații până în comune spre a putea dezvolta activitatea, recușă spre paralizarea ori căror înfluențe dăunătoare cauzei viitorului neamului.

9. În timpul, care va trece între ocupație și între congrese de pace trebuie să fim cu cea mai mare băgare de seamă să nu se ivescă astfel de momente (jaf, omor, brutalități) în contra neromânilor, cari ar putea servi de bază dăunătoare neamului spre a lucra să schimbe toții lor de acuzații în al acuzațiilor.

10. Toate dăunările de natură personală și locală trebuie sistate. Numai celor cari au comia crimea băgei calomniilor și trairă în contra neamului lor, nu li se poate acorda iertare. În toate celelalte cazuri se fim iertători ca frații unui față de alții. Dreptul de a califica vina și a-i pedepsi pe cei vinovați, cade însă exclusiv în competența congresului național român și nu să poată arde așadar nici comitetul partidului național român, nici C. N. R. C. și cu atât mai puțin omul particular.

Deșpre cele, ce le veți executa, ori plănuți să le executați vă rugăm să trimiteți informație expres subsemnatului la Deș, ori D-lui Dr. Stefan C. Pop la Arad. Deș, la 3 Nov. st. n. 1918.

Dr. Teodor Mihali
președinte C. N. R. C.

Seferat la 1/11 Nov. 1918
A. B. B.

Solicit răspuns cifrat : 1., în cazul unei pătrunderi românești putem conta pe fidelitatea populației ? 2., se poate presupune că, deja în prezent există vreo organizație în scopul unei eventuale răscoale și că în cazul unei pătrunderi românești va izbucni răscoala ? 3., În sinul populației sînt asemenea fenomene care duc la concluzia de neloialitate ? 4., Se speră în făurirea unei Româнії Mari ? 5., În mod deosebit, pătura intelectuală a populației este neloială și cine ? 6., În pofida mobilizării ireproșabile a jandarmilor și rezerviștilor, starea de spirit din țară este potrivnică monarhiei ?

Comandamentul militar din Sibiu
numărul 15/12

Telegramă cifrată
Numărul 45

Comandamentul militar
Sibiu

La telegrama dv. nr. 15/122 vă aduc la cunoștință că, în cazul unei pătrunderi românești, trebuie să ținem cont, în modul cel mai serios, nu numai de o răscoală a populației, ci chiar și de ofițerii și soldații români din armată care, dacă vor putea, se vor întoarce împotriva noastră. În sinul populației, cu deosebire a intelectualității acesteia, trăiește puternic dorința pentru o Românie Mare și dacă pătrunderea s-ar întâmpla, fiecare român, fără excepție, ar intra în serviciul acestui ideal.

Organizația există, deși aceasta nu este cunoscută într-o formă concretă, dar eficacitatea ei am văzut-o și o vedem, foarte des, în fiecare zi. Fiecare intelectual român, fără excepție, este cuprins într-o organizație.

Tocmai de aceea în eventualitatea unei pătrunderi nu s-ar putea acorda încredere decât, exclusiv, trupelor maghiare sau germane. Dacă trupele proprii n-ar fi suficiente, ar trebui să se facă apel, prin schimb de trupă, la puterea armată a Germaniei. Ar trebui ca, din primul moment serios, elementele intelectuale ale populației să fie puse sub pază.

În prezent, în rîndul populației nu este observabilă, deocamdată, nici o nelinește.

Betegh, comisar guvernamental,
Președinția regală maghiară a
Consiliului de Miniștri. Sosită la
7.I.1915, nr. 98/rezervat.

3

1915 aprilie 27/mai 10, Budapesta. Telegrama cifrată trimisă de Ștefan Tisza, prim-ministru al guvernului ungărilor din Transilvania în legătură cu manifestările tinerilor recruți români din cadrul diviziei 38 și ale soldaților de pe front, în așteptarea sosirii armatei române.

1915 aprilie 27/mai 10, Budapesta.

Magyar Királyi Miniszterelnök
2279 res. szám
M.E.

1918 noiembrie 3, Dej. Apelul adresat președinților C.N.R. comitatense de către Teodor Mihali, președintele C.N.R.C. privind organizarea la nivelul comunelor (Ast.St.Buc., fond C.N.R. Solnoc-Dăbica, dosar 2/1918, f. 1).

(Cu excepția comiților supremi din comitatele Mureș—Turda, Ciuc, Odorhei și Trei-Scaune)

Din rîndurile recruților români nou sosiți la divizia 38 precum și din conținutul scrisorilor trimise de acasă soldaților de pe front se observă că starea de spirit a locuitorilor români din Transilvania, sub influența știrilor despre o apropiată pătrundere română, se înrăutățește.

Să binevoiți să controlați cu cea mai mare vigilență aceste observații în secret, fără să se observe, să raportați asupra constatărilor făcute și, în cazul în care se dovedesc instigări și ademeniri, să procedați cu severitate deplină.

Tisza

Budapesta, 10 mai 1915

4

1916 august 16/29, Sainte Adresse. Scrisoarea baronului Beyens, ministrul de externe al Belgiei, adresată ministrului României în Belgia, T. C. Djuvara, prin care își exprimă bucuria pentru intrarea României în război de partea Antantei.

1916 august 16/29 Sainte Adresse
Sainte Adresse, 29 Août 1916

No. 414
Roumanie
(Copie)

Mon cher Ministre,

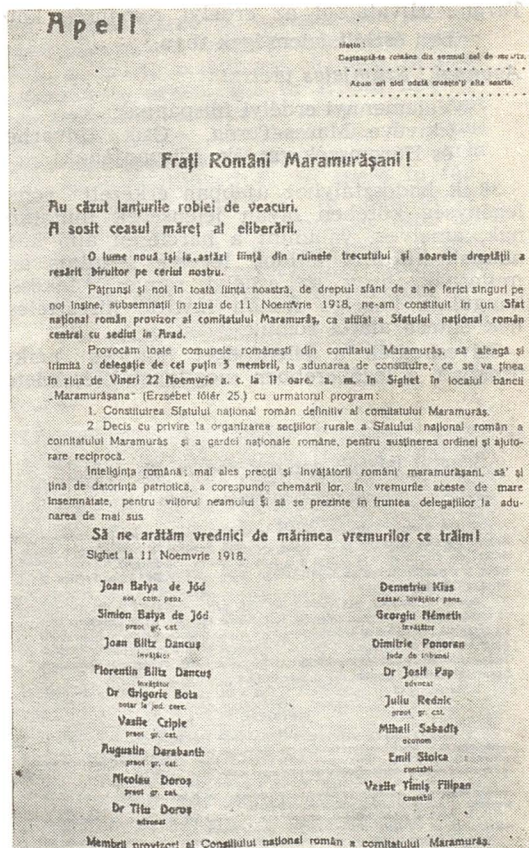
En qualité de vieil et fidèle ami de la Roumanie, j'ai appris avec une émotion et une joie profondes la nouvelle de la déclaration de guerre de votre pays à l'Autriche-Hongrie.

Je m'en réjouis, parce que je ne doute pas qu'à cette heure décisive de la lutte européenne la Roumanie, en se rangeant du côté du droit et de la résistance à l'oppression germanique, ne parvienne à réaliser glorieusement ses aspirations nationales et à réunir à la grande famille roumaine ses fils d'au delà des monts injustement séparés d'elle.

Je m'en réjouis aussi, parce que la confraternité d'armes établira sûrement des liens plus étroits entre votre beau pays et le mien.

Quel titre de gloire ce sera pour M. Brătianu, d'avoir su prendre si haute importance pour résolution d'une si haute importance pour l'avenir du peuple roumain. A trente neuf ans de distance il va jouer un rôle aussi éclatant que celui qui échet au grand homme que fut son père. Qu'il remporte le même succès, c'est mon vœu le plus sincère. Je me permets de recourir à vous, mon cher Ministre, pour faire parvenir au Président du Conseil, mes espérances et mes chaleureuses félicitations.

Je n'admire pas moins votre noble Souverain d'avoir fait taire des sentiments de famille pour n'écouter que la voix de son patriotisme. Il a senti battre en lui le valeureux cœur de la nation roumaine et, à l'exemple de son admirable prédécesseur, il ajoutera une page immortelle à l'histoire de la Roumanie.

1918 noiembrie 11, Sighet. Apelul lansat de membrii provizorii ai C.N.R. Comitatul Maramureș pentru participarea la adunarea de constituire definitivă din 22 noiembrie 1918 (Arh. St. Buc., fond C.N.R. Solnoc-Dăbica, dosar 2/1918, f. 6).

Laissez moi en fin, mon cher Ministre et ami, vous dire à vous qui, depuis le commencement de cette terrible guerre, avez partagé si fidèlement nos pires angoisses, avez partagé légitimes espoirs, la joie que j'éprouve à voir aujourd'hui vos vœux et les miens réalisés. C'est avec une ferme confiance dans la victoire commune que je vous prie de croire à mes sentiments de constante amitié.

Beyens.

Son Excellence

Monsieur Djuvara Ministre de Roumanie
Le Havre

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Belgia, rola 11, c. 1030—1303 (Ministère des Affaires Étrangères et du Commerce Extérieur. Correspondance Politique Légation, Roumanie, Série non reliée, Farde No. 3), copie.

Traducere :

1916 august 29, Sainte Adresse

Nr. 414
România

(copie)

Felhívás!

A legutóbbi napokban sajnálatos kihágások történtek. Egyes emberek nem tisztelve mások nemzeti jelvényeit, brutális inzultusokra vélemedtek. Nincs jól így. A szabadság követelménye, hogy megbecsüljük mindenki érzését népviseletét, nemzeti zászlóját, mert ha nem így cselekszünk, a reakció ősi bűneit követjük. Ne váljunk ellenszenvessé előttek, hogy a románoknak külön nemzeti zászlójuk van, minthogy a románok se ohajítják a magyarok nemzeti érzületét bántani. Elérkezett az idő, hogy mindenki megértse, miszerint minden nemzetnek joga van önállóan élni és szabadon dönteni sorsa fölött. Felkérünk mindenkit, ne becslesse meg egyik nemzet zászlóját és nemzeti jelvényeit sem. Engedjétek szabadon lengeni a román zászlót, a magyar zászlót, minden civilizált nép zászlóját és igaz demokráciák legyeit. Az igaz demokrácia nem ellensége a nemzeti érzületnek, de üldözi a zsarnokságot és a lelki elvadultást. A békét és a nyugalmet csak így tudjuk biztosítani, ha e megkínzott föld minden lakosa aláveti magát rendelkezéseinknek. Ohajítjuk, hogy a nemzeti jelvények elleni merényletek megszűnjenek, mert becsletenség a nemzeti érzületet türelmetlenül bántalmazni.

Kolozsvár, 1918. november 24.

Magyar Nemzeti Tanács

APEL!

În zilele din urma s-au întâmplat exces, rușinoase. Unii oameni nerespectând emblemele naționale ale altora, s-au folosit de înzulte brutale. Nu e bine astfel. Libertatea pretinde ca să ne respectăm stămintul, portul, drapelul țării, caci dacă n-o facem asta, urmam vechile pecate ale reacțiunii. Nu va para straniu ca Românii au drapelul lor național, caci nici Români nu vor să înzulte stămintul național al Ungurilor. A sosit timpul ca toți să înțeleagă ca fiecare națiune are drept la viața independentă și poate dispune asupra sortii sale. Apelăm la bunul simț al fiecăruia, să nu înzulte drapelul național și insigniile naționale ale nici unui popor. Lasati să lătar pe placul lui drapelul roman, drapelul ungur, drapelul fiecărui popor civilizat și fitt democrații adevărați toldeaua. Democrația adevărată nu este dusmanul instincțiului național, ci dusmaneste tirania și selbatacia sulețeașca. Pacea și ordinea nu poate fi garantată decit astfel, dacă toți locuitorii acestui pământ chinuit sa su-pun. Dorim ca să încete atentatele la adresa însemnelor naționale, caci este necinstit a însuși stămintul libertății.

Cluj, la 24 Noiembrie 1918.

Senatul Național Român

1918 noiembrie 24, Cluj. Apelul Senatului Național Român pentru asigurarea ordinii și respectarea însemnelor naționale (Arh. St. Mureș, fond Prefectura jud. Tîrnava Mare, vicecomite nr. A. 15973/1918, f. 14).

Dragul meu ministru,

În calitate de vechi și fidel prieten al României am aflat cu o profundă emoție și bucurie vestea declarației de război a țării dumneavoastră făcută Austro-Ungariei.

M-am bucurat, pentru că nu mă îndoiesc că în această clipă decisivă a luptei europene, România, trecînd de partea dreptului și a rezistenței față de agresiunea germană, va reuși să-și realizeze în mod glorios aspirațiile naționale și să reunească în marea familie română pe fiii săi de dincolo de munți care au fost pe nedrept separați de ea.

Mă mai bucur și pentru că fraternitatea de arme va stabili în mod sigur legături mai strîns între frumoasa dumneavoastră țară și a mea.

Ce titlu de glorie va fi pentru dl. Brătianu de a fi știut la momentul oportun să ia această hotărîre de o atît de mare importanță pentru viitorul poporului român. La treizeci și nouă de ani distanță, el urmează să joace un rol tot atît de strălucit ca cel al marelui om care a fost tatăl său. Urarea mea cea mai sinceră este ca el să aibă același succes. Îmi permit să recurg la dv. dragul meu ministru, pentru a face să parvină Președintelui Consiliului speranțele și călduroasele mele felicitări.

Nu-l admir mai puțin pe nobilul dv. suveran de a fi făcut abstracție de sentimentele de familie pentru a asculta doar vocea patriotis-

mului său. El a simțit bătînd în el valoroasa inimă a națiunii române și, după exemplul admirabilului său predecesor, va adăuga o pagină nepieritoare la istoria României.

Permiteți-mi în final, dragul meu ministru și prieten, să vă spun dv. care de la începutul acestui îngrozitor război ați împărtășit atît de fidel temerile noastre cele mai mari și speranțele noastre cele mai legitime, bucuria pe care o încerc astăzi văzînd dorințele voastre și ale mele realizate. Cu credința fermă în victoria comună, vă rog să credeți în sentimentele mele de constantă prietenie.

Beyens

Excelenței sale domnului Djuvara
ministru României. Le Hâvre

5

1916 septembrie 10/23. Jerseycity. Telegrama românilor din S.U.A. adunați la New York adresată președintelui Woodrow Wilson, prin care îi solicită sprijinul pentru formarea unei legiuni române.

1916 septembrie 10/23, Jerseycity

H. C. Jerseycity N.J. 23

His Excellency Woodrow Wilson
Pres. of the United States Washington
D.C.

Cătră Națiunea Română!

Războiul lung și sângeros început din interese străine, s'a sfârșit. A lavina idos, că știe care națiune s'a desina liber senza surzi sale, că de egal îndreptăția și de care om să albe tot același drepturi. Soarta națiunilor mele este pusă în mâinile celei mai bune și cele mai mari națiuni care ne garantează realizarea idealurilor noastre.

Durere, s'a născut vești triste și din sașile românești, cari ne vorbesc despre jefuiri, fărâșeluri și volenții comise nu dă parța poporului cizălit și a romanilor de bine, ci de oameni destrăbălați și bețivi satelor.

Frați Români! Fraților noștri, cari v-ați luptat după altele suferinți lungi și grozave la vetele voastre, voi cari cu gurile mute ați fost purtați prin toate câmpurile de război, pline de sânge și suferință, voi cari venind acasă ați adăptat poartă familiile voastre flământe și nedreptățite: acușiți de oficialii conducătorilor voștri de un sânge și o lege! Frați noștri! Întrebați-vă: de ce război? Păi eu aștragere și iubire cătră neamul nostru, care în zilele acestea a lăsat în rândul națiunilor libere, și mai la sud în cenoștii acestora grele ale anarhiei și vă arătați domni de încrederea și sprijinul anticipat de națiunile mari culte, și domni de iubirea desint resată a celui mai mare om de afaceri, al președintelui republicii americane Wilson, care cu un al doilea Mesia a dus la învingere idea, că fiecare popor și fiecare națiune să fie egal îndreptățită și să stăpânească pe soarta sa.

Consiliul Național Român, compus din următorii bărbați: dr. Teodor Mihaili, Vasile Goldis, dr. Alexandru Vaida-Voevod, dr. Ștefan C. Pop, dr. Aurel Viad și dr. Aurel Lazar, — apoi dintre reprezentanții partidului social democratic român: Ioan Flueraș, Iosif Iurcanu, Aenea Grapiu, Tituș Albani și Iosif Râncu, — reprezintă astăzi întreagă națiune românească din Ungaria și Ardeal, cele treisprezece nu numai de puterile mari ale lumii, ci și de guvernul unguresc revoluționar.

Fiecare soldat român, delegat de jurământul dat împăratului, are liberă voie să intre în statul militar național român (garda națională română), să poarte simbolul mândru al suveranității și independenței, să stea sup-a numai și numai scutului național român.

Frați noștri! Întrebați-o să apară între voi bravi soldați și ofițeri al gardii naționale române. Alături-vă către ei și dați-vă brațele și jumile voastre române între ajutorul și sprijinul lor.

Consiliul Național Român se adresează către voi și să vă vorbim următoarele lucruri:

1. Dați mâna toți cei buni și cinstiți, fără deosebire de neam și lege, și susțineți ordinea, apărări vieneză și avuți omunilor.

2. primiți cu încredere bărbații trimiși de Consiliul Național Român între voi cu scopul de a vă lumina și ajută.

3. Constituți-vă imediat în gardă locală, în care poate fi primit fiecare om de cinste, fără deosebire de neam și lege.

4. Să lăsați la cunoștință, că jafuri și omoruri compromit cauza sfântă a democrației nouă, care este chemată a încheia întreaga lume într-o singură societate, unde vor domni cele mai curate idei a libertății, frăției și egalității.

5. Fiecare ofițer și soldat român care încă nu s'a anunțat și nu are împuternicire, are datoria a se prezenta fără amânare la biroul Consiliului Național Român (Arad, strada Fabian Găbor nr. 7.).

Fiecare român are datoria să contribuie la susținerea ordinii. Jefuitorii sunt cei mai mari dușmani chiar a poporului românesc. Dați-ne mână de ajutor ca să putem prezenta înaintea lumii înieră și frumoasă națiune română în deplina ei curăție, nepătată, în întreaga ei splendoare.

Pentru Consiliul Național Român:

Dr. Ștefan C. Pop.

Tipografia Dieckmann din Arad.

1919. Chemarea lansată de Ștefan C. Pop, în numele Consiliului Național Român pentru constituirea gărzilor naționale locale (Arh. St. Arad, colecția Documente, nr. 106, f. 1).

The Roumanians of New York and surrounding cities assembled in New York September 22. Pledged a new their homage and loyalty to you and implore the assistance of your genius in the formation of a Romanian legion, to be under American command.

Respectfully.

Dr. L. Gherman, prest.

Dr. D. Andronescu, secy.

47 Vanwagenen Ave Jerseycity

Arh. St. Buc., Colecția Microfilme S.U.A., rola 633, c. 754 (The Library of Congress Washington, Woodrow Wilson Papers), orig.

Traducere :

H.C. Jerseycity N.J. 23

Excelenței Sale Woodrow Wilson
Președintele Statelor Unite — Washing-
ton D.C.

Românii din New York și orașele învecinate,
adunați la New York la 22 septembrie, își ex-

primă din nou omagiul și loialitatea față de
dumneavoastră și imploră ajutorul geniului
dumneavoastră în formarea unei legiuni ro-
mâne care să fie sub comanda americană.

Cu respect,

Dr. L. Gherman, președinte

Dr. D. Andronescu, secretar

47 Vanwagenen Ave Jerseycity

6

1917 august 13/26. Londra. Telegramă
trimisă de Foreign Office lui Sir George
Barclay, trimis extraordinar și ministru
plenipotențiar al Marii Britanii în
România, prin care se transmit simpa-
tia și admirația primului ministru bri-
tanic Lloyd George poporului român
pentru curajul arătat de la intrarea Ro-
mâniei în război.

1917 august 13/26 Londra

ROMANIA MILITARY

Telegram en clair to Sir G. Barclay
(Jassy)

via Odessa No. 92

Foreign Office. August 26-th 1917, 11, 45
p.m.

No. 319

Please communicate following to Roumanian
Prime Minister¹ from Mr. Lloyd George².

On the anniversary of Romania's entry into
the War, I wish to express on behalf of the
British Government our heartfelt admiration
for the heroic courage and endurance displayed
by the Roumanian people during a year of
almost unparalleled trial. In declaring war
against the Central Powers Roumania took her
stand for the cause of Freedom against Au-
tocracy and of Right against Might. This cause
can never fall however long delayed its tri-
umph may seem. The recreation of their army
and the stubborn and invaluable resistance
which it is now making, against the enemy
under conditions of exceptional difficulty is a
magnificent example of the strength which
Freedom inspires in a Free People. It is not
less a proof of the resolution which animates
all the Allied Armies to prosecute the War
until Victory is won, a victory which I have
never doubted they will ultimately achieve.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Anglia, ro-
la 257 (Public Record Office London Foreign
Office, General Correspondence, F.O. 371 Bal-
kans, vol. 2892, f. 175), copie.

Traducere :

ROMÂNIA MILITAR

Telegramă în clar către Sir G. Barclay
(Iasi)

via Odesa No. 92

Foreign Office — August 26, 1917, 11, 45
p.m.

Nr. 319

Vă rog să comunicați următoarele primului ministru¹ român din partea domnului Lloyd George².

La sărbătoarea intrării în război a României, doresc să exprim din partea guvernului britanic admirația noastră sinceră pentru suferința și curajul eroic de care a dat dovadă poporul român în timpul unui an de încercare aproape fără precedent. Declarînd război puterilor centrale, România s-a ridicat pentru cauza libertății împotriva autocratiei și a dreptății împotriva puterii. Această cauză nu poate eșua niciodată oricît s-ar părea că este de întîrziat triumful ei. Reconstituirea armatei ei și rezistența îndrăzită și de neprețuit pe care o opune în prezent inamicului în condițiile de excepțională dificultate constituie un exemplu magnific al tăriei pe care libertatea o insuflă unui popor liber. Ea nu este mai puțin, o dovadă a hotărîrii care le animă pe toate armatele aliate să continue războiul pînă la cucerirea victoriei, o victorie pe care nu m-am îndoit niciodată că o vor dobîndi în cele din urmă.

¹ Ion I. C. Brătianu.

² David Lloyd George, primul conte Lloyd George de Dwyfor, prim ministru al Marii Britanii în perioada 1917—1922.

7

1917 august 28 / septembrie 10, Farrell.
Telegrama românilor americani adresată președintelui S.U.A. Woodrow Wilson, în care denunță asuprirea românilor din Austro-Ungaria și cer să li se permită să participe la război împreună cu armata americană pentru înfăptuirea idealului lor național.

1917 august 28 / septembrie 10, Farrell
The White House
Washington
19 W.U.F.D. 357 7 extra 7 : 25 p.m.
Sharon, Penna., September 10, 1917

The President,

The Sons of the Rumanians of Transylvania, assembled on the ninth day of September nineteen seventeen, in a patriotic meeting at Farrell, Pa., with the deepest respect send their homagial salute to Your Excellency assuring you of their loyalty toward the glorious republic of the United States, our adopted country. We found it a great school of liberty

and democracy after the most tyrannical oppression in Hungary; and now in these historical days when the fate of the people will be decided we present us before Your Excellency with all confidence in this war of the world, the laws of justice and democracy should win real democracy. We Roumanians of Hungary cannot suffer any more the tyrannical oppression of Magyar Oligarchy which kept us for centuries the yoke of slavery and today menaces with destruction. The heroic King of Roumania said in his proclamation at the start of the war against Austro-Hungary "the time arrives to liberate all the Roumanians oppressed through centuries". The civilized world, through the diplomatic conventions between the Allies, give Roumania Transylvania, Banat, Bukovina to form a great Roumania, a sentinel of the Latin civilization at the mouth of the Danube and Your Excellency proclaims with the enthusiasm of the civilised world the rights of each people to dispose of this future: so, we Roumians from Transylvania, Bukovina and Banat according to the decision of the Allies and the principles announced by Your Excellency we should have the great Roumania and because we know the great meaning of the declaration of Your Excellency we desire to cooperate for the realization of the ideas proclaimed by you for the benefit of humanity and therefore we ask your excellency to show us the way and means how we would be able to cooperate with the glorious army of the United States on any front for the realization of our national ideal and to break the chains of secular slavitude under magyar oligarchy, to establish great Roumania which will be one of the greatest satisfactions of the civilized world. Long live the republic of the United States and its glorious President.

The Chairman of the Commitee,
the Secretary of the Meeting,
Farrell, Pa.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme S.U.A., rola 633, c. 706—707 (The Library of Congress, Washington, Woodrow Wilson Papers), orig.

Traducere :

Casa Albă, Washington

19 WU, FD. 357 7 extra 7 : 25 p.m.
Sharon, 1917 septembrie 10

Președintelui,

Fiii românilor din Transilvania, strînși la 9 septembrie 1917 într-o întrunire patriotică la Farrell, P., vă trimit cu cel mai adînc respect salutul lor omagial Excelenței Voastre, asigurîndu-vă de loialitatea lor față de glorioasa republică a Statelor Unite, țara noastră adoptivă. Noi o considerăm drept o mare școală a libertății și democrației față de cea mai tira-

nică opresiune din Ungaria, și acum, în aceste zile istorice, când soarta poporului se va decide, noi ne prezentăm în fața Excelenței Voastre cu toată încrederea în acest război mondial, în legile justiției și democrației, că democrația reală va învinge. Noi românii din Ungaria nu mai putem suporta opresiunea tiranică a oligarhiei maghiare care ne-a ținut de secole în jugul sclaviei, iar astăzi ne amenință cu distrugerea. Eroul rege al României a spus în proclamația sa, la începutul războiului împotriva Austro-Ungariei, „a venit timpul pentru eliberarea tuturor românilor subjugăți de secole”. Lumea civilizată, prin convențiile diplomatice între aliați, dă României Transilvania, Banatul și Bucovina pentru a forma o Românie Mare, o sentinelă a civilizației latine la gurile Dunării, iar Excelența Voastră proclamă cu entuziasmul lumii civilizate drepturile fiecărui popor de a dispune de viitorul său. Astfel, noi românii din Transilvania, Bucovina și Banat, în conformitate cu hotărârea aliaților și cu principiile enunțate de Excelența Voastră, trebuie să avem România Mare, și deoarece cunoaștem marea importanță a declarației Excelenței Voastre, dorim să cooperăm pentru realizarea ideilor proclamate de dumneavoastră spre binele umanității și de aceea o rugăm pe Excelența Voastră să ne arate calea și mijloacele prin care am putea să cooperăm cu glorioasa armată a Statelor Unite pe orice front pentru realizarea idealului nostru național și să sfărâmăm lanțurile sclaviei seculare ale oligarhiei maghiare, pentru a crea România Mare care va constitui una din cele mai mari satisfacții ale lumii civilizate. Trăiască republica Statelor Unite și gloriosul ei președinte.

Președintele Comitetului,
Secretarul Întrunirii,
Farrell, Pa.

8

1917 august, Paris. Telegrama ministrului de război francez, Georges Clemenceau, către șeful Misiunii militare franceze din România, generalul Henri Mathias Berthelot, prin care acesta este rugat să transmită comandantului șef al Armatei române încrederea deplină în înalta valoare a trupelor române.

1917 august, Paris

Ministère de la Guerre
État-Major Général de l'Armée
Groupe de l'Avant

Télégramme chiffré

3e Bureau A
Opérations Priorité
Paris, le Août 1917
No BS.

Ministre de la Guerre

à Chef Mission Militaire Française
G.Q.G. Roumain

Vous prie transmettre télégramme suivant à Commandant en Chef Armées roumaine : „Armées françaises, après avoir constaté avec joie succès remportés par armée roumaine au cours de son offensive du mois dernier, ont applaudi aux efforts vigoureux qui lui ont permis de contenir victorieusement attaques ennemies montées avec forces considérables, en partie prélevées sur autres fronts.

Courage et ténacité dont armée roumaine vient de donner la preuve dans ces circonstances montrent que les dures épreuves qu'elle a traversées n'ont fait qu'exalter sa foi dans le succès final.

Je suis heureux vous transmettre expression de toute notre confiance dans haute valeur des troupes roumaines“.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Franța, rola 175, c. 1064 (Archives historiques militaires Vincennes, Ministère de la Guerre, Etat-Major de l'Armée), orig.

Traducere :

Ministerul de Război
Statul Major General al Armatei
Grupa de înaintare
Biroul 3 A.

Telegramă cifrată

Operațiuni-Prioritare
Nr. B.S.

Paris, august 1917

Ministrul de război către,
Șeful Misiunii militare franceze
Marele Cartier General român

Vă rog să transmiteți următoarea telegramă Comandantului șef al Armatei române :

„Armatele franceze, după ce au constatat cu bucurie succesul repurtat de armata română în cursul ofensivei sale din luna trecută, au apaludat eforturile sale viguroase care le-au permis să oprească victorios atacurile dușmane sporite cu forțe considerabile, în parte scoase de pe alte fronturi.

Curajul și tenacitatea de care armata română dă dovadă în aceste condiții arată că grelele încercări prin care a trecut nu au făcut decât să mărească încrederea în succesul final.

Sînt fericit să vă transmit expresia întregii noastre încrederi în înalta valoare a trupelor române“.

9

1918 martie 9/22, Berna. Raportul căpitănului de poliție Chüm, cuprinzînd textul manifestului Comitetului socialist pentru înțelegerea dintre naționalități, care preciza poziția acestui organism față de aspirațiile legitime ale popoare-

lor asuprite. Din partea socialiștilor români manifestul este semnat de dr. Lupu.

1918 martie 9/22, Berna
Bern, am 22, März 1918

Zl. 171

Betreffend : Manifest des sozialistischen „Komites für das Einvernehmen unter den Nationalitäten“.

An das

K. und K. Ministerium des kaiserlichen und königlichen Hauses und des Asusern in Wien

Nach einer in der Nummer 8 der in Paris erscheinenden Zeitung „La Roumanie“ vom 7. März 1918 enthaltenen Mitteilung haben die Beschlüsse der in London abgehaltenen interalliierten Sozialisten-Konferenz nicht vollkommen befriedigt, indem alle die so berechtigten Ansprüche der Nationalitäten vielfach ausser acht gelassen haben. Infolgedessen haben die Sozialisten der in London vertretenen gewesen unterdrückten Völker Wert darauf gelegt, sich zu einem gemeinsamen Vorgehen enger an einander zu schliessen, um im Augenblicke des Friedens nicht überrascht zu werden. Sie wollen kämpfen um ihre gerechten Bestrebungen und ihre Hoffnungen obsiegen zu lassen. Die Sozialisten der unterdrückten Völker haben den sozialistischen Abgeordneten und früheren Minister Albert Thomas ersucht, ihrer Versammlung beizuwohnen und legen grossen Wert darauf, die Resultate ihrer Tätigkeit in folgendem Manifeste niederzulegen das gleichzeitig die Organisation ihrer Tätigkeit andeutet.

Manifest des sozialistischen Komitees für ein Einvernehmen unter den Nationalitäten.

Die Sozialisten der unterzeichneten Parteien, der rumänischen Arbeiter Partei, des Comitato Sindicale Italiano, der Unione Socialista Italiana, der Democrazia Sociale Irredenta, der sozialdemokratischen Partei Bosnien und der Herzegowina, sowie das Komitee der serbischen sozialistischen Partei in Frankreich — haben um ihren Zusammenschluss zu dokumentieren und ihren Anstrengungen, die sie in ihren bezüglichen Ländern weiter fortsetzen werden, ihre volle sozialistische und demokratische Bedeutung zu verleihen, Wert darauf gelegt, das von der sozialistischen interalliierten Konferenz angenommene Memorandum hervorzuheben und die Grundsätze, die von nun an die Hauptregeln ihres gemeinsamen Vorgehens bilden, in das volle Licht zu setzen.

Grădișteanu

1. Es ist das Recht der Völker frei über sich selbst zu verfügen, was nach dem Friedensverträge die Grundregel sein muss für alle Wiederherstellungen, Gutmachungen oder territorialen Rückerstattungen, die die Lage Europas notwendig erscheinen lässt. Das sozialistische Proletariat hält dafür, dass dieses

Prinzip auf dem Gebiete der internationalen Politik nur die Fortsetzung des grossen Grundsatzes des öffentlichen Rechtes bedeutet, das in den Grenzen des Staates die Grundlage für die demokratischen Einrichtungen bildet, desgleichen, dass die Bevölkerung eines demokratischen Staates nur durch solche Einrichtungen regiert werden kann, die sie freiwillig angenommen, hat, geradeso wie in der Gesellschaft der Nationen ein Volk nur durch seinen Willen und mit freier Zustimmung einen Teil eines Staates bilden können.

Die der Geographie, der Geschichte, der Philologie oder Ethnologie entlehnten Argumente waren in der Vergangenheit oft der Vorwand gewesen, um einem mächtigen Staat zu Werlauben, sich mit Gewalt eines Volkes zu bemächtigen, und dasselbe zu zwingen, gegen seinen Willen einem fremden Herrscher zu gehorchen. Für des sozialistische Proletariat können diese Argumente nur Eigenmächtigkeiten zu Gunsten dieser oder jener Neugruppierung der Völker bedeuten. Die Grundregel bleibt der souveräne und frei betätigte Willen der Völker.

2. In seinem Bestreben nach Gleichstellung der Völker rücksichtlich der Begründung einer Nationalitätengesellschaft, der einzigen Garantie eines dauerhaften Friedens, wird das sozialistische Proletariat auf die Beweggründe keinen Wert legen können, mit welchen man den Bestand gewisser Staaten zu verteidigen sucht. Geradeso wie in einem Staate das von Alters her bestehende monarchische Prinzip für den Sozialismus kein Hindernis bilden würde, ebensowenig wurde auf dem Gebiete der internationalen Politik der althergebrachte Bestand einer Gruppe verschiedener, unter dem Joche der Gewalt zusammengefasster und festgehaltener Nationalitäten ein Argument zu Gunsten des Fortbestandes dieser Gewaltherrschaft bilden. Das sozialistische Proletariat verfolgt die Freimachung der Völker ebenso, wie die Freimachung der Klassen. Den Regierungen, die versuchen würden, seine Bemühungen zu hindern indem sie sich darauf berufen, dass die Probleme, die sich zwischen die einzelnen Nationalitäten, die einen Staat bilden, stellen, in das Gebiet der innern Politik dieses Staates gehören, erwidert das sozialistische Proletariat, dass es bestrebt ist, die Freimachung dieser Nationalitäten selbst zu verwirklichen, indem es diese zu unabhängigen nationalen Staaten macht. Der Fortbestand gewisser zusammenbrechender Staaten, wie Österreich-Ungarns ist mir der Verwirklichung des Rechtes der freien Selbstbestimmung der Völker innerhalb des Rahmens dieser Staaten nicht vereinbar.

Der Sozialismus kann nicht zugeben, dass das Geschick der Bevölkerung geopfert werde, um den Fortbestand dieser Reiche zu bewahren. Im übrigen ist diese Aufgabe der revolutionären Zertrümmerung in Europa die erste Bedingung eines dauerhaften, auf dem Bestande der Nationalitätengesellschaft gegründeten Friedens. Die Gesellschaft wird tatsächlich

nur unter den, in der Bestimmung ihres Geschickes freien, unabhängigen und souveränen Nationen bestehen können. Ebenso, wie innerhalb einer Gesellschaft der Bestand einer unterdrückten Klasse eine beständige Androhung des Umsturzes bedeutet, ebenso wird der Frieden nur dann in Europa gesichert sein wenn keine Nation mehr unterjocht ist.

3. Beifreit von ihre Ketten werden die Völker ihre künftige Verfassung frei zu bestimmen haben. Sie werden sich gruppieren föderativ zusammenschliessen und vereinigen können, wie sie es wünschen, unter dem Vorbehalt des ordnungsmässigen Verfahrens, welches eine supranationale Autorität bestimmen wird. Es wird dieser Autorität zukommen zu bestimmen, unter welcher Form und unter welchen Bedingungen der Willen der Völker zum Ausdrucke gelangen soll.

Ihr Recht über ihre Nationalität durch ihre Wahlen zu bestimmen, muss organisiert werden. Seine Ausübung muss den Gegenstand eines internationalen Verfahrens bilden, dass die Freiheit und Richtigkeit des Skrutiniums sichert. Zu diesem Behufe muss der Beratung eine Reihe von Massnahmen vorausgehen, die dazu dienen — um jeden — sowohl direkten als indirekten administrativen und politischen Zwang auszuschliessen. Schon jetzt glauben die Sozialisten der unterzeichneten Parteien, dass diese Befragung nicht auf eine gleichartige Weise stattfinden sollte und dass sie den zu Tage getretenen Handlungen, mit welchen diese Bevölkerungen ihre Hoffnungen und Bestrebungen kundgeben, werden Rechnung tragen müssen. Die gewaltsame Unterdrückung eines Teiles der Bevölkerung, wie in Armenien und andernorts, oder die von den Südslaven, Rumänen oder irredenten Italienern erduldeten Bedrückungen beweisen die Unzulänglichkeit der reinen arithmetischen Abstimmung.

4. Der Bestand dieser neuen Staaten, deren Verfassung dem Nationalitätenprinzip und dem freien Willen der Völker Rechnung tragen wird, lässt die Kriegsursachen verschwinden, die in der Vergangenheit in der Beherrschung einer Nation durch eine andere lagen. Diese, in unabhängiger Weise zu politischer und wirtschaftlicher Entwicklung fähigen Staaten, würden, da sie von der neuesten politischen Struktur wären, in dem alten Europa eine neue Kriegsgefahr bilden können infolge der Gelüste, welche diese jungen und schwachen politischen Organismen bei ihren älteren und mächtigeren Nachbarn erwecken könnten.

Ihr Schutz wird nicht nur durch die Föderation gesichert werden, welche sie infolge ihrer wechselseitigen wirtschaftlichen und politischen Bedürfnisse eingehen, sondern auch durch die Nationalitätengesellschaft, welche die Hüterin und Beschützerin dieser zuletzt in die politische Welt Europas Eingetretenen sein wird. Die Einsetzung eines Regimes des internationalen Rechtes wird jeden Vorwand für diese strategischen Garantien und Zwangsgruppierungen beseitigen, die die Staaten noch

gestern versuchen konnten unter Berufung auf die Notwendigkeit ihrer Verteidigung.

Nachdem die unterzeichneten sozialistischen Parteien feierlich ihre Zustimmung zu diesen Grundprinzipien erklärt haben, beschliessen sie gemeinsam den Kampf für die Anerkennung dieser Grundsätze sowohl innerhalb dieser sozialistischen Internationale als auch innerhalb der verschiedenen Friedensregierungen zu führen. Sie verkennen keineswegs die Schwierigkeiten, denen sie in den betreffenden Letzteren, beschliessen den die Sozialisten der wirklichen Interessen oft schlecht informierten öffentlichen Meinung.

Behufs Aufklärung und Warnung dieser Letzteren, beschliessen die Sozialisten der unten angeführten Länder, ihr gemeinsames Vorgehen in nachstehender Weise einzurichten:

1. In Paris wird ein ständiges Sekretariat mit je einem Mitglied einer jeden Nationalität eingerichtet.

2. Konferenzen der verschiedenen Parteien werden jedesmal dann stattfinden, wenn sich die Notwendigkeit gemeinsamer Entschliessungen ergibt.

3. Das Sekretariat wird die Aufgabe haben, sich mit dem Studium sämtlicher Fragen zu befassen, die sich unter den Nationen ergeben könnten, sowie den Konferenzen die Massnahmen vorzuschlagen, die einzuschlagen wären behufs Konstituierung der neuen Staaten und der Bestimmung der in Betracht kommenden Aktionsmittel.

Ausserdem wurde beschlossen, die vorstehende Erklärung den czechoslowakischen, polnischen und ruthenischen sozialistischen Genossen zu übermitteln und ihre Zustimmung einzuholen.

Der Delegierte der rumänischen Arbeitspartei: Dr. Lupu. Für das Comitato Sindicale Italiano: Mantica. Die Delegierten der Unione socialista Italiana: Arca, Canepa, Gaetani, Mantica, Silvestri, Sestan. Die Delegierten der Democrazia Sociale Irredenta: Lazzarini, Schott, Semich, Sestan. Der Delegierte der sozialdemokratischen Partei von Bosnien und der Herzegowina: Markić. Die Delegierten des Komitees der serbischen sozialistischen Partei in Frankreich: A. Pavlovič, K. Novaković. Der Delegierte des Allgemeinen Syndikates der serbischen Arbeiter in Frankreich: K. Tchapka.

Mitteilungen sind zu richten an das sozialistische Komitee für das Einvernehmen unter den Nationalitäten (Comité socialiste d'entente entre nationalités) 74. Rue de l'Université, Paris.

Gleichlautend an das k.k. Ministerium des Innern.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme R. P. Ungară, rola 75, c. 398—403 (Magyar Országos Levéltár, Polgári Kori Központi Kormányhatságok Levéltárai („K“ szekcio) Miniszterelnökségi levéltár. Miniszterelnökség. K. 26. Központi iktatott és irattározott iratok. 1918—XII—720), orig.

Traducere :

Berna, 22 martie 1918

Nr. 171

Privitor la : manifestul Comitetului socialist pentru înțelegerea dintre naționalități.

Către

Ministerul Cezaro-Crăiesc al Casei Imperiale și Regale și de Externe la Viena

Potrivit unei știri din numărul 8 al ziarului „La Roumaine” din 7 martie 1918, care apare la Paris, hotărârile Conferinței socialiste interaliatate care a avut loc la Londra, nu au dat satisfacție deplină, deoarece ele au neglijat de multe ori revendicările atât de îndreptățite ale naționalităților. Ca urmare, socialiștii fostelor popoare subjugate, reprezentate la Londra, au pus preț pe unirea lor mai strânsă pentru o acțiune comună, spre a nu fi luați prin surprindere în momentul încheierii păcii. Ei vor să lupte pentru triumful eforturilor legitime și ale speranțelor lor. Socialiștii popoarelor asuprite l-au rugat pe deputatul socialist și fostul ministru Albert Thomas să asiste la adunarea lor și pun mare preț pe concretizarea rezultatelor activității lor în următorul manifest, care schițează, totodată, organizarea activității lor.

Manifestul Comitetului socialist pentru o înțelegere între naționalități

Socialiștii partidelor semnatare — Partidul Muncitoresc Român, Comitatul sindical Italian, Unione Socialista Italiana, Democrazia Sociale Irredenta, Partidul social-democrat din Bosnia și Herțegovina, precum și Comitetul Partidului Socialist sîrb din Franța — pentru a documenta unirea lor și pentru a da eforturilor pe care le vor continua în țările lor deplină importanță socialistă și democratică, au pus preț pe scoaterea în evidență a memorandum-ului adoptat de conferința socialistă interaliată și pe punerea în lumină deplină a principiilor care de acum înainte vor constitui regulile principale ale acțiunii lor comune.

1. Este dreptul popoarelor de a dispune liber de ele, aceasta trebuind, după încheierea păcii, să constituie regula fundamentală pentru toate restaurările, despăgubirile și restituirile teritoriale, pe care le va reclama situația Europei. Proletariatul socialist ține ca acest principiu să reprezinte pe planul politicii internaționale doar continuarea principiului mare al dreptului public, care în granițele statului constituie temelia oricărei organizări democratice, de asemenea ține ca populația unui stat democratic să poată fi guvernată numai de asemenea organizări, pe care le-a acceptat voluntar, întocmai cum în societatea națiunilor un popor nu va putea decât numai prin voința sa și prin liberul său consimțământ să formeze o parte a unui stat. Argumentele împrumutate din

geografie, istorie, filologie sau etnologie au fost deseori, în trecut, doar paravanul pentru a se permite unui stat puternic să pună stăpînire cu forța asupra unui popor și să-l silească a se supune, împotriva voinței sale, unui stăpîn străin. Pentru proletariatul socialist aceste argumente nu pot reprezenta decât o samavolnicie în favoarea uneia sau alteia dintre noile grupări de popoare. Principiul de bază rămîne exercitarea voinței suverane și libere a popoarelor.

2. În efortul său pentru o egalitate a popoarelor în privința constituirii unei societăți a naționalităților, singura garanție a unei păci trainice, proletariatul socialist nu va putea pune nici un preț pe motivele cu care se încearcă apărarea existenței anumitor state. După cum într-un stat principiul monarhiei, existent din vremuri străvechi, n-ar constitui o piedică pentru socialism, tot așa pe planul politicii internaționale existența străvechi a unui grup de naționalități diferite cuprinse laolaltă și menținute sub jugul forței n-ar putea constitui un argument în favoarea existenței în continuare a acestei dominații cu forța. Proletariatul socialist urmărește eliberarea popoarelor precum și eliberarea claselor. Guvernelor care ar încerca să împiedice eforturile sale spunînd că problemele ce se ivesc între diferite naționalități care constituie un stat țin de politica internă a acestui stat, proletariatul socialist le răspunde că el însuși se străduiește să realizeze eliberarea acestor naționalități, transformîndu-le în state naționale independente. Menținerea anumitor state aflate în destrămare, cum este Austro-Ungaria, nu este compatibilă cu realizarea dreptului autodeterminării libere a popoarelor în cadrul acestor state.

Socialismul nu poate accepta să se sacrifice soarta populațiilor, pentru a se apăra menținerea în continuare a acestor imperii. De altfel, această soartă de distrugere revoluționară în Europa este prima condiție a unei păci durabile, bazate pe existența societății naționalităților. Societatea nu va putea realmente exista decât între națiunile libere, independente și suverane în determinarea soartei lor. După cum în cadrul unei societăți, existența unei clase subjugate constituie o permanentă amenințare a unei răsturnări, tot așa și pacea în Europa nu va fi asigurată decât atunci cînd nici o națiune nu va mai fi subjugată.

3. Eliberate de lanțuri, popoarele își vor determina libere viitoarea formă constitutivă de stat. Se vor putea grupa, asocia în federații și uni, după cum doresc, sub rezerva unei proceduri legale ce va fi hotărîtă de o autoritate supranațională. Acestei autorități îi va reveni sarcina să hotărască asupra forme și condițiilor în care să fie exprimată voința popoarelor. Dreptul lor de a hotărî prin alegeri asupra naționalității lor trebuie organizat. Exercițarea sa trebuie să constituie obiectul unei proceduri internaționale, care să asigure libertatea și corectitudinea scrutinului. În acest scop, consfățuirii trebuie să-i preceadă o serie de măsuri

care să aibă ca scop excluderea oricărei constrîngerii administrative și politice directe sau indirecte. Deja de pe acum socialiștii partidelor semnatare cred că această chestionare n-ar trebui să se facă în același fel și că vor trebui să țină cont de acțiunile prin care aceste populații își manifestă speranțele și năzuințele. Subjugarea cu forța a unei părți a populației cum este cazul în Armenia sau în altă parte sau asupririle suferite de slavii de sud, de români sau de italienii iredentiști dovedesc insuficiența votului pur aritmetic.

4. Existența acestor noi state, a căror formă constitutivă de stat va ține cont de principiul naționalităților și de voința liberă a popoarelor, face să dispară cauzele războiului, care în trecut se aflau în dominarea unei națiuni de către alta. Aceste state care în mod independent vor fi capabile de o dezvoltare politică și economică, avînd cea mai bună structură politică, ar putea constitui un nou pericol de război în vechea Europă, datorită poftelor pe care aceste ținere și slabe organisme politice le-ar putea trezi la vecinii lor mai bătrîni și mai puternici.

Apărarea lor nu va fi asigurată numai prin federația în care vor intra ca urmare a nevoilor lor economice și politice reciproce, ci și prin societatea naționalităților, care va fi paznica și ocrotitoarea acestor noi intrași în lumea politică a Europei.

Instaurarea unui regim al dreptului internațional va înlătura orice pretext pentru aceste garanții strategice și grupări ale forței, pe care ieri statele le-au mai putut încerca invocînd necesitatea apărării lor.

După ce partidele socialiste semnatare și-au declarat în mod solemn adeziunea lor la aceste principii de bază, au hotărît să ducă în comun lupta pentru recunoașterea acestor principii, atît în cadrul acestei Internaționale socialiste, cît și în cadrul diferitelor guverne din timpul păcii. Ele nu ignorează, în nici un caz, dificultățile de care s-ar putea izbi în țările respective, ținînd seama de opinia publică deseori prost informată asupra adevăratelor sale interese.

În scopul lămuririi și avertizării opiniei publice, socialiștii din țările enumerate mai jos hotărîsc să-și organizeze în felul următor acțiunea lor comună :

1. La Paris se va înființa un secretariat permanent cu cîte un membru al fiecărei naționalități.

2. Conferințele diferitelor partide vor avea loc ori de cîte ori se va ivi necesitatea luării unor hotărîri comune.

3. Secretariatul va avea sarcina de a se ocupa cu studiarea tuturor problemelor ce s-ar putea ivi între națiuni și de asemenea să propună conferințelor măsurile care ar trebui luate pentru constituirea noilor state și pentru stabilirea mijloacelor de acțiune.

În afară de aceasta s-a hotărît ca declarația de față să fie transmisă și tovarășilor socialiști cehoslovaci, polonezi și ruteni și să se ceară și consimțămîntul acestora.

Delegatul Partidului Român al Muncii : dr. Lupu. Pentru Comitato Sindicale Italiano : Mantica. Delegații de la Unione Socialista Italiano : Arca, Canepa, Gaetani, Mantica, Silvestri, Sestan. Delegații de la Democrazia Sociale Irredenta : Lazzarini, Schott, Semich, Sestan. Delegatul Partidului social-democrat din Bosnia și Hertegovina : Markic. Delegații Comitetului Partidului socialist sîrb din Franța : A. Pavlović, K. Novaković. Delegatul Sindicatului general al muncitorilor sîrbi din Franța : K. Tchapka.

Eventualele comunicări trebuie adresate Comitetului socialist pentru înțelegerea între naționalități (Comité socialiste d'entente entre nationalités) 74. Rue de l'Université, Paris.

Același raport se trimite și Ministerului cearo-crăiesc de Interne.

Chûm

10

1918 iulie, Roma. Scrisoarea președintelui Consiliului de Miniștri, Vittorio Emanuele Orlando, trimisă profesorului S. C. Măndrescu prin care își exprimă simpatia pentru constituirea Consiliului de acțiune a românilor din Transilvania, Banat și Bucovina.

1918 iulie. Roma

Il Presidente del Consiglio dei Ministri
Roma iuglio 1918

Pregiatissimo Signora,

Mi è pervenuta la sua lettera in data 25 giugno pp. riguardante la costituzione di un Comitato d'azione dei Romeni di Transilvania, Banato e Bucovina.

Mentre prendo atto delle comunicazioni ch'Ella si è compiaciuta di farmi in proposito, mi è grato esprimerle la viva simpatia del Governo italiano per opera che cotesto Onorevole Comitato si propone di svolgere a favore dei propri connazionali soggetti all'Austria-Ungheria.

Coi migliori voti pel trionfo dei comuni ideali di giustizia e di libertà dei popoli. Le porgo gli atti della mia distinta considerazione.

Pregiatissimo Signor, Prof. Simeone C. Măndrescu.

Presidente del Comitato d'azione
dei Romani di Transilvania, Banato e Bucovina

Hôtel Imperial
Roma

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Italia, rola 10/3, c. 126. (Presidenza del Consiglio dei Ministri, fascicola 19, 3.8).

Traducere :

Președintele Consiliului de Miniștri
Roma, 1918 iulie

Mult stimat domn,

Mi-a parvenit scrisoarea dv. din 25 iunie a.c. privind constituirea unui Comitet de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina.

Luind act de cele ce îmi comunicați în legătură cu aceste evenimente, îmi face plăcere să exprim simpatia vie a guvernului italian față de opera pe care acest onorabil comitet își propune să o desfășoare în favoarea propriilor conaționali, supuși austro-ungari.

Cu cele mai bune urări pentru triumful idealurilor comune de dreptate și libertate a popoarelor, vă rog să primiți expresia distinselor mele considerații.

Mult stimatului domn Prof. Simion C. Mândrescu.

Președintele Comitetului de acțiune
al românilor din Transilvania,
Banat și Bucovina
Hotel Imperial
Roma

11

1918 octombrie 2-4/15-17, Roma. Telegrama trimisă de președintele Comitetului de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, Simion Mândrescu, președintelui Consiliului de Miniștri al Italiei, V.E. Orlando, prin care îi mulțumește pentru aprobarea organizării legiunii române.

Alla Sua Eccellenza Orlando, Presidente del Consiglio dei Ministri, Roma.

Vostra Eccellenza è stato il primo che ha riconosciuto l'importanza della formazione di una legione nostra sul sacro suolo d'Italia e ha agito in conseguenza. Se oggi abbiamo l'indicibile gioia di aver ottenuto il decreto ufficiale per la costituzione della legione romana e il nostro buon diritto di attribuire alla Vostra Eccellenza questa opera di tale importanza per noi, e per la nostra cara Romania. Per noi questo decreto significa il legame della nostra causa a quella degli italiani oppressi e possiamo guardare con fiducia nell'avvenire.

Simion Mândrescu
Presidente del Comitato di azione
dei Romeni di Transilvania, Banato e Bucovina

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Italia, rola 10/3, c. 120 (Archivio Centrale della Stato, Fond Presidenza del Consiglio dei Ministri, fasc. 19, 3, 8), orig.

Traducere :

Excelenței Sale Orlando, Președinte al
Consiliului de Miniștri, Roma.

Excelența Voastră ați fost primul care a recunoscut importanța formării unei legiuni române pe pământul sacru al Italiei și ați acționat în consecință. Dacă astăzi avem bucuria nespusă de a fi obținut decretul oficial privind constituirea legiunii române, avem dreptul să atribuim Excelenței Voastre acest eveniment de o covârșitoare importanță pentru noi și pentru scumpa noastră Românie. Pentru noi acest decret înseamnă legarea cauzei noastre de aceea a italienilor oprimați și faptul că putem privi cu încredere viitorul.

Simion Mândrescu
Președintele Comitetului de acțiune
al românilor din Transilvania,
Banat și Bucovina

12

1918 octombrie 21 / noiembrie 3. Telegrama ministrului de externe al Statelor Unite ale Americii, Robert Lansing, către Charles Wopicka, reprezentantul Statelor Unite în România în care, apreciind sacrificiile României, asigură guvernul și poporul român că libertatea și independența României reprezintă o datorie de onoare a puterilor aliate.

1918 în, octombrie 21 / noiembrie 3
Abschrift

ad. Z1 34 239

Lansings Telegramm an Wopicka

Euer Exzellenz können der Regierung und dem Volke Rumäniens die Versicherung geben, dass das Verhalten der Vereinigten Staaten gegenüber Rumänien sich durchaus in keiner Weise verändert hat und dass unser Präsident seine Erklärung in allen Punkten aufrecht erhält.

Im Namen der Regierung der Vereinigten Staaten kann ich Ihnen zur Kenntnis bringen, dass die Unversehrtheit, Freiheit und Unabhängigkeit Rumäniens eine Ehrenpflicht der alliierten Mächte darstellt. Wir kennen und würdigen die Opfer die Rumänien für die alliierten Mächte gebracht hat. Die heldenmütige rumänische Armee hat für die hohen Ideale der Menschheit geblutet.

Das rumänische Volk braucht nicht daran zu zweifeln, dass seine Verbündeten gemäß dem Übereinkommen vom 4./17. August 1916, die nationalen Aspirationen Rumäniens in vollem Umfange aufrecht halten. Es kann keine Rede von dem Verluste auch nur eines Fussbreites rumänischen Bodens zu Gunsten Bulgariens sein. Wer derartige Unmöglichkeiten behauptet,

zieht nicht in Betracht, welche Bedeutung bei uns die Gebote der Ehrenpflicht haben. Rumänien darf nur gewinnen und es wird aus den Friedensverhandlungen stolz und mächtig hervorgehen.

Lansing m.p.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Austria, rola 221, c. 429 (Haus-Hof. und Staatsarchiv Wien, Politisches Archiv, 1, K. 520, Liasse XLVII/7), copie.

Traducere :

ad. Nr. 34 239

Copie

Telegrama lui Lansing
către Wopicka

Excelența Voastră puteți da asigurări guvernului și poporului român că comportarea Statelor Unite față de România nu s-a schimbat absolut în nici un fel și că președintele nostru își menține declarația în toate punctele.

În numele guvernului Statelor Unite vă pot aduce la cunoștință că integritatea, libertatea și independența României reprezintă o datorie de onoare a puterilor aliate. Noi cunoaștem și apreciem sacrificiile pe care le-a adus România pentru puterile aliate. Armata română eroică a sîngerat pentru înalte idealuri ale umanității.

Poporul român nu trebuie să se îndoiască că aliații săi, potrivit acordului din 4/17 august 1916, mențin în toată plinătatea lor aspirațiile naționale ale României. Nu poate fi vorba de pierderea nici măcar a unei palme de pămînt românesc în favoarea Bulgariei. Cine afirmă asemenea lucruri imposibile nu ia în considerare ce importanță are pentru noi imperativul datoriei de onoare. România nu poate decît să cîștige și ea va ieși mindră și puternică din tratativele de pace.

Lansing

13

1918 noiembrie 15/28. Notă despre telegrama trimisă de Iuliu Maniu reprezentanților Comitetului Național român de la Paris, Ioan Mocioni și Virgil Tilea cu privire la predarea delegației de reprezentare a intereselor românilor, ministrului României la Paris, cu scopul de a se obține modificarea condițiilor de armistițiu.

1918 noiembrie 15/28
28 novembre 1918

Légation de Roumanie
en France

Après l'union de la Bucovine avec la Roumanie il a été convenue entre le gouvernement roumain et le Comité National des Rou-

mains de Transylvanie et de Hongrie, qu'en ce qui concerne les relations extérieures, le gouvernement du Royaume de Roumanie aura seul qualité pour parler au nom de la Transylvanie et des Roumains de Hongrie. Le Comité National de Transylvanie et de Hongrie n'a d'ailleurs en ce qui concerne même l'organisation intérieure du pays qu'une existence provisoire. Les Roumains de Royaume et ceux des territoires roumains d'Autriche-Hongrie désirent ne former qu'un seul Etat. Les Serbes, les Yougo-Slaves et les Tcheco-Slovaques ont procédé de même.

M. Maniu, Président du Comité National des Roumains de Transylvanie, vient d'envoyer à MM Jean de Moczonyi et Virgil Tilea, délégués du Comité à Paris, le télégramme suivant: „Par suite de l'union avec le Royaume de Roumanie, veuillez remettre la délégation dont vous êtes porteurs au Ministre de Roumanie à Paris, qui représente dorénavant nos intérêts et lui communiquer en même temps les instructions que vous avez, afin qu'il puisse obtenir la modification des conditions de l'armistice“.

(ss) Maniu

Arh. St. Buc., Colecția Microfilme Franța, rola 184, c. 617. (Ministère des Affaires Étrangères, Direction des Affaires politiques et commerciales, Archives diplomatiques, vol. 41, série Z carton 577, dossier 5, f. 24), orig.

Traducere :

28 noiembrie 1918

Legatia României în Franța

După unirea Bucovinei cu România s-a convenit între guvernul român și Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Ungaria ca guvernul Regatului României să aibă, referitor la relațiile externe, singur calitatea de a vorbi în numele Transilvaniei și al românilor din Ungaria. Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Ungaria nu are, de altfel, în ceea ce privește însăși organizarea internă a țării, decît o existență provizorie. Românii din Regat și cei din teritoriile românești din Austro-Ungaria doresc să formeze un singur stat. Sirbii, iugoslavii și cehoslovacii au procedat la fel.

DL Maniu, președintele Comitetului Național al românilor din Transilvania, a trimis acum domnilor Ioan Mocioni și Virgil Tilea, delegați al Românilor din Transilvania, a trimis acum mă : „Ca urmare a unirii cu Regatul României, vă rog să remiteți delegația, al cărui purtător sînteți, ministrului României la Paris, care reprezintă de acum înainte interesele noastre și să-i comunicați, în același timp, instrucțiunile pe care le aveți, spre a putea obține modificarea condițiilor de armistițiu“.

(ss) Maniu

MAREA UNIRE DIN 1918 ȘI CONFIRMAREA EI INTERNAȚIONALĂ

MIRCEA MUȘAT

Istoria românilor este istoria unui popor statornic în una și aceeași vatră de viață, în care și-a urmat neîntrerupt făgașul propriu de dezvoltare a unei culturi materiale și spirituale, originale și trainice, intrate de mult în patrimoniul civilizației universale.

Numeroase vestigii arheologice și mărturii scrise ale anticității amintesc despre strămoșii poporului nostru — geto-dacii, care locuiau spațiul carpato-danubian-pontic și care reușiseră în urmă cu 2050 de ani să-și făurească primul stat centralizat și independent sub conducerea regelui Burebista și apoi a regelui erou Decebal.

După formarea sa, prin împletirea civilizațiilor dacică și romană, poporul român a trebuit să ducă o luptă îndelungată și grea pentru a-și păstra ființa, graiul și glia strămoșească, pentru a-și asigura continuitatea pe teritorii străbun al Daciei, în care s-a născut și dezvoltat, ca popor unitar.

În pragul evului mediu, împrejurările istorice vitrege, ca și unele particularități ale orânduirii feudale — caracterizată în general prin fărâmițarea politică și economică — au făcut ca procesul de constituire a statului român centralizat să nu cuprindă dintr-o dată întregul teritoriu locuit de români, formându-se la început state feudale de sine stătătoare — Țara Românească, Transilvania, Moldova. Această fărâmițare n-a afectat însă unitatea poporului român exprimată în comunitatea limbii și culturii, în similitudinile structurii economice, sociale și culturale a întregului teritoriu locuit de români.

Asemenea realități, întemeiate pe fondul etnic și lingvistic comun, au alimentat o puternică și stabilă conștiință a unității de neam, conștiință care și-a găsit expresia în lupta neabătută, de-a lungul veacurilor, pentru unitatea și neatințarea țării, împotriva tendințelor rapace ale imperiilor otoman, țarist și habsburgic, pentru apărarea entității naționale și de stat.

I-a revenit lui Mihai Viteazul meritul istoric de a fi înfăptuit unirea politică a țărilor române în evul mediu, de a fi pus sub autoritatea sceptrului său politic aproape întregul teritoriu al vechii Dacie. La Iași, în 1600, Mihai Viteazul se intitula: „domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată țara Moldovei”. Dînd o înaltă apreciere acestui moment remarcabil din istoria poporului nostru, președintele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că unirea înfăptuită sub conducerea marelui voievod: „s-a înscris pentru totdeauna cu litere de aur, în hronicul țării, acest act

devenind un simbol strălucit, însuflețitor, pentru toate generațiile care au aspirat spre constituirea statului unic, național, român”.

În epoca modernă, aspirațiile poporului român la unitate națională au căpătat noi valențe și împliniri. Ele s-au manifestat plenar la 1784 în timpul mării ridicări populare de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, al revoluției de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, al revoluției române de la 1848, cînd românii — munteni, moldoveni, transilvăneni — în pofida granițelor trasate artificial pe trupul țării, și-au exprimat hotărîrea de a făuri unitatea națională și a lichida orice formă de dominație străină.

Un moment de o deosebită importanță istorică a fost marcat de înfăptuirea, în 1859, a statului național român modern, prin unirea Moldovei cu Muntenia. Acest mare eveniment — deși nu rezolvase decît parțial problema unității naționale — a creat condiții favorabile atît pentru o nouă organizare economico-socială, cît și pentru cucerirea independenței depline de stat a României.

Secolele de lupte și jertfe, de neîntrerupte eforturi închinete unității și libertății patriei au condus, astfel, în mod obiectiv la cucerirea în 1877, prin grele eforturi materiale și de sînge, a independenței depline de stat a României.

Unirea din 1859 și cucerirea independenței de stat în 1877 au deschis o etapă nouă în lupta românilor pentru încheierea procesului legic, obiectiv, de făurire a statului național unitar în hotarele strămoșești.

La începutul secolului al XX-lea, dezvoltarea social-economică și politică a poporului român, a pus la ordinea zilei eliberarea teritoriilor aflate încă sub dominație străină, unirea lor cu patria mumă și desăvîrșirea unității statale. În slujba realizării acestui deziderat au fost antrenate toate clasele și păturile sociale, toate partidele și grupările politice, mîntea, inima și pana personalităților științei și culturii românești, întregul popor român.

Prăbușirea țarismului în februarie 1917, acest jandarm al reacțiunii europene — cum îl aprecia Fr. Engels, victoria revoluției din Rusia în octombrie 1917, înfrîngerile militare ale monarhiei austro-ungare în conjunctura anilor finali ai primului război mondial, au răsunat ca un îndemn înflăcărat în lupta tuturor popoarelor pentru făurirea sau reîntregirea statelor naționale în granițele lor etnice. În acest context istoric, în cursul anului 1918, pe ruinele monarhiei de tristă amintire, austro-ungare, au apărut statele naționale suverane și independente ale popoarelor din centrul și sud-estul Europei.

În această mișcare a popoarelor pentru autodeterminare națională și înlăturare a dominației străine s-a încadrat și lupta poporului român pentru întregire națională și statală.

Marea unire din 1918, rod al voinței și acțiunii poporului român a încununat năzuințele seculare de unitate a națiunii noastre, idealul pentru care au luptat și s-au jertfit numeroasele

generații de înaintași, împlinirea unei necesități a însăși dezvoltării noastre istorice. Caracterul plebiscitar și evasiconcomitent al hotărârilor de unire cu România, conținutul identic al programelor de unire cu țara, caracterul și componența forțelor social-politice participante au evidențiat comunitatea idealului național, justițea și necesitatea împlinirii statului român unitar. Ele au demonstrat că desăvârșirea unității naționale și statale a poporului român nu a fost rezultatul unui eveniment întâmplător, de conjunctură, al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor; tratatele de pace n-au făcut decât să consfințească o situație de fapt, creată de lupta seculară a poporului român.

România a participat la Conferința de pace de la Paris, din 1919—1920 ca țară care luptase în război împotriva Puterilor Centrale, pentru a-și realiza idealul național. În toată etapa participării sale la prima conflagrație mondială, România făcuse supreme sacrificii materiale și umane, își respectase obligațiile asumate, față de aliații ei, fapt recunoscut și de personalități politice ale vieții internaționale. Astfel, la 6 noiembrie 1918, secretarul Departamentului de Stat al Statelor Unite, Robert Lansing, scria liderului politic român Take Ionescu, aflat la Paris, că „guvernul Statelor Unite simpatizează profund (cu voi) și nu va neglija — îndată ce va veni momentul — să se folosească de influența sa pentru ca justețe drepturi politice și teritoriale ale poporului român să fie obținute și asigurate împotriva oricărei agresiuni străine¹. Cîteva zile mai tîrziu, S. Pichon, în numele guvernului francez, dădea asigurări lui Take Ionescu, că „în momentul cînd victoriile armatelor aliate anunță triumful apropiat al principiilor de justiție care vor asigura eliberarea și recunoașterea României, aceia care, ca dvs., n-au disperat niciodată și aceia care vin mereu în număr tot mai mare să se înroleze pentru a lupta alături de noi, făcînd să fluture din nou pe cîmpurile de luptă culorile naționale ale țărilor române, vor prepara împreună cu noi, într-o colaborare credincioasă, un viitor din care cele două țări ale noastre vor ieși mai strîns unite și prin încercările comune“. La rîndul său, ministrul de externe al Marii Britanii, Arthur Balfour, apreciînd eforturile și sacrificiile României, asigura Consiliul Național al Unității Românești că, la Conferința de pace, România se va bucura de întreaga simpatie și sprijin din partea guvernului britanic „drept recunoaștere și apreciere a aportului său la cauza comună²“.

Recunoașterea, în repetate rînduri, de către marile puteri ale Antantei a principiului autodeterminării popoarelor și a dreptului legitim al poporului român la unitatea națională și statală, afirmarea înaltelor principii de echitate și dreptate ce urmau a sta la baza organizării postbelice a lumii, toate acestea erau de natură să sporească încrederea României, ca și

a altor state mici și mijlocii, în opera ce urma s-o înlăptuiască Conferința de pace. Mai ales că România aducea spre recunoașterea oficială acestui for internațional hotărârile istorice ale poporului român proclamate solemn și definitiv în adunările plebiscitare ale reprezentanților maselor largi populare. De aceea, Conferința de pace de la Paris nu a fost în situația de a crea un stat român întregit. Acesta era înlăptuit prin opera poporului român. Conferința a fost chemată să dea consacrare juridică noului statut teritorial și politic, prin recunoașterea principiului autodeterminării naționale. Prin aceasta poporul român pune la dispoziția comunității internaționale în fața unui fapt împlinit, ca și la 1859.

Așadar, Conferința de pace nu urma să ofere României un dar, ci ea trebuia să consacre o cerință de bază a dreptului istoric care s-a dezvoltat cu atîta putere în fața lumii întregi, încît și cei mai neîmpăcați adversari ai poporului român au trebuit să înțeleagă această cerință fundamentală a istoriei. Pentru realizarea acestei cerințe România intrase în primul război mondial, transformînd participarea sa într-un război al întregului popor. Tocmai de aceea marile puteri nu puteau ignora situația de fapt din această parte a Europei, unde pe ruinele fostelor imperii se realizaseră statele naționale unitare. Istoricul francez Pierre Renouvin ajunge la concluzia că „distrugerea dublei monarhii era un fapt împlinit înainte chiar ca guvernul imperial să fi semnat, la 3 noiembrie, armistițiul de la Villa-Giusti. Această distrugere a fost realizată prin voința popoarelor... Conferința de pace nu face altceva decît să înregistreze rezultatele obținute³“.

Programul Conferinței de pace, convocată pentru începutul anului 1919 la Paris, întrecea ca importanță pentru popoare toate congresele și conferințele din trecut. Pacea urma, în interesul tuturor, să împiedice orice posibilitate de hegemonie politică, economică sau militară, să pună în aplicare principiul de autodeterminare națională, să recunoască statele nou constituite. În același timp, conferința trebuia să refacă harta Europei, conform voinței popoarelor, în așa fel ca nici o națiune sau părți ale aceleiași națiuni să nu mai fie încorporate unui stat străin prin încălcarea flagrantă a voinței acestor popoare. Conferința de pace se găsea în situația de a constata sfîrșitul marilor imperii, a căror integritate era materialicește imposibil de a mai fi conservată și ai căror moștenitori erau, în general, recunoscuți: Cehoslovacia, Polonia, România, Iugoslavia, Austria și Ungaria. Misiunea Conferinței era astfel redusă la fixarea detaliilor frontierelor, care practic fuseseră trasate prin luptă și voința maselor populare. „De fapt — așa cum aprecia istoricul american J.A.S. Grenville — aliații și Statele Unite au venit la Paris ca să confirme statele noi, succesorale ale imperiului austro-ungar care s-a prăbușit în urma înfrîngerii⁴“.

¹ Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul. 1918—1928, vol. III, Cultura națională, București, 1929, p. 1462.

² Ibidem, p. 1.462—1.463.

³ P. Renouvin, *Histoire des relations internationales*, vol. 7, Paris, 1958, p. 114.

⁴ J. A. S. Grenville, *The Major International Treaties 1914—1973*, Methuen Co. Ltd., p. 45.

În acest climat internațional, avînd pe ordinea de zi o mare complexitate de probleme, Raymond Poincaré, președintele Franței, a deschis la 18 ianuarie 1919, la Paris, Conferința de pace. La conferință au participat delegați din 32 de țări, cu un număr variat de membri, între unu și cinci. Dar acest „Parlament al lumii” cum a fost caracterizată Conferința, se deschidea de fapt sub auspiciile Statelor Unite ale Americii, Marii Britanii, Franței, Italiei și Japoniei.

Din delegația română făceau parte primul ministru Ion I. C. Brătianu, șeful delegației; Nicolae Mișu, ministrul României la Londra; Victor Antonescu, ministrul României la Paris; generalul Constantin Coandă; Alexandru Vaida-Voevod, delegat al Consiliului Dirigent din Transilvania; Constantin Diamandi, iar mai târziu Nicolae Titulescu și dr. Ion Cantacuzino. Delegația României, în temeiul mărețelor înfăptuiri ale poporului român, al jertfelor sale din timpul războiului, precum și al tratatului din 4/17 august 1916, care prevedea că după război România urma să participe la încheierea păcii „cu aceleași drepturi ca și aliații”, a militat pentru respectarea drepturilor sale legitime⁵.

Statele participante au fost împărțite în puteri mari, cu interese nelimitate, și în puteri mici, cu interese limitate, România fiind încadrată în a doua categorie. La deschiderea conferinței, marile puteri, care încheiaseră cu România tratatul din august 1916, au declarat caduce⁶ clauzele acestui tratat, inclusiv cele care prevedeau înfăptuirea idealului național. „Argumentul” marilor puteri era nejust, dacă ținem seama de faptul că pacea de la Buftea-București din primăvara anului 1918 fusese încheiată cu consimțămîntul Aliaților, aceștia recunoscînd situația dramatică în care se găsea România după încheierea păcii de la Brest-Litovsk. Marile puteri și-au rezervat dreptul de a decide ședințele la care puteau să participe celelalte delegații, inclusiv delegația română. Partea română a fost de cîteva ori invitată să-și expună punctul de vedere în fața „Consiliului celor patru”, a „Consiliului miniștrilor de externe” sau a altor organe, în cadrul cărora dreptul de a decide îl aveau reprezentanții marilor puteri⁷.

Printre problemele cele mai grele ce urmau să fie luate în discuție și soluționate de Conferință au fost: problema teritorială, mai cu seamă în zonele unde, în decursul timpului,

alături de popoarele de baștină se așezaseră și alte populații; problema reparațiilor, urmîrind stabilirea unui echilibru economic între țările europene victorioase, care au suferit grave pierderi materiale și umane în timpul războiului, și Germania, care n-a cunoscut războiul pe teritoriul său, stabilirea echilibrului european și preîntîmpinarea violării dreptului internațional prin tendințe revizioniste și revanșarde; înființarea Societății Națiunilor, ca organism internațional ce avea misiunea de a asigura tuturor statelor, mari și mici, garanții mutuale pentru independență politică și integritate teritorială⁸.

Din cauza deosebirilor de interese dintre marile puteri, care aveau cuvîntul hotărîtor, lucrările conferinței înaintau destul de greu, justificînd expresia unui participant, care declara că „este mai ușor să distrugi decît să clădești”.

După mai bine de cinci luni, Tratatul de la Versailles a fost semnat la 28 iunie, în „Sala Oglinzilor” din istoricul palat al lui Ludovic al XIV-lea, de către reprezentanții puterilor aliate și asociate și ai Germaniei învinse. Acest tratat a constituit baza și cadrul tratatelor speciale ce i-au urmat: Tratatul de la Saint-Germain din 10 septembrie 1919 cu Austria, Tratatul de la Neuilly din 27 septembrie 1919 cu Bulgaria, Tratatul de la Trianon din 4 iunie 1920 cu Ungaria, Tratatul de la Sèvres din 10 august 1920 cu Turcia și Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920.

Reprezentanții României au dialogat în primul rînd cu delegații din „Comitetul pentru studierea chestiunilor teritoriale privind România”, ale cărui lucrări au început la 11 februarie 1919. În cadrul acestui comitet, care a discutat traseul frontierelor românești, Franța, Anglia, Italia și, ulterior, S.U.A., în virtutea dreptului istoric, a principiului autodeterminării naționale, a voinței plebiscitare, a maselor populare exprimată la Alba-Iulia, au recunoscut Unirea Transilvaniei cu România. Această hotărîre a reprezentat baza analizei întreprinse în Consiliul Miniștrilor de Externe și Consiliului Suprem, care la 11 și 13 iunie 1919 au recunoscut Unirea Transilvaniei cu România.

Concomitent se pregătea formularea condițiilor cuprinse în tratatele ce trebuiau prezentate țărilor învinse, Germania și Austria în primul rînd. În ceea ce privește România, marile puteri au refuzat să discute cu ea clauzele tratatului cu Germania. La 2 mai 1919, referindu-se la modul de a proceda al celor patru șefii delegației române arăta că „situația creată statelor mici la conferință este nedreaptă, deoarece tratativele cu Germania începuseră, iar nouă nu ni s-au comunicat încă bazele pe care se fac. Sforțările mele în zilele acestea — spunea I.I.C. Brătianu — au drept obiectiv chestiunea despăgubirilor, care și ea este con-

⁵ Vezi V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, noiembrie 1919 — martie 1920*, Sibiu, 1925.

⁶ La început organul de conducere a Conferinței a fost „Consiliul celor zece”, format din șefii guvernelor și miniștrii de externe ai S.U.A., Angliei, Franței, Italiei și Japoniei. Din martie 1919, însă delegația Japoniei n-a mai luat parte la ședințele organului de conducere al Conferinței, decît atunci cînd s-au discutat probleme ce o interesau. S-a format și a funcționat, pînă la 28 iunie 1919, „Consiliul celor patru”, alcătuit din șefii guvernelor celor patru mari puteri, iar după aceea „Consiliul șefilor delegațiilor marilor puteri”; concomitent a funcționat „Consiliul miniștrilor de externe” al marilor puteri.

⁷ R. Renouvin, *Le traité de Versailles*, Paris, 1969, p. 9—11.

⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 17; vezi și Gh. Zaharia, *Considerații asupra politicii externe a României (1919—1929)*, în „Probleme de politică externă a României. 1919—1939”, Edit. militară, București, 1971, p. 121.

cepută în aceleași simțăminte de marile puteri⁹. Potrivit tratatului de la Versailles semnat cu Germania, stabilirea „reparațiilor” germane și a cotelor convenite diferitelor țări, printre care și România, intră în sarcina ulterioară a Comisiei de reparații, alcătuită din reprezentanții S.U.A., Angliei, Franței, Italiei și Belgiei. În ciuda protestelor sale, guvernul român nu a fost admis în comisie. Ca urmare, acordul de la Spa, din 16 iunie 1920, a rezervat României 10% din reparațiile datorate de Germania.

Repetatele intervenții ale delegației române în această problemă au rămas fără rezultat, marile puteri apreciind că Germania nu poate să fie considerată răspunzătoare pentru pagubele suferite de România. Se făcea o mare nedreptate poporului român, care a suportat în timpul războiului jaful ocupanților germani și uriașe pierderi materiale ce s-au ridicat la imensa sumă de 31 miliarde lei aur, precum și mari pierderi umane.

La 28 iunie 1919, România, pusă în fața faptului împlinit, a semnat tratatul de pace cu Germania, fără a obține justele sale revendicări.

Tratatele de pace cu Austria au fost negociate de marile puteri, în același spirit. Abia la 29 mai 1919, în urma unei note verbale adresate președintelui Conferinței de pace, G. Clemenceau, de către delegațiile română, polonă, sîrbă, cehoslovacă și greacă, acestora li s-a prezentat un rezumat al proiectului de tratat. Proiectul recunoștea, prin art. 59, unirea Bucovinei cu România, legiferînd astfel justetea hotărîrii Adunării constituante din 28 noiembrie 1918, de unire cu România a acestei părți a Moldovei de Sus, răpită de Habsburgi în 1775¹⁰. În același timp, tratatul conținea o serie de clauze menite să faciliteze intervenția marilor puteri în viața economică și politică a României. Nemulțumit de „soluțiile” marilor puteri în această problemă, șeful delegației române la Conferința de pace, în telegrama din 3 iunie 1919 arăta că „situația aici s-a precipitat și s-a agravat foarte tare. De fapt, în tratatul prezentat Austriei, România nu figurează decît pentru a-și vedea impuse condițiuni care-i jignesc independența politică și-i compromit grav libertatea economică. Convingerea mea este că noi, în nici un fel, nu putem primi asemenea condiții. Am moștenit o țară independentă și chiar pentru a-și consolida granițele, nu-i putem jertfi neatrîrnarea”¹¹.

În tratat, sub pretextul grijii față de drepturile minorităților naționale, marile puteri încercau să pună la îndoială deplina independență de stat a României și să-și asigure posibilitatea de a interveni în treburile interne ale țării. Edificator este art. 60 al acestui tratat, care prevedea dreptul „principalelor puteri aliate și asociate” de a decide măsurile „pe

care le vom crede necesare” pentru a ocroti drepturile și interesele minorităților naționale din România. Aceleași drepturi și le arogau marile puteri și în ce privește „ocrotirea” comerțului exterior și a tranzitului¹². Corespunzător ultimelor prevederi din Proiectul de tratat, România trebuia să semneze o convenție care timp de cinci ani după semnarea păcii cu Austria, acorda liberul tranzit pentru toate mărfurile, mijloacele de transport și sușii „puterilor aliate și asociate”, fără nici un fel de vamă și în condiții cel puțin egale cu cele rezervate cetățenilor români. Totodată, se impunea României plata unei importante părți a datoriei de stat a fostei monarhii austro-ungare, precum și alte sarcini financiare. În acest fel marile puteri urmau deci să se bucure de „porți deschise” pentru pătrunderea în economia românească, vizînd acapararea petrolului și a celorlalte surse de materii prime.

De la început delegația română a refuzat acceptarea acestor prevederi. În intervenția din ședința plenară a Conferinței din 31 mai 1919, șeful delegației României a precizat că: „în interesul libertății și al justiției pentru toți, tot ca și în cel al propășirii sale interne, România este hotărîtă a asigura drepturile minorităților. În același interes, ea nu cere pentru sine ca stat independent nici un tratament excepțional; dar ea nu poate nici să primească a îndura un regim special, la care nu sînt constrînse alte state suverane”; totodată, el a propus pentru proiectul de tratat următorul text: „România, acordă tuturor minorităților de limbă, neam și credință care locuiesc înăuntrul noilor sale hotare drepturi egale cu cele care aparțin cetățenilor români”. În privința comerțului, a propus, de asemenea, următoarea formulă: „România este dispusă a lua toate măsurile destinate a ușura tranzitul și a dezvolta comerțul cu celelalte națiuni”¹³.

Atitudinea negativă a marilor puteri, de respingere a propunerilor făcute de România a determinat, în cele din urmă, plecarea lui Ion I. C. Brătianu de la Paris la 19 iunie/2 iulie 1919¹⁴. Memoriul depus pe masa Conferinței cu această ocazie sublinia că „în proiectul de tratat cu Austria se jignesc în chipul cel mai grav, în mai multe privințe, drepturile și interesele României”; amestecul marilor puteri în treburile sale interne, prevăzute în tratatul cu Austria, „este incompatibil cu demnitatea, cu liniștea internă și cu interesele economice ale unui stat suveran”¹⁵. „I.I.C. Brătianu a reușit să demonstreze — așa cum arăta istoricul american Sherman D. Spector — că România nu mai putea să rămînă într-o permanentă dependență față de mașinațiunile marilor puteri care încercau s-o folosească ca pe un pion.

¹² I. Ionașcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României. 1354–1920*. Edit. științifică și enciclopedică, București, 1975, p. 426.

¹³ Mircea Djuvara, *Treburile oare să semnăm tratatul cu Austria?*, București, Imprimeriile „Independența”, 1919, p. 23–24.

¹⁴ „Le Matin”, din 26 iunie 1919.

¹⁵ Ion Rusu-Abudeanu, *România și războiul mondial*, București, 1921, p. 306–313.

⁹ Arhiva M.A.E., fond 103, dosar nr. 17.

¹⁰ N. Dascovlci, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936, p. 22.

¹¹ Arh. M.A.E., fond Conferința de pace de la Paris. Expunere făcută de Ion I. C. Brătianu, la 31 mai 1919 în fața Conferinței de pace.

Brătianu a răsturnat conceptul stabilit, cum că țările europene mai mici au doar un control marginal asupra propriilor lor destine¹⁶.

Noul guvern, prezidat de generalul Arthur Văitoianu, a refuzat în mod constant, semnarea tratatului cu Austria, în pofida notelor ultimative repetate trimise României de către Consiliul suprem al celor patru. La 28 noiembrie 1919, răspunzând unei astfel de note, guvernul român, într-un lung memoriu adresat Conferinței de pace, a demonstrat drepturile României, stat independent și suveran, de a decide liber asupra tuturor chestiunilor de politică internă și externă, marile sacrificii făcute în război alături de Antantă, încălcarea de către aliații ei a propriilor obligații asumate în mai multe rânduri prin tratate internaționale; a demonstrat motivele pentru care nu poate accepta semnarea tratatului cu Austria și a tratatului special. Guvernul român — se arată în memoriu — nu poate să adere, deci, la articolul din proiectul de tratat cu Austria referitor la garantarea drepturilor minorităților și la organizarea tranzitului și comerțului. În forma sa actuală, acest articol prevede o obligație ce nu s-a impus niciodată pînă acum, nici chiar unui dușman învins. În rezultatele sale practice, el compromite independența unui stat liber și constituie un fenomen de agitație neîncetată, o poartă deschisă intențiilor de a pune în pericol securitatea politică și dezvoltarea economică a României. Ca și celelalte acțiuni ale României, nici această nouă intervenție nu a fost luată în considerație de marile puteri diriguitoare ale Conferinței de pace.

Pentru a izola România și a o pune în fața unui fapt împlinit, marile puteri au semnat tratatul cu Austria la 10 septembrie 1919. Chiar în aceste împrejurări, guvernul român a insistat pentru impunerea cererilor sale juste și a continuat să refuze semnarea tratatului. Guvernul Văitoianu și-a dat demisia la sfîrșitul lunii noiembrie. Guvernul, de sub președinția lui Al. Vaida-Voevod, rezultat în urma primei alegeri desfășurate pe baza votului universal, la care a participat și populația din teritoriile românești care se uniseră cu Țara în anul 1918, a adoptat în mod firesc aceeași poziție. Aprobînd poziția delegației la Conferința de pace, Adunarea Deputaților în ședința din decembrie 1919 arăta: „Noi, ca orice stat independent, nu putem să primim în relațiile dintre stat și cetățenii săi controlul vreunui alt stat. Și nici un stat independent, oricare fi ar fi întinderea, nu se cuvine să primească acest control. Nu poate să-l primească România pentru că nu există în concepțiunea noastră, în ce privește independența, „state mari și state mici“, iar noi înțelegem ca să avem la noi, relativ la legile interne și la relațiunile statului cu cetățenii săi în interiorul său, tot atîta libertate și independență ca oricare altă

putere“¹⁷. La ultimatum-ul Consiliului suprem, din 15 noiembrie 1919, care cerea acceptarea condițiilor „fără discuție, fără rezerve și fără condiții“¹⁸, guvernul român a declarat categoric miniștrilor aliați la București că nu va semna tratatul fără modificările cerute.

Tratatul semnat cu Austria, la Saint-Germain la 18 decembrie 1919 în care se aduseseră unele modificări, cerute de România, a confirmat dreptul popoarelor la autodeterminare și formarea unor state independente și suverane pe ruinele vechii monarhii austro-ungare¹⁹. Tratatul de pace cu Austria recunoștea și unirea Bucovinei cu România.

În timpul guvernului Vaida au început negocierile în vederea tratatului de pace cu Ungaria. Prin acest tratat se conferea consacrare juridică actului istoric înfăptuit de masele largi populare în memorabila adunare de la Alba Iulia, prin care Transilvania se unise cu patria mamă. „Tratatul de la Trianon — scria Nicolae Titulescu, unul dintre semnatarii lui — apare tuturor românilor, și îndeosebi celor din Ardeal, o consfințire a unui ordin de drept“²⁰.

Dezbaterile privind încheierea acestui tratat au început la 3 martie 1920. Timp de două luni, Conferința a studiat documentarea părții ungare. La 6 mai, ea a remis delegației ungare un complet de acte, alcătuit dintr-o scrisoare de trimitere, din răspunsul Conferinței la toate notele Ungariei și din textul definitiv al tratatului de pace prin care au fost respinse ca nefondate pretențiile formulate. Scrisoarea adresată delegației ungare de A. Millérand, președinte al Conferinței de pace, constituie dovada seriozității cu care Conferința a dezbătut problemele Ungariei: „După matură chibzuință, puterile aliate și asociate au decis de a nu modifica pe nici un punct clauzele teritoriale conținute în condițiile de pace. Dacă s-au hotărît la aceasta, cauza este că s-au convins că orice modificare a fruntarilor fixate de ele ar aduce inconveniente și mai grave decît acelea pe care le denunță delegația ungară“. În continuare, subliniind faptul că la Conferința de pace trebuia confirmată o situație rezolvată prin lupta maselor populare, așa cum a fost și în cazul României, el nota: „Voința popoarelor s-a exprimat în zilele de octombrie și decembrie 1918, cînd dubla monarhie s-a năruit și cînd populațiunile de mult timp oprimate s-au unit cu frații lor italieni, români, jugoslavi, cehoslovaci. Evenimentele care s-au produs la această epocă constituie tot atîtea mărturii noi despre sentimentele naționalităților pe vremuri subjugate“²¹.

Această poziție adoptată de conferință reflecta adevărul istoric, întemeiat pe recunoașterea dreptului străvechi al poporului român asupra

¹⁷ Dezbaterile Adunării Deputaților, Ședințele din 16–17 decembrie, 1919, p. 345.

¹⁸ V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României. Noiembrie 1919 — martie 1920*, Sibiu, 1925, p. 32, 211.

¹⁹ Eliza Campus, *Politica externă a României în perioada interbelică*, București, 1975, p. 9–10.

²⁰ Nicolae Titulescu, *Discursuri*, Edit. științifică, București, 1967, p. 407.

²¹ *Ibidem*, p. 416–417.

¹⁶ Sherman D. Spector, *Rumania at the Paris Peace Conference. A Study of the diplomacy of Ioan I. C. Brătianu*, New York, 1962, p. 235.

Transilvaniei, chiar dacă în timpul perioadelor de opresiune străină, alături de români, s-au așezat în împrejurări diferite și alte populații. Însăși delegația guvernului ungar la Conferința de pace, care pretindea Transilvania în numele unor false argumente „istorice”, s-a văzut nevoită să recunoască faptul că, potrivit chiar statisticilor ungare din 1910, populația Transilvaniei era în majoritate românească²².

Tratatul de pace cu Ungaria, iscălit la Trianon la 4 iunie 1920 de dr. I. Cantacuzino și N. Titulescu, recunoștea Unirea Transilvaniei cu România. Adunarea Deputaților a României a ratificat tratatul de la Trianon la 26 august 1920, iar Senatul la 17 august²³. Cu ocazia ratificării Tratatului de la Trianon în Camera Comunelor, secretarul de stat Harmsworth preciza o realitate incontestabilă: „regatul Ungariei s-a descompus într-o largă măsură în părțile sale componente înainte de începerea lucrărilor Conferinței de Pace”. În mai 1921, Marea Britanie a ratificat tratatul. Cu ocazia debaterilor prilejuite de ratificarea Tratatului de la Trianon de către Franța, în iunie 1921, Aristide Briand, susținând frontierele stabilite pentru România, integritatea sa teritorială, arăta: „Franța nu va interveni niciodată pe lângă guvernele aliate și prietene pentru a aduce vreo atingere oarecare, oricât de mică ar fi ea, drepturilor acesteia de suveranitate națională”²⁴.

La 11 iunie 1919, Consiliul Miniștrilor de Externe al Conferinței de pace a convocat pe reprezentanții României și ai Cehoslovaciei pentru a le comunica granițele stabilite între aceste țări și Ungaria de Consiliul suprem; la 13 iunie, o notă semnată de G. Clemenceau și adresată guvernului român făcea cunoscută, în mod oficial, frontiera dintre România și Ungaria²⁵.

O altă latură a activității diplomatice a României a fost în anii 1918—1921 stabilirea unor relații de bună vecinătate cu Rusia sovietică.

La 12 iunie 1919, V. I. Lenin aprecia că „în toate statele dușmane nouă cresc forțele ce ne sînt prietene. În statele mici, de pildă, în țări ca Finlanda, Letonia, Polonia, România, toate încercările de a coaliza marea și mica burghezie în vederea luptei împotriva noastră s-au soldat printr-un eșec”²⁶. Refuzul guvernului român de a participa la intervenția armată a puterilor occidentale în sprijinul lui Vranghel, Kolceak și altor generali albi a determinat o îmbunătățire a relațiilor dintre cele două țări.

²² *Traité de Paix entre les Puissances Alliées et Associées et la Hongrie, Protocole et Déclaration du 4 Juin 1920 (Trianon)*, București, 1920.

²³ *The Hungarian peace negotiations*, vol. I, Budapesta, 1920, p. 163; „Monitorul Oficial”, nr. 136 din 21 septembrie 1920.

²⁴ Viorica Moisuc, *Tratatul de la Trianon — consacrare internațională a legitimității unitii Transilvaniei cu România* în „Anale de istorie”, an. XXII, nr. 3/1976, p. 124.

²⁵ H. W. Temperley, *A History of the Peace Conference*, vol. IV, 1921—1924, London, p. 230.

²⁶ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 39, Edit. politică, București, 1966, p. 89.

Într-un astfel de context, la începutul anului 1920 s-a manifestat din partea ambelor părți intenția începerii unor tratative bilaterale pentru așezarea relațiilor româno-sovietice în cadre juridice normale. Este de remarcat însăși angajarea acestor discuții, într-un moment cînd marile puteri occidentale nici nu se gîndeau să recunoască statul sovietic, ducînd tratative cu reprezentanții emigrației ruse și cu „guverne” fantomă ale contra-revoluționarilor, ilustra luciditate a cercurilor conducătoare românești, care considerau o necesitate imperioasă pentru interesele vitale ale României existența unor relații bune cu țara vecină, indiferent de regimul ei politic intern.

Poziția României față de Rusia sovietică a fost precizată într-o declarație publică în sensul că: „România nu se află în stare de război cu Rusia, nu va săvîrși nici un act de agresiune împotriva acesteia”²⁷.

La Copenhaga, în zilele de 9—14 februarie 1920, s-au dus tratative între D.N. Ciotori, reprezentantul României și M.M. Litvinov, reprezentantul Rusiei sovietice. Ca urmare a acestor discuții, la 24 februarie 1920, Cicerin, comisarul pentru afaceri străine al R.S.F.S.R., relevă în telegrama adresată lui Al. Vaida-Voevod că „guvernul sovietic al Rusiei consideră că toate problemele litigioase dintre cele două țări pot fi soluționate pe calea tratativelor de pace și că toate chestiunile teritoriale pot fi rezolvate prin bună înțelegere”²⁸. La 26 februarie 1920, Consiliul de Miniștri, la care a participat și șeful Marelui Stat Major, generalul Prezan, ca și N. Iorga, P. Bujor, președinți ai celor două camere, I. Maniu, președintele Consiliului Dirigent din Transilvania, s-a pronunțat pentru normalizarea relațiilor cu Rusia”²⁹.

La 3 martie 1920, Al. Vaida-Voevod i-a comunicat telegrafic lui Cicerin că primește „propunerea formală de a intra în negocieri de pace și de a stabili, printr-o aplanare amicală a diferendelor, relații pașnice și raporturi avantajoase și binefăcătoare pentru ambele părți”³⁰. Vorbindu-se de raporturile româno-sovietice, în telegramă se arată că, „forțată de evenimintele și luptele din Rusia, România a observat și observă constant atitudinea de a se abține de la orice imixtiune în afacerile interne ale poporului vecin”³¹.

În timp ce între guvernul român și sovietic se stabiliseră contacte în vederea convocării unei conferințe, guvernul Al. Vaida-Voevod a

²⁷ V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 92—113.

²⁸ Arh. M.A.E., fond U.R.S.S., Relații cu România, 1920, dosar 22, telegrama adresată lui Vaida de către Cicerin, vezi și *Dokumenti vneșnei politiki S.S.S.R.*, vol. II, Moskva, 1958, p. 350.

²⁹ N. Iorga, *Memorii*, vol. II, p. 345—346; Arh. M.A.E., vol. 42, Dosare speciale, telegrama 4035, 27 februarie 1920.

³⁰ *Dokumenti vneșnei politiki SSSR*, vol. II, p. 403; vezi și Arh. M.A.E., dosar 22, doc. 20, telegrama lui Vaida adresată lui Cicerin.

³¹ *Ibidem*.

³² Arhiva M.A.N., fond 71, 1920—1944, Polonia, vol. 64, cap. I, f. 3.

fost demis la 13 martie 1920. În noul cabinet, prezidat de generalul Alexandru Averescu, conducerea Ministerului de Externe a avut-o la început Duiliu Zamfirescu, iar din mai 1920 Take Ionescu. Guvernul sovietic a reînnoit, noului cabinet român, propunerile de negocieri directe. Guvernul sovietic a adresat, la 6 august 1920, guvernului român o notă de pace în care propunea convocarea unei conferințe, declarând că se vor „putea obține avantaje serioase pentru ambele părți și că România va rămâne mulțumită de rezultatele ei, din cauza posibilității de rezolvare prin bună înțelegere a tuturor litigiilor care au apărut între ambele țări”³².

Ca răspuns la propunerile sovietice de a se convoca Conferința de pace, Take Ionescu a declarat că guvernul român se consideră legat de promisiunea pe care a dat-o puterilor aliate și, de aceea, el nu considera necesar să intre în mod nemijlocit în tratative cu guvernul sovietic³³. Guvernul sovietic a declarat la 19 august că singura cale pentru încheierea tratatului cu Rusia sînt tratativele directe. „Noi sîntem convinși — se arată în notă — că este în interesul ambelor părți a începe de urgență aceste tratative”³⁴.

La 28 octombrie 1920 s-a semnat la Paris de către reprezentanții Angliei, Franței, Italiei și Japoniei pe de o parte și ai României pe de altă parte, tratatul prin care se recunoștea granițele de atunci ale României.

În cursul anului 1921 a continuat corespondența diplomatică dintre guvernele celor două țări, făcîndu-se eforturi reciproce pentru găsirea unor căi care să ducă la reglementarea pe cale pașnică a problemelor litigioase. Referindu-se la poziția României de neintervenție armată împotriva statului sovietic, V. I. Lenin arăta la 6 februarie 1921: „Au mai rămas unele state, ca România, care n-a încercat să lupte împotriva Rusiei. Se înțelege că, dacă România, nu s-a hotărît să pornească război într-un moment favorabil pentru ea, apoi acum, după ce la noi a fost complet lichidat frontul lui Vranghel, e mai puțin probabil ca să se încumete să facă acest pas”³⁵.

Tratatele de pace încheiate în anii 1919—1920 consfințeau voința popoarelor de a-și făuri state naționale sau de a-și desăvîrși unitatea de stat, așa cum au fost România, Polonia, Iugoslavia și Cehoslovacia.

Perioada anilor 1918—1921, ani de luptă eroică a poporului român pentru afirmarea lui ca națiune independentă și suverană, s-a încheiat cu recunoașterea internațională a hotărîrilor luate prin voința unanimă a maselor populare, de unire a tuturor teritoriilor românești într-un singur stat național.

În perspectiva istoriei, marile înfăptuiri ale poporului român, realizate în 1918, și confirmarea lor prin hotărîrile Conferinței de pace pun și mai mult în evidență faptul că Româ-

nia nu a făcut parte din rindul profitorilor unei păci realizate prin bunăvoința învingătorilor sau a cîștigurilor aduse de hazardul biruinței într-un război, ci au fost expresia vie, dinamică, a națiunii române, a aspirațiilor de veacuri ale unui popor hotărît să trăiască unit, liber și independent în vatra strămoșască unde s-a zămislit. Aceste coordonate de afirmare, de apărare a unității și integrității țării, de păstrare a independenței și suveranității naționale, care se identificau cu idealurile poporului român, au jalonat direcțiile politicii externe românești din perioada interbelică.

Istoria demonstrează că formarea statului național unitar nu a fost rezultatul unui eveniment de conjunctură. Relevînd împrejurările istorice ale desăvîrșirii acestui proces, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată: „Alcătuirea statului românesc național unitar nu este deci un dar, rezultatul unor conferințe internaționale, ci rodul luptei neobosite duse de cele mai înaintate forțe ale societății, de masele largi populare, pentru unire, produsul logic al dezvoltării istorice, sociale și naționale a poporului român”³⁶. Conferința de pace de la Paris n-a făcut decît să consfințească o situație de fapt, creată de lupta poporului român.

Înfăptuirea unității statului român a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea României moderne, a avut o înfrîurire pozitivă asupra întregii evoluții economice, politice și sociale a țării, pentru afirmarea ei pe arena internațională ca un stat unitar, suveran, animat de dorința menținerii păcii și colaborării între popoare.

Resumé

Soulignant que l'histoire des Roumains est l'histoire d'un peuple constant, qui a développé, toujours sur le même territoire, une culture matérielle et spirituelle originale et durable, entrée depuis longtemps dans le patrimoine de la civilisation universelle, l'auteur met en évidence les circonstances historiques défavorables à l'encontre desquelles le peuple roumain a dû lutter pour sauvegarder son unité et son indépendance, pour créer un Etat national et défendre l'entité nationale.

On fait mention des siècles de luttes et sacrifices, d'efforts fournis à l'unité et à la liberté de la patrie, qui ont conduit objectivement à la création de l'Etat national roumain moderne, à la conquête de l'indépendance totale de la Roumanie et à l'inauguration d'une ère nouvelle dans la lutte des Roumains pour l'achèvement du processus à force de loi d'édification de l'Etat national unitaire dans les frontières ancestrales.

L'auteur présente la Grande Union de 1918 de la Transylvanie avec la patrie-mère la Roumanie en tant que résultat de la volonté et des actions de toutes les classes et couches sociales, de tous les partis et groupements politiques, en tant que fruit de l'esprit, du cœur et de la création des personnalités de la science et de la culture roumaine, de la lutte du peuple roumain tout entier. Ces actes — écrit-il — ont mis en évidence la communauté de l'idéal na-

³² Documente vneșnei politiki SSSR, vol. III, p. 83.

³³ Ibidem.

³⁴ V. I. Lenin, Opere complete, vol. 42, Edit. politică, București, 1966, p. 327—328.

³⁶ Nicolae Ceaușescu, Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România, Edit. politică, București, 1976, p. 18.

tional, la justesse et la nécessité de la création de l'Etat roumain unitaire, ainsi que le fait que le parachèvement de l'unité nationale et d'Etat du peuple roumain n'a pas été le résultat des accords intervenus à la table des pour-parlers, des traités de paix.

L'auteur montre que les traités de paix ne firent que consacrer un état de fait, l'union comme oeuvre du peuple, fondée sur le principe de l'autodétermination nationale et exigence essentielle du droit historique. C'est pour la réaliser que la Roumanie est entrée dans la première guerre mondiale et transforma sa participation en une guerre du peuple entier.

Dans la situation de constater le fin des grands empires, la Conférence de paix ne fit que refaire la carte de l'Europe conformément à la volonté, déjà exprimée, des peuples, de sorte qu'aucune nation ou partie d'une nation ne soit plus incorporée à un Etat étranger. Sa mission fût réduite, en ce qui concerne les Etats successeurs dont aussi la Roumanie, à établir les détails des frontières, pratiquement tracées par la lutte et la volonté des masses populaires.

Bien qu'à la Conférence ou à l'occasion de la conclusion des traités des tendances se fissent jour à compromettre la lutte du peuple roumain ou à laisser des possibilités d'ingérence dans ses affaires, finalement la Conférence n'a pu que refléter la vérité historique, la volonté d'union de tous les territoires roumains en un seul Etat national.

En perspective historique, les grandes réalisations de notre peuple en 1918 et la confirmation de celles-ci par les résolutions de la Conférence de paix ont eu une influence décisive sur l'entière évolution économique, politique et sociale du pays, ont permis son affirmation dans l'arène internationale comme un Etat unitaire, souverain, animé du désir de voir s'instaurer la paix et la collaboration entre les peuples.

Précis

Stressing that the history of the Romanians is the history of a people that have lived in one and the same area where it has developed an original and lasting material and spiritual culture, part of the world civilization for a long time, the author points out the historical circumstances under which the Romanian people had to fight in order to preserve its unity independence, to build its national State and defend its national and State entity.

The article shows that centuries of fight and sacrifice, of uninterrupted efforts devoted to the unity and liberty of the Homeland have led objectively, by heavy material and blood sacrifices, to the winning of the full State independence of Romania and to the beginning of a new stage in the struggle of the Romanians for concluding the process of building the national unitary State within the ancient borders.

The author presents the Great Union in 1913 of Transylvania with Motherland Romania as a result of the will and action of all the social classes and strata, of all the parties and political groups, of the mind, heart and creation of the personalities of the Romanian science and culture, of the fight of the entire Romanian people. Thus, all these acts emphasized the community of the national ideal, the justness and necessity of founding the Romanian unitary State, and also the fact that the accomplishment of the national and State unity of the Romanian people was not the result of understandings reached at the negotiation table or of peace treaties.

The author demonstrates that the peace treaties only sealed a situation de facto, the unions: the work of the Romanian people, based on the principle of national self-determination, and basic demand of historical law. To meet this demand did Romania entered the First, World War turning its participation into a war of the entire people.

The Peace Conference, faced with the collapse of the great empires, did nothing else but remade the map of Europe according to the already expressed will of the peoples, to that no nation or part of the same nation be incorporated in other foreign State. Its mission had been reduced, as concerns the successional States among which Romania, to settling the details of frontiers which had been practically traced by the fight and will of the popular masses.

Although tendencies were manifested during the Conference and the conclusion of treaties to discredit the fight of the Romanian people or to create possibilities of interference in its affairs, the Conference reflected in the end the historical truth, the will of union of all the Romanian territories into one single national State.

In the perspective of history, the great achievements of our people of 1918 and their confirmation through the decisions of the peace Conference had a political influence on the whole economic, political and social evolution of the country, for its affirmation in the international arena as a unitary and sovereign State inspired by the wish of maintaining peace and collaboration among peoples.

CLUJUL — CENTRU AL REZISTENȚEI FORȚELOR DEMOCRATICE DIN NORDUL TRANSILVANIEI ÎMPOTRIVA REGIMULUI FASCIST-HORTHYST

AL. MATEI

Situația creată în urma impunerii împotriva voinței poporului român, a dictatului de la Viena din 30 august 1940 — când va fi ruptă din trupul țării o suprafață de aproape 45 000 kmp. (reprezentând 11 județe, cu peste 2 600 000 de locuitori, în marea lor majoritate români) și anexată forțat Ungariei horthyste¹ — va determina, ca o necesitate de prim ordin și maximă importanță, organizarea atât a rezistenței populației ajunsă sub ocupație străină cât și a luptei pentru refacerea integrității teritoriale, incluzând anularea „arbitrajului” impus României de puterile „Axei”: Germania hitleristă și Italia fascistă. Dacă și în aceste împrejurări, centrul organizării luptei generale a poporului nostru pentru restabilirea independenței, integrității și suveranității patriei va continua să rămână, în mod firesc, capitala țării, București, tot atât de firesc va fi ca rezistența forțelor democratice împotriva regimului fascist horthyst să se concentreze în jurul Clujului, cel mai important centru social-economic, politic și cultural din teritoriul vremelnice ocupat.

Transformarea, încă din primele zile ale lunii septembrie, a Clujului în centru al rezistenței antihorthyste, în partea de nord a Transilvaniei, va fi favorizată, în primul rând, de existența aici a forțelor și organizațiilor politice având sediul și desfășurându-și activitatea în Cluj, atât înainte cât, mai ales, după 30 august 1940. Și, așa cum se va vedea, nu este nicidecum vorba numai de forțe și organizații politice românești, întrucât atmosfera de nemulțumire împotriva cotropitorilor horthyști — atmosferă pe care se va grea întreaga mișcare de rezistență, prezentă încă de la început în sinul maselor românești, treptat se va generaliza și în rîndul populației maghiare și al celorlalte naționalități din Transilvania.

În perioada grea care a urmat dictatului de la Viena, Partidul Comunist Român — principala forță revoluționară antifascistă — va face din nou dovada unui înalt patriotism, a înțelegerii marilor probleme ale vremii și atașamentului față de propriul popor, mobilizînd masele la luptă împotriva fascismului horthyst, pentru drepturi economice și sociale, politice și națio-

nale, neîmpăcîndu-se și neacceptînd nici o clipă desprinderea arbitrară a nordului Transilvaniei din trupul patriei, militînd neîncetat pentru anularea „arbitrajului” — cum i s-a spus atunci dictatului — și reîncadrarea acestei părți de țară în granițele firești ale României. În acest scop, comuniștii români vor folosi toate mijloacele și metodele — legale și ilegale — care le stăteau la îndemînă, începînd cu propriile organizații și rețea de luptă, propagandă directă în mijlocul maselor de muncitori și țărani, și pînă la influențarea altor organizații politice naționale, asociații economice, societăți culturale și organe de presă.

Astfel, după ce vestea celor hotărîte la Viena străbate ca un fulger întreaga țară, umplînd inimile de durere, indignare și revoltă, una din primele manifestații populare de protest are loc la Cluj; locuitorii orașului ieșind în stradă și demonstrînd împotriva dictatului încă în ziua de 30 august. „Zeci de mii de români din capitala Ardealului — avea să scrie la 3 septembrie 1940 cotidianul „Universul” — au ieșit sub cerul liber instelat pentru a-și striga profunda lor revoltă împotriva unei judecăți care tinde să-i ducă în robie”. De la o tribună improvizată, un număr mare de oratori, reprezentanți ai Partidului Comunist Român și ai Partidului Social-Democrat, ai partidelor burgheze tradiționale: Partidul Național Țărănesc și Partidul Național Liberal, ai Frontului Plugarilor și Madosz-ului — formînd astfel toate, pe plan politic, în mod spontan, un larg *front patriotic* — vor înfieră dictatul de la Viena, pronunțîndu-se pentru o politică de rezistență națională. „Nici un petec de pămînt!”, „Vrem să murim apărîndu-ne fruntariile onoare și demnitatea națională” — sînt doar cîteva din lozincile pe care le scanda populația Clujului și locuitorii din comunele învecinate adunăți spontan și formînd coloane nesfîrșite pe marile bulevarde, în Piața Unirii, în fața Primăriei și în ale părți ale orașului, pentru a da „glas viforos hotărîrii de a rezista cu prețul vieții”², ca, de altfel, și în restul țării. „Primirea de către dictatura regală a dictatului imperialist de la Viena — se preciza într-un raport al Secretariatului C.C. al P.C.R. — a dus la deslănțui-

² Sînt semnificative, cu privire la manifestația care a avut loc la Cluj, aprecierile cuprinse într-o telegramă expediată în aceeași zi la București: „Ardealul întreg înfățișat prin mîile de fii ai săi, adunați spontan în capitala sa Cluj, trimite pe această cale celor ce pentru moment dețin destinele țării, expresiunea voinței sale nestrămutate de a respinge cu ultima hotărîre dictatul de la Viena, care vrea să dea Ardealul Ungariei.

Nu primim nici o hotărîre care vrea să răsluiască moștenirea sîntă a înaintașilor noștri. Ori de unde și de la origine ar veni, vom apăra Ardealul cu ultima noastră energie.

Cerem război și facem răspunzători pe cei de la București care prezidează acum evenimentele. Să plece de la conducere autorii crimei de la Viena și să vie în fruntea țării un guvern de rezistență națională care să răzbune pămîntul nostru sînt” (A. Simion, Dictatul de la Viena, Cluj, 1972, p. 205.

³ „România” din 4 septembrie 1940.

¹ T. Bunescu, *Lupta poporului român împotriva Dictatului fascist de la Viena* (august 1940), București, 1971, p. 121—122.

rea unei mișcări puternice de mase în toate straturile sociale, dar mai ales printre muncitorimea și țărâna română⁴.

Cu toate aceste mari manifestații populare împotriva dictatului de la Viena, a hitlerismului și horthysmului — semn al puternicului curent spre rezistență armată ce caracterizează toate straturile sociale ale poporului nostru la sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1940 — nu s-a putut împiedica ciuntirea vremelnică a pământului patriei. Poporul român n-a reușit să împiedice această răpire pentru că, în acele grele momente, fusese părăsit de toate acele mari puteri care l-ar fi putut ajuta și sprijini. Unicul sprijin l-a găsit în propria forță și capacitate de a lupta pînă la victorie. Adevăr cunoscut forțelor naționale progresiste, democratice chemate să orienteze masele în acele momente deosebite. În consecință, se întreprind întiiile măsuri de organizare a rezistenței în această parte a țării. Comuniștii sînt, din nou, în frunte. Din primele zile ale lunii septembrie, Secretariatul C.C. al P.C.R. va lua măsuri organizatorice, trăsind sarcini celor ce aveau să rămînă și să activeze sub ocupație. În ultima ședință a Comitetului teritorial al P.C.R. pentru Ardeal și Banat, ținută la Cluj în 3 septembrie 1940, se va reorganiza întreaga activitate. Printre altele, s-a format noul Secretariat regional pentru nordul Transilvaniei — cu indicația de a stabili legătura cu P.C.U., ceea ce se va și realiza, începînd din februarie 1941, dată pînă la care, așa cum se arăta într-un număr al „Buletinului Comitetului regional din nordul Transilvaniei”, va continua să ducă lupta „grea plină de sacrificii sub conducerea Comitetului Central al Partidului Comunist Român”⁵ — iar în vederea organizării luptei împotriva asuprașii naționale vor fi create cîteva noi organizații ilegale cu caracter revoluționar și antifascist, de asemenea, cu sediul în Cluj: Comitetul național-revoluționar al românilor din nordul Transilvaniei, comitele naționale studențești și altele.

Urmările firești ale acestor măsuri organizatorice — intensificarea activității, creșterea eficienței și ecoul acesteia în mase etc. — nu vor scăpa neobservate autorităților de ocupație militare, ale poliției și jandarmeriei horthyste. Edificator în această privință este raportul din 30 septembrie 1940 al Comandamentului central de urmărire al jandarmeriei ungare. În care se spunea, printre altele: „Persoane din Partidul Comunist Român au continuat, s-ar putea spune, fără întrerupere munca lor de organizare (...), conspirînd cu precauție și ascunzîndu-se, și au încercat s-o extindă asupra unor cercuri din ce în ce mai largi. După cum s-a constatat mai tîrziu, ea — adică munca de organizare — n.n. a fost îndrumată de la Cluj”⁶. Un alt raport înaintat tot din Cluj, după o lună și jumătate, trăda frica și îngrijorarea ocupanților: „masele românești se manifestă tot mai amenințător, prin adunări de

protest continue și atitudine fățiș dușmănoasă, astfel încît ne așteptăm cu cea mai mare teamă la o mișcare anarhistă”⁷.

Organizarea la Cluj, încă din septembrie 1940, la inițiativa comuniștilor, a *Comitetului național-revoluționar al românilor din nordul Transilvaniei* prezintă o importanță aparte. Prin înființarea acestuia, se urmărea mobilizarea maselor de români la luptă unită cu oamenii muncii maghiari împotriva ocupanților horthyști și a fascismului, pentru apărarea drepturilor politice, economice, culturale și eliberarea națională. Acest Comitet — conceput ca o organizație politică ilegală — a îmbinat în decursul activității sale forme ale luptei ilegale cu cele legale, atrîgînd de partea sa și un însemnat număr de intelectuali — profesori, ingineri, medici, avocați etc. — și pătrunzînd în rîndul păturilor largi ale populației românești, majoritare, din teritoriul răpit prin nedreapta sentință de la Viena. Pe lângă comuniști — despre al căror rol în conducerea activității Comitetului național-revoluționar vorbeste și faptul că, după transformarea acestuia în *Uniunea național-revoluționară a românilor din nordul Transilvaniei* în cadrul conferinței ținute la Cluj în noiembrie 1940, în fruntea Uniunii se vor afla comuniștii Vasile Pogăceanu, Pavel Bojan, Teofil Vescan-junior — în conducerea organizației vor fi cooptați și o serie de intelectuali români, alte elemente democratice, țărani etc.⁸ Potrivit Programului adoptat la conferința amintită, program ce fusese redactat și aprobat în prealabil de Secretariatul regional al comuniștilor din nordul Transilvaniei, Unirea avea sarcina să lupte „pentru libertățile poporului român, contra asuprașilor de tot felul, pentru eliberarea lui”, formulînd în 15 puncte o serie de revendicări de ordin politic, național, economic sau de ordin cultural.

Paralel cu activitatea acestei Uniuni, ca și a altor organizații cu program asemănător, în nordul Transilvaniei ia naștere și se dezvoltă în mod legal o mișcare a populației românești, pentru coordonarea căreia, la 2 septembrie 1940, se constituie la Cluj, „Comunitatea Națională Română din nordul Transilvaniei”⁹, „ca organ reprezentativ al poporului român din teritoriul cedat Ungariei prin arbitrajul de la Viena”, sub „prezidenția” avocatului clujean Emil Hațieganu. Pe lângă reprezentanții celorlalte păături sociale, „în jurul steagului ridicat (de Comunitate) s-au grupat intelectuali distinși ai Ardealului, cărora le-a fost (dat următorul) cuvînt de ordine: demnitate românească și pace cu celelalte națiuni (respectiv naționalități)”¹⁰.

⁷ Arh. St. Cluj-Napoca, fond Prefectura județului Cluj, Acte confidențiale, dosar nr. 4/1940.

⁸ Gh. Zaharia și colab., *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940 — octombrie 1944)*, Cluj-Napoca, 1974, p. 102.

⁹ Activitatea Comunității este pe larg prezentată într-un studiu pe care l-am încredințat „Anuarului Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca”, pe anul 1978.

¹⁰ Arh. St. Cluj-Napoca, Colecția de fotocopii și xeroagrafi.

⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 241.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, fond nr. XII, dosar nr. 1191.

Peste puțin timp au fost dezvăluite orientarea și scopul urmărit de Comunitate, ca și metodele de luptă folosite: „Această poruncă — a nume menținerea demnității, fără a leza cu nimic populațiile maghiară și germană de aici — o transmitem tuturor celor ce simt și vorbesc ca noi din această parte a țării, îndemnându-i să se unească neîntârziat și să se organizeze, pentru a birui vremile — cum le-am mai biruit de-a-lungul leaturilor (...). Organizarea să se facă pînă în cele mai tainuite sate. Se vor constitui de îndată — era cuvîntul de ordine, care nu lăsa loc la nici o îndoială sau dubii — gărzii civile pentru păstrarea liniștei. Cel mai bătrîn, mai drept și mai cinstit din sat — se prevedea — va prelua comanda, apoi, în bună înțelegere cu gărzile ungurești și sășești — unde sunt — vor străluci înfrățite trudei noastre. Despre toate realizările în această direcție urma să fie „avizat centrul de comandă din Cluj“¹¹.

Deși perioada de activitate legală a Comunității a fost relativ scurtă — știut fiind că, prin ordonanța Statului Major maghiar din 15 septembrie 1940, se interziseseră nu numai înființarea de noi organizații politice, dar și continuarea activității de către cele existente, inclusiv deci și a Comunității Naționale Române — activitatea ei a fost destul de bogată, ceea ce poate explica înfrîngerea pe care Comunitatea a exercitat-o asupra stării de spirit a populației românești, din această parte a țării. Mărturie în acest sens stau o serie de valoroase inițiative, cum ar fi cea în urma căreia „a luat ființă — după cum aflăm într-un comunicat al Comunității, dat publicității la 12 septembrie — *Comitetul regional de organizare a muncitorilor români, care vor colabora în chestiuni muncitorești cu muncitorii unguri și germani în aceleași sindicate*“¹². Altele urmăreau activizarea maselor și a diverselor organe și organizații, sub deviza rezistenței active, așa cum atestă un document contemporan, în care se consemna faptul că această Comunitate „organizează consfătuire după consfătuire, întocmește lista nedreptăților, încearcă să-i convină pe românii din Transilvania de nord să nu opteze, face recensămîntul celor răniți aici, dar pentru că nu li se aprobă să ducă activitate politică legală, încearcă să mobilizeze forțele în cadrul organizațiilor cultural-religioase și economice“¹³, în acest scop fiind create diferite brigăzi artistice, coruri, echipe de teatru, s-au înființat cooperative și organizații de credit, cum ar fi cele de la Cluj, Oradea, Șimleu, Baia Mare, Bistrița, Zalău etc. prin care se urmărea organizarea rezistenței și a luptei populației românești. Aceste mărturii ca și altele asemănătoare evidențiază tendința deschiderii spre mase a largirii bazei sociale a Comunității alături de pașii însemnați făcuți pe tărîm organizatoric, în sensul repartizării între membrii conducerii — pe care n-o cunoaștem în întregime — a „chestiunilor“ de comerț, de meserii,

a funcționarilor administrativi, a pensionarilor, precum și problemele școlilor secundare. Precizîndu-se — cum se consemna într-un alt comunicat — că „frații noștri din Maramureș“ și din alte regiuni ale nord-vestului țării s-au raliat „Comunității noastre“ se lasă să se înțeleagă extinderea organizației și cuprinderea în cadrul ei a întregii populații românești din părțile de nord ale Transilvaniei.

Activitatea Comunității naționale române — în rîndurile căreia vor intra și comuniști, dinamizînd-o și orientînd-o spre o cît mai largă „colaborare cu mișcarea democratică, antifascistă a populației maghiare“ din nordul Transilvaniei — confirmă, de asemenea, orientarea justă nu numai în problemele interesînd populația românească din Transilvania, ci și în raporturile acesteia cu celelalte naționalități de aici.

Rezistența, ca formă a luptei împotriva ocupației horthyste, organizată — cu centrul la Cluj¹⁴ — de masele de români din nordul Transilvaniei, n-a constituit, precum bine se știe, o mișcare izolată de restul luptei generale antifasciste, și cu atît mai mult n-a fost ruptă de lupta purtată de întreg poporul român împotriva dictatului de la Viena și pentru anularea consecințelor lui de luptă pentru refacerea independenței, integrității și suveranității naționale. În sprijinul acestei aserțiuni vine întreaga activitate desfășurată de Partidul Comunist Român în anii războiului hitlerist și acțiunile organizate la Cluj și în restul teritoriului de nord al Transilvaniei de către comuniștii rămași aici după pronunțarea dictatului sau veniți, apoi, cu sarcini speciale — în strînsă colaborare cu cei de alte naționalități: maghiari, germani, evrei.

În fruntea întregii mișcări de rezistență antifascistă, antihitleristă, amplificată după instaurarea regimului militar fascist, intrarea trupelor germane în România și cîmpirea părții de nord a Transilvaniei de către horthyști, s-a situat clasa muncitoare și partidul ei comunist, care a urmărit, totodată, unirea tuturor forțelor care își manifestau adversitatea atît față de hitlerism cît și față de dictatura militară-fascistă antonesciană și regimul fascist horthyst. Programul de acțiune al P.C.R. în această etapă — care îmbina lupta pentru înlăturarea dictaturii antonesciene și a dominației hitleriste, cu lupta pentru recucerirea independenței și libertății naționale — și-a găsit expresie, printre altele, în Circulara Comitetului Central al P.C.R. din 18 iulie 1941, în Platforma-program din 6 septembrie 1941, în Rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942, în

¹¹ Plasarea Clujului în centrul rezistenței antihorthyste este sesizată și de autoritățile maghiare de ocupație. Astfel, într-un raport din ianuarie 1944, după ce se arată că „atitudinea politică a românilor este total incertă“ și că „absoluta majoritate a românilor este alimentată de speranța că terminarea războiului va aduce o schimbare radicală în favoarea lor“ vine și concluzia „Cu certitudine ei au o organizație secretă la Cluj care li dirijează“ (Arh. St. Cluj-Napoca, fond Prefectura jud. Cluj, pachet 1371, dosar 2, nr. 84).

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

cursul asupra muncii de partid în timp de război — august 1943, etc. Amplul program de acțiune stabilit de P.C.R. corespund cerințelor istorice, oglindea interesele naționale ale țării, revendicările cele mai stringente ale maselor, constituind, de aceea, baza politică pentru activizarea tuturor forțelor patriotice, revoluționare. Mijlocul de înfăptuire preconizat de comuniști era făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare și a Frontului Unic Național Antifascist al întregului popor, care să înmănuncheze toate partidele, grupările și cercurile politice nefasciste. Pentru aceasta, P.C.R. a plecat de la punctul de vedere care apropia aceste partide, grupări și cercuri, și îndeosebi, de la problemele vitale pentru poporul român: salvarea ființei naționale, eliberarea țării de sub jugul horthyst, anularea dictatului de la Viena. Toate aceste eforturi vor fi încununate de succese și consemnate prin victoria insurecției antifasciste și antiimperialiste din august 1944, punct final al luptei pentru alungarea cotropitorilor străini de pe pământul patriei și recucerirea independenței și statornicirii adevăratei suveranități naționale.

Résumé

L'étude élaboré sur la base des sources documentaires analyse, dans la situation créée dans le Nord de Transylvanie après le Diktat de la Vienne, l'organisation de la lutte de résistance antihorthyste au sein de la population roumaine majoritaire, des hongrois et d'autres nationalités minoritaires.

La ville de Cluj est devenue le centre de la résistance des forces démocratiques du Nord de la Transylvanie grâce à l'existence des forces et des organisations politiques qui étaient bien actives déjà avant 1940.

Dans la période qui suivit au Diktat de la Vienne, le Parti Communiste Roumain vient de mobiliser les masses de la population contre l'horthysme, pour les droits économiques, sociaux, politiques et nationaux, en militant incessamment pour l'annulation du Diktat.

La première manifestation de protestation eut lieu dans la ville de Cluj le 30 Août, suivie aussi par des autres semblables dans les villages environnants.

Les premières mesures d'organisation de la résistance dans cette partie du pays ont inclus la réorganisation de l'activité du Comité territorial du Parti Communiste Roumain pour la Transylvanie et le Banat, la formation du nouveau secrétariat régional pour le Nord de la Transylvanie, la création du Comité national-révolutionnaire des roumains du Nord de la Transylvanie au front duquel se trouvaient les communistes des comités nationaux des étudiants et d'autres comités.

La fondation du Comité national-révolutionnaire des roumains du Nord de la Transylvanie visait la mobilisation des roumains pour la lutte commune avec la population hongroise. En Novembre 1940 le Comité deviendra l'Union nationale révolutionnaire des roumains du Nord de la Transylvanie.

Il y surgit aussi et se développa un mouvement de la population roumaine, dont la coordination revient à la „Communauté nationale roumaine du Nord de la Transylvanie”, bientôt constituée, qui eut une activité pas très longue, mais assez riche. Sous l'influence qu'elle a eue sur la population roumaine, fut créé le Comité régional pour l'organisation des ouvriers roumains qui viendront de collaborer dans la question ouvrière avec les ouvriers hongrois et allemands dans les mêmes syndicats.

Précis

The survey, compiled on basis of the information offered by the documentary sources is analysing the organization of anti-Horthy resistance struggle among Romanians — a majority population — Magyars and other nationalities.

The town of Cluj became the centre of democratic forces resistance in North Transylvania owing to the presence of the political organizations and forces that acted there even before 1940. Soon after the Dictate of Vienna, the Romanian Communist Party mobilized the masses to fight against Horthy regime for economic, social, political and national rights, unceasingly militating in favour of rendering void "the arbitrage".

The first movement of protest has taken place in Cluj on 30 August 1940 followed by some others in the neighbouring villages.

The first steps for organizing the resistance in this part of country included: reorganization of activity of the territorial Committee of Ardeal and Banat of Romanian Communist Party the setting up of the new regional Secretariate for the North Transylvania led by communists, national youth committees and others. Establishing of the Romanian National Revolutionary Committee in North Transylvania had in view the mobilization of Romanians for a united struggle with Magyar workers.

In november 1940 the Committee will become The National Revolutionary Union of Romanians in the North Transylvania.

At the same time, a Romanian movement is arising and developing and for its co-ordination the Romanian National Committee was set up that had a short but rich activity. Owing to the influence exercised upon the Romanian population the "Regional Organizing Committee of the Romanian Workers" was also set up. The Romanian workers co-operated in working matters with both Hungarian and German workers members of the same trade-unions.

Resistance as a form of struggle against Horthy occupation, organized together with the centre in Cluj by the Romanians in the North Transylvania, hasn't been an isolated movement of a general antifascist struggle and hasn't been separated from the Romanian people's struggle against the Dictate of Vienna. This struggle was led by the working class and the Romanian Communist Party.

ARHIVELE EXISTENTE ÎN DEPOZITELE ARHIVELOR STATULUI ȘI LA ALȚI DEȚINĂTORI *

MARCEL DUMITRU CIUCA

Arhivele Statului din țara noastră dețin un bogat material arhivistic, începînd cu cele mai vechi documente care s-au păstrat, sub formă de originale, privitoare la cele trei țări române — cel din 1223, prin care Andrei al II-lea, regele Ungariei, întărește mănăstirii Cîrța Cisanădiora și pămîntul luat de la români; cel din 1374, prin care Vladislav, voievodul Țării Românești, dăruiește ctitoriei sale, mănăstirea Vodița, sate și venituri unor dări; cel din 30 martie 1392, prin care Roman, voievodul Moldovei, dăruiește lui Ionaș viteazul sate pe Siret — și pînă la documentele create în zilele noastre. Ele ar fi și mai bogate, dar multe documente s-au distrus. Formule ca: „au scos cărțile domnilor de demult“, ce apar în hrisovul lui Dan I din 3 octombrie 1386 și în hrisoave de la Mircea cel Bătrîn, Vlad Călugărul etc. dovedesc că au existat destule documente mai vechi decît acestea, care nu au ajuns pînă în zilele noastre. La fel și scrisorile brașovenilor, sibienilor, bistrițenilor, adresele domnilor, boierilor, orășenilor din Țara Românească și Moldova nu s-au păstrat, pierînd odată cu arhivele de care au aparținut: arhive domnești, boieresti, orășenești etc.

Cu toate distrugerile de arhive — care au cauze multiple, dintre care nu lipsesc deseale invazii străine, calamitățile naturale și, de multe ori, mina omului — în depozitele Arhivelor Statului s-au adunat documente valoroase, atît la Direcția generală cît și la cele 40 de filiale județene.

În Arhivele Statului documentele sînt organizate pe fonduri și colecții, avîndu-se în vedere principiul provenienței lor. În afară de Direcția generală, unde se păstrează arhivele instituțiilor centrale, la filiale se află arhivele instituțiilor locale, ale unor întreprinderi, arhive familiale, personale, diverse colecții de documente. În unele cazuri, la filiale se află și arhivele unor instituții cu caracter guvernativ, care în trecut își aveau reședința în teritoriul respectiv, cum ar fi spre exemplu: Tezaurariatul Transilvaniei la Sibiu, Tezaurariatul minier al Transilvaniei și Directoratul fiscal, păstrate la Cluj, Departamentul Trebilor Dinlăuntru, Vistieria Moldovei, păstrate la Iași.

În cele ce urmează, vom preciza care sînt categoriile de arhive existente în Arhivele Statului. Însă mai înainte, cîteva cuvinte despre:

Clasificările arhivelor

Arhiviștii, în activitatea lor, au simțit nevoia de a clasifica documentele cu care lucrează. Clasificările documentelor de arhivă sînt necesare din considerente teoretice și practice. Asemenea clasificări s-au făcut și mai înainte, însă erau preluate din alte științe auxiliare ale istoriei, din diplomatică mai ales, ținîndu-se cont de forma juridică și diplomatică a documentelor. Arhivistica folosește aceste clasificări, parțial, la determinarea genului documentelor, în procesul de inventariere. Din considerente teoretice și practice arhivele se mai clasifică și după alte criterii.

Astfel, se admit drept criterii de clasificare a arhivelor următoarele: deținătorii arhivelor; etapele procesului de formare a arhivelor; perioadele de dezvoltare social-economică; etapele istoriei arhivelor; creatorii arhivelor; conținutul; felul materiei subiacente; modul de percepere de către om.

În cazul clasificării arhivelor după deținători, avem: arhive deținute de organizațiile creatoare de arhivă; arhive deținute de Arhivele Statului; de alte organizații (biblioteci, muzee); de persoane particulare. Despre arhivele deținute de organizațiile creatoare de arhivă s-a vorbit deja, celelalte le vom trata în partea a doua.

În ceea ce privește clasificarea după etapele procesului de formare a arhivelor, se disting: arhivele curente, arhivele constituite și arhivele istorice sau permanente. Arhivele curente și constituite sînt arhivele aflate la organizații. Între arhivele care se păstrează permanent sînt unele destul de recente, care privesc în perspectivă pot fi numite și ele arhive istorice. În cadrul arhivelor istorice intră însă arhivele de la Arhivele Statului, de la biblioteci, muzee și unele de la persoanele particulare.

În clasificarea arhivelor în funcție de orînduirile social-economice se au în vedere orînduirile social-economice parcurse de societate în dezvoltarea ei. În acest caz, avem: arhive feudale, arhive capitaliste, arhive socialiste. În practică, fondurile nu se divid în funcție de orînduire, ele sînt constituite după perioada de timp cît a funcționat instituția care le-a creat. Bineînțeles, nu sînt multe instituții care și-au desfășurat activitatea dintr-o orînduire în alta fără să sufere schimbări. Dintre acestea menționăm primăriile, ale căror fonduri nu se opresc la o orînduire.

Dacă între perioada capitalistă și cea socialistă se poate face o delimitare fără dificultăți, trecerea de la feudalism la capitalism fiind foarte lentă, delimitarea este mai greu de făcut. Se socotește că elemente ale orînduirii capitaliste au apărut la noi de la jumătatea secolului al XVIII-lea, iar începutul epocii moderne în țara noastră este fixat la 1821. Însă începutul organizării instituțiilor pe baze moderne este socotit de la 1831—1832 pentru Țara Românească și Moldova. În afară de aceasta, pentru multă vreme rămășițe ale vechii orînduirii

* Materialul urmează să fie inclus în Tratatul de arhivistică în curs de elaborare.

duiri au dăinuit în noua orînduire. Exceptînd însă perioadele de sfîrșit și de început ale orînduirilor, în care elemente ale vechii orînduiri se împletesc cu elemente ale celei care urma, arhivele reflectă organizarea instituțiilor.

Clasificarea după etapele istoriei arhivelor are în vedere periodizarea istoriei lor. În acest caz deosebim: arhiva la destinatar, arhiva la emitent, arhiva de registru, arhiva de registratură sau administrativă.

Clasificarea după creatorii arhivelor. Se are în vedere în această clasificare faptul că arhivele au fost create de anumite organizații sau de persoane particulare. Din acest punct de vedere, vom avea arhive: centrale sau guvernative, administrative, juridice, polițienești, economice, de învățămînt, eclesiastice etc., în funcție de specificul creatorului lor. Există totodată, arhive personale și familiale, colecții de documente. Această clasificare nu ține cont de delimitări istorice. Fiind mai cuprinzătoare, se folosește la întocmirea îndrumătoarelor arhiviste, menite să dea o imagine de ansamblu asupra arhivelor și să orienteze pe cercetător în tematica documentelor.

Această clasificare, în linii generale, poate fi socotită și ca o clasificare după conținut, avînd în vedere că acesta este dat de specificul activității creatorilor. Iată spre pildă, instituțiile de învățămînt vor crea arhive care vor reflecta organizarea învățămîntului, probleme legate de acesta și, deci, conținutul lor se referă la învățămînt. Pe de altă parte, se pot face și alte clasificări după conținut, mai directe, în funcție de scopul urmărit. Se pot deosebi în acest caz, arhive tehnice, arhive privind investițiile, cartografice etc.

Această clasificare, directă, după conținut, este mai greu de făcut. Este vorba, în acest caz, de o suficientă delimitare a scopului urmărit.

Clasificarea după felul materiei subiacente. Materia subiacentă, cea pe care s-a scris, sub o formă sau alta, textul documentului, se mai numește și suport, iar în alte țări, cum este de exemplu Polonia, se numește și purtător al informației. Poate că această noțiune este mai cuprinzătoare decît cea de materie subiacentă. Pentru evitarea eventualelor confuzii folosim în continuare termenul utilizat pînă acum la noi: materia subiacentă. Avînd în vedere acest criteriu, avem arhive scrise pe pergament, hîrtie, țesături, plăci de sticlă, discuri, pelicule, benzi de materiale plastice etc. Cunoașterea materiei subiacente este necesară arhivistului pentru a putea adopta atitudinea cea mai potrivită în legătură, mai ales, cu conservarea dar și cu mînuirea și studiarea documentului. Documentele scrise pe o materie fragilă se vor bucura de o mai mare atenție la mînuire și studiu. Se vor crea înlocuitori — fotocopii, facsimile, microfilme etc. — care vor fi utilizați pentru a proteja originalele. Despre pergament, hîrtie, țesături și alte materii subiacente ne vom referi mai pe larg în partea privitoare la materialele pe care s-a scris. Remarcăm faptul că se răspîndește tot mai mult folosirea

materialelor plastice în fabricarea hîrtiei, discurilor, benzilor etc.

În legătură cu această clasificare se mai poate face o alta: după forma materiei subiacente. În acest caz avem arhive sub formă de foi volante, dosare, planuri, codexuri etc.

Clasificarea după modul de percepere de către om are în vedere simfuriile cu ajutorul cărora percepem informația. În acest sens se poate vorbi de arhive prin imagini sau vizuale (cele percepute cu vederea) și arhive sonore (percepute cu auzul). În ultimul timp se vorbește tot mai mult de arhivele audiovizuale, al căror conținut este perceput cu ambele simțuri.

Se mai pot face și alte clasificări, în funcție de scopul urmărit.

*

□ Pentru prezentarea arhivelor din depozitele Arhivelor Statului, utilizăm clasificarea după creatorii lor. Avînd în vedere specificul fiecărui creator, dat de profilul activității, vom avea, totodată, și o clasificare după conținutul arhivelor.

↓ **Arhivele centrale sau guvernative**, sînt arhivele create de instituțiile centrale de conducere a țării, numite și guvernative. În epoca modernă și contemporană este vorba de arhivele instituțiilor centrale ale puterii executive, alte instituții centrale sau supreme (financiare, instanțe de judecată etc.) fiind tratate la categoriile respective de fonduri (economice, judecătorești etc.). Vechile arhive ale sfaturilor și divanurilor domnești din Moldova și Țara Românească nu s-au păstrat, în documentele vremii vom găsi însă mențiuni despre existența lor. Pentru Țara Românească s-a păstrat o asemenea arhivă începînd de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, cuprinsă în cunoscutele condici domnești. Condicile asemănătoare ale Moldovei au ars mai toate în incendiile din anii 1827 și 1880. În secolul al XIX-lea apare Consiliul de Miniștri, format din șefii departamentelor și ministerelor. În Transilvania, favorizată de așezarea geografică în care Moldova, Țara Românească și lanțul munților Carpați erau o stavilă în calea deselor invazii devastatoare ale tătarilor și turcilor, s-au păstrat arhive mai vechi decît în celelalte provincii românești. Dintre instituțiile centrale mai vechi, Dieta Transilvaniei, spre pildă, are documente din 1536.

Numărul ministerelor, ca și atribuțiile lor, se modifică după necesități. Cunoașterea componenței ministerelor ajută la clarificarea modului de ordonare a documentelor.

În această categorie intră arhivele următoarelor instituții centrale: Divanul domnesc — Iași; Dieta Transilvaniei; Guberniul Transilvaniei, Cluj; Casa Regală; Consiliul Dirigent; Guvernămîntul Bucovinei; Adunările Legislative — București și Iași; Președinția Consiliului de Miniștri; Ministerele: Afacerilor Externe, Afacerilor Interne.

↑ **Arhive administrative.** În activitatea lor, toate instituțiile administrative au creat arhi-

ve. Pentru unele dintre aceste instituții se păstrează doar urmele arhivelor lor, pentru altele s-au păstrat arhivele, cu multe lipsuri ce-i drept. Arhivele păstrate ne lămuresc asupra activității instituțiilor care le-au creat. În general, din punct de vedere administrativ, în cele trei principate instituțiile administrative au fost similare: comitate, scaune și districte — în Transilvania, județe — în Țara Românească, ținuturi — în Moldova, conduse de funcționari numiți de autoritatea centrală sau aleși. Aceștia răspundeau de întreg teritoriul unității administrative și exercitau unele din atribuțiile șefului statului asupra acestui teritoriu. În activitatea lor aveau ca ajutor alte instituții, care au creat arhive. În toată epoca feudală au avut loc dese schimbări în organizarea și funcționarea unităților administrative. Cea mai mică unitate administrativă a fost satul, condus de un sfat al bătrînilor, mai târziu înlocuit cu „aleșii satelor” sau „deputații satelor”. Mai multe sate erau grupate în plăși, la cîmp, în plaiuri, la munte; după 1860 satele se grupează în comune care capătă o structură distinctă. În 1861 se tipărește deja „Indicele comunelor orașiene și rurale din Muntenia” și pentru stabilirea atribuțiilor și structurii comunelor, la 1864, se dă legea comunală.

Trebuie precizat că în epoca feudală, comitatele, scaunele și districtele nu erau numai instituții administrative, ci îndeplineau și funcții legislative — locale — și judecătorești. Prin urmare, pentru această perioadă o delimitare strictă între instituțiile administrative, judecătorești și legislative locale este dificilă.

O serie de greutăți apar în inventarierea arhivelor acestor instituții administrative, pentru că unele comune treceau de la un județ la altul cu fiecare schimbare administrativă, sau unele sate treceau de la o comună la altă.

Alte unități administrative erau orașele și ținuturile, cu instituții proprii de conducere: juzii primari, juzii și doctorii în Transilvania, ajutați de senatori, juzi sau asesori, care împreună formau consiliile sau magistratele orașelor și pîrgarii, ajutați de șolțuzi în Moldova și Țara Românească. Aceste organe au creat arhive bogate, care s-au pierdut în majoritatea orașelor din Moldova și Țara Românească. În schimb, în Transilvania, arhivele orașenești, eclesiastice și familiale păstrează cele mai vechi documente, începînd cu secolul al XIII-lea. În orașe ca Sibiu, Bistrița, Brașov și Cluj ordonarea și înregistrarea arhivelor începe în secolul al XVI-lea.

În epoca modernă instituțiile administrative se numesc prefecturi, preturi, primării, iar în epoca contemporană, sfaturi populare (județene, municipale orașenești și comunale), apoi consilii populare.

Documentele create de aceste instituții sînt, în linii mari, aceleași. Ca genuri de documente întîlnim: ordine, circulare, apeluri, corespondență, acte de dănie, hotărînicii, privilegii, planuri economice de exploatare a solului și sub-solului, protocoale, diverse registre, plîngerii,

denunțuri, liste de impunere a locuitorilor, socoteli de cheltuieli, diplome etc.

Aceste arhive oglindesc dezvoltarea economică, socială, juridică, sanitară, școlară etc. a localităților sau teritoriilor pe care le cuprind.

În categoria arhivelor administrative menționăm arhivele prefecturilor (de pildă cea a județului Satu Mare care începe din 1577, a județului Făgăraș — 1614, Tîrnava — 1701, Alba 1714 etc.); ale preturilor sau subprefecturilor; ale primăriilor (comunale, orașenești, municipale). Cele mai multe fonduri de primării s-au păstrat în Transilvania, acestea fiind și din cele mai vechi. Iată, spre pildă, fondul Primăria orașului Dej începe din 1283 (documentele din 1236 și 1261, păstrate în acest fond, fiind socotite false), Bistrița — 1291, iar dintre fondurile de primării comunale, al comunei Prejmer începe din 1502, al comunei Rupea — din 1589, Rîșnov — 1592, Drăguș — 1651 și altele. Alte fonduri din această categorie sînt fondurile comitatelor (Solnocul de Mijloc, de exemplu, are arhivă din anul 1550, Turda din 1607, Crasna — 1614 etc.); ale scaunelor (scaunul Odorhei are arhivă din 1506, Arieș din 1650) și ale sfaturilor populare. Tot în categoria fondurilor administrative intră fondurile: Vornicia orașului București, Vornicia de Obște, Isprăvnicile de ținuturi, subprefecturile sau subocîrmuirile de plăși; Secretariatul de Stat — Iași, inspectoratele generale administrative; inspectoratele cadastrale județene etc.

Arhive judecătorești sau judiciare. Deși în feudalism justiția a fost un atribut al șefului statului, acesta o exercita doar în ultimă instanță. El era ajutat în judecarea pricinilor de alte instituții, cum erau Sfatul domnesc și dietele. În perioada de sfîrșit a feudalismului erau și alte instanțe de judecată, însă hotărîrea definitivă o dădea tot domnul. Nu s-au păstrat arhive judiciare din perioada feudală, deși majoritatea documentelor din această perioadă au asemenea caracter. Pe baza acestora se poate studia procedura de judecată. În Transilvania, orașele libere aveau justiție proprie, comitatele, scaunele și districtele aveau instanțe de judecată proprii, iar o parte din nobilime avea dreptul de a judeca pricinile de pe domeniu în fața forului dominal.

În Transilvania, deci, problema este mai complicată, căci privilegiile feudale ale ordinelor se mențin pînă mai târziu, iar comitatele, scaunele și districtele și-au păstrat instanțele proprii de judecată pînă la separarea justiției de aceste instituții, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (separarea puterii judecătorești de cea administrativă avînd loc în anul 1869). În fondurile comitatelor, scaunelor, districtelor sau în cele orașenești (scaunele de judecată ale acestora) s-au păstrat multe documente judecătorești din perioada feudală.

În Moldova și Țara Românească, uneori, judeca și mitropolitul anumite pricini, alteleori domnul dădea dreptul de judecată, ca sursă de venituri, unor boieri sau mănăstiri, pentru domeniile pe care le administrau sau pentru anumite ținuturi. Aceste imunități erau acordate

pentru anumite ocazii, cum ar fi cedarea dreptului de judecată unor boieri sau prelați în bilciuri.

În Moldova și Țara Românească, în secolul al XVIII-lea se constituie instanțe de judecată, care încep să creeze arhivă. Din perioada anterioară anului 1831 se păstrează însă puține documente ale instanțelor de judecată. Ele provin, mai ales, de la divanul domnesc, cancelaria domnească, divanul veliților boieri, cneția Moldovei. După Alexandru Ipsilanti se organizează activitatea instanțelor de judecată și mai ales după 1831 această activitate cunoaște o substanțială îmbunătățire. Astfel, se creează noi instituții judiciare, iar activitatea celor vechi se modernizează. Apar instituții ca Logofeția Dreptății, Înalțul Divan, Înalta Curte de Revizie, Înalta Curte și Curtea Comercială. Această organizare durează pînă în 1861, cînd se înființează Înalta Curte de Casație, curți de apel, tribunale și judecătoria, fiecare cu atribuții și teritoriu de activitate bine stabilite.

Instanțe de judecată deosebite erau curțile cu juri și curțile marțiale. Arhivele create de curțile cu juri se depuneau la tribunalul în cadrul căruia aveau loc ședințele de judecată. Aceste arhive trebuie socotite ca arhive anexe la arhivele tribunalelor respective. La fel, arhivele curților marțiale, create în timp de război, sau în timp de pace în vremea stării de asediu, însoțesc arhivele militare, dar trebuie socotite ca anexe ale acestora.

După 23 August 1944, justiția s-a organizat în tribunale raionale și regionale și apoi în tribunale județene, judecătoria și Tribunalul Suprem. Alături de acestea funcționează Procuratura, fostul Parchet.

Barourile avocaților, constituite pe lingă tribunale, au avut arhive proprii, dar nu au fost luate în evidență. Este necesar să se ia în evidență și să fie tratate ca fonduri separate.

De interes deosebit sînt și arhivele personale ale magistraților și în mod deosebit cele ale avocaților. Acestea se constituie în fonduri personale, făcîndu-se mențiuni despre ele în inventarele tribunalelor unde au activat avocații respectivi.

Dacă pînă la 1831 s-au păstrat doar cîteva fragmente din astfel de arhive, de la 1831 situația este mai bună. În această categorie a-mintim fondurile: Ministerul Justiției; Divanul Apelativ al Țării de Jos, Moldova; Divanul de Apelație al Țării de Jos și Divanul de Apelație al Țării de Sus, Țara Românească; Divanul judecătoresc — București; Înalta Curte de Casație și Justiție; Înalta Curte — cu secțiile Civilă și Criminală; Logofeția Mare a Dreptății — Iași; Curtea de apel — București; curțile de apel județene; Divanul judecătoresc Craiova, cu secțiile: civilă, criminală și comercială; tribunale județene; tribunalele de comerț; Tribunalul minier Zlatna; Tribunalul militar Iași; Parchetele tribunalelor județene; curțile cu jurați; judecătoriile județene; judecătoriile de ocol — urbane și rurale; judecătoriile populare rurale; judecătoriile de muncă; Avocatura

statului, sucursalele județene; colegiile avocaților; Contenciosul statului.

Un gen aparte în cadrul acestei categorii, sînt arhivele notariale, cărțile funduare și arhivele locurilor de încredere.

Instituția notarială a funcționat sporadic, în Transilvania în secolele XV—XVI. Reînființată, în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a căpătat o dezvoltare deosebită. Cărțile funduare, instituție caracteristică Transilvaniei și avînd ca obiect cadastrul funciar, constituie arhive importante pentru evoluția proprietății și a dreptului funciar.

Locurile de adevărire, numite și locuri de încredere sau loca credibilia sînt caracteristice tot numai Transilvaniei. Arhivele create de acestea, cît și celea încredințate spre păstrare lor prezintă interes pentru istoria Transilvaniei.

Arhivele polițienești. Aceste arhive provin de la instituții din perioada modernă, care aveau în sarcină menținerea ordinii și, totodată, erau organele executive ale statului. În arhivele acestor instituții se găesc informații despre acțiunile revoluționare ale clasei muncitoare, ale poporului pentru obținerea de drepturi economice și politice, despre începutul și dezvoltarea mișcării muncitorești.

Dintre aceste arhive, mai vechi sînt cele ale Agiei orașului București, Agiei orașului Iași, Vorniciei temnițelor, iar de la sfîrșitul secolului al XIX-lea înainte menționăm pe cele ale Direcției Poliției și Siguranței Generale, Prefecturii poliției capitalei, posturilor de jandarmi, inspectoratelor de jandarmi, legiunilor de jandarmi, inspectoratelor regionale de poliție, comisarariatelor de poliție ale orașelor, chesturilor de poliție, penitenciarelor etc.

Arhivele economice. În această categorie, pe lingă fondurile ministerelor: Agriculturii, Finanțelor, Industriei și Comerțului, intră un număr mare de fonduri. Este vorba de cele provenite de la instituții care au avut atribuții în diferite ramuri ale economiei. De aceea, le vom împărți pe domenii de activitate. Ca vechime, aceste fonduri nu depășesc, în marea majoritate, secolul al XIX-lea. Sînt însă cîteva mai vechi, spre pildă Tezaurariatul minier, care începe din 1694, și fondul Uzinei Chimico-metalurgice Zlatna, care începe din 1789. Cît privește Tezaurariatul minier al Transilvaniei, are pe lingă caracter economic, și guvernativ (central), această instituție centrală, fiind un consiliu al Vistieriei Transilvaniei.

În cadrul arhivelor economice distingem arhive ale unor instituții și întreprinderi: a. industriale; b. agricole; c. bancare și financiare; d. comerciale; e. din transporturi.

Ca. Arhive de întreprinderi și instituții industriale. Dintre acestea menționăm fondurile: inspectoratelor geologice și miniere, oficiilor regionale de control geologic minier și fond geologic, Inspectoratului general al minelor de cărbuni din Valea Jiului — Petroșani, exploatarea miniere, societăților petroliere, rafinăriilor, ale unor fabrici și uzine (Uzina electrică Caransebeș, spre pildă, intră în funcțiune în 1882, fiind a doua din Europa de Sud-Est, după

cea de la Timișoara), camerele de industrie etc.

b. *Arhive de întreprinderi și instituții agricole.* Din această categorie, mai importante sînt fondurile inspectoratelor agricole județene, inspectoratelor agricole de plăși; consilieratelor agricole județene; serviciilor agricole județene; camerelor agricole; ocolurilor agricole; eforturilor județene de pășuni; fermelor agricole; gospodăriilor agricole de stat, domeniilor coroanei etc.

La acestea se adaugă fondurile întreprinderilor și instituțiilor silvice: Casa autonomă a pădurilor statului; inspectoratele silvice; direcțiile regionale silvice; direcțiile județene silvice; circumscripțiile silvice; ocoalele silvice județene etc.

c. *Arhivele instituțiilor bancare și financiare cuprind fondurile:* Băncii Naționale cu sucursalele sale; Băncii pentru agricultură, industrie și comerț; Creditului funciar-rural; Creditului funciar-urban; ale băncilor populare sătești, agrare, comerciale; institutelor de credit și economii; administrațiilor financiare județene; percepțiilor comunale etc. Dintre cele mai vechi amintim: Vistieria Transilvaniei — Sibiu (cu documente din 1690) și Vistieria Moldovei — Iași (cu documente din 1763).

d. *Arhivele instituțiilor comerciale cuprind fondurile camerelor de comerț; companiilor de comerț; direcțiilor comerciale județene, firmelor comerciale; magazinelor; administrațiilor vamale județene; sucursalelor vamale; punctelor vamale Cernavodă, Constanța, Ploiești, Satu Mare etc.*

e. *Arhivele instituțiilor și întreprinderilor de transporturi.* În această categorie intră arhivele instituțiilor și întreprinderilor de transporturi pe uscat, pe apă și aeriene. Dintre ele amintim fondurile serviciilor județene de drumuri naționale; Inspectoratului regional de navigație Galați; căpitaniilor de porturi; direcțiilor regionale Căi ferate; Flotila I Aviație — Iași. Un fond deosebit de important care se referă la navigația pe Dunăre, cu implicațiile ei politice din secolul al XIX-lea este Fondul Comisiei europene a Dunării — Galați (1856—1949).

Arhivele statistice oferă informații pentru cunoașterea și interpretarea legăturilor social-economice din țara noastră. Instituții statistice au apărut abia în secolul al XIX-lea, odată cu înființarea oficiilor statistice în 1859, dar în materialele arhivistice anterioare se găsesc numeroase evidențe statistice făcute de domnitori, mănăstiri sau boieri, privind populația, starea de avere, producția agricolă, breșele, meșteșugurile, impunerile fiscale și altele, în Muntenia, Moldova și Transilvania. Arhivele statistice au mare importanță pentru studiul istoriei economiei naționale, al gândirii economice și istoriei statistice românești. Menționăm fondurile Direcției Statistice Generale (cu documente de la 1844); Inspectoratului general de statistică; direcțiilor regionale, raionale și orășenești de statistică; birourilor cenzorilor statistici pe plăși etc.

~ *Arhivele militare.* Ni s-au păstrat puține fonduri provenite de la instituții militare feudale. Cele mai vechi nu depășesc începutul secolului al XVIII-lea. Pentru a studia istoria militară a poporului nostru în această perioadă se apelează la documentele aflate în alte fonduri din epoca feudală, întrucît în această perioadă activitățile nu erau strict diferențiate, ca în epoca modernă. În aceste documente aflăm știri despre sarcinile populației pentru armată, atît pentru armata proprie cît și pentru armatele străine; despre existența formațiunilor militare ca: armata cea mare, miliția, gloata, roșii, dorobanții, seimenii etc. După Regulamentul Organic se crează oștirea pămînteană și alte instituții cu caracter militar, care crează arhivă. În ceea ce privește fondurile arhivistice militare din perioada modernă și contemporană, o bună parte se află la Arhivele Statului, altă parte se află la creator și la Arhivele Centrale Militare.

Dintre fondurile militare păstrate la Arhivele Statului menționăm: Ministerul de Război, Marele Stat Major (1830—1898), Miliția Moldovei; diferite comandamente militare; unități de pompieri; unități militare; cercuri de recrutare. Mai vechi decît acestea sînt fondurile: Corpul XII al Armatei austriece — Sibiu (1703—1865); Comandamentul corpului de armată cezaro-crăiesc din Timișoara (1722—1918).

~ *Arhivele sanitare.* Și aceste arhive aparțin unor instituții create în secolul al XIX-lea. Știri despre desfășurarea unei activități sanitare mai vechi de această perioadă găsim tot în documentele păstrate la destinatari. Documentele amintesc despre bolnițele de pe lângă mănăstiri, despre leacuri populare pentru tratarea diferitelor boli. S-au păstrat și rețete ale unor medici precum și informații despre medici, farmaciști etc. Cele mai multe știri s-au păstrat în legătură cu măsurile de prevenire pentru a împiedica răspîndirea unor boli molipsitoare (ciuma mai ales făcea ravagii, documentele o și numesc „cumplita boală”), cu înființarea de lazareți, oprirea locuitorilor de a circula spre sau dinspre locurile contaminate, interzicerea ținerii de bălciuri și țîrguri, darea banilor prin oțet etc. Vom găsi multe documente, mai ales scrisori, ciuruite de găuri făcute în mod intenționat, mai ales după înființarea cordonului carantinei pe linia Dunării, în 1830. Scrisorile se afumau și prin găurile făcute pătrundea în ele fumul, sau se tratau cu diferite substanțe pentru a se distruge microbii.

Instituțiile sanitare create în secolul al XIX-lea și după aceea au creat arhive care s-au păstrat. Dintre acestea menționăm fondurile: Comitetului Carantinelor; Eforiei spitalelor civile; Crucii Roșii cu filiale regionale și raionale; Inspectoratul general sanitar București și ale altor inspectorate sanitare; serviciilor sanitare, județene, de plăși, orășenești; institutelor de igienă; spitalelor comunale, orășenești; farmaciilor etc, alături de fondul Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale.

~ *Arhive sociale.* La început au fost organizații pe ramuri de producție, constituite cu scopul

de a apăra interesele membrilor lor, de a-i sprijini în diferite ocazii (în mod deosebit în lupta cu concurența), de a-i organiza pentru obținerea unor privilegii. Breslele și corporațiile, formă superioară de organizare a meșteșugarilor, au apărut în Transilvania în secolul al XIV-lea, fiind atestate încă din 1376 în Sibiu, și din secolul al XVII-lea le găsim și în Moldova și Țara Românească. Dacă din Transilvania s-au păstrat arhive ale acestora, din care reiese forma de organizare, pentru cele din Țara Românească și Moldova avem doar știri sporadice în diverse documente.

Dintre arhivele breslelor din Transilvania, pentru vechimea lor, menționăm pe acelea ale breslelor blănarilor din Brașov (începe cu anul 1420, a pantofarilor sau papucarilor din Cluj (din 1449), a cizmarilor din Brașov (1656), a lăcătușilor din Brașov (1690), a olarilor din Dej (1765) și altele.

Începând din secolul al XIX-lea se crează alte instituții sociale, care aveau mai ales caracterul de societăți de muncă, de ajutoare, de binefacere, ale căror fonduri arhivistice s-au păstrat. Dintre acestea menționăm: asociațiile pe profesii (a inginerilor, a medicilor din România); uniunile muncitorilor (cum este de exemplu Uniunea muncitorilor în lemn din România); Federația generală a meseriașilor; societățile de ajutoare (spre pildă, Societatea de ajutor pentru înmormintare — Timișoara 1847); syndicatele; casele de asigurări sociale; oficiile de ajutor social; inspectoratele de muncă județene; camerele de muncă; orfelinatele; azilurile. Tot aici intră și partea din fondul Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, privitoare la probleme sociale.

✧ *Arhivele culturale.* Arhive culturale în epoca feudală nu au existat, pentru că instituții care să răspîndească cultura în rîndul maselor s-au creat abia în secolul al XIX-lea. În feudalism cultura aparținea unui cerc restrîns de oameni. În documente aflăm știri despre cultura populară, care, de regulă, se transmitea oral. Numeroasele monumente de cultură care s-au păstrat pînă în zilele noastre nu sînt în legătură cu activitatea unor instituții de cultură, speciale. O activitate în această direcție o desfășurau mănăstirile, unde s-au întocmit și copiat manuscrise, de o valoare artistică deosebită. În același timp, la unele mănăstiri s-au format biblioteci, au funcționat tiparnițe. Știri despre toate acestea aflăm din arhivele eclesiastice.

Dintre instituțiile culturale, create începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ale căror arhive s-au păstrat, menționăm: Asociația pentru literatură și cultura poporului român — „Astra”, cu filialele sale; Ateneul Român; ateneele populare; teatrele; muzeele; bibliotecile; căminele culturale; redacțiile ziarelor și revistelor; Comisia monumentelor istorice; Liga culturală etc.

✧ *Arhive de învățămînt.* Și această categorie de arhive este slab reprezentată pentru perioada feudală. Găsim puține informații privitoare la învățămînt în evul mediu în Moldova și

Țara Românească. Școli au existat, mai ales pe lîngă mănăstiri. Au existat și școli superioare, cum a fost cea a lui Despot Vodă de la Cotnari (1561—1563), organizată după sistemul apusean, universitatea înființată de iezuiți la Cluj (1531), școli de orașe, cum a fost cea înființată la 1669 la Cîmpulung de Antonie vodă din Popești, școli satești. În secolul al XVIII-lea, școlile se înmulțesc și activitatea lor se organizează mai bine. Arhive școlare nu s-au păstrat însă pînă în secolul al XIX-lea, așa încît știrile cu privire la școlile din perioada feudală trebuie căutate în diferite alte documente.

În Transilvania s-au păstrat unele documente de la colegiile protestante, din secolul al XVI-lea. În Transilvania au existat în veacurile XIV—XV, la Ieud și Peri, în Maramureș, la Vlad, la Prislop, la Scheii Brașovului școli în limba slavonă, pe lîngă cele capitulare și orășenești. La Scheii Brașovului apare în secolul al XVI-lea și prima școală românească. Cu toate acestea, arhive școlare propriu-zise avem numai din secolul al XVIII-lea înainte.

În secolul al XIX-lea, învățămîntul se organizează, de la cel primar la cel superior, și se diversifică, mai ales cel mediu, în funcție de nevoile de specialiști ale societății. Se înființează școli profesionale, normale, seminarii teologice, pensioane de fete, toate acestea pe lîngă licee și gimnazii. Învățămîntul superior se dezvoltă și el, apare Academia Mihăileană la Iași, apoi apar universitățile din Iași, București și Cluj, cu mai multe facultăți. Se dezvoltă și învățămîntul superior tehnic, cel comercial și financiar, cel de agricultură, artistic.

Fiecare școală sau instituție de învățămînt, de orice grad, este creatoare de arhivă și va constitui un fond separat.

Dintre arhivele de învățămînt menționăm pe cele ale Ministerului Învățămîntului, academiilor Mihăileană din Iași, teologică din Blaj, de Arte Frumoase din Iași, de Muzică etc.); ale universităților; diferitelor licee (generale, teoretice, militare, sericicole); gimnaziilor; școlilor normale; școlilor comunale; școlilor profesionale; grădinițelor.

La acestea se adaugă arhivele inspectoratelor și revizoratelor școlare județene.

✧ *Arhivele eclesiastice.* Pentru perioada feudală sînt cele mai bogate arhive, cu documentele cele mai vechi, alături de fondurile orășenești și familiale. Așezămintele eclesiastice, ca și alți proprietari, și-au format arhive din documentele primite, pe care le păstrau ca o dovadă a drepturilor lor. Este perioada constituirii arhivei la destinatar.

La documentele proprii se adaugă cele primite din partea diferitelor persoane, pentru a fi păstrate, mitropoliile și mănăstirile fiind socotite ca locuri mai sigure de păstrare. Spre pildă, menționăm ocolnica satului Aref, depusă la 1775 la Mitropolie spre păstrare. După anul 1800 mai multe documente arată că Mitropolia elibera o adeverință pentru arhivele de-

puse care nu se înapoiau fără prezentarea a acestei adeverințe.

Mitropolia era socotită instituție de încredere, care oferea garanția păstrării valorilor, în rîndul cărora intrau și documentele. La începutul secolului al XIX-lea aici se depuneau și bani și lucruri în depozit.

Ultimele cercetări ale arhiviștilor indică faptul că încă la 1652 Matei Basarab a depus la Mitropolie un document prin care fixa o normă juridică pentru viitor. Mai mult chiar, Mitropolia nu a fost singurul loc unde se păstrau actele oficiale, normative. I se adaugă unele mănăstiri: Bistrița, Stavropoleos, Cozia și poate și altele, iar de la 1780 episcopiile, prin prevederile cuprinse în Pravilniceasca condică, trebuiau să păstreze „pururea” condicile cu documente.

O bună parte din documentele aflate la aceste așezăminte eclesiastice au început să fie depuse în depozitele Arhivelor Statului, de la 1862 încoace. În preajma primului război mondial însă destule documente din arhiva veche a Țării Românești și Moldovei, aflată la cele două mitropolii, nu se depuseseră încă.

În afară de aceasta capitlurile și unele mănăstiri, și aici este cazul celor din Transilvania, au avut dreptul de loca credibila, datorită căruia la arhiva proprie s-au adăugat alte arhive depuse de persoane diferite. Aceste arhive însă nu fac parte din arhiva așezămîntului respectiv.

Dintre arhivele eclesiastice menționăm pe cele ale mitropoliilor, episcopioilor, protoerilor județene, protopopiatelor, parohiilor, mănăstirilor, schiturilor, Epitropiei Sfintului Mormînt.

Arhive personale și familiale. Arhivele personale și familiale ocupă un loc important în Arhivele Statului. Asemenea arhive provin începînd din epoca feudală și pînă în zilele noastre. Ele se pot împărți în arhive familiale feudale și arhive familiale moderne, care au și structuri deosebite. Menționăm arhivele boieresti sau nobiliare, cele aparținînd unor personalități din diferite domenii de activitate. În Transilvania ele se constituie încă din secolul al XIII-lea (fondul familial „Gyulay-Kuun”, de exemplu, începe cu anul 1239), iar în Țara Românească și Moldova la sfîrșitul secolului al XIV-lea. Arhivele familiale feudale se compun din privilegii, confirmări de proprietăți și diferite beneficii, diplome, acordate de domni și principii, diferite acte pentru administrarea moșiilor, socoteli, evidențe, iar cele din Transilvania, conțin multe conscripții și urbarii. Arhivele familiale moderne sînt mai bogate atît sub aspectul numărului de documente cît și al informațiilor pe care le conțin. Menționăm documente privitoare la moși, acte de stare civilă, de studii, de numiri în funcții, lucrări personale, corespondență. Uneori, pe lângă acestea se găsesc și alte documente, care nu au legătură cu familia, fiind adunate de unii membri ai acesteia, fie din pasiune de colecționar, fie din alte motive.

Astfel de arhive au avut diferite sisteme de evidență. La început s-au întocmit simple

liste cu documentele ce se aflau într-un sac, într-o ladă sau dulap. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, familiile încep să-și aranjeze arhivele cu arhivari calificați. Aceștia ordonau actele și le inventariau în registre. Unele registre sînt însoțite de indici de nume proprii sau de probleme, pentru ușurarea orientării. Criteriile de ordonare au variat de la posesor la posesor însă, în general, s-a avut în vedere gruparea documentelor pe moși, iar în cadrul grupelor aranjarea lor cronologică. Documentele care se referă la probleme cu caracter general sau special, la activitatea unor membri ai familiei, au fost grupate după conținut. Corespondența personală s-a aranjat pe destinatari și apoi pe emitenți, alfabetic, și în cadrul acestora cronologic.

Cu mici excepții, însă, aceste arhive nu s-au păstrat astfel din cauza războaielor, a calamităților naturale, sau a altor neajunsuri. La punerea lor în ordine trebuie să se țină seama de ordonările vechi, pentru a nu dezorienta cercetarea istorică în cazul că ele au intrat în circuitul științific.

Colecțiile de documente. După cum bine se știe, în Arhivele Statului documentele sînt organizate în fonduri și colecții. Colecțiile sînt organizate după mai multe criterii: cronologic, tematic, al suportului, limbii etc. Așa sînt, de exemplu, colecțiile: Secția istorică (cu documente aranjate după criteriul cronologic); Acte comemorative și de fundație; Acte privilegiale; Fotografii; Peceți; Suluri; Sigilii; Manuscrise; Documente turcești; Documente grecești; Planuri și hotărnicii; Documente foi volante etc. În afară de acestea mai sînt colecțiile întocmite de persoane particulare, care în urmă au intrat în Arhivele Statului. Acestea au fost organizate de către posesorii lor în funcție de pasiunea fiecăruia.

În afara colecțiilor organizate pe baza unui criteriu anume, se crează și colecții în care se introduc documentele achiziționate și pentru care nu se poate stabili apartenența la un fond. Este vorba în aceste cazuri, mai ales, de documente vechi, care nu se pot integra la un fond existent. Pe de altă parte, se are în vedere evitarea dispersării ofertelor. Așa se explică existența la filialele Arhivelor Statului a colecțiilor de „Documente foi volante”, iar la Direcția generală a Arhivelor Statului a impunătoarei colecții „Achiziții Noi”.

În categoria colecțiilor intră și arhivele de stare civilă. La majoritatea filialelor Arhivelor Statului se află colecții de registre de stare civilă (naștere, căsătorie, divorț, deces). Acestea au importanță deosebită pentru studiile demografice. Asemenea înregistrări s-au făcut încă în evul mediu, la biserici, de care au aparținut pînă la 1865 în Principate și pînă la 1895 în Transilvania. Cel mai vechi registru de stare civilă cunoscut pînă în prezent este din anul 1605, aflat la Tîrgu Mureș. Aceste registre s-au numit „matricole” sau „mitrice”, iar denumirea de „registre de stare civilă” a fost luată după „Codul Napoleon” din 1807. Arhive de stare civilă s-au constituit în Tran-

silvania în 1723, iar în Moldova și Țara Românească la 1831—1832. După 1865, în Principate, și în 1895, în Transilvania, registrele de stare civilă au fost păstrate de comune. Deși ele ar trebui să constituie serii ale fondurilor primăriilor comunale și tribunalelor, cu evidențe separate, la majoritatea filialelor s-au constituit în colecții de registre de stare civilă.

Conservarea și valorificarea categoriilor de arhive, ce se păstrează în Arhivele Statului, în bune condiții impun cunoașterea istoricului instituțiilor, a vieții și activității persoanelor care le-au creat. Sînt necesare, totodată, și alte cunoștințe, din domeniile științelor auxiliare ale istoriei sau din alte științe, cunoștințe de limbi străine, pentru a aplica metodele cele mai adecvate de conservare a documentelor, pentru a le înțelege conținutul și a fi introduse corect în circuitul științific. Toate acestea se pot realiza numai în cadrul Arhivelor Statului, cu arhiviști bine pregătiți profesional

*

În legătură cu documentele păstrate în Arhivele Statului se ridică și o serie de probleme privind materialele pe care s-a scris (materia subiacentă); instrumentele scrisului; formele sub care s-au păstrat documentele; nomenclatura documentelor.

Materialele pe care s-a scris (materia subiacentă). De-a lungul istoriei au fost folosite diferite materiale pe care omul și-a fixat gândurile, experiența, planurile de viitor. S-a scris pe piatră, lemn, metal (bronz, argint, fier, aramă, plumb), papirus, scoarță de copac, mătase, pînză, pergament, hîrtie etc.

În arhivele noastre se păstrează documente scrise pe pergament și hîrtie; sînt și cîteva pe scoarță de copac și mătase. Pergamentul este materialul de scris care s-a obținut prin prelucrarea într-un anumit mod a pieilor unor animale: oaie, capră, miel, vițel, iepure. Astăzi se poate obține și „pergament vegetal“, prin tratarea cu acid sulfuric sau cu clorură de zinc a hîrtiei speciale, fabricată din pastă de cirpe, din bumbac sau, mai rar, din celuloze de lemn innobilate. Este o hîrtie cu aspect asemănător pergamentului, translucidă, omogenă, impermeabilă și cu rezistență mecanică mare. Acesta nu intră în discuție aici, deoarece nu avem documente scrise pe asemenea „pergament“.

Denumirea de pergament vine de la numele orașului Pergam, unde s-a produs acest material de scris după o tehnologie îmbunătățită, căci de fapt în Asia Mică se scria pe piei de animale mai înainte de anii 197—158 î.e.n., cînd s-a socotit începutul producerii lui în acest oraș, și treptat a înlocuit papirusul.

Pergamentul este de calitate diferite, în funcție de natura pielii — cel mai gros fiind confecționat din piele de oaie, capră, vițel, iar cel mai subțire și catifelat, din piele de miel sau ied abia născut — și de îndeminarea meșterului care a prelucrat-o. Pielea, aleasă pentru obținerea pergamentului, era răzuată de pîr, de găsimă și carne, era frecată cu piatră

ponce, pentru îndepărtarea impurităților, goliurile rămase uneori în locul firelor de pîr erau umplute cu praf de cretă, pentru ca suprafața să fie cît mai netedă. Pergamentul se prepara fie pe o față (numit sudic) fie pe amîndouă fețele (pergament nordic). Pe pergament sudic sînt scrise de obicei documentele emise de instituțiile eclesiastice de pe teritoriul Italiei. În cancelariile noastre se folosea pergament nordic, preparat pe ambele fețe. Deci, rar se întîlnește și pergament sudic (la destina-tar).

În țările române, pînă la mijlocul secolului al XIV-lea, cînd începe să fie folosită și hîrtia, pergamentul este materialul subiacent exclusiv.

În arhivele noastre se află destul de multe documente scrise pe pergament. O statistică a lor nu s-a făcut încă, însă în alte țări se publică cataloage ale documentelor scrise pe pergament. Numele pergamentului în documentele româno-slave este „coja“ — piele, sau românizat „coajă“, uneori și „pergamin“ sau „pergamint“, mai ales în manuscrise, iar în documentele românești întîlnim denumirea de „coajnice“ dată aceloră scrise pe pergament, în timp ce în cele latine se numește „membrana“, „charta pergamenta“, „pergamentum“.

Acestor documente li se acordă o atenție specială avînd în vedere vechimea lor. De aceea și la sala de studii aceste documente se dau spre cercetare în original cu aprobare și numai în cazuri rare. Pergamentele sînt afectate de deseale fotografieri, filmări sau alte asemenea metode moderne de multiplicare, prin căldura pe care aparatele respective o degajă, care face ca și puțina apă care s-a mai păstrat în ele să dispară, materialul respectiv pierzîndu-și elasticitatea și sfărîmîndu-se ușor. Și lumina are efect negativ, ducînd la decolorarea scrisului.

O categorie deosebită de material de scris au constituit-o palimpsestele. Palimpsestul este un pergament care a fost scris odată și a fost răzuit din nou, sau spălat, pentru a se scrie un alt text. Spunem răzuit din nou, socotînd prima dată cînd s-a răzuit pielea și s-a obținut pergamentul. Textul care a fost șters, fiind mai vechi, este studiat cu un interes justificat de către cercetători, folosindu-se în acest scop, metode chimice și fizice pentru punerea lui în evidență. Metodele chimice sînt periculoase, căci neaplicate corect pot duce la dispariția totală a textului. De aceea, se utilizează cu mai mult succes metode fizice, cum ar fi citirea cu lămpi speciale, cum este cea cu filtrul lui Wood, sau fotografierea succesivă cu diferite filtre. Obținerea palimpsestului se datora lipsei pergamentului sau prețului ridicat, folosindu-se pergamente socotite fără importanță. Uneori, ștergerea textului se făcea cu intenția de a falsifica.

Hîrtia este materialul de scris care a înlocuit cu succes pergamentul, pentru că era mult mai ieftină, chiar dacă nu era la fel de rezistentă ca acesta. Dacă, spre pildă, pentru un manuscris nu prea mare era nevoie de sacri-

ficarea unei turme de miei, cu prețul unei singure foi de pergament, la 1295, se puteau cumpăra 25 de coli de hirtie. De la apariția ei — fiind fabricată încă din secolul I î.e.n. de către chinezi, din mătase și fire de bambus — și pînă în zilele noastre a parcurs mai multe etape: hirtia numită bombicină (fabricată din bumbac) — folosită nu numai în Orient și Bizanț, ci și în Europa pînă pe la sfîrșitul veacului al XIII-lea; hirtia cu filigran și linii orizontale, foarte dese, și linii verticale, mai rare, care apare spre sfîrșitul secolului al XIII-lea; hirtia fără filigran, din prima jumătate a secolului trecut.

În arhivele noastre găsim documente scrise pe hirtie specifică ultimelor două perioade și pe hirtie numită turcească, groasă, lucioasă, avînd drept filigran trei semilune suprapuse, care apare la noi în secolul al XVI-lea. Deși i se spune hirtie turcească și are trei semilune drept filigran, locul de fabricație nu era în Turcia, ci în Italia, pentru Imperiul otoman.

Cel mai vechi document scris pe hirtie, care s-a păstrat, din Țara Românească este cartea de poruncă a lui Mircea cel Bătrîn, din 23 noiembrie 1406, iar din Moldova, cartea de danie din 11 iulie 1428, a lui Alexandru cel Bun, în timp ce în Transilvania se întîlnesc asemenea documente începînd din jurul anului 1345. La început, hirtia era de proveniență străină, însă din secolul al XVI-lea începe să se fabrice și în Transilvania. Apoi, Matei Basarab a înființat și în Țara Românească o moară de hirtie, la Rîmnicu Vilcea. Proveniența hirtiei se poate stabili pe baza studierii filigranelor.

Studierea hirtiei și a filigranelor acesteia are importanță deosebită: se pot urmări evoluția fabricării hirtiei, apariția și producția morilor de hirtie, comerțul cu hirtie etc. Pentru arhiști are și o importanță practică, ajutîndu-i la stabilirea formatelor manuscriselor vechi și la datarea acestora și a documentelor fără dată.

Importanța cunoașterii filigranelor pentru datarea textelor lipsite de dată a fost evidențiată de N. P. Lihacev și C. M. Briquet în monumentalele lor lucrări, iar la noi de către B. P. Hasdeu, I. Bogdan, Szönyi I. László, D. P. Bogdan și Sigismund Jakó.

Mentionăm, ca o curiozitate, existența în Arhivele Statului, la Direcția generală, a unor documente scrise pe scoartă de copac și pe mătase: dintre primele, un fragment de manuscris oriental, respectiv capitolul X al cărții lui Budha: *Sufletul meditației budhiste*; dintre ultimele, Proclamația revoluției de la 1848, cu textul imprimat cu tuș negru pe mătase galbenă, care are pe spate următoarea însemnare: „Această Proclamație a fost purtată pe o pernă în procesiunea de la 1848 de către Costache Costescu și citită poporului pe Cîmpia Filaretului de către C. A. Rosetti“. La unele documente mătasea a fost folosită pentru a le înfrumuseța și a le întări rezistența. Este vorba de documente excepționale, care au cusută pe spate mătase, de obicei de culoare verde.

Dintre *instrumentele de scris și lichidele pentru scris*, serveau unele la pregătirea materialului de scris și altele la scrierea propriu-zisă. Instrumentele erau următoarele: foarfeca (pentru tăiatul bucății de pergament sau de hirtie); cuțitul (în formă de semilună, folosit la ascuțitul penei și la răzuirea diferitelor greșeli); compasul (numit și perghel, punctorium) și sula (pentru însemnarea distanțelor dintre rînduri și pentru liniere); creionul sau „condeiul de plumb“ folosit mai tîrziu; linia, pentru liniatul documentelor, iar pentru liniatul manuscriselor haragul (pentru acesta vezi mai jos la subcapitolul despre manuscrise). Cele care serveau la scrierea propriu-zisă erau: pana (mai găsim, uneori, cite una uitată între filele dosarelor) și condeiul de trestie; din secolul trecut începe să fie folosită penița din metal (un fel de peniță din bronz era cunoscută încă din antichitate), pensula (întrebuințată la scrierea cu aur lichid, poate și cu chinovar), cerneala, cea mai des folosită fiind de culoare neagră — de unde i se trage și numele (cernilo-negreală) — făcută din chinoros (funingine calcinată). Se foloseau și alte culori: verde, galbenă, albastră, pentru înfrumusețarea textului cu majuscule și puncte sau, împreună cu diverse vopsele, pentru executarea frontispiciilor, vignetenelor, miniaturilor, subspiciilor. Documentele domnești au monograma (uneori și titulatura domnului) scrisă în chinovar, adică o vopsea roșie, obținută din combinarea mercurului cu sulf. Totodată, chinovarul era folosit și pentru unele corecturi din punct de vedere juridic în cuprinsul unui document. Sînt documente care au pasafe din text încercuite sau tăiate cu chinovar. Aceste pasafe se referă la moșii, rumâni, care și-au schimbat starea juridică pe care o avuseseră la data întocmirii documentului. În rîndul vopselelor amintim și soluția de aur. Alte instrumente erau: călimara (de două feluri: de masă și de purtat la brîu), nisiparnița (un vas mic avînd deasupra găuri mici, ca un ciur, în care se păstra cenușe sau nisip special).

În ceea ce privește cerneala, remarcăm faptul că uneori, folosindu-se o cerneală de calitate proastă, textul s-a decolorat, sau, din cauza corozivității acesteia, hirtia a fost arsă. Pentru prima situație, în documente apar unele rețete de înviorare a scrisului, care s-ar putea studia pentru a fi aplicate la documentele ilizibile.

Imaginea, schematică, a instrumentelor de scris o găsim redată în diferite miniaturi și desene, așa cum este desenul care îl reprezintă pe Petrache Giurcă Rîmniceanul transcriind documente în condica mănăstirii Dintrulemn, la anul 1781, înconjurat de cele necesare acestei operațiuni.

Aceste instrumente și lichide erau folosite la scrisul pe pergament sau pe hirtie. Pe alte materiale de scris — ceara sau metalul, de exemplu — se scria cu instrumente adecvate.

Nu trebuie scăpate din vedere mașina de scris, cu ajutorul căreia se scriu numeroase documente în zilele noastre, și alte tehnici moderne de multiplicare a tot ceea ce se scrie: lito-grafia, șapirografia, xerografia etc. Acestea, toate, produc material care va intra în arhive. Vor trebui găsite modalitățile cele mai potrivite pentru conservarea documentelor create prin aceste mijloace, avându-se în vedere calitatea hirtiei și instabilitatea scrisului.

Formele sub care s-au păstrat documentele. Având în vedere faptul că arhiviștii, când efectuează unele operațiuni arhivistice, începând cu fișarea documentelor, trebuie să cunoască, pentru a le indica în fișe, formele sub care s-au transmis documentele de-a lungul veacurilor, vom arăta, pe scurt, care sînt acestea, cu privire mai ales la documentele aflate în depozitele Arhivelor Statului; fără a discuta problema valorii lor, care poate fi privită din punct de vedere juridic sau din punct de vedere istorico-documentar.

Documentele s-au transmis sub următoarele forme: concepte, originale, copii, în ordinea creării lor, ultimele două forme fiind la rîndul lor de mai multe feluri.

Conceptul. Forma de document premergătoare originalului este conceptul sau ciorna, numită în paleografia latină: nota, minuta, imbreviatura. S-au păstrat puține concepte, pentru faptul că aveau un caracter efemer: după transcrierea pe curat, creîndu-se originalul, erau distruse. Mai numeroase se întîlnesc în dosarele diferitelor instituții din secolul al XIX-lea. În acestea se află copia unei plîngerii, sau a unei adrese, sau a unui alt document, prin care se reclama ceva sau se cerea rezolvarea unei probleme, urmată de conceptul răspunsului sau conceptul actului prin care problema era înaintată altei autorități spre rezolvare. În Transilvania, începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ciornele se păstrează alături de actul intrat. Cînd s-au păstrat conceptele unor documente importante, este interesant de urmărit dacă originalele au aceeași formă. De cele mai multe ori ele au suferit modificări datorită unor influențe și presiuni. Sînt și documente care s-au păstrat numai sub această formă.

Originalul. Este forma cea mai completă a documentului. În afară de respectarea formularului diplomatic, ceea ce conferă această calitate unui document sînt semnele de validare: iscălituri autografe și peceți, sau amprente digitale care ținneau locul peceților, la început, sau al iscălitorilor, începînd din secolul al XIX-lea. Se înțelege prin original ceea ce a fost făcut primul, un document, un manuscris etc. ce nu este făcut după un model, nu este imitat, în opoziție cu copia și traducerea.

În legătură cu folosirea amprentelor digitale la autentificarea actelor sînt necesare unele precizări. În primul rînd este vorba despre actele emise de persoane particulare, cu ocazia unor tranzacții. Ampretele digitale au avut funcții

diferite în anumite perioade ale folosirii lor: la început au ținut locul peceților, iar apoi locul iscălitorilor. Actele emise de particulari pînă la mijlocul secolului al XVI-lea erau autentificate doar prin peceți și spre sfîrșitul secolului au început să fie și iscălite, folosindu-se în paralel, pentru „credință” pecetea și iscălitura. Cînd nu era pecete, se punea degetul. Formule de genul: „în loc de peceți pusu-ne-am degetele”, care se întîlnesc în documente începînd de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, dovedesc acest lucru. Formula următoare, întîlnită într-un document de la jumătatea secolului al XVII-lea, nu mai lasă, credem, nici un dubiu: „Și pentru mai adevărată credință, ne-am pus pecețile și iscălitorile, care n-am avut inele, ne-am pus degetele”. În secolele următoare, și în mod deosebit în al XIX-lea, cînd la tranzacții participă un număr mare de oameni, din care mulți nu aveau peceți și deci majoritatea actelor purtau numai iscălituri, autenticitatea acestora nu era contestată în instanțe. În această situație, cei care nu știau să scrie își puneau degetul în locul iscălitorii.

Sînt și documente care nu au nici iscălituri, nici peceți și totuși sînt originale. Este vorba de listele de documente ale unor moșii, unele diate (testamente), liste de bunuri etc., făcute de diverși oameni pentru ei și care, în mod normal, nu se încheiau cu iscălituri sau sigilii. Este greu de precizat la acestea dacă sînt concepte, originale sau copii, un ajutor îl poate da analiza scrisului: conceptul de obicei este scris mai neîngrijit, la repezeală, iar copia, fiind făcută mai tirziu decît originalul, are caracteristicile scrisului diferite decît cele indicate de data documentului. Dacă lipsește și data, numai experiența arhivistului îl poate ajuta să stabilească forma sub care s-a păstrat respectivul document.

În legătură cu documentele originale trebuie remarcat procedeele originalelor multiple, folosit atît de cancelariile și dregătoriile Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei cît și de persoanele particulare. Acest procedeu a fost impus de natura actelor bi- sau multilaterale: contracte, tratate de alianță, de pace, circulare, hotărînicii care se redactau în atîtea originale cîte părți interesate erau. Chiar și zapisele de vînzare de moșii conțin uneori mențiuni care arată că s-au făcut în dublu exemplar, cîte unul la mina fiecărei părți. Se păstrează încă porunci domnești, în dublu exemplar, către unii boieri pentru a face hotărînicia unor moșii, care au fost scrise pe aceeași hîrtie, de-a latul ei, sigilate și n-au mai fost trimise destinatarilor. În condicile domnești la sfîrșitul unor porunci se menționează: „Asemenea poruncă s-a dat la cele cinci județe de peste Olt”. Ceea ce găsim în condici sînt copiile unora din ele, originalele au fost expediate la județe. Asemenea originale multiple sînt și poruncile principilor, ordinele guberniale cu text identic, difuzate comitatelor, scaunelor, districtelor și orașelor libere (municipalităților).

Procedeeul este frecvent utilizat în zilele noastre, când diferite instituții centrale sau județene trimit unor organizații sau instituții subordonate adrese, circulare etc. Toate acestea sînt originale multiple și fiecare din ele conține elementele de autenticitate necesare: ștampile și semnături. Dacă multiplicarea documentelor vechi se făcea de mînă, în zilele noastre tehnica și-a spus cuvîntul și în acest domeniu, folosindu-se metode de multiplicare variate; dactilografiera, xerografiera, șapirografierea etc.

Nu se socotesc multiple originalele care, după ce s-au validat, s-a observat că au greșeli care au impus scrierea lor din nou, impunerea, deci crearea unui nou document.

În literatura de specialitate, cu privire mai ales la diplomatică, în legătură cu originalele se discută și problema duplicatelor (documente identice ca formă cu originalul, dar deosebite de acesta prin data posterioară și uneori și prin stilul puțin modificat) și a neoriginalelor (documente care înnoiau pe cele pierdute sau deteriorate), care pot fi confundate între ele destul de ușor.

Duplicatele sînt cunoscute și în zilele noastre și ele se eliberează în cazul pierderii sau deteriorării originalelor unor acte (de naștere, de studii etc.).

Ca variante ale originalului, menționăm documentele originale reînnoite sau confirmate, de același domn într-o domnie ulterioară sau de urmași ai acestuia. Aceste reînnoiri se făceau uneori pe vechiul document, dar de cele mai multe ori se emitea unul nou. Un exemplu de reînnoire pe vechiul document este hrîsovlul din 20 aprilie 1760, dat de Scarlat Grigore Ghica marelui stolnic Sandul Bucșănescu. La 11 noiembrie 1766, domnul nu mai scrie un alt document, ci pe cel vechi, în colțul din dreapta sus, arată că venind a doua oară ca domn „iarăși am întărit acest cînstit hrîsov ca să se păzească și acum nestrămutat“, după care pune sigiliul inelar (Arh. St. Buc., Suluri, nr. 29).

Copia. Altă formă sub care s-au transmis documentele este cea de copie, care poate fi făcută respectînd întocmai originalul sau numai pentru unele părți ale formularului acestuia. De aceea, copia este de mai multe feluri:

a) *Copia autentică* sau autenticată, este certificată de o autoritate publică. Aceasta este copie fie după un document original, fie după altă copie cu valoare de original: copiile din condici, de exemplu.

Altă categorie de copii autentice o constituie cele din ocolnice. Ocolnica este un document în care sînt copiate documente mai vechi, cu privire la stăpînirea unui sat sau la altă problemă. Se păstrează asemenea documente și, spre pildă, amintim două. Unul este „Așezămintul sfintelor mănăstiri care au fost făcute prin hrîsoave vechi de mulți răposăți și creștini domni, fiind întărite și cu cărți ale patriarhilor, și s-au adunat toate într-o ocolnică, întărită cu soborul bisericesc și dregătorii țării“,

care a fost validată în 1745 și de către domnul țării, Constantin Mavrocordat. În această ocolnică sînt copiate hrîsoave ale domnilor: Mihai Viteazul, din 13 aprilie 1596, Leon voievod, din 7 aprilie 1630, Matei Basarab, din 2 decembrie 1646, și alții, cit și cărți ale patriarhilor din Constantinopol și Ierusalim, privitoare la conducerea mănăstirilor, în principal fiind vorba de mănăstirea Cozia. Cu privire la stăpînirea unui sat, amintim ocolnica făcută din ordinul lui Alexandru Ioan Ipsilanti voievod, la 25 iunie 1775, care cuprinde documentele moșnenilor din satul Aref, județul Argeș. Aceste copii autentice din ocolnice se aseamănă cu forma cunoscută în Transilvania sub numele de transumpt și mai mult cu varianta ei numită confirmarea textuală (confirmatio).

În Transilvania, copia autenticată obișnuită este numită transumpt sau transcriere (transcriptum), ceea ce înseamnă trecerea unui document, in-extenso sau numai în parte, într-un alt document emis de la un for (rege, voievod, loc de adevărire, notar public etc.) care prin pecetea sa dă o valoare autentică copiei. Unele transumpturi sînt numai sub formă de regist, rezumat sau mențiune.

În legătură cu terminologia arhivistică românească se ridică problema termenilor: transumpt, vidimus, insert, care, în urma precizărilor făcute de specialiști sînt sinonimi, toți trei indicînd copia unui document, în întregime sau numai parțială, cuprinsă într-un document, emis ulterior de o autoritate publică. De aceea, pentru simplificarea muncii arhivistice, socotim că ar fi bine să se folosească numai unul din ei și anume transumptul, atît pentru documentele din Transilvania cît și pentru cele din Țara Românească și Moldova. În afara documentelor menționate mai sus, și alte documente din Moldova și Țara Românească conțin transumpturi. Între acestea amintim diferite sentințe judecătorești cu privire la posesiuni de moșii și bunuri, hotărnicile de moșii, în care vom găsi reproduce, de cele mai multe ori sub formă de regist, rezumat sau mențiuni, mai rar în întregime, documente pe care părțile implicate în proces își sprijineau drepturile.

b) *Copiile din condicile de documente sau din diferite registre oficiale.* Acestea sînt fie in-extenso, fie în rezumat. O primă categorie o constituie copiile din condicile domnești sau din condicile altor instituții publice din Moldova și Țara Românească (ele sînt de fapt tot niște registre) și copiile din registrele oficiale din Transilvania. Aceste copii aveau valoare de originale și asigurau păstrarea documentelor, pentru că la nevoie se puteau elibera altele după ele, sau se verificau originalele care trezeau suspiciuni în privința autenticității. Se ținea astfel evidența documentelor eliberate. Menționăm pentru aceste copii bogata serie de condici domnești din Țara Românească, care cuprind documentele emise de cancelaria domnească între anii 1774—1830, iar din Transilvania, registrele locurilor de adevărire din

Oradea, Alba Iulia și Cluj-Mănăstur și proto-coalele altor instituții.

Uneori, trecerea actelor în registre și condici se făcea înainte de eliberarea originalului sau în același timp, dar de cele mai multe ori după aceea. Trecerea lor în condică, sau înregistrarea, se nota pe documentul original.

A doua categorie de copii aflate în condici o constituie cele din condicile destinatarilor documentelor originale, respectiv condicile mănăstirești și ale diferitelor persoane particulare. Acestea nu sînt urmarea activității unei instituții publice și au menirea de a înregistra documentele primite. Pentru ca ele să aibă valoarea originalului în diferite ocazii — în procese mai ales — se colaționau cu originalele de către o oficialitate — un subaltern al marelui logofăt, de obicei — se sigila fiecare filă a condicii și pe ultima din ele se certifica autenticitatea documentelor cuprinse în condică. În justiție erau luate în considerație numai condicile care conțineau aceste elemente de autentificare. Iată unul din numeroasele cazuri care pot exemplifica această situație. Este vorba de o copie din 1842, după copia aflată într-o condică particulară: „Această copie, procițindu-să la cancelăria Departamentului Dreptății cu cea trecută în condica sinețurilor casii dumealui marelui logofăt al Creștinilor, Constantin Șufu, să văzu întărită pă fieșicare foae cu pecetia domnească și găsindu-să întocmai, să adeverează“.

O situație deosebită aveau condicile mănăstirești întocmite de Comisiile documentale din Moldova și Țara Românească, ai căror membrii nu erau persoane particulare, ci erau funcționari ai statului.

Deci, condicile și registrele aparținînd unor instituții publice se deosebeau de cele ale mănăstirilor și particularilor prin aceea că nu mai trebuiau să fie autentificate, ele fiind întocmite de autorități ale statului, în interesul acestuia și al locuitorilor, pe cînd celelalte erau întocmite de persoane particulare, în interesul lor.

c) *Copiile figurate*. Aceste copii reproduceau cuprinsul actului original și căutau să imite actul și din punct de vedere al aspectului exterior. S-au păstrat asemenea copii: una din ele este după documentul din 23 mai 1608, prin care Radu Șerban întărește lui Pătru din Argeș o vie în satul Măicânești. Acestea nu erau autentificate de nici o autoritate și, prin urmare, nu aveau valoare juridică. Ele pot avea însă valoare documentară, dar numai după ce s-a făcut critica internă a actului.

d) *Copiile libere*, făcute de orice persoană și neautentificate. Nefiind autentificate, acestea nu aveau valoare juridică, iar valoarea lor istorico-documentară, ca și la copiile figurate, se stabilește cu ajutorul criticii interne.

e) *Traducerile* pot fi socotite tot un fel de copii. În Moldova, traducerile vechi, făcute după documente slavone, se numeau surete, iar în Țara Românească izvoade. S-au păstrat destule traduceri, majoritatea făcute în secolul al XVIII-lea de către „dascăli slovenești“ de

la școlile din București și Iași. S-au tradus și documente scrise în alte limbi, primite de autorități românești, cum au fost, spre pildă, firmamentele turcești.

f) *Copiile în inventare vechi de arhive*. Despre existența unor documente aflăm din rezumatele sau regestele cuprinse în vechile inventare. Dintr-un asemenea inventar aflăm care erau documentele luate de mitropolitul Dosoftei cînd a fugit în Polonia, în 1693, majoritatea pierdute pentru totdeauna. Deși greu de folosit astăzi, din cauză că rezumatele sînt foarte scurte și lipsite de elementele principale pentru identificarea unui document — dată, loc de emitere — amintim inventarul întocmit de Pomarius, pentru arhiva bistrițeană, în 1546. Arhivele de familii aveau de asemenea inventare de documentele ce conțineau.

În sfîrșit, precizăm faptul că toate aceste copii trebuie să fie folosite cu multă atenție, căci dacă găsim greșeli în documentele originale, cu atît mai mult vom găsi în copiile lor. Greșelile din copii se datoresc citirii eronate a unor termeni, nume sau date, necunoașterii și neînțelegerii, de către scriitorii de mai tîrziu, unor noțiuni aflate în originale, trunchierii formularului documentelor, cînd se treceau în condică sub formă de regeste sau rezumate (de regulă se renunța la formularele stereotipe, dar scriitorii introduceau de la el elemente de legătură între ceea ce păstra din documentul original).

Documente false. Aceste documente nu pot fi socotite ca un gen de documente, pentru că fals poate fi oricare din genurile știute: un hrisov fals, un zapis, o diată falsă etc. Sînt false documentele care au fost create pentru a înșela o autoritate în scopul obținerii unor avantaje materiale, setea de îmbogățire prin orice căi fiind principalul motiv al acțiunii de falsificare a documentelor. Falsurile s-au făcut dintotdeauna, și la noi și în alte țări. Aceste documente nu sînt ușor de recunoscut și este nevoie de critica diplomatică pentru depistarea lor.

Falsurile sînt totale, cînd documentele sînt scrise în întregime pe un temei fals, și parțiale, cînd în textul unui original s-au adăugat sau șters anumite cuvinte. Alte documente — destul de puține — au falsă numai pecetea.

Depistarea falsurilor s-a încercat de multă vreme și, ca urmare, în multe documente aflăm știri cu privire la aprecierea autenticității altor documente. Documentele găsite false erau „sparte“ în divanul domnesc, adică erau rupte sau tăiate în partea de sus cam pînă la jumătate, dacă nu erau chiar complet distruse. Asemenea documente „sparte“ în divan s-au păstrat în arhivele noastre și „spărtura“ nu trebuie confundată cu o ruptură obișnuită a documentului. Menționarea în fișe a faptului că documentul a fost spart în divan este necesară pentru cercetarea științifică.

Statul a căutat să limiteze acțiunea de falsificare și una din metode a fost aceea a scrierii documentelor în condici. Iată ce se spunea într-un pitac domnesc din 15 iunie 1793

cu privire la condicile județului: „că orice sinet sau zăpis făcut într-această vreme, de nu va fi scris și trecut în condica județului, cu orînduială ce mai jos arătăm, nu va fi ținut în seamă și ca o hîrtie albă să va socoti”.

Cunoscînd existența falsurilor, arhivistul-paleograf trebuie să privească documentele cu ochi critic, pentru a deosebi pe cele false de cele autentice. Apoi, chiar studiul documentelor false prezintă interes, arătînd cine le făcea și în ce scop.

Nomenclatura documentelor. Este o varietate foarte mare de numiri date documentelor, care se datorează atît creatorilor lor cît și celor ce le-au folosit ulterior. Multe numiri scoase din uz nu mai sînt cunoscute, crează confuzii și îngreunează munca arhiviștilor.

Documentele au fost numite după conținutul lor: diplomă, hrisov, uric, ispisoc, izvod, povelenie, firman, diată, zăpis, jalbă, petiție, suplică, anafora, raport, perilipsis etc.; după forma de expediere: telegramă, scrisoare, epistolă, radiogramă, mandat-poștal, carte poștală etc.; după forma suportului: carte, registru, foaie volantă, sul, caiet, fascicol dosar etc.; după forma sub care s-au păstrat, despre care s-a vorbit mai sus.

Unele dintre aceste numiri sînt sinonime, ele au fost folosite însă în documente în anumite timpuri sau în limbi diferite. În fișe vor fi redată așa cum apar în documentele respective. Iată, spre pildă, în secolul al XVIII-lea și la începutul celui de al XIX-lea s-a folosit termenul *anafora*, care este sinonim cu raport, folosit mai tîrziu, sau termenii *jalbă*, *petiție*, *suplică*, desemnînd o plîngere, ca și arzurile sau arzmagzarurile — plîngerile colective ale țărilor române către Poartă. Întrebîndu-se de aceste termeni în instrumentele arhivistice ajută pe cel care le cercetează, prin redarea atmosferei timpului sau locului unde s-au folosit.

Din experiența de pînă acum s-a văzut că este necesar ca fișa documentului să înceapă cu menționarea numelui acestuia. În acest fel, specialistul are de la început printr-un singur cuvînt, o idee asupra conținutului documentului.

Prin urmare, genul documentului indică documentul, sintetizat, într-un cuvînt. Spre pildă, cuvîntul *hrisov* indică un document domnesc, însă în același timp trebuie avut în vedere faptul că nu toate documentele domnești sînt hrisoave; zăpis indică o tranzacție între persoane particulare; diata o moștenire etc. Dacă domnul a cumpărat o moșie, el va încheia un zăpis cu vînzătorul, iar nu un hrisov.

Se impune deci, pentru a nu induce în eroare, ca genul documentului, stabilit de arhivist, să fie cel real, dedus din conținutul acestuia.

Nu vom discuta aici despre clasificarea ce se face documentelor în diplomatică, ținîndu-se cont de forma lor juridică și diplomatică, în: acte (înțelegîndu-se prin acestea mărturiile scrise, redactate într-o formă determinată, care variază în funcție de loc, timp, persoană și

problemă, avînd un conținut de natură juridică: privilegii, contracte, ca și diferite porunci); scrisori (correspondență de orice natură, fără un scop juridic); scripturae (categorii care cuprind documentele ce nu pot fi repartizate în una din cele două categorii menționate mai sus). Această clasificare nu se folosește în arhivistică. Despre clasificările arhivelor s-a vorbit mai înainte.

Hrisovul. Ne-am oprit asupra acestuia, deoarece s-a observat că adeseori orice document domnesc este numit hrisov. Prin hrisov, în adevăratul sens al cuvîntului, se înțelege un document domnesc cu pecetea atîrnată. Termenul a fost împrumutat din diplomatica bizantină prin filiera bulgară și la origine desemna actele solemne care aveau atîrnată o bulă de aur. În diplomatica bizantină, bula de aur era numită *hrisobullos*. Prin extindere, termenul a fost împrumutat și de documentul care avea atîrnată o asemenea pecete (bulă). La noi, în locul bulei, s-a folosit pecetea de ceară, atîrnată după modelul bizantin, și, la fel, documentul care o purta s-a numit hrisov. Cu vremea, termenul hrisov s-a extins și asupra documentelor domnești cu pecetea aplicată. Chiar cancelaria domnească le-a numit hrisoave și pe acestea din urmă. Pentru a le deosebi s-a făcut împărțirea în hrisoave solemne, pentru cele cu pecete atîrnată, și hrisoave simple, pentru documentele cu pecete aplicată și care, în text, se autointitulează hrisoave. Celelalte documente domnești nu pot fi numite hrisoave, mai ales că au alte denumiri, aflate chiar în textul lor: carte, poruncă, scrisoare (cărora în documentele scrise în limba slavă le corespund: cniga, listă, poveleanie, pisanie, zăpisanie etc.).

Uricul are o situație asemănătoare cu a hrisovului. În timp ce hrisovul, care este specific cancelariei Țării Românești, apare și în cancelaria Moldovei mai tîrziu, în secolul al XVIII-lea, uricul este specific cancelariei moldovenești. Uricul, scris adesea pe pergament, cu pecetea atîrnată, se dădea pentru întărirea privilegii. La început, cuvîntul uric, indica dărea în stăpînire veșnică a unei moșii sau a unui privilegiu, iar mai în urmă s-a numit uric documentul, hîrtia ce conținea un drept de proprietate. Uricul erau și ele de două feluri: mari (cînd cuprindeau toate moșiile și privilegiile unui boier sau unei mănăstiri) și mici (cînd cuprindeau numai o moșie).

Perilipsisul este o listă de documente sub formă de regeste, rezumate sau mențiuni, privitoare la o moșie, familie sau o problemă, nu întotdeauna aranjate cronologic. De multe ori numele moșiei sau al problemei nu este amintit în cuprinsul rezumatelor, deoarece este dat în titlul perilipsisului. Datele rezumatelor din perilipsisuri trebuie verificate cu mare atenție înainte de a fi folosite, deoarece, de obicei se strecurau multe greșeli.

Documentele cumulative. Spre deosebire de genurile de documente amintite pînă acum, care au fost folosite de creatorii lor, acesta este un termen creat de arhiviști pentru de-

semnarea unei categorii distincte de documente. Documentele cumulative nu pot fi socotite ca un gen de documente, ele însele fiind formate din două-trei genuri de documente, cu referire la aceeași problemă, scrise pe aceeași foaie. Aceste documente sînt caracteristice pentru a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea. Documentele cumulative conțin, de regulă: jalba către domn; rezoluția prin care acesta o îndrepta spre o instituție juridică, pentru a face cercetări și a propune modalități de rezolvare; anafora, în care se arată cine a făcut cercetarea, cum s-a procedat la cercetare și se fac propuneri de rezolvare, urmînd ca hotărîrea definitivă să o ia domnul; hotărîrea domnească. Toate aceste părți ale documentului cumulativ se scriau în așa fel pe foaia de hîrtie încît să rămînă loc în partea superioară pentru hotărîrea domnească care se trecea ultima și sub ea se punea sigiliul domnului. Uneori sînt două anafore, pentru cercetările ce au făcut două instituții; jalba nu este datată de cele mai multe ori.

Dacă fiecare din aceste componente ale documentului cumulativ s-ar fi scris pe o hîrtie separată, s-ar fi creat un mic dosar de primă.

Limba în care au fost scrise documentele. Alături de documentele scrise în limba română, întîlnim în arhivele noastre documente scrise în alte limbi: slavă, latină, greacă, turcă, polonă, maghiară, germană, rusă, sîrbă, ebraică, armeană, franceză, italiană, engleză etc. Dintre acestea, o pondere mai mare o au documentele care au fost scrise în limbile latină, greacă, turcă, slavă.

Limba și scrierea slavă au fost folosite de români începînd, după toate probabilitățile, din secolele IX—X i.e.n. Odată cu înființarea cancelariilor domnești în Moldova și Țara Românească, în secolul al XIV-lea, limba slavă devine limbă de cancelarie. Însă limba română, în secolele XIV și XV, era bine încheată, fiind limba folosită de popor cu multe secole înainte, putînd să influențeze limba slavă de cancelarie. Acest lucru face ca în textele documentelor de cancelarie scrise în limba slavă să întîlnim numeroase asemenea influențe, în: flexiunea unor cuvinte, forme românești ale articolului hotărît și nehotărît, vocabular, onomastică, toponimie. Primele care au folosit limba română au fost documentele particulare, neoficiale, așa cum este și cea mai veche mărturie scrisă în limba română, cunoscută pînă acum, scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung către Hanăș Begner, judele Brașovului, datată de N. Iorga cu anul 1521. La sfîrșitul secolului al XVI-lea limba română este folosită și în documentele de cancelarie. Documentele în limba română au fost scrise cu caractere chirilice, și această scriere chirilică românească s-a folosit pînă la jumătatea secolului al XIX-lea, cînd a fost înlocuită cu scrierea cu alfabetul latin.

Scrierile slavă și româno-chirilică s-au folosit și în Transilvania, ultima pînă în deceniul

al patrulea al secolului al XIX-lea. Ca limbă oficială de cancelarie a voievozilor și apoi a principilor transilvăneni a fost folosită limba latină. Totodată, în Transilvania s-au folosit în mod oficial și limbile maghiară și germană. Limba latină a fost folosită și în cancelăriile Moldovei și Țării Românești pentru redactarea corespondenței cu Transilvania și Polonia, indeosebi, dar și cu alte țări.

În actele cu caracter particular — corespondență de tot felul cît și unele acte privind tranzacții de mai mică importanță între persoane particulare, cum ar fi unele schimburi de bunuri, vînzări, angajamente etc. — s-au folosit și alte limbi. Dintre acestea, limba greacă a fost folosită în documentele interne în secolele XVI—XIX. A fost întrebuintată și în documente de cancelarie, mai mult în vremea fanarioților, în administrație și justiție după 1774, sub formă bilingvă româno-greacă, în documente eclesiastice și particulare. S-au păstrat documente grecești din aceste categorii, însă o cantitate mai mare o constituie corespondența particulară, remarcîndu-se în mod deosebit corespondența caselor de comerț Hagi Ianuș și Hagi Moscu. Asemenea documente se găsesc la Arhivele Statului din București, Brașov, Craiova, Sibiu.

O situație aparte o are folosirea limbii turco-osmane, în veacurile XVI—XIX. Această situație este dată de relațiile existente între țările noastre și Imperiul otoman timp de mai multe secole. Documente scrise în limba turcă au fost emise fie de cancelaria divanului imperial, fie de cancelăriile muhafizilor și aianilor cetăților turcești de la Dunăre, pentru domnii Moldovei și Țării Românești și voievozii transilvăneni; și uneori chiar de domnii, voievozii și boierii țărilor române. Asemenea documente se află în Arhivele din București, Brașov, Craiova, Cluj, Sibiu, Iași, Tulcea, Constanța, Galați. O însemnată cantitate de documente scrise în limba turcă o reprezintă cele privitoare la Dobrogea — tapiuri mai ales.

La acestea se adaugă documentele aduse din alte țări, sub formă de microfilm. Toate acestea, necesită din partea arhiviștilor cunoașterea mai multor limbi străine și a grafiei fiecăreia, destul de greu de descifrat. Lucrurile se complică pentru arhivist atunci cînd pe același document se află însemnări în mai multe limbi.

Descifrarea și traducerea documentelor s-a impus în momentul cînd ele nu au mai putut fi înțelese și din considerente practice (prezentarea conținutului documentelor în instanțele de judecată) și științifice (folosirea documentelor la elaborarea unor lucrări). Traducerea documentelor scrise în limba slavă, de exemplu, începe intens de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, remarcîndu-se în această activitate Lupp dascălul de la Școala domnească de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi din București, ginerele său popa Floru, un vestit caligraf, sau cronicarul oltean Dionisie Eclesiarhul și Pavel Debrici pentru cele din Moldova. Totodată, și documentele turcești au fost

traduse — de acei iazigii, scriitori de limbă turcă — pentru a fi înțelese, remarcându-se și dintre români, prin cunoștințele în paleografia și diplomația osmană, Enăchiță Văcărescu sau hatmanul I. Mavrodin.

Bibliografie

- BIERNAT, CZESLAW — *Problemy archiwistyki współczesnej* (Problemele arhivisticii contemporane), Varșovia, 1977.
- BOGDAN, DAMIAN P. — *Filigranologia ca disciplină științifică*, în „Revista Arhivelor”, an X, 1967, nr. 2, p. 3–40.
- BOGDAN, DAMIAN P. — *Din paleografia slavo-română, în Documente privind istoria României*, Introducere, vol. I, București, 1956, p. 79–168.
- BOGDAN, DAMIAN P. — *Diplomatica slavo-română, în Documente privind istoria României*, Introducere, vol. II, București, 1956, p. 5–224.
- BOGDAN, DAMIAN P. — *Paleografia româno-slavă*, București, 1978.
- BRIQUET, C. M. — *Les filigranes*, I–V, Geneva, 1907, ed. II-a, Leipzig, 1933–1936.
- DUZINCHEVICI, Gh. — *Contribuții la tehnica întocmirii fișelor de catalog și inventar la documentele din Transilvania*, în „Revista Arhivelor”, an II, 1959, nr. 1, p. 252–269.
- ELIAN, Al. — *Elemente de paleografie greco-română, în Documente privind istoria României*, Introducere, vol. I, București, 1956, p. 359–386.
- GUBOGLU, M. — *Documente turcești din Arhivele Statului și importanța lor pentru cercetările istorice, în Arhivele Statului 125 de ani de activitate, 1831–1956*, București, 1957, p. 427–454.
- JAKÓ, SIGISMUND — *Paleografia latină cu referire la Transilvania* (sec. XII–XV), în *Documente privind istoria României*, Introducere, vol. I, București, 1956, p. 171–230.
- JAKÓ, SIGISMUND, MANOLESCU, RADU — *Scrierea latină în evul mediu*, București, 1971, 183 p. + 52 pl.
- MĂNESCU, MANEA — *Importanța organizării arhivelor statistico-economice*, în „Revista Arhivelor”, 1958, nr. 1, p. 13–21.
- MOLDOVAN, LIVIU — *Registrelle confesionale de stare civilă din Transilvania*, în „Revista Arhivelor”, 1958, nr. 1, p. 159–185, și republicat în *Din istoria statisticii românești*, 1969, p. 273–296.
- MUREȘAN, ELENA — *Arhiva orașului Dej, în Arhivele Statului 125 ani de activitate 1831–1956*, București, 1957, p. 345–353.
- NĂGLOR, D. — *Tablele de breaslă ale Muzeului Brukenthal*, în „Acta Musei Napocensis”, IV, 1967, p. 187–198.
- PALL, FRANCISC — *Diplomatica latină cu referire la Transilvania* (sec. XI–XV), în *Documente privind istoria României*, Introducere, vol. II, București, 1956, p. 228–330.
- PAPACOSTEA, SERBAN — *Cel mai vechi statut de breaslă din Țara Românească*, în „Revista Arhivelor”, an III, 1960, nr. 1, p. 215–218.
- SACERDOTEANU, AURELIAN — *Evoluția scrisului și cartea pînă la apariția tiparului, în Îndrumări în cercetările istorice*, București, 1943.
- SACERDOTEANU, AURELIAN — *Organizarea arhivelor armatei în „Hrisovul”*, V, 1945, p. 75–89.
- SACERDOTEANU, AURELIAN — *Arhivistica*, București, 1971, cap. Istoria arhivelor românești, p. 57–88.
- SACERDOTEANU, AURELIAN — *Unde se păstrau vechile acte normative în Țara Românească*, în „Revista Arhivelor”, an L, vol. XXXV, 1973, nr. 2, p. 175–181.
- TURCU, CONSTANTIN — *Contribuții la cunoașterea arhivelor pînă la jumătatea secolului XVIII, în Îndrumător în Arhivele Statului Iași*, II, București, 1956, p. 153–163.
- URȘUTIU, LIVIU — *Considerații privind tehnica prelucrării arhivelor familiale feudale*, în „Revista Arhivelor”, an XLIX, 1972, nr. 4, p. 589–593.
- VIRTOSU, EMIL — *Paleografia româno-chirilică*, București, 1968, 346 p.

Résumé

Cet étude va constituer un souschapitre du Traité d'archivistique roumaine, en cours d'élaboration. Il se rapporte aux *Archives existantes dans les dépôts des Archives de l'État* et traite des problèmes spéciaux liés aux documents. Dans l'archivistique roumaine on n'avait pas fait des classements des archives que dans la mesure dans laquelle ils étaient nécessaires pour leurs présentation dans les guides des archives. On s'était parfois utilisé les classements offerts par des autres sciences auxiliaires de l'histoire.

L'auteur de ce souschapitre, pour compléter ce vide dans la littérature de spécialité, met en discussion les critères du classement des archives et puis il montre les catégories des archives détenues par les Archives de l'État, en utilisant le critère du classement selon les créateurs des archives. Il se réfère à l'apparition et à l'activité des institutions qui ont créé les archives, et aussi aux pièces conservées de riches archives constitués sur le territoire de riches archives constituées sur le territoire.

Par rapport aux documents conservés dans les Archives de l'État est analysé une série de problèmes concernant le support des documents, les instruments de l'écriture, les formes sous lesquelles ils ont été conservés, la nomenclature des documents, la langue dans laquelle ils ont été écrits. Ces problèmes ont été présentés succinctement, vue qu'ils constitue l'objet des études particulières pour les domaines des sciences auxiliaires de l'histoire.

Précis

The article is to be a part of the Romanian Treatise on Archivistics in course of preparing. It is referring to *Records deposited in the State Archives* and is dealing with particular matters concerning documents. Until now the Romanian Archivistics classifications of archives were done only when it was necessary to present the records in archival guides. Sometimes the classifications offered by other auxiliary sciences of history were used.

The author, in order to fill up a gap in the archival literature, raises for discussion the archives classification criteria and then describes the categories of archives held in the State Archives, utilizing the classification criterion according to the archives creators.

He is referring to the setting up and activity of the institutions that created the respective archives and to the records retained from the rich archives formed on the territory of Romania.

As regards the records kept in the State Archives in the article there are analysed a series of problems dealing with some peculiarities such as: material of documents, objects utilized in writing forms in which the records were maintained, nomenclature of records and their language.

All these problems were briefly presented, taking into account that they are subject matters of some special surveys in the field of the history auxiliary sciences.

CONSTITUIREA DOSARELOR PE TERMENE DE PĂSTRARE *

CRISTINA DINU,
VASILE NICULA

Chestiuni generale

Operația de formare a dosarelor ocupă un loc important în ansamblul activității de arhivă. Intrucît de aceasta depind organizarea fondului arhivistic sau chiar a unei arhive formate din unul sau mai multe fonduri, calitatea evidențelor și folosirea documentelor sub toate aspectele. Datorită importanței procesului de constituire a dosarului în ansamblul lucrărilor de arhivă și necesității asigurării unui sistem unitar de organizare a documentelor ce se creează în activitatea arhivistică se pune un accent deosebit asupra modului de repartizare a documentelor la compartimentele de muncă și apoi la dosare, după rezolvarea lor, cît și asupra modului de grupare în dosare și de perfectare a acestora.

Și dosarul, ca orice produs social, își are istoria sa. Privit sub aspectul denumirilor pe care le-a primit, se constată că termenul de dosar a urmat celui de „dela” care la rîndul său s-a desprins din termenul de „acta”. Primele instrucțiuni de organizare a arhivei în Țara Românească și Moldova, emise în anul 1831, fixau obligativitatea creatorilor de arhivă de a grupa toate documentele ce le creează în dosare pe probleme, iar în interiorul acestora, în ordine cronologică, după data primirii, urmată de conceptul de răspuns sau alte înscrisuri, apoi cusute după sistemul legăturii de cărți.

Mai tîrziu, statutul administrativ din decembrie 1848, stabilește și alte detalii asupra dosarului, printre care limita grosimii lui, cerînd ca acesta să nu depășească 25 cm.

În Transilvania organizarea actelor, în speță a unităților de bază, a avut un curs aparte. Aici, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, după introducerea unor reforme în administrația de stat, apar forme mai variate de organizare a actelor. Astfel, a fost introdus sistemul de registratură, potrivit căruia actele dintr-un an au fost păstrate în strictă ordine cronologică, după numărul de înregistrare. Din această formă s-au desprins mai tîrziu diferite alte sisteme, printre care mai frecvent întîlnit a fost acel al numărului de bază, adică de grupare a actelor referitoare la aceeași chestiune într-un singur loc. Paralel s-a dezvoltat și un alt sistem, acela al fasciculelor, prin care se grupau la un loc, în clase pe probleme, toate chestiunile de același fel. Ambele sisteme reprezintă forma de tranziție între sistemul cronologic de

păstrare a actelor și cel al dosarelor și pregătesc terenul pentru introducerea sistemului modern, al dosarelor.

Este cunoscut că, pe măsura evoluției sociale, activitatea devine tot mai complexă, că în cadrul compartimentelor de muncă se creează o diversitate de documente, deosebite între ele prin conținut, formă și alte particularități. Din nevoia asigurării unei informări operative sau comunicării rezultatelor muncii din perioadă în perioadă, s-a impus o anumită grupare, o sistematizare a acestor documente pe măsura creării lor, în dosare.

Constituirea dosarelor

Prima operație în cadrul formării dosarului constă în așezarea în bibliorafuri sau în mape a documentelor primite de la diferiți corespondenți, persoane juridice sau fizice, împreună cu documentele de răspuns, cînd au necesitat răspuns, cît și anexele lor, conturîndu-se așezarea documentelor în ordinea descrescîndă a numerelor de înregistrare. Aceasta constituie prima fază a formării dosarului și care evoluează concomitent cu cea de rezolvare a lucrărilor, respectiv de constituire a documentelor.

Gruparea documentelor primite, expediate, cît și a anexelor se face printr-un riguros discernămint, repartizîndu-se la una și aceeași mapă sau biblioraft numai documentele care se referă la aceeași problemă și cu același termen de păstrare pe baza unor indicatori prestabiliți, care însumează sub o formă determinată grupa de documente create într-o organizație. Indicatorii folosiți la gruparea documentelor în această accepțiune sînt indicatoarele termenelor de păstrare și nomenclatoarele dosarelor.

Indicatorul este un tabel sistematic al grupelor de documente, dispuse pe activități, create de o organizație cu specificarea termenelor de păstrare. El cuprinde toate grupele de documente, inclusiv cele preconstituite, registre, condiți, cartoteci etc., dispuse pe activități în diferent de compartimentul care le-a creat, menționîndu-se o grupă o singură dată, la activitatea respectivă. Grupele de documente în indicator sînt redade pe capitole, subcapitole și subdiviziuni ale acestora care pentru identificare și deosebire se numerează diferențiat, cu cifre romane, majuscule, litere mici sau cifre arabe, iar în dreptul fiecărei grupe se specifică termenul de păstrare cu cifra arabă sau cuvîntul „permanent”, cînd documentele acestei grupe, datorită importanței lor istorico-documentare, se păstrează permanent.

Nomenclatorul dosarelor este tot un tabel sistematic în care sînt înscrise, pe compartimente, grupele de documente create de o organizație, cu indicarea termenelor de păstrare stabilite prin indicator. În nomenclator sînt înscrise: denumirea compartimentelor de muncă rînduite în ordinea schemei de organizare a instituției, subdiviziunile compartimentelor și caracterizarea pe scurt a grupelor de documente, inclusiv a celor preconstituite. Fiecare

* Materialul reprezintă un subcapitol din Tratatul de arhivistică, aflat în curs de elaborare.

din aceste elemente purtind simboluri de individualizare, respectiv cifre romane pentru compartimente, litere majuscule pentru subdiviziunile compartimentelor și cifre arabe pentru grupele de documente.

O atenție deosebită la întocmirea acestor instrumente de lucru se acordă caracterizării grupelor de documente, care trebuie să reflecte într-o formă succintă dar cuprinzătoare genurile principale de documente ce compun grupele și problemele de bază desprinse din ele. Este necesar să se pună accent asupra acestor elemente, întrucât prin ele se apreciază valoarea documentelor dintr-un dosar și în raport de aceasta se stabilesc termenele de păstrare, în cazul indicatorului, iar în cazul nomenclatorului se evită repartizarea greșită a documentelor la dosare după rezolvarea lor de către compartimente.

În ce privește diferențierea acestor instrumente și scopul utilizării lor, menționăm că indicatorul constituie un instrument de sinteză asupra grupelor de documente create de organizație, în care una și aceeași grupă de documente nu trebuie să apară decât o singură dată. El servește la indicarea termenelor de păstrare pentru a fi preluate de nomenclator. Celălalt instrument de lucru, nomenclatorul dosarelor este un element analitic, întrucât în el grupele de documente se repetă de atâtea ori de câte ori se crează în activitatea organizației de diferitele sale compartimente de muncă. El servește atât la registratură, în vederea repartizării documentelor intrate la compartimente pentru rezolvare, cât mai ales compartimentelor pentru repartizarea documentelor după rezolvare în dosare, în mapă sau biblioraft, căci dosarul nu capătă această accepțiune decât în momentul când este încheiat și perfectat. Menționăm că un nomenclator bine întocmit cu caracterizări corespunzătoare ale grupelor de documente poate fi folosit la consemnarea pe coperta dosarului a conținutului acestuia și deci la întocmirea inventarului.

Ideea constituirii dosarelor potrivit unui instrument asemănător nomenclatorului din timpul nostru a fost prezentă chiar de la înființarea instituției Arhivelor Statului în țara noastră. Primele instrucțiuni de organizare a acestora dispuneau constituirea dosarelor create în decursul unui an pe bază de opise și predarea lor la arhivă pe această bază. Pe lângă aceasta s-a indicat ca documentele intrate să fie prescrise în condiții generale în ordinea intrării lor, iar în alte condiții, numite alfabete, să se înscrie documentele după alfabet. Legat de aceasta, raportul lui Gh. Asachi către Marea Logofetie arată că „întiul secretar va avea cea mai de aproape priveghere asupra tuturor lucrărilor cancelariei arhivei de a însemna literele la care să se pună acturile”, iar în circulara Vorniceii către circumscripțiile județelor se menționa „că orice raport să se refere la o singură problemă spre a se putea alătura la dosarul problemei respective”.

După repartizarea documentelor la dosare create în cursul anului, potrivit nomenclato-

rului stabilit are loc definitivarea dosarului. Mai întâi documentele se inversează în dosar astfel ca primul document cu data cea mai veche de înregistrare să fie deasupra, adică la începutul dosarului, urmat de celelalte în ordinea crescândă a numerelor de înregistrare. La efectuarea acestei operații o atenție deosebită se acordă anexelor pentru a se asigura gruparea lor la documentele din care au fost desprinse și prin aceasta unitatea subtemelor ce compun dosarul, în complexitatea lor, determinată de conținutul documentelor conexe.

Odată cu clasarea documentelor în cadrul dosarului se înlătură documentele nefolositoare, întrucât în mapele sau bibliorafturile în care au fost adunate documentele în decursul unui an se pot găsi dublete, note și însemnări personale care au servit la redactarea referatelor, ciorne, acte care nu au legătură cu problema din dosar, fie că au fost repartizate greșit, în cursul anului, fie că au fost consultate și nu au fost puse la locul lor. În acest caz dubletele, ciornele, sunt înlăturate cu avizul comisiilor de selecționare, iar documentele care nu fac obiectul dosarului respectiv se trec la dosarul de care aparțin, supunându-se operațiilor de clasare aferente acestuia.

• În practica constituirii dosarelor sunt folosite, în mod excepțional, de către unele organizații creatoare de arhivă, concomitent cu criteriul tematic și alte criterii, ca de exemplu cel geografic, pe corespondenți sau cel nominal.

Criteriul geografic constă în gruparea unor documente în baza nomenclatorului și a indicatorului de termene de păstrare, pe anumite arii geografice, provenite de la organizații sau persoane fizice, care prin natura activității lor crează astfel de documente, cum sunt instituțiile de topometrie, geologie, cartografie ș.a. Constituirea dosarelor pe corespondenți presupune gruparea într-un dosar a documentelor care se referă la unul și același corespondent. Acest sistem este folosit mai cu seamă la înțepinderile bancare a căror activitate este strins legată de o serie de corespondenți, prin creditele acordate, operațiile de debitare și creditare în cont. Formarea dosarului după criteriul nominal constă în gruparea actelor după genul lor, ceea ce înseamnă că într-un dosar se concentrează documente numai de un singur gen: circulare, procese-verbale, planuri, dări de seamă, ordine ș.a. Și în acest caz gruparea documentelor în interiorul dosarelor respectă ordinea înregistrării lor, ținându-se seama și de documentele conexe sau anexe.

După formarea dosarelor la compartimentele de muncă și definitivarea lor se efectuează operațiunea de perfectare. Aceasta constă în numerotarea filelor, coaserea dosarelor, certificarea și completarea datelor pe coperta din față a dosarului. Numerotarea se efectuează fie mecanic, fie cu creion negru în colțul din dreapta sus al filei. În cazul dosarelor constituite din mai multe volume, fiecare volum se numerotează separat. Coaserea dosarelor se face cu ață, între două cartoane flexibile și în așa fel încât să se asigure citirea completă a

textului, a datelor și a rezoluțiilor, excluzându-se folosirea altor materiale (sirme). Certificarea dosarului se face pe o foaie nescrisă pusă la sfârșitul dosarului înainte de a fi cusut, cu specificarea numărului de file conținut, a datei și semnăturii celui care a efectuat-o.

Pe coperta din fața dosarului se înscriu datele privind denumirea organizației și a compartimentului care a creat grupa de documente, numărul dosarului ce-l va purta în momentul inventarierii și indicativul după nomenclator, conținutul dosarului, data începerii și încheierii dosarului, numărul filelor, numărul volumului și termenul de păstrare.

Înscrierea acestor elemente se impune cu necesitate, intrucît prin ele se pot identifica dosarele din cadrul fondului arhivistic, se asigură o operativă integrare în fond, compartiment sau în seria dosarelor create de un compartiment. În același timp, ele stau la baza evidenței administrative și constituie factori de asigurare a integrității fondului.

Indicativul dosarului după nomenclator este un element care variază după structura organizației respective. Cînd organizația nu are direcții, notate convențional cu cifre romane, în cadrul indicativului dosarelor nu mai intră această componentă, ci numai simbolurile care desemnează serviciul și grupa de documente în cadrul serviciului, respectiv majuscula și cifra arabă. Cînd organizația nu are nici serviciu, indicativul va fi format numai din cifra arabă care indică grupa de documente.

Conținutul dosarului și termenul de păstrare sînt elemente corelate care indică valoarea istorică și științifică a documentelor. Pentru o cunoaștere completă a conținutului documentelor ce compun dosarul este necesar ca elementele definitorii ale problemelor trecute pe copertă să fie clar și cuprinzător formulate, să nu omită principalele date care ar reliefa informații necesare cunoașterii. Cînd conținutul grupelor de documente formulate în nomenclatorul dosarelor este complet și corect formulat el poate fi trecut direct pe coperta dosarelor. Cu cît conținutul dosarelor, pe copertă, este mai complet și corect formulat cu atît este mai ușoară operația de inventariere, care în această situație se reduce la dactilografierea textului respectiv de pe dosar.

La unele dosare formate spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, mai cu seamă în Transilvania, evidențierea cuprinsului documentelor a mers și mai în detaliu, în sensul că pe lângă conținutul documentelor menționat pe coperta dosarului s-a întocmit și un opis de documente, introdus în fața dosarului, în momentul întocmirii sale, în care sînt indicate numerele de înregistrare și conținutul pe scurt al fiecărui document. Această practică se folosește și în prezent de către unele compartimente de muncă ale organizațiilor, pentru dosare ce cuprind documente deosebit de valoroase.

Cît privește datele de începere și de încheiere a dosarului, ele se înscriu pe coperta dosarului în raport de data primului act înregistrat și a ultimului din șirul documentelor componente ale grupei, fără a se lua în considerare datele documentelor anexate, care în unele cazuri sînt mai vechi decît data de început a dosarului.

Cu toate că formarea dosarelor pare o operație simplă, tehnică care se pretează prea puțin la teoretizare, ea are un rol important în cadrul activității arhivistice, căci o defectuoasă constituire a lui crează dificultăți în asigurarea integrității, a folosirii și selecționării documentelor. Cînd într-un dosar documentele nu sînt ordonate corect, cusute și numerotate corespunzător, ele pot fi ușor rătăcite atunci cînd se scot pentru cercetare și rearhivare. În afară de aceasta, un dosar neperfectat nu dă posibilitatea citirii elementelor de cotă a documentelor care au stat la baza unor lucrări. Cele mai serioase greutăți se întîmpină cînd trebuie să se aprecieze valoarea dosarelor care cuprind documente cu diferite termene de păstrare, inclusiv cu caracter permanent, constituite în acest fel în urma neaplicării corecte a nomenclatorului.

¹ Arh. St. Buc., fond Vornicla Dinlăuntru, dosar 1901/1832, f. 91.

² 125 de ani de activitate 1831—1956, p. 166 și 169.

³ Mihai Regleanu, *Introducerea sistemului de registratură în instituțiile din Țara Românească*, în „Revista Arhivelor” an. XLV, vol. XXX, nr. 1/1968, p. 56, 60.

APLICAREA ACTELOR NORMATIVE IN ACTIVITATEA DE ARHIVĂ

Cerințele mereu crescînde ale administrației de stat, ale cercetării științifice și ale muncii cultural-educative, precum și stadiul de dezvoltare a activității arhivistice au făcut ca actele normative emise în anii 1957 și 1961 să nu mai răspundă nevoilor de moment și de perspectivă, deoarece, în cazul documentelor fotografice, cinematografice, fonice și video reglementările erau incomplete, iar în cazul documentelor scrise unele probleme nu erau tratate. De asemenea, o serie de prevederi utile pentru perioada anterioară nu mai corespundeau necesităților prezente, îngreunînd de multe ori munca.

Apariția Decretului nr. 472/1971* și modificarea lui prin Decretul nr. 206 din 1974 aduc

* După 23 August 1944 s-a impus cu necesitate ordonarea activității arhivistice pe baza unor principii științifice și măsuri unitare pentru organizarea, prelucrarea, păstrarea și folosirea fondurilor de arhivă ale tuturor instituțiilor și întreprinderilor. Au fost elaborate Decretul nr. 353/1957 și Hotărîrea nr. 111/1957 cu scopul de a reglementa situația documentelor care făceau parte din Fondul Arhivistic de Stat și atribuțiile Direcției generale a Arhivelor Statului ca administrator al acestui fond.

În baza acestor acte normative s-au întocmit și pus în aplicare „Instrucțiunile generale nr. 6720 pentru organizarea și funcționarea arhivelor organelor și instituțiilor de stat, ale organizațiilor economice socialiste și ale organizațiilor obștești, prin care se stabileau reguli de bază pentru organizarea, păstrarea, evidența, folosirea și selecționarea documentelor, precum și pentru predarea lor la Arhivele Statului.

Un element important pe care aceste instrucțiuni îl abordau era ca, pe viitor, documentele să fie grupate în cadrul compartimentelor organizațiilor pe probleme cu ajutorul nomenclatorului. Întocmirea nomenclatorului și crearea arhivei curente în baza acestui instrument constituia obligația fiecărei instituții sau întreprinderi sau a forului tutelar pentru unitățile cu activitate de aceeași natură. În el trebuia să figureze toate categoriile de documente ce se crează în activitatea instituției sau întreprinderii respective, servind registraturii generale pentru repartizarea documentelor la compartimentele competente să le rezolve și la constituirea dosarelor.

Avînd în vedere că nu toate documentele care se creau urmau să fie păstrate permanent și predate ulterior Arhivelor Statului, se prevedea și trecerea la întocmirea indicatorilor prin care se stabileau termenele de păstrare a documentelor. În afară de normele cuprinse în instrucțiuni pentru întocmirea acestor indicatoare, în anexă a fost publicat „Indicatorul-up”, instrument de un real folos în acea perioadă pentru orientarea instituțiilor centrale în întocmirea indicatoarelor pe ramură.

De asemenea, în vederea reglementării selecționării documentelor au fost elaborate în anul 1961 Instrucțiunile nr. 3813 care precizau scopul și conținutul selecționării, principiile de selecționare, modul de constituire a organelor care efectuează selecționarea, atribuțiile și funcționarea lor.

În perioada care a trecut de la punerea în aplicare a instrucțiunilor menționate, de către instituțiile centrale și organizațiile socialiste locale, s-au obținut rezultate apreciabile, confirmînd efectul practic al muncii personalului de arhivă și al orien-

o serie de reglementări noi și stabilesc, totodată, răspunderi pentru toți factorii care conlucrează în acest domeniu de activitate.

Prin înlocuirea noțiunii de Fond Arhivistic de Stat cu aceea de Fond Arhivistic Național, sfera documentelor din patrimoniul arhivistic al țării devine mai largă, cuprinzînd și pe cele deținute de cultele religioase și persoanele fizice, precizîndu-se totodată, că din Fondul Arhivistic Național fac parte numai acele documente care au caracter istoric și documentar.

Ministerului de Interne, prin Direcția generală a Arhivelor Statului îi revine, în continuare, dreptul de a îndruma, coordona și controla activitatea arhivistică din întreaga țară, iar instituțiile centrale, organizațiile socialiste locale și celelalte organizații răspund de evidența, selecționarea, păstrarea și folosirea documentelor proprii și ale unităților subordonate.

Decretul reglementează în cuprinsul său principiile de bază ale activității arhivistice, abordînd toate problemele la nivelul stadiului actual de dezvoltare a arhivisticii românești, al rolului și sarcinilor ce-i revin în actuala etapă de dezvoltare a statului nostru socialist. Întrucît decretul privește numai principiile de bază, criteriile de aplicare ale acestora în raport cu diferitele laturi și operațiuni ale muncii practice au fost stabilite prin Normele tehnice din 1973 privind activitatea de arhivă de la organizațiile socialiste și celelalte organizații și Normele tehnice din 1976 privind desfășurarea activității în Arhivele Statului.

Apariția decretului și apoi a Normelor tehnice a însemnat pentru organizațiile socialiste și celelalte organizații, pentru conducerile acestora și pentru personalul care lucrează în domeniul arhivelor stabilirea unei discipline ferme și a unei metode unitare în activitatea de arhivă de la instituțiile centrale, organizațiile socialiste locale și celelalte organizații. Tot mai numeroase instituții și organizații s-au străduit ca prin apariția acestor acte normative să dea un conținut nou activității de organizare și folosire a arhivei, conducerile acestor unități acordînd importanța cuvenită documentelor deținute de arhivele respective și înțelegînd tot mai mult rostul acestora pentru cercetarea științifică și în diversele nevoi practice ale întreprinderilor.

Printre numeroasele organizații socialiste care aplică noile acte normative se află și *Întreprinderea mecanică „Muscelul”* din Cîmpulung (județul Argeș) a cărei conducere a înțeles să sprijine în mod activ activitatea arhivei. Această întreprindere, unitate de frunte

țării date de aceste acte normative și de îndrumările organelor Arhivelor Statului.

Majoritatea instituțiilor centrale și organizațiilor socialiste locale și-au organizat arhive, începînd selecționarea documentelor fără valoare științifică și practică, întocmirea evidențelor necesare, creînd astfel spații corespunzătoare pentru păstrarea documentelor.

a industriei noastre constructoare de mașini, care a început să devină tot mai cunoscută peste hotare, datorită producției mașinilor ARO, deținea în anul 1970 o arhivă în cantitate de 600 m.l. documente începînd cu anul 1943 și în special cu 1948 după naționalizare. Arhiva nu avea în acel moment evidențe de cît pentru 230 m.l., iar selecționarea documentelor fără valoare științifică și practică, cărora li se expirase termenul de păstrare, nu se prea efectuase, constituind în felul acesta o piedică în mai buna organizare și folosire a documentelor deținute. De asemenea, nici condițiile de păstrare și conservare a documentelor nu erau corespunzătoare, arhiva păstrîndu-se într-un spațiu aflat la subsol, igrasios și destul de mic, precum și prin secții și compartimente, în fișete și dulapuri.

Față de situațiile constatate, la propunerile Filialei Arhivelor Statului din Pitești și la indicațiile conducerii unității, tov. Pitulan Ion, șeful serviciului administrativ a luat o serie de măsuri menite să îmbunătățească munca de arhivă. Prin încadrarea acestui sector cu personalul necesar s-a reușit ca pînă în anul 1977 să se întocmească evidența corespunzătoare pentru toată arhiva, care în prezent este de 500 m.l. Întreaga arhivă a fost selecționată la zi, predîndu-se circuitului economic, într-un interval de 9 ani o cantitate de peste 10 tone maculatură, iar documentelor de păstrare temporară sau permanentă li s-au creat condiții foarte bune de păstrare și conservare prin amenajarea unui depozit de arhivă la parterul clădirii mai vechi din incinta întreprinderii, care a fost dotat cu rafturi metalice și mobilierul necesar unei bune desfășurări a muncii.

De asemenea, s-a întocmit, conform art. 11 din decretul 472/1971, registrul de evidență curentă care se ține la zi, fiind completat și cu inventarele existente în arhivă. Față de perioada de dinainte de anul 1970 s-a impus, printr-un ordin al conducerii întreprinderii, o-

bligativitatea compartimentelor de muncă ca în constituirea arhivei curente în dosare să se țină seama cu strictețe, conform art. 9 din decret, de problemele la care se referă și de termenele de păstrare stabilite prin nomenclatorul dosarelor, întocmit de unitate și indicatorul termenelor de păstrare primit din partea forului tutelar.

În baza art. 10 din decret dosarele și materialele preconstituite au început să fie depuse regulat de către compartimente la arhiva generală a întreprinderii, cu inventare corespunzătoare, întocmite separat, în raport cu termenele de păstrare ale documentelor prevăzute în indicator și nomenclator, ușurînd în felul acesta, considerabil, activitatea arhivei.

În afară de această unitate, o altă organizație socialistă care a căutat să se încadreze, după anul 1970, prevederilor legislației arhivistice este și Întreprinderea Minieră — tot din Cîmpulung (județul Argeș). Primele măsuri luate de conducerea unității, prin compartimentul administrativ, au avut eficiența scontată, deoarece s-a reușit ca, sub îndrumarea organelor Filialei Arhivelor Statului din Pitești, să se inventarieze și să se selecționeze documentele din anii 1908—1952 și să se predea, în anul 1974, acestei unități documentele de valoare documentar-istorică din această perioadă.

În continuare, s-au întocmit evidențele pentru toată cantitatea de documente de 850 m.l. existentă și s-a efectuat selecționarea masivă a documentelor cărora li s-au expirat termenele de păstrare.

De asemenea, compartimentul administrativ a întocmit nomenclatorul care a început să fie aplicat de registratură și de celelalte sectoare de muncă în constituirea arhivei curente în dosare, iar acestea au fost obligate, printr-un ordin intern, ca documentele să se predea anual la arhiva generală pe baza, numai, a unor inventare, întocmite pe termene de păstrare.

NECȘA TEODOR

CERCETĂRI ÎN ARHIVELE DE PESTE HOTARE

ANGLIA

În anul 1977, cercetările în arhivele engleze privind istoria patriei au continuat la Public Record Office, de la Londra-Kew în noul local al Arhivelor şi a început cercetarea unor colecţii de manuscrise de la British Museum Library în următoarele fonduri: Ministerul Afacerilor Externe (Foreign Office), grupa de documente — Corespondenţă Politică (F.O. 371); Ministerul de Război (War Office/106) şi colecţiile de manuscrise şi de presă de la British Museum Library respectiv: Layard Papers şi Gladstone Papers şi colecţiile de ziare „Times“, „Daily News“, „Observer“ din perioada 1914—1918.

Cercetările au fost axate pe obiectivele majore şi de actualitate ale istoriografiei româneşti: unirea Principatelor din 1859, etapă importantă în făurirea statului naţional unitar; 1877 — cucerirea independenţei naţionale de stat; politica României în perioada neutralităţii armate (1914—1916) şi ecoul internaţional al participării României la primul război mondial; România în cel de-al doilea război mondial, tratativele şi condiţiile de armistiţiu din 1944, precum şi aspecte ale vieţii politice româneşti în perioada 1940—1944.

O categorie de documente care ne-au reţinut atenţia sînt furnizate de colecţiile particulare de manuscrise ale lui *Sir Austen Henry Layard* (1817—1894) diplomat, consul la Ambasadă din Constantinopol între anii 1842—1849, folosit în diferite misiuni diplomatice de *Sir Stratford Canning* în Turcia Europeană şi *W.F. Gladstone* (1817—1894), care a fost de patru ori prim-ministru, cu primul cabinet între 1868—1874; amîndoi membri în Parlamentul britanic, deputaţi în Camera Comunelor.

Din aceste colecţii am reţinut pentru microfilmare scrisorile originale ale lui *Dimitrie Brătianu*, fruntaşul emigraţiei române la Londra după 1848, care a desfăşurat o intensă activitate în Anglia în anii 1855—1858 în favoarea unirii ţărilor române, prin articolele publicate în presa engleză şi prin relaţiile sale cu oamenii politici englezi. Sînt scrisori şi memorii¹ adresate lui *Henry Layard* şi lui *E.W. Gladstone* în perioada 1855—1877 alături de note şi memorii în sprijinul acţiunii de unire

a Principatelor. Memoriul din 1856 conţine un scurt istoric asupra Principatelor.

Prin acţiunile sale *Dimitrie Brătianu*, cu mult tact politic, a căutat să orienteze principalele interese ale românilor cu cele politice şi economice ale Angliei, pentru a atrage atenţia asupra importanţei şi necesităţii creării unui stat unitar la Dunăre, prin sprijinirea planului „de unire a celor două principate într-un singur stat“. El sublinia, de asemenea, importanţa strategică a ţărilor române în Europa şi accentua asupra faptului că Principatele puteau să devină un dezbuteu important şi „un hambar bogat“ pentru Anglia. În sfîrşit, el insista asupra stabilirii unor relaţii diplomatice între Anglia şi Principate, prin numirea unui însărcinat cu afaceri britanice avînd un caracter eminamente politic, precum şi trimiterea la Londra a unui însărcinat cu afaceri român, care ar avea misiunea de a ţine guvernul la curent cu situaţia din Moldo-Valahia şi a încheierii unui tratat de comerţ spre a da, după cum justifică *Dimitrie Brătianu*, un nou punct de plecare mai favorabil comerţului acestuia. Memoriul său a găsit ecou în opinia publică engleză şi adepţi în rîndurile membrilor Parlamentului britanic, la *Lord Dudley Stuart*, *Sir Austen Layard*, *E.W. Gladstone*, *Disraeli*.

Ca şef al emigraţiei române la Londra, după 1848, *Dimitrie Brătianu*, familiarizat cu viaţa politică engleză şi-a propus să publice o serie de broşuri şi articole în presa engleză asupra ţărilor române.

Împreună cu *N. Golescu* a întreprins în acea perioadă o călătorie de propagandă la Manchester şi Liverpool, centre industriale şi comerciale ale căror pieţe erau legate de cele ale Imperiului Otoman.

O altă grupă de documente provine de la Ministerul de Război (Direcţia Operaţiunilor Militare şi a informaţiilor secrete), din perioada 1873—1877². Sînt rapoarte ale ataşailor militari şi ale consulilor englezi din Balcani: consulul *H. St. John* şi *Lt. col. C.E. Mansfield* la Bucureşti, consulul *Percy Sanderson* la Galaţi, *col. Lennox* şi consulul *Layard* la Constantinopol, consulul *Blunt* la Salonic, consulul *Richetts* la Tiflis, maior *Gonne* la Viena ş.a. Aici se află un interesant expozeu din septembrie 1873, asupra puterii militare şi organizării României prezentat consulului *H. St. John* la Bucureşti de principele Carol. În el se descrie: 1. Armata permanentă cu rezerva sa; 2. Armata teritorială cu rezerva sa; 3. Miliţia; 4. Garda Naţională din oraşe şi comunele rurale. Rapoartele consulilor şi ataşailor militari consemnează desfăşurarea evenimentelor militare în perioada aprilie-decembrie 1877, succesele armatei române la Plevna, înzestrarea, efectivul şi dispunerea forţelor armate ruso-române şi turceşti, pregătirea armatei române în lunile iulie-octombrie 1876. Se insistă asupra mişcărilor de trupe la nord şi la sud de Dunăre

¹ *A. H. Layard Papers*: Mss. Add. 38983, p. 424; Mss. Add. 38984, p. 274—278, 317—324, 361—362; Mss. Add. 39095, p. 141—218; Mss. Add. 39054, p. 223—225; Mss. Add. 39141, p. 97, p. 109—130 v; *E. W. Gladstone Papers*: Mss. Add. 44389, p. 135—137, p. 175, p. 186, p. 188—190 v; Mss. Add. 44390, p. 153, p. 52—53 v; Mss. Add. 44148, p. 176—177; Mss. Add. 44615, p. 91—91 v, 98—107 v.

² W.O./106, vol. 1, 2, 6, 7.

și se fac aprecieri asupra moralului și eficienței armatelor. În completarea informațiilor din rapoartele diplomatice vin decupările din ziarele „Morning Post”, „The Times”, „Daily Telegraph”, „Standard Monday”, ș.a. care relatează desfășurarea luptelor pentru cucerirea Plevnei, situația armatei române și atitudinea României față de Poartă. Știrile provin din perioada 1877 mai-august și 1878 mai-august.

De la Ministerul de Externe, Cabinetul Primului Ministru și Ministerul de Război și Colecția de Presă de la British Museum Library (de la Colindale) s-au selecționat o serie de documente care provin de la ministrii plenipotențieri Sir G. Buchanam la St. Petersburg, Sir G. Barclay la București, maiorul I.P. Neilson, atașat militar la Ambasadă Britanică din capitala Rusiei ș.a. din anii 1914—1919. Aceste documente și știri din presă privesc România în perioada neutralității armate, cînd Antanta acționa să influențeze România în vederea participării la război de partea sa. Ele relevă străduințele diplomatice ale Angliei, Franței și Rusiei în acest sens, eoul internațional al intrării României în război, în 1916, aspecte ale vieții politice din anul 1918 și unele clauze privind România la tratativele de pace de la Versailles din 1919. Știrile din presa vremii s-au ales selectiv din perioada 1916—1918 din cotidienele engleze: „Times”, „Daily News” și „The Observer”, un ziar favorabil României. Dintre acestea amintim telegramele lui Sir G. Buchanam și Sir G. Barclay din 1914 cuprinzînd asigurări date României și acordarea unor garanții diplomatice după război; declarațiile lui Lloyd George, ministrul de externe, asupra condițiilor de pace ale Marii Britanii față de România și Italia; comentarii privind asigurarea președintelui Wilson al Statelor Unite ale Americii dată țărilor balcanice; activitatea aliaților în vederea pregătirii Conferinței de la Londra (1918); comentarii în legătură cu negocierile între Puterile Centrale și România pentru încheierea armistițiului. Din 1919 am reținut rapoartele semnate de reprezentanții militari ai forțelor aliate la Versailles (generalul Belin, reprezentant militar francez, generalul-maior C. Sackville-West, reprezentant militar englez, generalul Ugo Cavallero reprezentant militar italian, generalul Tasker B. Bliss, reprezentant militar american) referitoare la forțele armate care s-au admis Austriei, Ungariei, Bulgariei, Cehoslovaciei, Iugoslaviei, României și Greciei. Un raport din 2 februarie 1919 semnat de aceiași reprezentanți arată necesitatea creării unei zone neutre între Ungaria și România, în Transilvania.

La Ministerul de Externe s-a continuat cercetarea din anii anteriori de la *Grupa F.O. 371. Political*, din anii 1940—1944 de la țările: România, Ungaria, Bulgaria, Uniunea Sovietică. Rapoartele consulare analizează aspecte ale situației politice, economice și ale structurii sociale a României din această perioadă, accentuarea crizei politice din țară, încercările guvernului antonescian pentru tratative, înce-

pînd din primăvara anului 1942, în vederea încheierii unei păci separate cu Statele Unite ale Americii și Anglia. Reprezentanți ai cercurilor guvernamentale și ai partidelor politice au dus tratative separate cu Turcia (la Ankara și Cairo) și cu Suedia. Este reflectată atît poziția Foreign-Office-ului, respectiv a guvernului englez față de problemele politice ale României, cît și activitatea Comisiei aliate de control pentru încheierea armistițiului.

De asemenea, documentele Foreign-Office-ului reflectă evoluția politicii interne a României, a structurii ei sociale, existînd un documentat studiu asupra acesteia alcătuit de Departamentul de Cercetare al Foreign-Office-ului, cît și evoluția relațiilor externe ale României cu țările vecine³.

Ca rezultat al cercetărilor întreprinse în Anglia vom primi noi microfilme și fotocopii după documente care vor îmbogăți baza documentară a Arhivelor Statului și vor sprijini prin informațiile ce le cuprind elaborarea de noi studii, articole sau vor completa colecțiile de documente.

*

Pe linia documentării arhivistice s-a întreprins și vizitarea noii clădiri a Public Record Office-ului de la Londra-Kew. Considerăm utile unele informații în vederea completării documentației privind construcția noilor clădiri specializate pentru arhive.

Clădirea de la Londra-Kew, a intrat în funcțiune în luna octombrie 1977 și este considerată una din cele mai moderne arhive naționale din lume. Proiectul a fost întocmit de Direcția Construcțiilor Civile; echipa de proiectare a inclus specialiști din toate domeniile de cercetare legate de munca arhivelor. Contractul a fost încheiat cu firma engleză de construcții „Taylor Woodrow” în aprilie 1973, iar clădirea a fost complet construită în aprilie 1977. În perioada aprilie-octombrie s-a efectuat instalarea mobilierului, a utilajului de specialitate și mutarea documentelor, respectiv la 45 mile (72,450 km) de arhivă, totalizînd 3 000 tone material la noile depozite de la Kiev.

Costul final al proiectului se evaluează în jur de £ 7,5 milioane pentru construcție, incluzînd rafturile și mobilierul înzidit la care se adaugă £ 1,5 milioane pentru mutare și £ 0,3 milioane pentru echipament modern.

Suprafața de construcție se întinde pe 6,5 acri (2,633 hectare) și va permite și în viitor extinderea clădirii. Există, de asemenea, și un spațiu de parcare pentru 200 mașini, care aparțin atît personalului cît și publicului.

Suprafața de depozitare cuprinde primele trei etaje și mezaninul. Depozitele au rafturi metalice pe 69 mile (111,09 km.). Rafturile sînt ajustabile pentru a se adapta la diferitele forme și mărimi de documentare.

Depozitele sînt amenajate cu instalații de aer condiționat care funcționează permanent. Securitatea documentelor este asigurată prin

³ F.O./371, vol. 43903—43997; 44019—44059.

instalații pentru detectarea, limitarea și stingerea incendiului (detectoare de fum, conectate între ele cu semnale de alarmă pînă la brigada de pompieri; extintoare cu spumă de mare capacitate, cu un procent mic de apă și neasfixiantă și care va acoperi suprafața la numai cîteva minute după funcționarea detectoarelor de fum; pompe de apă; patrule de control în timpul nopții; sisteme de alarmare manuală; compartimentarea depozitelor cu pereți care pot dura timp de 2 ore la foc; uși cu legături fuzibile).

Pentru a reduce procentul de deteriorare a documentelor contra radiațiilor ultraviolete, primele trei etaje sînt construite în consolă fără ferestre. Ele produc umbră asupra parterului și etajului I. Asigurarea luminii interioare în depozite se face prin tuburi fluorescente bine protejate. Pentru eventualele inundații ale Tamisei, parterul se ridică mult deasupra nivelului terenului.

Pentru a se evita efectele psihologice asupra personalului care lucrează mult timp în aceste depozite se admit la etajele de sus surse de lumină limitate, o muzică de fond și rafturile metalice viu colorate pe galben, portocaliu, bleumarin.

Transportul documentelor se efectuează pe verticală cu lifuri grele, benzi transportoare cu containere (care transportă 500 containere pe oră), iar pe orizontală cu cărucioare minuite electric. Rata de servire este de 750 de documente pe oră.

În toată clădirea, aerul condiționat menține o temperatură egală de 20°C și o umiditate relativă de 55%. Aceste condiții se modifică la parter și la primul etaj în orele cînd nu se lucrează.

Divizarea documentelor. Una din cele mai grele probleme a fost mutarea la Kew, care a fost determinată de divizarea fondurilor și colecțiilor. Din multe puncte de vedere o simplă împărțire cronologică ar fi fost cea mai satisfăcătoare soluție, pe considerentul că multe cercetări au o limită cronologică. Totuși, ordonarea arhivistică a documentelor după proveniența administrativă cît și a provenienței lor după creatori ar fi făcut o asemenea împărțire imposibilă. S-ar fi divizat astfel arhive și colecții care sînt aranjate fie cronologic, fie geografic sau tematic. La Chancery Lane au rămas arhivele medievale și o cantitate care să asigure cercetarea și să nu supraaglomereze sălile de studiu.

Tot aici se găsește și Muzeul Arhivelor care expune documente deosebite care ilustrează istoria Angliei și a Imperiului britanic între secolele XI—XX. Arhivele moderne, datorită cantității lor, a gradului lor de acumulare, a adaptabilității lor la mînuirea mecanică, cît și numărului mare de cercetători care sînt atrași de ele au determinat mutarea lor la Kew. Astfel, Arhivele britanice vor avea sediul în trei locuri: la Kew, Chancery Lane și Ashridge (depozite doar), din care Kew și Chancery Lane vor păstra documente selecționate pentru

păstrarea permanentă și vor fi deschise pentru public.

Sălile de lectură și birourile personalului se găsesc la parter și la primul etaj. Cele două săli de lectură au o capacitate de 500 locuri, în plus există o sală de lectură pentru hărți. Există condiții excelente de lucru prin asigurarea unui sistem superior de iluminare, aer condiționat, acustică adecvată și mobilier special construit și spațiu special amenajat, divizat printr-un perete de sticlă, destinat pentru utilizarea mașinilor de dactilografiat și a casetofonelor de către cercetători. Siguranța documentelor este facilitată, în afara supravegherii custozilor, printr-un circuit de televiziune.

Pentru înlesnirea comenzilor de documente de către personal și cercetători, sălile sînt utilitate cu un mic sistem computerizat cu 7 terminale cu claviatură și ecran-video, furnizate de firma americană I.B.M. (Internațional Business Machines), pentru a fi folosite de public sau personal. La cererile pe terminale se completează numărul permisului, numărul locului ocupat în sală, pentru identificarea cercetătorului și cota documentului cerut, care este codificat. În afara utilizării computerului pentru cereri de documente, se mai pot realiza statistici privind numărul anual de cercetători, frecvența fondurilor cercetate și alte cereri de ordin practic, de exemplu unde se află un document, comenzi efectuate ș.a. Prin sistemul computerului se controlează, instantaneu, dacă documentul cerut este accesibil, dacă nu este deja dat în folosire și informează în acest sens pe cercetător.

Pentru a reduce timpul de așteptare pînă la sosirea materialelor cerute de cercetători, s-au introdus mici aparate de buzunar (denumite „bleeper-ec”) care produc un mic semnal luminos și un sunet și care se dau fiecărui cercetător, pentru a fi informat imediat de sosirea documentului.

Spațiile auxiliare sînt destinate studiului fotografic de mare capacitate. Acesta este prevăzut cu 25 aparate fotografice marca Kodak și Zeiss, cu peliculă de 35 mm; tot aici se găsesc aparate de prelucrat pelicula, echipament pentru efectuarea copiilor diazo.

Secția de conservare este echipată cu aparatură modernă; are o cameră de testare, un laborator, cameră de laminare și legătorie.

Laboratorul are un cabinet de fumigare automat, o ghilotină electrică de tip german Heidelberg și este înzestrat cu mobilier modern, special proiectat ca: mese speciale pentru tratarea documentelor, aparate și ecran de proiecție și multe facilități convenționale. Și în această zonă, în afara sălii de studiu, se află un centru de xerografieri.

În afara lor se mai găsește biblioteca documentară exclusiv pentru personal. La parter pentru întîmpinarea publicului se află un lift special pentru transportarea cărucioarelor cu invalizi care pot cerceta într-o sală aparte. Tot

la parter se află și restaurantul pentru public, barul și restaurantul pentru personal.

Mulțumesc pe această cale conducerii Arhivelor engleze, și în mod special domnului J. Ede, directorul general, cit și colegilor arhiviști, dr. Kitchis șeful Departamentului Cercetare, care ne-au facilitat cercetarea, microfilmarea și vizitarea noului local arhivelor de la Kew.

VALENTINA COSTAKE

BELGIA

Misiunea de studiu efectuată în Belgia în anul 1977 a continuat cercetarea în Arhivele belgiene numai în Arhiva Ministerului de Externe și al Comerțului Exterior în vederea încheierii studiului la acest fond.

Din seria Corespondență Politică, Legații s-au cercetat documente provenite de la reprezentanțele diplomatice ale Belgiei în România (1927), Turcia (1919—1927), Bulgaria (1925—1927), Ungaria (1925—1927), Iugoslavia (1926—1927), Elveția (1916—1926), Polonia (1926—1927)*.

Documentele selectate din aceste serii sînt din perioada 1859—1927. Deosebită importanță prezintă cele referitoare la perioada 1914—1920 care reliefează locul și rolul României în confruntarea dintre Puterile Centrale și Tripla Antantă, politica de neutralitate dusă cu fermitate de România pentru realizarea idealului național, însemnătatea intrării României în război și aportul eficient al armatei române, cooperarea militară, poziția aliaților față de aspirațiile naționale ale României; poziția marilor puteri față de actul Unirii din 1918, preliminariile de pace și Tratatul de la Versailles¹.

Alte documente din Seria Corespondență Politică, Legații, se referă la războaiele balcanice², alianța balcanică după primul război mondial³, situația politică din România în anul 1927, criza dinastică creată de moartea regelui Ferdinand și succesiunea la tron, criza de guvern soldată cu demisia cabinetului Averescu și constituirea guvernului prezidat de Barbu Știrbei, alegerile pentru Cameră, numirea lui N. Titulescu în funcția de ministru de externe⁴, politica externă a României, relații-

le cu Italia⁵, Turcia⁶, Bulgaria⁷, Franța⁸, Ungaria⁹, Polonia¹⁰ Iugoslavia¹¹, concordatul cu Vaticanul¹² etc.

Din seria tematică Clasament B. s-au cercetat o serie de dosare din care ne-au reținut atenția prin bogăția de informații dosarele 34—35 din Colecția Rusia — U.R.S.S. pe perioada 1914—1918.

Documentele din aceste dosare privesc perioada primului război mondial, relațiile româno-ruse și cooperarea militară¹³.

Alte dosare tematice cercetate se referă la activitatea Tribunalului mixt româno-maghiar la Societatea Națiunilor¹⁴, tratatul de arbitraj dintre Belgia și România¹⁵, mișcarea comunistă internațională, Congresul Internațional al III-a care a avut loc la Moscova în anul 1920, greva generală din România din anul 1920, întrunirea Consiliului General al Ligii internaționale contra imperialismului și pentru independența națională (1927), aspecte ale mișcării comuniste din România¹⁶, Conferința aliaților de la Paris (1917), preliminariile de pace (1919), pacea de la Versailles (1920)¹⁷.

Din seria Corespondență generală s-au reținut documente din dosarele: 4148¹⁸ I—II (1921—1925) și 4512¹⁹ (1924—1927) referitoare la relațiile comerciale româno-belgiene; întreprinderi belgiene în România, construcții de diguri, lucrări de artă, irigații, lucrări pentru punerea în valoare a terenurilor inundabile din zona submersibilă a Dunării prin îndiguiri și drenaje. Se află și planurile unor orașe din aceste lucrări.

Din colecția Presă²⁰ s-au selectat articole și comentarii din presa belgiană, germană, engleză, americană, franceză din perioada primului război mondial și cea postbelică. Presa germană reflectă tendințele politicii urmărite de puterile centrale în care și România își găsește locul.

Documentele rezultate din cercetarea surselor de arhivă de la Ministerul de Externe și al Comerțului Exterior din Bruxelles sînt cuprinse în patru role microfilm²¹ ce au intrat în depozitele Direcției generale a Arhivelor Statului la finele anului 1977.

Reînțim pe această cale mulțumirile noastre pentru amabilitatea și sollicitudinea manifestată de arhiviștii belgieni din cadrul Serviciului de Arhivă al Ministerului Afacerilor

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, Colecția Microfilme Belgia, rola 46, Turquie, vol. 20—22, série non reliée vol. 1—3, vol. 1901—1927.

⁷ Ibidem, serie Bulgarie Farde 1925—1927.

⁸ Ibidem, série France, vol. 1926—1927.

⁹ Ibidem, série Hongrie, Farde 1925—1927.

¹⁰ Ibidem, série Pologne Farde 1926—1927.

¹¹ Ibidem, rola 53, série Yougoslavie Farde 1926—1927.

¹² Ibidem, rola 46, série Roumanie, Farde 1927.

¹³ Ibidem, Colecția Microfilme Belgia, rola 47, 48.

¹⁴ Ibidem, rola 45 AME Classement B doss. 10716, 10733/IV

¹⁵ Ibidem, rola 47, dosar 153 I.

¹⁶ Ibidem, dosar 10813.

¹⁷ Ibidem, dosar 300—309, 311, 323, 325, 335.

¹⁸ rola 47

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem, rola 40.

²¹ Ibidem, rolele 45—48.

* Cu excepția Elveției și Turciei toate celelalte serii au fost cercetate în misiunea de studiu anterioară pînă la datele limită inferioare.

¹ Arh. St. Buc., Colecția Microfilme Belgia, rola 46 (Ministère des Affaires Étrangères et du Commerce Extérieur Correspondance Politique, Légations Turquie série non reliée vol. 1914—1918. Suisse série non reliée, vol. 3—8.

² Ibidem, rola 46, AME Turquie série non reliée vol. 1912—1913.

³ Ibidem, vol. 1927, Roumanie série non reliée vol. 5, Farde 1927.

⁴ Roumanie série non reliée vol. 5 Farde 1927.

Externe, d-nii : P.H. Desneux, directorul acestei Arhive, D. Jonghe și Dernelle, precum și d-lui Tenret pentru bunăvoința și promptitudinea cu care s-au executat comenzile de microfilme.

SANDA RACOVICANU

REPUBLICA SOCIALISTĂ CECOSLOVACIA

În anul 1977 s-au început cercetările la Statni Archiv v Praze (Direcția pentru Arhivele din Boemia Centrală) cu „Actele prezidiale ale Oficiului General Mlada-Boleslev“ din perioada 1851—1917. Ne-au reținut atenția documente din anii 1851, 1857, 1859, 1876—77 și 1917. O parte din ele cuprinde informații referitoare la revoluția din 1848/49, legăturile între revoluționarii din Moldova, Țara Românească și Transilvania, măsurile represive luate de autorități pentru urmărirea și împiedicarea pătrunderii în Transilvania a lui Bălcescu, Tell, Rosetti, frații Golescu, Ghica, Magheru, Filipescu.

Un alt obiectiv al cercetărilor noastre l-a constituit aflarea documentelor care să înțelegă tabloul evenimentelor din perioada războiului pentru independență. Una din problemele importante era asigurarea armatei române cu arme, muniții și cai.

Se evidențiază demersurile Comisiei militare române pentru procurarea armamentului de la firme străine, transportul acestora, cumpărarea cailor necesari. Sînt știri despre exemplarele de hărți găsite în comitatul Caraș prezentând „Daco-România“. Autorul lor se presupune a fi un învățător român din București care le-a întocmit în scopuri didactice pentru a le folosi în orele de istorie. Documentele cuprind și alte amănunte legate de răspîndirea ideii daco-romanismului înaintea anilor 1877/78 fapt pentru care autoritățile cer depistarea și confiscarea acestora.

Documentele datînd din anul 1917 ne informează în parte despre activitatea cehilor refugiați la București, care activau în cadrul asociației „Ceskoslovenská vzdělávací beseda“.

La Bratislava, unde m-am bucurat de aceeași primire sinceră și călduroasă ca în celelalte centre arhivistice cehoslovace, am continuat depistarea documentelor din „Inventár spisovného materialu“ (1555—1789). Cel mai vechi document datează din 7 noiembrie 1236, emis de regele Bela al IV-lea al Ungariei, în cuprinsul căruia se vorbește despre Dionisie, palatin și comite de Bihor. Majoritatea documentelor provin din secolele XVI—XVIII, fiind legate de numele voievozilor și principilor transilvăneni Gh. Rákoczi I, G. Bethlen, G. Báthori, Fr. Rákoczi II sau de personalitatea marelui umanist român Nicolae Olahus. Documentele sînt în mare parte originale, redactate în limba latină și în limba germană.

Košice este orașul care păstrează cea mai variată gamă de mărturii asupra legăturilor dintre Transilvania și Slovacia. Documentelor scrise li se alătură case memoriale, statui, mo-

nezi, litografii. Orașul a jucat în evul mediu un important rol economic, revenindu-i sarcina analogă a vestitelor orașe hansiatice Lübeck, Hamburg și Bremen pentru comerțul din partea de răsărit a Europei.

Cercetările noastre la Arhiva orașului și Arhivele Statului Košice s-au dovedit și în acest an deosebit de fructuoase, documentele selecționate cuprinzînd perioada anilor 1390—1840 (cercetările nu au fost încheiate). Din fondurile „Abovská župa sudne pisomnosti“ (1260) 1534—1850, Ciastkovy inventár și „Katolícke hlavné gymnázium v Rožnave“ 1778—1929 au fost popuse pentru microfilmare documente create între 1590—1840, respectiv 1804—1891 cu referiri la Transilvania și la alte teritorii locuite de români, răscoalele antihabsburgice conduse de St. Bocskai, G. Bethlen, E. Thököli, Gh. Rákoczi I., legăturile comerciale și culturale. La Arhiva orașului Košice s-au început cercetările la colecția de documente feudale (1239—1737) care poartă denumirea „Tabularium metropolitane in superiori Hungaria civitatis Cassoviensis“. Tematica este variată : aspecte ale situației politice din țările balcanice în secolele XV—XVIII (invazia tătarilor, războaiele cu turcii, răscoalele antihabsburgice) ; dezvoltarea comerțului și a meșteșugurilor, legăturile orașelor Sibiu, Cluj, Tg. Mureș, Satu Mare cu Košice și Levoča în secolele XV—XVII ; aspecte ale vieții culturale legate de numele lui Franciscus Davidis sau a istoriografului Nicolae Istvanfi. Numeroase documente se referă la marea umanist sibian Nicolae Olahus, la comitele Haller de Hallerstein sau la ecoul victoriilor raportate de Mihai Viteazul. Documentele atestă legăturile comerciale și politice cu domnitorii Radu și Grigore Ghica din Țara Românească și cu Ioan Despot Heraclidul din Moldova. Cu toate că există această mare diversitate de probleme, perioada din care avem cele mai multe mărturii scrise asupra legăturilor Transilvaniei cu această parte a Slovaciei datează din anii 1571—1700, deci de la voievodul Ștefan Báthori pînă la principele Emeric Thököli inclusiv.

În anul 1977 am studiat pentru prima dată în bogata arhivă din Levoča, oraș care, datorită dezvoltării comerțului, a meșteșugurilor și agriculturii, a deținut secole de-a rândul locul de frunte în Spiess. Din arhiva familiei „Csáky — Hodkovce“ (1270) — 1550—1943 ne-au reținut atenția un număr de 28 de documente din perioada 1585—1893, care se referă la domeniile lui Gabriel Emanuel Csáky în fostele comitate Bihor, Arad, Satu-Mare și Timișoara și corespondența datînd din 1904—1931. Rapoartele anuale întocmite de către arendașii sau administratorii acestor domenii, prin datele pe care le conțin, reflectă situația social-economică a satelor din cuprinsul fostelor comitate. Altă familie cu vaste proprietăți în Transilvania a fost familia Andrassy — „Krásna Hôrka“ (1290—1947). Documentele cercetate de noi pentru microfilmare datează din perioada 1367—1741 și sînt în mare parte scrisori, privilegii, acte de donație acordate membrilor acestor

familiei. Fondul familiei „Andrassy — Betliar” este compus din două părți, distincte: documente cu caracter general din perioada 1585 — secolul al XIX-lea și din compartimentul intitulat „Transsylvania — Miscellanea” care conține acte create între 1567—1803. În mare parte aceste categorii de acte sînt contracte privind arendarea unor domenii, care conțin probleme: de succesiune și apartaj, procese judecate la Tabula Continua (Tg. Mureș) privind neînțelegeri dintre iobagi și proprietari de pămînt, probleme urbariale din districtele Sibiu, Alba, Făgăraș, Turda, Dobica, Solnoc și Bistrița, noi reglementări urbariale, situația iobagilor fugiți de pe moșii, informații demografice ș.a.

Din documentele cuprinse în „Inventar III, časti archivneho fondu Andrassy — Krásna Hôrka od.r. 1573 do. r. 1871 (ojedinelé spisy do. r. 1940) am reținut cinci din perioada 1685—1840 care se referă la dezvoltarea mineritului din țara noastră în secolele XVIII—XIX. Documentele se grupează în două categorii: cele cu referiri asupra minelor de cupru din Banat (Oravița, Moldova, Sasca și Dognecia) de fier și cupru din Iacobi, Pojorita, Vama și Valea Moldoviței și cele referitoare la minele de argint și de plumb din Cirlibaba. Actele privind minele de cupru din Banat poartă titlul generic de „Organisierungsprotokoll der Banater vier Kupferwerk-Dogneces, Moldova, Sasca und Oravița sammt den hiezu entworfenen Statuten vom Jahre 1830/31”. Această măsură de reorganizare a întregului sistem de minerit a fost luată ca urmare a deciziei cancelariei aulice nr. 4005 din 3 februarie 1830. Întreaga documentație întocmită cu această ocazie cuprinde un bilanț amănunțit al activității pînă la anul 1830 și se referă la: categoriile de muncitori, obligațiile, drepturile și retribuția lor, avantajele create muncitorilor pentru a-i atrage spre această muncă (scuțiți de robotă), organizare administrativă și juridică a muncitorilor, dotarea și descrierea minelor, analiza unor aspecte privind producția și scoaterea în evidență a deficiențelor și a cauzelor care le-au determinat ș.a. Despre minele din Bucovina aflăm din actele întocmite cu ocazia încheierii contractului de vânzare-cumpărare încheiat în anii 1821/22 între Georg Andrassy — cumpărător și Anton Manz von Mariensee — vînzător. Vînzătorul, de origine austriacă, a întocmit un istoric al minelor din Iacobi, Pojorita, Vama, care cuprinde date prețioase (de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea pînă la data încheierii contractului) asupra zăcămintului, a calității acestuia, asupra capacității minelor, a producției, a sistemului de lucru, a numărului de mineri etc. Informațiile se referă și la proprietățile aparținătoare minierilor.

Fondul familiei „Csáky—Bijacovce” oferă cercetătorului un amplu tablou asupra situației social-economice din unele localități ale fostului comitat Bihor. Cele 92 de registre scrise în limbile latină, maghiară și germană datează din perioada 1784—1830. Conținutul a-

cestor „diarium” este divers: evidența locuitorilor care au restanțe în prestarea muncii de robotă (numele satului, a individului, cîte zile de robotă a efectuat și cu cîte a rămas restanțier), numărul locuitorilor români care formau majoritatea din aceste sate. Alte registre „Wirtschaftsbuch...” cuprind evidența animalelor: vînzări, cumpărări, piei achiziționate și folosirea acestora ș.a.m.d.

Apreciem că toate aceste documente constituie pentru cercetătorii noștri o bază științifică pentru abordarea unor probleme mai puțin cunoscute din istoria patriei noastre sau pentru aprofundarea acestora.

MONICA VLAICU

FRANȚA

La Arhivele diplomatice ale Ministerului de Externe al Franței în seria Memorii și documente — Turcia, s-au continuat cercetările anterioare, asupra documentelor din perioada războiului Crimeii (1853—1856) și a Unirii principatelor în 1859. Se evidențiază situația principatelor în această perioadă, dorința românilor de unire, demersurile diplomatice pentru realizarea acestui deziderat făcut cu prilejul Congresului de la Paris și atitudinile statelor participante la Congres față de viitorul regim politic al Moldovei și Țării Românești, precum și recunoașterea unirii din 1859 de către marile puteri.

În seria „Corespondență politică — Austria” s-au cercetat volume din perioada 1784—1786 cu referiri la desfășurarea răscoalei din 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan. Amploarea și ecoul ei european au făcut ca diplomații francezi aflați la Viena s-o consemneze în rapoartele lor diplomatice ca un eveniment deosebit.

În seria „Războiului din 1914—1918” am studiat documente referitoare la primul război mondial, îndeosebi aspecte legate de participarea României la operațiunile militare.

Sînt totodată relevante: rolul misiunii franceze în România, ajutorul militar și material de război, activitatea serviciului francez în țara noastră. Atitudinea de neutralitate a României a constituit o preocupare constantă atît din partea Antantei cît și a Puterilor Centrale. Avînd în vedere poziția strategică și bogățiile țării, Franța era preocupată de atragerea României de partea Antantei.

Documentele semnalează faptul că România urmărea prin intrarea în război eliberarea teritoriilor sale de sub stăpînirea străină și întărirea statului național. Rapoartele generalului Berthelot înaintate ministerului de război al Franței analizează situația de pe front și a trupelor române, aspecte economice din perioada războiului reliefează efortul material deosebit al poporului nostru.

„Seria A. Paix” reliefează perioada tratatelor de pace, activitatea delegației române pentru obținerea drepturilor firești ale poporu-

lui român, recunoașterea de către marile puteri a actului din 1 decembrie 1918, împlinit prin voința maselor populare.

La Biblioteca Națională ne-au reținut atenția numere din „La France“, „Le Figaro“, „Le Martin“, „Le Petit Parisien“, „Echo de Paris“, „Mercure de France“ care oglindesc situația României înainte de izbucnirea primului război mondial, perioada de neutralitate, intrarea în război, pregătirea pentru declanșarea ofensivei, eroismul armatei în crâncenele lupte pentru alungarea coteropitorilor și eliberarea întregului teritoriu al țării.

În nenumărate articole se fac referiri la lupta românilor transilvăneni pentru drepturi naționale în vederea realizării statului național unitar român și la activitatea Comitetului Central al Partidului Național Român. Într-un articol din „La France“ din 20 mai 1915 se arată că: „România a stat în neutralitate și a intrat alături de Aliați pentru realizarea aspirațiilor sale, pentru dezrobirea fraților de dincolo de Carpați“.

Se reliefează criza postbelică a imperiului habsburgic, proces care a avut ca urmare fierească formarea sau consolidarea statelor naționale. Într-un articol semnat de Traian Vuia intitulat: „Les nationalités et l'Autriche — Hongrie“ se face o analiză temeinică a cauzelor destrămării imperiului multinațional: „...polonezii cu Polonia, Boemia cu Cehoslovacia, Croația, Bosnia-Herțegovina cu Iugoslavia, în Triest trăiesc italieni, deci cu Italia, Transilvania și provinciile sale cu România“.

ION FRĂȚILA

REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ

În cadrul largii acțiuni întreprinse de Direcția generală a Arhivelor Statului în vederea depistării și aducerii copiilor de pe documentele referitoare la istoria patriei noastre, aflate în diverse arhive sau biblioteci din alte țări, se înscriu și cercetările efectuate în Arhivele din R. D. Germană.

Beneficiind de serviciile unor cadre cu pregătire deosebită, ca de exemplu Elena Moiscu sau Gernot Nussbächer, iar ulterior Nistor Nicolae, șeful filialei Arhivelor Statului, județul Sibiu, în ultimii ani Direcția generală a putut intra în posesia unor informații importante referitoare la diverse momente din istoria medie a patriei sau perioada modernă, toate având darul să completeze bogăția documentară a Fondului Arhivistic Național.

În aceste condiții, desigur că misiunea delegatului D.G.A.S. care a primit sarcina să continue în 1977 cercetările inițiate cu câțiva ani în urmă, nu a fost ușoară. Trebuie recunoscută o realitate ce nu poate fi omisă, și anume că prin amabilitatea tov. Elena Moiscu și a tov. Nistor Nicolae, care ne-au pus la dispoziție rezultatele cercetărilor lor, iar în R. D. Germană prin solicitudinea tovarășilor Gerlinde Grahn, Gottfried Kessler sau Manfred Kobuch, ca să amintim doar câțiva dintre ama-

biliile colegi germani, misiunea noastră a fost realmente facilitată, fapt pentru care, tuturor, mulțumim și pe această cale.

Pentru a avea posibilitatea să ne concentrăm asupra unor fonduri sau părți structurale care au făcut deja obiectul studiului delegaților noștri, dar a căror cercetare nu fusese epuizată și totodată, pentru a putea extinde investigațiile asupra altor fonduri, ne-am propus să ne rezumăm activitatea doar în cadrul Arhivelor din orașele Postdam și Dresda.

În primul oraș, de la bun început, au fost continuate cercetările întreprinse în marele fond *Auswärtiges Amt-Politische Abteilung*. Dintre documentele depistate, pentru cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea rețin atenția cele care cuprind o bogată corespondență purtată de Casa Regală din România cu autoritățile germane, între care un loc important îl ocupau Kaiserul, Cancelarul Bismark și ministrul de externe von Bülow. Deosebit de interesant este raportul care face o prezentare a activității politice a lui Ludwig Steege cu prilejul numirii sale în calitate de agent diplomatic. Se pot desprinde informații prețioase despre misiunea sa în Principate, primită încă din 1857 în timpul Căimăcămei lui Vogoride, despre numirea sa în Comisia Centrală a Unirii sau activitatea sa în anul 1864, când se afla la conducerea Ministerului de Finanțe¹ în guvernul de sub președinția lui M. Kogălniceanu.

Demnă de menționat este și scrisoarea din 8/20 iunie 1869 adresată de Dimitrie Ghika, ministrul de externe, contelui de Keyserling, consul general al „Conferinței Germane de Nord“, în care se face o trecere în revistă a raporturilor bilaterale, româno-germane începând cu anul 1396 — când „prințul Valachiei“, Mircea cel Bătrîn, a luptat la Nicopole ca aliat al împăratului Sigismund și încheind cu perioada lui Carol I, după ce punctează câteva momente mai importante ale evoluției relațiilor menționate, dintre care evidențiem doar tratatul secret de la 1 martie 1542, al cărui original s-ar fi păstrat, după cum remarcă D. Ghika în Arhivele secrete ale Bibliotecii regale din Berlin.

Pentru sfârșitul secolului al XIX-lea semnificative sînt documentele privind măsurile preconizate de guvernul român pentru a se opune concurenței străine. Aceste măsuri, ca și proiectul de lege întocmit de dr. Paul Petrini care susținea în expunerea sa de motive că „este o eroare ca atîta timp România să rămînă o țară ȋminamente agrară“, au deranjat foarte mult marile puteri, dovadă că ambasada Austro-Ungariei cerea Germaniei să protesteze împotriva unor asemenea intenții.

Tot la Potsdam au fost studiate mai multe materiale documentare privind perioada primului război mondial, semnificative atît pen-

¹ De altfel, la conducerea Ministerului de Finanțe, Ludwig Steege a stat de la 12 octombrie 1836 pînă la 21 ianuarie 1865 cînd i-a fost primită demisia, interimatul fiind preluat de Nicolae Rosetti-Bălănescu, cf. Dan Berindei, *Guvernele lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866), Liste de miniștri*, în „Revista Arhivelor“, an II, nr. 1, 1959, p. 161.

tru anii neutralității, cît și pentru participarea directă a României la conflagrația mondială. Din perioada neutralității merită a fi menționate articolele din diverse ziare germane sau de altă naționalitate pentru că scot în evidență eforturile marilor puteri de a determina România să intre în război. Desigur, nu lipsseau, din aceste articole, tonurile categorice sau încercările de convingere prin diferite argumente mai mult sau mai puțin diplomatice.

Pentru perioada ce a urmat după intrarea în război au fost depistate documente variate din punct de vedere al conținutului și informațiilor privind situația economică, problema rechizițiilor, aprovizionarea trupelor germane cu grîne, petrol sau alte produse, tratativele de pace, problema despăgubirilor și a prizonierilor de război etc. Grijă deosebită cu care privea Germania producția de petrol, cea românească în mod special, este dovedită de un raport din 1917 în care se subliniază că „petrolul constituie o bază în actualul război”, iar „această bază numai România ne-o poate da nouă”.

În fondul *Reichskanzlei*, păstrat tot în depozitele Arhivelor din Potsdam, se găsesc, între alte documente, așa-numitele „*Tagesberichte über die militärische Lage*” (Rapoarte zilnice privind situația militară), care prezintă informații interesante și despre frontul românesc.

În ceea ce privește cercetarea efectuată în cadrul Arhivelor din Dresda, merită ca scurta noastră prezentare să înceapă prin a se staționa asupra documentelor depistate între materialele care au mai rămas de văzut în fondul *Kriegsministerium*. Dintre documentele depistate aici, semnificative sînt două rapoarte, unul intitulat „Situația din România în august 1918”, iar celălalt, din 14 octombrie 1918, este adevărat, cu un conținut mai larg, dar care se referă în mod concret și la țara noastră, dezvăluind intențiile și pretențiile unor state vecine mai mari sau mai mici, care urmăreau acapărarea de teritorii străine, depunînd eforturi disperate în acest sens în perioada premergătoare încheierii tratatului de pace.

Alte două asemenea rapoarte dezvăluie intențiile marilor puteri de a-și extinde influența în diferite zone ale globului, iar în cadrul acestora asupra statelor mici, în obiectiv fiind, bineînțeles și regiunea balcanică.

Intenționînd să depistăm și la Dresda eventuale articole din presa străină despre evenimintele anului 1918, am studiat inventarele unei colecții deosebit de interesante: *Zeitungsausschnittsammlung*. Fiind foarte multe volume, s-au studiat doar cîteva dosare ce cuprind articole sugestive despre situația din țară între anii 1919—1921, articolele respective fiind importante nu numai sub aspectul informațiilor, dar și pentru că prezintă poziția Germaniei, punctele de vedere ale marilor puteri, interesele acestora în România. Cele mai multe dintre ele se referă la Mica Înțelegere, alianță în cadrul căreia România ocupă un loc de frunte, binecunoscut de altfel, și ilus-

trat de presa respectivă. Este adevărat că despre activitatea și rolul Micii Antante s-au publicat diverse materiale și lucrări ce au devenit de referință, dar cert este și faptul că asemenea surse de informare au fost mai puțin utilizate.

Înainte de a încheia, am dori să ne oprim puțin asupra unui aspect ce a depășit într-o oarecare măsură sfera propriu-zisă a depistării de documente, dar care merită a se menționa, fiind subordonat aceluiași țel și mai cu seamă pentru că permite relatarea unei știri despre Nicolae Iorga al cărui geniu depășise de mult granițele țării. De fapt, sursa ne-a fost semnalată, la Dresdau, de Manfred Kobuch, care ne-a pus la dispoziție o revistă de specialitate, apărută la Leipzig, în care era citat și marele nostru istoric și om de știință. Mai exact, este vorba de un articol publicat în 1956 cu prilejul aniversării a 100 de ani de la nașterea lui Karl Lamprecht, profesor de istorie, iar între anii 1910—1911 rector al Universității din Leipzig.

Referindu-se la o prestigioasă activitate, materialul publicat de H. Schönebaum este însoțit de o vastă bibliografie în care sînt prezentați autorii și lucrările studiate și folosite de omul de știință Karl Lamprecht pe tărîmul cercetării științifice. Printre aceste figuri reprezentative se întîlnesc și solii științei românești: M. Demetrescu și Nicolae Iorga, marele savant figurînd cu o lucrare publicată încă, din anul 1893.

În fond această relatare are semnificații mai adînci, iar bunăvoința și atenția cu care ne-au înconjurat colegii germani nu pot fi decît expresia dorinței lor, ca de altfel și a noastră, de a menține și dezvolta bunele relații, cooperarea ce există între arhivele din cele două țări, lucru firesc, mai cu seamă că actuala colaborare are — după cum se vede — vechi tradiții.

CORNELIU LUNGU

REPUBLICA FEDERALĂ GERMANIA

În anul 1977, avîndu-se în vedere că din Arhiva Federală din Koblenz în anii precedenți s-au cercetat cele mai importante fonduri și colecții și s-au microfilmato o serie de documente referitoare la istoria țării noastre, ce provin din arhivele instituțiilor oficiale ale celui de-al III-lea Reich, am urmărit, alături de fondurile cu caracter diplomatic din arhivele politice ale Ministerului de Externe al Germaniei din Bonn, și corespondențele neoficiale, întocmite ulterior, dar care reflectă activitatea unor personalități, care în timpul celui de-al doilea război mondial au ocupat poziții importante în România sau au avut legături strînse cu acestea.

¹ Herbert Schönebaum, *Zum hundertsten Geburtstag Karl Lamprechts am 25. Februar 1956 in „Wissenschaftliche Zeitschrift“ der Karl-Marx Universität, Leipzig, 5. Jahrgang (1955), p. 7.*

Astfel, din corespondența istoricului vest-german A. Hillgruber de la Institutul de istorie contemporană din München, am studiat o serie de documente scrise „pro domo”, memorii sau răspunsuri la chestionarele institutului, referitoare la activitatea unor personalități din România în perioada anilor 1936—1944.

Din această grupă de documente fac parte memoriile lui Wilhelm Fabricius, fostul ambasador al Germaniei la București, în perioada 1936—1941, în care se reliefează acțiunile Germaniei de subordonare a României intereselor celui de-al III-lea Reich, cât și amestecul acestuia în treburile interne ale României, știrbirea independenței și suveranității țării prin odiosul dictat de la Viena și pregătirea războiului în Est.

La fel de interesante sînt memoriile generalului Erik Hansen, fostul șef al misiunii militare germane din România, referitoare la instalarea misiunii militare germane în România, pregătirile Germaniei în vederea atacării Greciei și Uniunii Sovietice și retragerea trupelor germane de pe frontul din Est.

Ca moment deosebit se tratează insurecția națională armată antifascistă din România din august 1944.

Memoriile generalului Iohanes Friessner, fostul comandant al trupelor germane din sud-est, inclusiv România, prezintă aspecte importante ale situației din această zonă, din perioada anilor: 1943—1944.

Notele generalului Halder Franz, fostul comandant al Comandamentului superior al armatei (O.K.H.) și comandantul frontului din Est, consemnează tratativele militare cu România în anul 1940.

Răspunsurile generalilor W. Speidel, Fretter Pico, Maximilian K. Tippleskirch, W. Kreipe, W. Wenck, Fr. Weichs, Fr. Kraemer, Otto Wöhler la chestionarele institutului din München, completează aspectele legate de situația României în contextul celui de-al doilea război mondial.

Memoriile grupului de specialiști: H. Klugkist, Fr. Hohler, Leo San-Galli, Ch. Krull, H. M. Maschke, care au activat în cadrul Ambasadei germane din București în perioada 1939—1944, aduc informații deosebit de importante asupra acțiunilor antifasciste din România îndreptate împotriva propagandei fasciste, a acaparării de către trusturile germane a unor poziții cheie ale industriei române, acțiunile de sabotare a mașinii de război germane — în special în industria petrolieră — și a asigurării materialelor necesare trupelor germane aflate pe teritoriul României.

Continuarea cercetării Arhivei politice a Ministerului de Externe din Bonn a urmărit investigarea fondului documentar al politicii marilor cabinete ale Europei din perioada 1887—1920 în care se înscriu și obiectivele tematiche ale cercetării noastre: România în anii primului război mondial, desăvîrșirea unității statului național în 1918 și recunoașterea ei pe plan internațional.

O parte din documente provin din perioada anterioară primului război mondial și întregesc unele aspecte ale situației sociale din România. În acest context se înscriu rapoartele și notele lui Bülow către Bismarck din anii 1887—1904 referitoare la situația politică a economică a României; rapoartele legației germane din România din perioada 1888—1918 referitoare la mișcarea socialistă din România, dintre care subliniem: raportul cu privire la organizațiile socialiste din România; grevele muncitorilor din București și Galați; organizarea cercurilor muncitorești în anii 1888—1890; poziția mișcării socialiste față de război (1916); greva de la Galați și proteste împotriva războiului; declanșarea grevei generale.

Din perioada războiului balcanic, menționăm rapoartele Ministerului de Externe german despre situația politică din România: nota legației române de la Berlin semnată de Secretarul de Stat A. Beldiman privind poziția României în acest conflict; raportul lui Metternich din 1910 despre convenția militară româno-turcă; nota despre discuțiile purtate de I.C. Brătianu la Berlin referitoare la situația României în contextul politic european.

Evenimentele primului război mondial, oferă o largă documentare în arhiva politică a Ministerului de Externe german. Situația și poziția României ocupă un loc important în politica marilor cabinete europene. Din corespondențele diplomatice menționăm ecoul larg al poziției de neutralitate a României, apărarea ei în fața agresiunii, emanciparea națională și politică și lupta pentru întregirea statului național unitar român. Subliniem în acest sens rapoartele consulului german referitoare la situația politică din România, acțiuni ale mișcării socialiste organizate la București împotriva Germaniei, poziția antigermană a ziarelor românești, situația critică a politicii Germaniei și Austriei.

O altă sursă documentară despre România din această perioadă o constituie memoriul Dr. Dungen, trimisul special al Cancelarului german în legătură cu misiunea sa în Balcani și în special în România, privind situația politică și neutralitatea României.

Deosebit de valoroase sînt rapoartele Comandamentului general german din anul 1915 despre situația statelor de la Dunăre și notele de convorbiri din 29 iunie 1915 ale lui Rose-lius cu Tisza la Budapesta despre situația Transilvaniei în contextul primului război mondial.

Din grupa actelor „Der Weltkrieg” (Războiul mondial) ne-am oprit cu precădere asupra rapoartelor politice și economice ale guvernatorului militar și ale altor organisme de administrare a teritoriilor ocupate din România, ce se referă la perioada de ocupație în primul război mondial. De remarcă sînt protestele comisiei interimare românești, în numele populației capitalei, împotriva planului pentru „Administrația militară în România” care prevedea înființarea „Statului major economic” pentru exploatarea teritoriului ocupat, în

vederea susținerii războiului în favoarea Puterilor Centrale.

O altă grupă de documente, o formează cele referitoare la Brest-Litovsk, tratatul de la București și preliminarile de pace de la Buftea. Menționăm rapoartele referitoare la politica Belgiei, Bulgariei, Angliei, Greciei și Austriei față de tratatul de la București.

Din ultima perioadă a războiului provin documentele ce se referă la ultimatum-ul guvernului român din noiembrie 1918 și reluarea ostilităților. Rapoartele cartierului general al armatei germane menționează marșul triumfal al armatei române pe teritoriul Transilvaniei, unde Consiliul Național Român își exercita deja autoritatea. Din această categorie de documente menționăm în documentația Ministerului de Externe german din perioada 1916—1918 despre poziția românilor și sașilor din Transilvania și despre procesul de făurire a statului național unitar român.

O altă grupă de documente se referă la activitatea delegației germane la Conferința de Pace de la Paris (1919—1920) din care reies acțiunile popoarelor pentru a-și făuri state naționale sau pentru desăvârșirea unității de stat, între care se înscrie și România.

Considerăm că aceste documente puse la dispoziția istoriografiei românești vor elucida o serie de aspecte ale istoriei patriei noastre.

Extinderea colaborării cu arhivele vest-germane, cu Institutul pentru istorie contemporană și Institutul pentru dreptul internațional ale Universității din Göttingen și Tübingen va oferi, prin investigațiile viitoare, noi mărturii documentare de valoare deosebită pentru istoria poporului nostru.

TIBERIU COLIBAN

STAGIU DE SPECIALITATE ÎN R.F. GERMANIA

În anul 1977 am avut prilejul să participăm la un curs de specializare, cu durata de trei luni, în Republica Federală Germania. Această specializare a fost axată pe paleografia limbii germane, cu caractere gotice și evoluția scrisului gotic pe o perioadă cuprinsă între anii 1450—1918.

Conform programului stabilit de Direcția generală a Arhivelor Statului din România, în înțelegere cu Arhivele Federale din R.F. Germania studiul nostru s-a desfășurat în două etape, în orașele Koblenz și München.

Având la bază o bună cunoaștere a limbii germane, studiul nostru a început chiar a doua zi de la sosirea în Koblenz și s-a desfășurat în cadrul Arhivelor Federale. Aici, sub îndrumarea dr. Werner, am fost inițiate, pe baza studiului documentelor, în formularistica de cancelarie, insistându-se foarte mult asupra prescurtărilor din documente și asupra semnificațiilor acestora.

După două săptămâni programul de studiu s-a desfășurat în cadrul Arhivelor landului Rheinland-Pfalz sub îndrumarea profesorului,

dr. Johannes Simmerth, specialist în paleografia germană și latină.

Am început prin lectura documentelor, transcrierea acestora, relatarea orală, apoi în scris a conținutului și întocmirea regestelor, în vederea pregătirii volumelor și edițiilor de documente.

Documentele studiate la Koblenz au fost cuprinse între anii 1452—1707, după care am întocmit tablele pe ani, în scopul reprezentării caracterelor specifice ale evoluției scrisului.

Am continuat cu exerciții de analiză a frazei, în scopul aprofundării cunoștințelor și înțelegerii corecte a conținutului documentelor respective. În fiecare zi aveam un program de opt ore în care era inclus și studiul individual, acesta constând în teme legate de studiul documentelor, analize gramaticale pe text, transcriere, care trebuiau efectuate pentru a doua zi. Studiul pe documente s-a desfășurat în conformitate cu normele existente în R.F.G. folosind lucrarea lui Johannes Schultze „Richtlinien für die äussere Textgestaltung bei Herausgabe von Quellen zur neueren deutschen Geschichte“ (Linii directe pentru editarea de texte, de izvoare noi, din istoria Germaniei). Arhivele landului Rheinland-Pfalz, aparțin de școala de arhivistică de la Marburg. În cadrul școlii de arhivistică intră studenții care sînt hotărîți să rămînă în arhive sau în cercetare. Cei care urmează cursurile normale, după prezentarea lucrării de diplomă (de stat) devin profesori. Cei care urmează cursurile școlii de arhivistică sînt obligați să facă o lucrare pe specific (istorie-filozofie) cu probe scrise în științele auxiliare ale istoriei și paleografiei, lucrarea fiind mult mai amplă decît cea de stat. De fapt în urma susținerii examenului și a promovării acestuia, arhiviștii primesc titlul de doctor.

Etapa următoare a studiului s-a desfășurat la Arhivele Statului din landul Bavaria, din München. Aici am avut ocazia să ne pregătim, chiar în cadrul școlii de arhivistică din München, care se afla în incinta Arhivelor. Dr. Kloos și dr. Bauer ne-au ajutat să aprofundăm studiul pe documente, care constituiau probele de examen (texte din secolul al XV-lea) ale școlii de arhivistică din München.

Îmbucurător a fost faptul că documentele din München sînt într-o oarecare măsură asemănătoare cu cele existente în țară, în plus prezintă un grad de dificultate mai mare în conținut și formă.

Paralel cu studiul, am făcut și cîteva investigații în scopul de a găsi documente referitoare la istoria țării noastre.

La Arhivele landului Rheinland Pfalz am cercetat o cronică din anul 1612, privind evenimentele din Transilvania, rapoarte referitoare la pregătirile populației din Transilvania în lupta împotriva turcilor. (De pe acest material am adus un microfilm și xerocopii). Tot la Koblenz am găsit date referitoare la tratele comerciale încheiate între Germania și Moldova, Țara Românească, Turcia, cuprinse între anii 1841—1850, și care prevăd înființarea

consulatelor comerciale la Iași, București și Galați, precum și convenții privind circulația mărfurilor.

Investigațiile noastre le-am continuat și la München, în cadrul Arhivelor Statului, unde am notat cotele privind documentele cu referire la țara noastră, cuprinse între anii 1883—1943. Unele se referă la tratativele de pace din anul 1918, la probleme economice, politice, comerciale, relații germano-române, înființarea de consulate comerciale române la München, Nürnberg, Augsburg.

La secția de manuscrise și incunabule a Bibliotecii de Stat din München ne-a impresionat în mod deosebit când dr. Kuhdorfer, custodele secției respective, ne-a arătat un tetraevangheliar — scris la porunca lui Ștefan cel Mare și menționat astfel în fișa de bibliotecă.

Deoarece timpul a fost scurt, în perioada cît am stat la München am putut doar constata faptul că există documente referitoare la țara noastră. Codex iconographicae, codex latinum, codex germanicum, se referă la perioada feudală din istoria țării noastre: bătălia de la Nicopole, bătălia de la Belgrad purtată de Matei Corvin împotriva turcilor etc.

Perioada de studiu a cuprins și un schimb de experiență între arhiviștii români și germani. Am participat astfel, la o întrunire a arhiviștilor la Frankenthal, asemănătoare cu cercurile noastre profesionale, în care s-au dezbătut probleme referitoare la istoriografia germană contemporană, constituirea fondurilor contemporane, probleme referitoare la formele de obținere a lăsamintelor.

Dr. Klaus Oldenhage a organizat o vizită la Arhivele din Düsseldorf, arhive care s-au mutat de curînd într-un nou sediu. Aici toate depozitele sînt dotate cu rafturi compacte și rafturi glisante, ceea ce mărește considerabil spațiul de depozitare. Am vizitat, de asemenea, laboratoarele foto și de reprografie, precum și atelierele de restaurare. Se merge în general pe ideea conservării documentelor și se menționează pe o fișă specială toate intervențiile care s-au făcut în documentele respective.

Considerăm că acest schimb de experiență ne-a ajutat mult în aprofundarea cunoștințelor de specialitate și în pregătirea profesională. Metodele de studiu se pot aplica, de asemenea, și la cursurile noastre de paleografie. Acest stadiu de specializare a fost deosebit de util, deoarece el are o aplicabilitate practică, la noi, pe documentele ce prezentau pînă acum unele dificultăți.

ELISABETA MARIN

GRECIA

Permanentele relații politice, economice și culturale ale popoarelor din spațiul balcanic au determinat interesul de cunoaștere reciprocă a istoriilor lor. Așa se explică că din vechime și pînă în zilele noastre, cronicarii și istoricii au mers, pentru a-și fundamenta

operele la izvoarele de primă mînă ale istoriei, documentele păstrate în arhive și biblioteci.

În cadrul sarcinilor ce ne-au fost încredințate de Arhivele Statului pe temeiul Acordului de colaborare culturală dintre Grecia și România, în perioada 25 octombrie — 24 noiembrie 1977 m-am deplasat la Atena și Salonic, în vederea cercetării fondurilor și colecțiilor de documente grecești care se referă la istoria patriei noastre. În ceea ce privește misiunile arhiviștilor în țara prietenă, încă din 1973 regretatul Dumitru Limona a făcut ambele cercetări într-o serie de instituții științifice din Atena. Atunci el a contribuit la crearea bunelor relații între arhiviștii celor două țări și la cunoașterea reciprocă a rezultatelor obținute de arhivistica greacă și românească.

Sosit la Atena, am făcut prima vizită de lucru la Muzeul național de antichități, înființat la sfîrșitul secolului trecut, după care am început cercetările la Arhivele Statului din Atena, instituție ce se află încă de la înființarea sa (1914) în aripa de vest a clădirii Academiei. Întîmpinat cu multă simpatie de directorul Arhivelor, dl. Diamandi, cît și de ceilalți funcționari, mi-au fost puse la dispoziție spre cercetare o serie de documente din care am selectat pe acelea referitoare la istoria țării noastre. Astfel printre documentele cuprinse în cadrul arhivei Lazaros și Gheorghios Konduriatis din anii 1821—1832 sînt unele care ne transmit știri despre revoluția română din 1821, despre Tudor Vladimirescu și fuga lui Ipsilanti în Transilvania.

Alte documente dezvăluie tratativele dintre Rusia și celelalte puteri europene cu privire la intenția acestora de a ceda Țările române Rusiei în schimbul admiterii formării unui regat elen la mijlocul deceniului al treilea din secolul trecut.

Disponînd de asemenea, de un bogat fond documentar, Biblioteca Națională din Atena a fost cel de al doilea loc de cercetare.

Aici, la secția Manuscrise, colecția „Acte diverse din secolele XVI—XIX” oferă documente de un deosebit interes. Astfel, există o serie de scrisori referitoare la școala greacă din București și la tipărirea de cărți în limba greacă; scrisori ale unor personalități culturale, politice și clericale cum sînt cele ale lui Veniamin Costache mitropolitul Moldovei, descrierea ceremoniei proclamației revoluționare din 1821 făcută de Ioan Ambrosiadon, „Amintirile” lui Elianos în legătură cu domnii Ungro-Vlahiei și evenimentele din 1774—1776.

La secția aceasta ne-a reținut atenția „Catalogul manuscriselor de la Biblioteca din Ierusalim” vol. IV, editat la Petersburg în 1889 de Papadopoulos Kerameus, unde sînt cuprinse o serie de manuscrise care ne interesează, ca de exemplu: călătoria patriarhului Dositei în țările române în anul 1703 cu referiri la zidirea bisericii Sf. Gheorghe, domnia lui Constantin Brîncoveanu, mănăstirile din Moldo-Vlahia ale Sf. mormînt, relatări ale

evenimentelor din Moldova din anul 1716, cu prilejul războiului dintre turci și austrieci.

Aflat în vechea clădire a Parlamentului grec, Muzeul de Etnologie și Istorie cuprinde colecții cu documente referitoare la istoria țării noastre. Condicile aflate aici conțin documente emise de domnitori ai Țării Românești: Alexandru Iliș (1627), Leon Tomșa (1631), Radu Leon (1666), Constantin Brincoveanu (1702) și alții. O cercetare mai amănunțită a acestor colecții va da la iveală și alte documente importante.

La Centrul de studii medievale și neelenice din Atena, condus de prof. Leandru Vranusis am cercetat documente mănăstirești emise în secolul trecut, ce cuprind corespondența în limba greacă între mănăstirile Să rindar și semena ei din localitatea Ioanina.

Paralel cu cercetările făcute la aceste instituții, Ministerul Culturii din Grecia ne-a înlesnit vizitarea altor lăcașuri de cultură, precum: Biblioteca Parlamentului, Biblioteca Ghenadie și o serie de obiective istorice și turistice de mare importanță. Printre acestea un loc aparte deține Muzeul de la Delfi, aflat în imediata apropiere a incintei sacre a lui Apollo, care prin exponatele sale, mai ales obiectele și vasele de ceramică de factură miceniană, stă mărturie a vechimii așezării.

În cadrul misiunii de cercetare în Grecia am studiat și la arhivele istorice ale Macedoniei, din orașul Salonic, în care, pînă la această dată, sînt reunite documente, în mare parte scrise în limba turcă, referitoare la istoria acestei zone a Greciei.

Bucurîndu-mă de amabilitatea d-lui Dimi triadis V., directorul acestei instituții am vizitat cîteva mănăstiri aflate la Muntele Athos. Vechi centre de cultură ortodoxă cu o autodeterminare pronunțată, mănăstirile de aci au avut un mare număr de metoace în țările române, lucru ce a determinat pe numeroși domnitori să trimită daruri însoțite de documente de mare valoare.

Din păcate timpul scurt care ne-a stat la dispoziție nu ne-a permis realizarea unor cercetări, lucru însă absolut necesar pentru depășirile viitoare.

Apreciem că rezultatele cercetărilor efectuate în anul 1977 în Grecia, concretizate în cca. 200 de fotocopii de pe documente din secolele XVII—XIX, sînt doar o mică parte din bogăția de surse documentare referitoare la țara noastră, care interesează în mod deosebit istoriografia românească.

DAN LIVEZEANU

REPUBLICA SOCIALISTĂ FEDERATIVĂ IUGOSLAVIA

Cercetările din anul 1977 au fost orientate spre depistarea documentelor privitoare la participarea României la primul război mondial și desăvîrșirea statului național unitar român, paralel cu continuarea investigațiilor începute în anii precedenți. Au fost cercetate

arhive și biblioteci din Belgrad, Novi Sad și Sremski-Karlovci.

La Belgrad, la arhiva Secretariatului federaliv pentru treburile externe ale R.S.F. Iugoslavia (Savezni sekretarijat za inostrane poslove) am consultat documentele Secției politice și arhiva reprezentanțelor diplomatice ale Serbiei la București, Iași, Paris, Madrid, Londra, Salonic, Odesa etc. din perioada 1916—1918.

Coroșpondența și rapoartele diplomatice relevă evenimente din perioada neutralității României, acțiunile desfășurate de Austro-Ungaria pentru atragerea României în război alături de Puterile Centrale, intrarea României în război alături de Antantă, ofensiva victorioasă — la început — a armatei române de-a lungul Carpaților, intrarea în Transilvania și entuziasmul maselor populare transilvănene eliberate, contraofensiva germană pe frontul transilvănean, consecințele pentru populația și economia românească a ocupării unei părți din teritoriul țării de către trupele invadatoare la sfîrșitul anului 1916. Documentele evidențiază succesele reputate de armata română în vara anului 1917 la Mărășești, Mărăști și Oituz, condițiile impuse României prin pacea de la București (aprilie 1918), lupta de eliberare a românilor transilvăneni și pentru unirea cu România, constituirea consiliilor și gîrzilor naționale române, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, eliberarea întregului teritoriu al Transilvaniei de către armata română împreună cu cea a aliaților, tratativele de pace de la Paris și poziția, în cursul acestor tratative, a guvernelor S.U.A., Angliei, Franței, Serbiei etc.

Cercetările la Novi Sad, la cunoscuta bibliotecă Matica Srpska, înființată la începutul secolului al XIX-lea, depozitar a unui bogat tezaur de manuscrise și periodice s-au axat asupra periodicelor din anii 1915—1919. Au fost consultate periodicele „The New Europe”, apărut la Londra, „La Nation Tchèque” editat la Paris, „Il secolo” editat la Roma și „La Serbie” apărut la Geneva. Ne-au reținut atenția articole inspirate din lupta de eliberare a națiunilor oprimate din Austro-Ungaria, memoriile și articole asupra situației economice și politice din România, Cehoslovacia, Serbia, Polonia, Rusia, Bulgaria și Austro-Ungaria, constituirea unității politice a națiunilor asuprite din Austro-Ungaria, Congresul de la Roma (aprilie 1918) al acestora, politica internă și externă a Austro-Ungariei, relațiile ruso-austriece.

La Arhivele Voivodinei din Sremski-Karlovci s-a studiat fondul Comitatul Torontal. Amintim listele nominale cu românii transilvăneni internați în lagărele de la Seghedin și Sopron (1916), pentru vina de a fi propagat unirea cu România, situații privind sechestrarea de către statul austro-ungar a bunurilor băncilor românești din Transilvania, rapoarte despre desfășurarea operațiunilor militare în Transilvania (1917—1918), convenția de la Belgrad (noiembrie 1918) dintre puterile aliate și Austro-Ungaria privind stabilirea liniei de de-

marcație pe teritoriul Transilvaniei, lucrările Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, alungarea trupelor inamice de pe teritoriul Transilvaniei și instaurarea administrației românești etc.

În același timp s-au continuat cercetările începute în anii anteriori în fondul Comitatului Timiș, păstrat tot la Arhivele Voivodinei din Sremski-Karlovci. În anul 1977 am parcurs cca. 14 m.l. din acest fond, cu documente din anii 1802—1809.

Memorii ale autorităților administrative sătești și comitatense din comitatul Timiș, adresate autorităților centrale, fac referiri la situația țăranilor și nedreptățile care-i împovărau. Într-un raport al municipalității Timiș către Consiliul locotenențial regal maghiar, sînt arătate sesiile urbariale existente în comitatul Timiș (4393 sesii întregi, 10 024 jumătăți de sesii; 13 121 pătrimi și 3 957 optimi de sesii) și obligațiile în bani și natură impuse locuitorilor (697 208 florini impozit în bani și 442 921 „porții” în natură). Populația românească din Banat suporta o serie de consecințe ca urmare a măsurilor de colonizare. Ca urmare, fondul Comitatului Timiș surprinde și replica populației românești. Sînt memoriile țăranilor din comunele Vinga, Mertișoara Ciacova, Zădărlac, Lipova, Deta, Munar etc., ale meșteșugarilor din Aradul-Nou și ale comercianților din Timișoara, pentru reducerea impozitelor, restituirea pămînturilor însușite pe nedrept de către moșieri etc. Rețin atenția documentele care atestă fuga țăranilor de pe moșii, dar mai ales formele violente pe care le-a îmbrăcat lupta acestora împotriva exploatații: haiducia, refuzul plății impozitelor, răscoalele. Sînt ilustrate documentar răscoalele iobagilor din Orțișoara, Ciacova și Crușița, pătrunderea cu forță a țăranilor pe pămînturile moșierești la Mertișoara, Secaș, Petromani.

Alte documente ale fondului atestă legăturile comerciale dintre Banat, Țara Românească și Transilvania, construirea canalului Bega, organizarea și funcționarea școlilor confesionale ortodoxe române în Banat, activitatea tipografiilor timișene, organizarea și funcționarea poștei, activitatea manufacturieră din Timișoara, organizarea breslelor meșteșugărești, navigația pe Dunăre și Mureș, exploatarea și comercializarea sării în Transilvania etc.

Bogăția de documente privitoare la istoria patriei noastre aflate în arhivele din R.S.F. Iugoslavia justifică continuarea cercetărilor în arhivele țării vecine și prietene.

ANDREI CACIORA

TURCIA

În perioada 31 octombrie — 28 noiembrie 1977, am efectuat o deplasare în Turcia pentru cercetări în arhive și biblioteci, în vederea depistării și achiziționării de documente referitoare la istoria poporului nostru.

Avînd în vedere experiența deplasărilor anterioare și, mai ales, imensa bogăție a fondurilor Arhivei Președinției Consiliului de Miniștri (*Başbakanlık Arşivi*) am afectat cea mai mare parte a timpului continuării investigațiilor la această instituție. Din dorința de a asigura eficiența maximă acestei deplasări, de durată relativ scurtă și pentru a evita în viitor revenirea la aceleași fonduri, am adoptat metoda studierii sistematice și exhaustive, acordînd atenție primordială acelor fonduri care, prin natura lor, puteau oferi informații importante pentru elucidarea unor probleme majore ale istoriografiei noastre actuale.

Astfel, trecutul istoric al teritoriilor istorice românești aflate în unele perioade sub stăpînire directă a Porții otomane este departe de a fi bine cunoscut, tocmai datorită faptului că această problemă nu poate fi studiată decît pe baza documentelor turcești.

În acest sens, am început cercetarea metodică a colecției de condici financiare, denumite *Maliyeden Müdevver Defterler* (Condici transferate de la contabilitate). Colecția cuprinde mii de registre, întocmite diferit, începînd din prima jumătate a secolului al XV-lea pînă în secolul al XIX-lea, în care sînt înregistrate — pe unități administrative și localități — numele (de mai multe ori și filiația) tuturor contribuabililor direcți ai fîscului otoman. Am cercetat condicile datînd între sfîrșitul secolului al XV-lea și sfîrșitul secolului al XVII-lea. Am notat toate condicile referitoare la teritoriile românești, neputînd însă reține pentru xerografiere decît cîteva din cele mai valoroase, care sînt de natură să constituie dovezi noi, indubitabile, ale continuității elementului etnic românesc în Dobrogea și în alte provincii istorice românești. De asemenea, studiarea acestor condici poate oferi date noi în privința activității economice și a situației sociale din Dobrogea și Banat și din așa-zisele „raiale”. Ele atestă și menținerea neînrupată a legăturilor acestor teritorii cu Moldova, Transilvania și Țara Românească. Menționăm că în unele condici se află și copii de porunci, referitoare la probleme economice și sociale: reglementarea capitației (*cizye*) și a altor dări la care era obligată populația Dobrogei, comerțul cu sare din Țara Românească, intervenția domnului Țării Românești în favoarea locuitorilor din dreapta Dunării apăsăți de dări prea mari, implicațiile socio-economice ale luptei țărilor române sub conducerea lui Mihai Viteazul.

Din Colecția *Tapu ve tahrir defterleri* (Condici de tapiuri și recensăminte) am studiat cîteva condici referitoare la regimul administrației otomane în Banat, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Pentru a completa informațiile pe această temă aflate în alte condici din aceeași colecție, achiziționate parțial în anii trecuți, am xerografiat un număr de file din unele condici care conțin evidența și veniturile locuitorilor din zona Aradului, codice juridice (*Kanunname*) pentru supușii creș-

tini din Timișoara, Cenad, Gyula, Lipova și Ineu, copia unei cărți de hotărnicie pentru ținutul Bacicherec. Condiciile au o valoare documentară deosebită întrucât evidențiază preponderența populației românești în Banat.

Continuînd investigarea colecției *Kâmil Kepeci*, am studiat cîteva condici din secolele XVI—XVII, care cuprind porunci referitoare la Moldova, Țara Românească, pašalicul de Timișoara etc. Menționăm în acest sens cîteva porunci adresate domnilor Moldovei, Țării Românești și reprezentanților administrației otomane din Rumelia, la 1544, în legătură cu reglementarea, de către patriarhia din Constantinopol, a percepției dărilor bisericilor și mănăstirilor din Moldova și Țara Românească.

În același timp, am început cercetarea sistematică a colecției *Ali Emiri*, care cuprinde un număr imens de documente cu caracter divers și de importanță variabilă, ordonate cronologic, pe perioadele de domnie ale sultanilor otomani (secolele XIV—XIX). Investigatia noastră a ajuns pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea. Ca și în cazul celorlalte colecții am notat toate documentele legate de istoria poporului român, reținînd pentru xerografiere pe cele mai valoroase. Aceste documente aduc o serie de elemente noi, în măsură să completeze, să corijeze sau să orienteze studiile privind evoluția raporturilor româno-otomane în secolul al XVII-lea. Începînd cu veacul al XVIII-lea, cantitatea documentelor cuprinse în această colecție este, desigur, mult mai mare, ceea ce impune continuarea investigării exhaustive și a acestei colecții.

Din colecția *Ibnülemin*, grupa externe (*Haciriye*), am achiziționat sub formă de xerografii un număr de documente care completează pe cele aflate deja în colecția de microfîlme a Direcției generale a Arhivelor Statului. Formate din porunci, firmane, berate etc. trimise domnilor Țării Românești și ai Moldovei, precum și din scrisori, rapoarte, memorii înaintate de aceștia din urmă, de reprezentanții clerului și boierimii țărilor române către Poartă, documentele contribuie la lărgirea ariei de informații privind aspectele politice și economice ale relațiilor româno-otomane în timpul și în perioada imediat următoare domniilor fanariote.

Documentele din colecția *Name-i Hümayûn Defterleri* (Condici de scrisori imperiale), din care am cercetat și xerografiat parțial cîteva condici, sînt revelatoare pentru cunoașterea situației Principatelor române în contextul politicii marilor puteri în secolul al XIX-lea, ele referindu-se la Convenția de la Akkerman, încheiată între Rusia și Poarta otomană, și actul adițional privind Țara Românească și Moldova, instrucțiuni date delegațiilor Porții în timpul stabilirii graniței Moldovei, note remise vice-consulilor străini din Principate, convorbiri cu ambasadorul Rusiei la Poartă pe marginea reformelor din Principate (1848); convorbiri și decizii legate de organizarea Principatelor (1857); versiunea turcă a tratatului de la Berlin (1878); elibe-

rarea prizonierilor de război otomani din România (1878).

Reluînd investigarea colecției *Yildiz Esas Evrakları* (Documente provenite din palatul Yıldız), care cuprinde a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea am depistat și xerografiat (parțial) cîteva cronici. Dintre acestea o valoare documentară aparte are „Culegerea” (*Mecmua*) de rapoarte și copii de firmane referitoare la dețronarea domnitorului Al. I. Cuza, atitudinea Porții și a marilor puteri europene față de acest eveniment politic, instalarea lui Carol de Hohenzollern și condițiile guvernării sale, statutul politic al României față de Poarta otomană și raporturile politice și economice dintre ele. De asemenea, am reținut rapoarte ale lui Savfet pașa, unul din delegații Porții la Congresul de la Berlin în legătură cu despăgubirile de război acordate României. Informații prețioase asupra evoluției lucrărilor Congresului de la Berlin se găsesc și în rapoartele ambasadorului otoman Aleksadr pașa, din care am xerografiat pe cele referitoare la memoriul prezentat de Mihail Kogălniceanu în fața participanților la Congres, ideile principale cuprinse în acest memoriu, discutarea clauzelor privitoare la România, Serbia, Bulgaria și Muntenegru.

Deși, după cum se știe, în Istanbul există multe biblioteci cu fonduri și manuscrise deosebit de bogate și valoroase, timpul limitat și faptul că marea majoritate a acestor biblioteci nu dispun de laboratoare foto proprii, ne-au determinat să continuăm cercetările doar la Biblioteca Muzeului Palatului Topkapı (*Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi*). Aici am studiat manuscrisele conținînd copii de documente, cronici turco-osmane, privind istoria României în secolele XVII—XVIII. Aceste manuscrise contribuie la cunoașterea mai exactă a locului și rolului țărilor române în confruntarea dintre marile puteri vecine lor.

Această misiune de studiu a constituit, totodată, și un bun prilej pentru întărirea vechilor legături și pentru stabilirea unor noi relații cu oamenii de știință și cultură din Turcia. Schimbul de opinii realizat în acest mod ne-a relevat încă o dată interesul de care se bucură în Turcia dezvoltarea științei istorice românești, dorința intensificării relațiilor științifice dintre cele două țări. În aceeași ordine de idei, ținem să evidențiem atitudinea plină de bunăvoință a conducerii Arhivei Președinției Consiliului de Miniștri din Istanbul, căreia îi adresăm mulțumiri și pe această cale, personal directorului general Feyyaz Gürkan, directorului general adjunct Tevfik Temelkuran. Se cuvine să mulțumim și tuturor angajaților acestei instituții pentru solicițundea dovedită față de noi.

VALERIU VELIMAN,
TAHSIN GEMİL

U.R.S.S.

În anul 1977 a fost continuată depistarea documentelor referitoare la istoria României aflate în arhivele din U.R.S.S.

Activitatea de investigare s-a desfășurat la Direcția generală a Arhivelor Statului de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. din Moscova. Documentele oferite spre cercetare aparțin de trei direcții ale Arhivelor Statului.

1. *Arhiva centrală de stat istorico-militară* din Moscova, din care au fost cercetate, în majoritate, dosare din fondul V.U.A. (Voenno-voennoi arhiv) din perioada 1780—1878, care cuprind informații referitoare la dezvoltarea orașelor București, Urziceni, Ploiești și a comunei Bucov cu planuri ale orașelor București și Iași. Studiul intitulat „Regulamentul școlilor valahe” din care s-a reținut capitolul V — Școli publice, primare, centrale, complementare prezintă funcționarea și administrația acestora. Un alt studiu nedat „Drepturile și îndatoririle reciproce ale proprietarilor și coloniștilor în Valahia” analizează modul în care se plătește impozitul, prezintă unitățile de măsură pentru pământ, obligațiile moșierilor față de țărani de pe pământurile lor.

Multe documente studiate se referă la participarea României la războiul ruso-românoturc din anii 1877—1878. Între ele se află o lucrare referitoare la situația armatei române la sfârșitul anului 1876 și începutul lui 1877, deosebit de importantă pentru istoria militară.

Alte documente oglindesc desfășurarea războiului. Astfel, un raport din 11 iulie 1877 aduce la cunoștință că șeful Diviziei a 4-a, generalul Manu, a sosit la comandamentul rus anunțând oficial că principele Carol a hotărât să dea ajutor armatei ruse pentru campania din Bulgaria, având în acest scop 1 400 de oameni cantonați la Izlaz și punând la dispoziție și o brigadă de infanterie de 3 000 de oameni și un regiment de călărași la Măgurele.

Telegramele schimbate între principele Carol și Marele duce Nicolae oglindesc pregătirile și desfășurarea atacului pentru cucerirea Plevnei. Este astfel anunțată trecerea Dunării de către armatele române, se subliniază necesitatea trimiterii unor întăriri armate pentru a se putea face față atacurilor repetate și puternice ale turcilor. Prin telegrama din 7 octombrie din Poradim, principele Carol anunță Marelui duce Nicolae la Gorni Studen că armata română a ocupat reduta N.2 în seara respectivă.

O serie de documente se referă la rezolvarea situației prizonierilor turci escortați de armata română pe teritoriul țării noastre. Vitejia în luptă a ostașilor este recunoscută prin decorarea, reciprocă, a participanților la război cu ordine și medalii rusești și românești.

Alte documente din aceeași arhivă se referă la perioada 1910—1917 și cuprind rapoar-

te despre sosirea în vizită la Odesa, a unei delegații române de ofițeri superiori.

O telegramă din 29 mai 1916 anunța decretarea mobilizării generale.

În vederea participării la război România prezentase o serie de condiții; guvernul francez, trimite, în acest scop, guvernului român o telegramă prin care se arată că situația este favorabilă intervenției armatelor române, condițiile cerute de români fiind realizate sau pe punctul de a fi.

Colaborarea dintre cele două armate, rusă și română, este atestată prin protocolul ședinței din 22 septembrie 1917, de sub președinția generalului Duhonin și cu participarea generalului Iancovescu, în care s-au discutat probleme legate de convenția din 25 aprilie 1917 dintre armatele rusă și română, stabilindu-se ajutoarele ce urmau a fi acordate românilor. Armata română era aprovizionată din Rusia cu materiale de artilerie, aviație, intențând, au fost organizate spitale, trenuri sanitare și apărarea pe Dunăre.

Correspondența bogată și listele de ofițeri români și ruși propuși a fi decorați cu diverse ordine și medalii sînt o dovadă a colaborării efective dintre cele două armate și a vitejiei în luptă.

2. *Arhiva centrală de stat a Revoluției din Octombrie — Moscova*, la care s-a studiat fondul „Departamentul poliției”. Documentele se referă la activitatea cercului revoluționar din Chișinău și a membrilor săi în perioada 1882—1885, pe teritoriul Rusiei, pentru introducerea de literatură revoluționară interzisă, înființarea unei tipografii clandestine, adunarea de fonduri pentru susținerea activităților revoluționare. Se desprinde activitatea lui Constantin Stere, Acsinte Frunză și a altor revoluționari.

3. *Arhiva centrală de stat a actelor vechi*, Moscova, din care s-au primit spre cercetare documente din perioada 1809—1819 aparținând fondului „Guvernul rus în Valahia și Moldova — Comitetul polițienesc” ce se referă la măsurile luate de poliție pentru asigurarea ordinii în Țara Românească. Rapoartele adresate vicepreședintelui divanului principatului, general maior Engelhard, și directorului poliției relevă: încălcări ale legalității, pricini de judecată între cetățeni, incendii în diferite puncte ale orașului București și în alte localități și măsurile luate pentru stringerea lor, cerîndu-se și materialele necesare corpului de pompieri, epizotii și epidemii, activitatea poștală, situația mănăstirilor închinată, executarea unor lucrări edilitare pentru pavarea străzilor mai ales, asigurarea pazei orașului București și a drumurilor din Valahia. Numeroase date statistice se referă la situația locuitorilor orașului București și din alte județe.

Nu lipsite de interes sînt și documentele referitoare la situația sanitară și a spitalelor din București sau construirea unui canal în jurul orașului Craiova.

GABRIELA MARĂȘOIU,
MARIA SÔVEJA

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ „130 DE ANI DE LA REVOLUȚIA BURGHEZO-DEMOCRATICĂ DIN 1848”

În semn de omagiu și deosebită prețuire pentru trecutul de glorie al poporului, pentru tradițiile sale revoluționare, pentru valorificarea științifică a tezaurului său documentar, Direcția generală a Arhivelor Statului, bucurându-se de o participare de prestigiu* a organizat, la 8 iunie 1978, la Muzeul Arhivelor Statului, o sesiune științifică de comunicări, dedicată aniversării a 130 de ani de la revoluția română din 1848.

În cuvîntul de deschidere, doctor Vasile Arimia — Directorul Arhivelor Centrale — a relevat semnificația și consecințele evenimentului de acum 130 de ani pentru istoria poporului român, valoarea tezaurului ideologic, politic și de înlăptuiri în practica socială a generației ce va realiza, după revoluție, unirea și apoi independența națională.

Comunicările au analizat, pe temeiul unor informații noi oferite de documente interne și externe recent cercetate, acțiunile forțelor retrograde interne, sprijinite de cele externe, pentru a împiedica izbucnirea revoluției, iar după declanșarea ei pentru a o înăbuși; relațiile ruso-româno-turce și modul în care istoriografia turcă a consemnat evenimentele revoluționare de la 1848 și prezența armatei otomane în Principate în timpul desfășurării revoluției; profundul ecou internațional și legăturile dintre revoluționari, oameni înaintați, dezinteresați, oameni ce iubeau dreptatea și libertatea, în special din S.U.A., în scopul de a acționa împreună, pentru servirea aceluiași cauze; influența în Bulgaria a revoluției române, concretizată mai ales în gîndirea și acțiunile revoluționarilor bulgari aflați în Țara Românească; participarea la revoluție a celei mai mari părți a intelectualității răspîndită în toată țara, profund legată de năzuințele poporului, eroismul pompierilor de la 1848 cărora societatea noastră le-a recunoscut meritele pe

care le-au avut în lupta eroică angajată pentru binele patriei; propaganda vastă desfășurată în favoarea cauzei române de fruntași pașoptiști pe scena politică europeană, condițiile grele, determinate de intrarea trupelor străine în Transilvania și ajutorul dat de frații de dincoace de munți, din Principate, celor care au fost nevoiți să-și părăsească căminele; marșul realizat în numele guvernului provizoriu și recent identificat în arhivele noastre.

Considerăm că sesiunea a fost o reușită care va contribui la înscrierea roadelor cercetărilor prezentate în istoria acestui mare eveniment.

ELĖNA IOSEFIDE

MICROFILMAREA ȘI UTILIZAREA MICROFILMELOR

Din inițiativa Arhivelor Statului, în ziua de 15 iunie 1978, a avut loc simpozionul cu tema „Microfilmarea și utilizarea microfilmelor” care a întrunit un număr mare de participanți de la o serie de instituții centrale și de la Arhivele Statului. Lucrările simpozionului au fost deschise de doctor Vasile Arimia, directorul Arhivelor Centrale, care a arătat necesitatea microfilmării în Arhive și rolul acesteia, atît la noi în țară cît și pe plan mondial. Prezentînd tematica dezbaterii: condițiile microfilmării, ce anume se microfilmează, evidența, folosirea, păstrarea microfilmelor și valorificarea lor, șeful Direcției Arhivelor Centrale a subliniat sarcinile ce revin Arhivelor Statului, prin legislația în vigoare, răspunderile deosebite pentru buna conservare și folosire a tezaurului național documentar și, implicit, în acțiunea de microfilmare care trebuie extinsă la întregul fond de documente cu valoare istorico-documentară, care au termen de păstrare permanent. Concluzia la care a ajuns autorul cuvîntului de deschidere a fost că microfilmarea permite salvarea documentelor de urmările oricăror calamități sau expuneri nedorite, iar folosirea peliculei pentru cercetare asigură păstrarea documentelor în condiții normale.

În cadrul simpozionului au fost prezentate patru referate, rod al muncii efectuate de autorii lor sau de colective de cercetători.

Bobulescu Grațiana chimistă la Serviciul tehnic de la D.G.A.S., a susținut referatul „Aplicarea tehnicii microfilmării și standardizarea”. Pornind de la necesitatea microfilmării în Arhive, autoarea a prezentat standardurile pentru arhive și a demonstrat nevoia reactualizării unor S.T.A.S.-uri elaborate cu cinci ani în urmă a căror valabilitate este depășită de realitate.

Pentru activitatea arhivistică au fost elaborate „Normele tehnice pentru microfilmare în Arhivele Statului în vederea constituirii fon-

* Vasile Arimia, Cuvînt de deschidere; Dan Berindei, Programele revoluției din 1848; Apostol Stan, Contribuții la cunoașterea desfășurării revoluției din Țara Românească; Reghina Dragomir, Documentele provenite de la unii participanți la revoluția din 1848, aflați în emigrație; Florica Ranca și Teodora Tudorache, Aspecte privind participarea cadrelor didactice din Țara Românească în revoluția din 1848; Reta Popescu, Memoria lui 13 Septembrie de la 1848; Cornelia Bodea, Revoluția de la 1848 și ecourile ei în America; Constantin Velichi, Influența revoluției din Țara Românească de la 1848 în Bulgaria; Maria Dogaru și Viorel Cosma, Marșul în numele guvernului provizoriu; Viorica Micluța și Aurel Gereg, Refugiații transilvăneni în Țara Românească în timpul revoluției de la 1848 și acțiunea de ajutorare întreprinsă în folosul acestora; Mihail Guboglu, Despre relațiile ruso-româno-turce în perioada revoluției din 1848—1849.

dului de asigurare". În continuare, s-a prezentat aparatura cu care se execută microfilmarea în Arhivele Statului, tehnologia procesului de microfilmare, prelucrarea chimică a filmelor, asigurarea cu aparatură a C.T.C.-ului microfilmelor, mijloacele de copiere a microfilmelor, probleme de evidență în legătură cu microfilmele.

Inginerul Silvestru Popescu de la Uzina de motoare termice a prezentat experiența proprie acumulată în evidență și păstrarea microfilmelor.

Datorită nevoilor uzinei s-a înființat un laborator de microfilmare a cărei funcționare este asigurată de un singur tehnician, cu un randament zilnic de 500 microfilme, încorporate în cartelă. Autorul a descris aparatele din dotare care asigură întregul proces tehnologic al microfilmării și al prelucrării microfilmelor până la introducerea lor în calculator. Cu prilejul acesta, autorul a menționat faptul că laboratorul folosește aparate și instalații cu un înalt grad de automatizare, dispune de instalații de microfilmare cu dezvoltare automată până la uscare, ciliotor pentru calitatea filmului, microscop pentru C.T.C. care mărește de 100 ori, dispozitiv pentru cartelare și altele. Cartelele se trimit la calculator și se folosesc cînd este nevoie. Există și un aparat care asigură regăsirea. Cartelele se păstrează în dulapuri de sortare. Expunerea a fost însoțită de interesante proiecții ale aparatelor prezentate. S-a arătat, de asemenea, necesitatea existenței unui personal cu o pregătire corespunzătoare, care să asigure buna folosire a instalațiilor la capacitatea maximă.

Biologul Florea Oprea, de la Serviciul tehnic al D.G.A.S. a susținut comunicarea „Păstrarea și conservarea microfilmelor”. Autorul a expus calitățile peliculei de asigurare folosită în Arhivele Statului (care prezintă o serie de avantaje și, îndeosebi, o rezistență sporită), fazele prelucrării chimice a peliculei (spălarea pentru îndepărtarea sărurilor, uscarea cu aer filtrat, organizarea și manipularea microfilmelor), menționînd, în același timp, că Arhivele Statului folosesc film neperforat de 35 mm în role de 25 m. Comunicarea a cuprins și analiza condițiilor în care trebuie făcută prelucrarea microfilmelor, folosirea mînușilor de protecție precum și a condițiilor atmosferice ce trebuie asigurate, cu precizarea că umiditatea de păstrare a microfilmelor nu trebuie să depășească 20%. Expunerea a fost însoțită de proiecții după probele de peliculă, păstrată în condiții de umiditate necorespunzătoare. În încheiere, autorul a menționat cîteva aspecte ale păstrării microfilmelor pe plan mondial.

Elka Miloș, specialistă la întreprinderea „Azo-Mureș” a prezentat noul tip de film ce urmează să-l producă uzina și care îl va înlocui pe cel străin.

Calitățile și structura noului tip sînt asemănătoare cu cele ale filmului de import în ceea ce privește timpul de uscare, fotografierea tuturor culorilor, temperatura de topire, timpul de garanție, prelucrarea rapidă, auto-

mată. Filmele se vor realiza pe peliculă de 35 mm și 16 mm perforată și neperforată, și pe minișă de 10x14,8 cm.

Comunicările prezentate, prin problemele abordate și prin noutățile în tehnica microfilmării și a realizării peliculei au suscitat, din partea celor prezenți, discuții largi și completări utile la tematica supusă dezbaterii.

Astfel, s-au prezentat alte sisteme de microfilmare folosite la noi în țară: fișă și jacheți, sisteme care prezintă avantaje pentru unele domenii de activitate. Participanții la discuții au reliefat necesitatea unei strînse colaborări între instituțiile care efectuează microfilmarea, stabilirea unor direcții în activitatea de cercetare în acest domeniu, elaborarea unor S.T.A.S.-uri care să corespundă stadiului actual de dezvoltare a tehnicii de microfilmare

O problemă de o importanță deosebită, statuată în legislația noastră, este efectuarea microfilmării în vederea realizării fondului de asigurare de către organizațiile deținătoare de documente. Aceasta presupune o serie întreagă de operațiuni pregătitoare care trebuie executate cu atenție și în bune condiții.

În sensul celor prezentate s-au relevat, cu rol de exemplu, cîteva aspecte ale acțiunii ce se desfășoară în prezent, la Arhivele Statului și pentru care se depun eforturi susținute.

Vorbitorii au reliefat utilitatea microfilmului în Arhive pentru completarea fondurilor arhivistice cu documente aflate în arhive străine. Acțiunea de depistare a documentelor referitoare la istoria poporului român aflate în arhive străine, începută cu mai mulți ani în urmă, înregistrează o extindere permanentă. Colecția de microfilme a Arhivelor Statului, constituită din microfilme și xerocopii după documente aflate în arhivele altor state, bogată ca volum și tematică, permite, prin informațiile pe care le oferă cercetării științifice, completarea documentației științifice și, evident, noi interpretări în lumina adevărului obiectiv pentru anumite evenimente și procese istorice.

În încheierea lucrărilor simpozionului, șeful Direcției Arhivelor Centrale, Vasile Arimia a arătat utilitatea organizării acestei întâlniri științifice care a permis cercetătorilor, specialiștilor și tuturor celor interesați desprinderea unor concluzii cu privire la necesitatea microfilmării în arhive, ca și unele probleme legate de producția microfilmelor. S-a exprimat, totodată, dorința ca acest schimb de opinii și de experiență în domeniul microfilmării să-și afle urmările firești în dezvoltarea colaborării între instituțiile și întreprinderile care desfășoară o astfel de activitate, în vederea perfecționării permanente a procesului de microfilmare.

MIOARA TUDORICA

MESAJE DIMBOVIȚENE ÎN TIMP

În cadrul ediției a doua a Festivalului național „Cântarea României”, la Tîrgoviște, s-a desfășurat în perioada 5—21 mai a.c. o serie de manifestări sub genericul „Mesaje dimbovițene în timp”.

Sesiunea de comunicări științifice (5—6 mai) organizată de Consiliul de cultură și educație socialistă al județului Dimbovița și de Muzeul județean din Tîrgoviște a fost consacrată luptei milenare pentru libertate socială, unitate națională și independență a poporului român.

După cuvîntul de deschidere rostit de prof. I. Gavrilă, președintele Consiliului județean de cultură și educație socialistă Dimbovița, tov. Florea Ristache, prim-secretar al Comitetului județean de partid Dimbovița a făcut o trecere în revistă a luptei milenare a poporului român pentru unitate, libertate națională și socială, evidențiind rolul și locul important pe care l-au avut mealeagurile dimbovițene, străveche vatră de istorie și cultură românească.

În continuare s-au prezentat comunicări referitoare la arheologia paleoliticului în Muntenia (F. Mogoșanu), la raporturile dintre autohtoni și migratori în secolele IV—VI e.n. (S. Dolinescu-Ferche), la raporturile economice între sat și oraș în secolele XIV—XV (M. Matei), la revoluția română din 1848 (M. Ioniță), la lupta pentru unitate națională (I. Toacă).

Lucrările sesiunii s-au desfășurat apoi, în cadrul celor patru secții: I. Arheologia comunei primitive, evoluția culturii tracice timpurii, civilizația geto-dacică și procesul formării poporului român; II. Formarea statelor medievale românești, civilizația medievală și unitatea sa pe teritoriul României; III. Lupta poporului român pentru progres și unitate națională; IV. Permanența culturii naționale, manifestare a continuității spirituale a poporului român, prezentîndu-se comunicări interesante care au reliefat milenara existență a poporului nostru, caracterul unitar al dezvoltării societății și culturii în toate provinciile românești.

Arhivele Statului au fost prezente și la această manifestare prin contribuțiile originale semnate de Pîrvan Dobrin, Valeriu Bălțeanu, Aurelian Stroe, Mihai Rachieru, Florica Dumitrică, Ecaterina Hanganu și Adrian Adamache.

Pîrvan Dobrin, arhivist la Filiala Arhivelor Statului — județul Dimbovița, bazîndu-se pe material documentar în mare parte inedit, în comunicarea sa, a scos în evidență frîntîmările sociale ce au precedat revoluția de la 1848 în județul Dimbovița, cit și participarea maselor la desfășurarea actului revoluționar.

În problematica anului revoluționar 1848 — s-a înscris și comunicarea lui Valeriu Bălțeanu, arhivist la Filiala Arhivelor Statului — Municipiul București, intitulată „Un document

nepublicat referitor la părăsirea țării de către I.H. Rădulescu după înfringerea revoluției de la 1848”, avînd ca bază de interpretare documente din fondul Arhidiecezei catolice din București.

Aurelian Stroe, arhivist la aceeași filială, în comunicarea sa „Noi documente privind mînăstirea Găiseni din județul Dimbovița” a prezentat o serie de documente inedite, multe dintre ele domnești, scoțînd în evidență dezvoltarea social-economică a județului Dimbovița în desfășurarea timpului.

Mihai Rachieru, șeful Filialei Arhivelor Statului — județul Prahova, s-a ocupat de dezvoltarea comerțului Țării Românești cu Brașovul în prima jumătate a secolului XIX, subliniind participarea unor negustori dimbovițeni.

Tot asupra aceluiași secol din istoria țării noastre s-a aplat și Florica Dumitrică, arhivistă principală la filiala Prahova în comunicarea „Unele aspecte privind dezvoltarea județului Dimbovița în a doua jumătate a secolului XIX”.

Ecaterina Hanganu, în comunicarea „Momente din lupta împotriva exploatații petroliștilor din Moreni în perioada 1929—1934” a subliniat lupta petroliștilor dimbovițeni pentru dreptate socială în perioada marii crize a sistemului capitalist din anii 1929—1933.

Adrian Adamache, în comunicarea prezentată, a formulat o nouă ipoteză privind geneza și sensul Coloanei infinitului a lui C. Brîncuși.

Prin conținutul lor și ineditul documentelor pe care s-au fundamentat, comunicările susținute de arhiști au trezit un viu interes printre participanți.

ADRIAN ADAMACHE

NOI FONDURI LA SALA DE STUDIU

În cursul anului 1978 Direcția Arhivelor Centrale a pus la dispoziția cercetătorilor și tuturor celor interesați, prin sala de studiu a D.G.A.S. inventarele unor fonduri a căror prelucrare s-a încheiat de curînd.

Documentele cuprinse în aceste instrumente de evidență și de informare științifică reflectă aspecte ale dezvoltării României la sfîrșitul secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Inventarul înaltei Curți de Conturi, patru volume, cuprinde documente dintre anii 1850—1948, și anume conturile de gestiune trimise de casierul central al tezaurului public, casierul general al județelor (districtelor), ministere, prefecturi și consilii județene, primării și municipii, agenții diplomatice în străinătate, teatre și opere de stat, școli profesionale și speciale, licee, universități, administrații financiare, uzine, fabrici de stat, mine și sa-

line, camere de comerț, vămi, ferme și stațiuni agrozootehnice, muzee și pinacoteci, grădini publice, penitenciare și unități militare etc.

Arhiva Înaltei Curți de Conturi păstrează documente cu valoare istorică deosebită: conțul de gestiune al Bibliotecii Centrale din Iași pe 1874, întocmit și scris de poetul Mihail Eminescu, pe atunci bibliotecar al acestei instituții, programul mersului poștalioanelor cu lista călătorilor printre care figurează M. Kogălniceanu și alți demnitari de pe acea vreme; inventarele costumelor, ale mașinilor etc. Teatrului Național din București în stagiunile 1860—1885, Contul de gestiune al lui Alexandru Odobescu comisarul guvernului român însărcinat cu participarea României la Expoziția universală de la Paris în anul 1867, sau cea de la Viena din 1872.

Valoroasa arhivă a Înaltei Curți de Conturi, alcătuită în primul rând din conturile de gestiune ale minutorilor de bani, valori și materiale publice de la autoritățile și instituțiile publice, pentru o perioadă de peste 80 de ani (1864—1948) este deosebit de importantă pentru relevarea procesului de consolidare și dezvoltare a statului național român.

Arhiva constituie o sursă de informații fără de care nu se poate urmări sub toate aspectele dezvoltarea instituțiilor românești, rolul și categoriile activităților pe care le desfășurau în societatea noastră. Socotindu-le de un real folos pentru întocmirea de lucrări științifice și mai ales pentru monografii, Serviciul Arhive economice a pus la dispoziția sălii de studiu inventarele privind documentele următoarelor instituții bancare: Banca de Credit Român, Banca de Scont a României, Banca Chrisovelloni, Banca Marmorosch Blank, Banca Oituzul, Banca Cerealștilor, Banca Elvețiană și Română, Banca Comercială Română, Banca Agricolă, Societatea Bancară Română etc. Documentele oglindesc puterea economică a acestora în rețeaua largă de întreprinderi industriale cu profile diferite, împrumuturi acordate unor personalități marcante ale vieții publice din țara noastră, precum și relațiile cu firme și bănci străine în materie de importuri și exporturi de mărfuri.

Documentele din aceste fonduri sînt un ajutor prețios pentru cei care studiază și scriu istoria economică a României.

RADU IONESCU

IOANA BOTEZAN. Iacob Popa. Catalog. Multiplacat de Biblioteca Academiei R. S. România, filiala Cluj-Napoca, 1978, 286 p.

Sub egida Academiei R. S. România, Ioana Botezan a elaborat catalogul unui important fond personal, Iacob Popa, personalitate a Blajului, care a trăit într-o perioadă de puternice frământări sociale și naționale, sfârșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea.

Volumul este structurat astfel: I. Acte personale, capitol ce include: 1. acte de referință biografică; 2. bunuri personale, evidențe, socoteli, însemnări privind venituri și cheltuieli personale; 3. activitatea politică: a) în cadrul corpului de voluntari români „Avram Iancu” din Rusia; și b) în cadrul Partidului Național Român; 4. activitatea eclesiastică; 5. activitatea didactico-școlară; 6. administrație obștească; 7. activitate bancară; 8. activitate culturală. II. Corespondență (1) primită, (2) trimisă; III. Manuscrise; IV. Varia: indice general, indice cronologic, corespondență de cote.

Din cele 1030 de documente cuprinse în fond remarcăm pe cele ilustrând activitatea politică în care întâlnim date referitoare la personalitatea lui Iacob Popa: sprijinul dat de acesta trupelor române care au pătruns în 1916 în Transilvania, retragerea sa cu armata română, în București, apoi în Moldova, străduința cu care s-a preocupat de recrutarea voluntarilor transilvăneni, deplasarea pe care a făcut-o în Rusia (în calitate de membru al Comisiei de recrutare a voluntarilor dintre prizonierii români), întoarcerea sa în țară în cadrul corpului de voluntari „Avram Iancu”, contribuția adusă la înfăptuirea acțiunii din 1 decembrie 1918, activitate pe care a desfășurat-o în jarlament ca deputat al P.N.R.-Făgăraș.

Apreciem rigurozitatea științifică cu care s-au prelucrat documentele (astăzi depuse spre păstrare la Filiala Arhivelor Statului — județul Cluj), cit și strădania autoarei de a facilita orientarea în cuprinsul catalogului și indicele general anexat catalogului.

M.D.

STELIAN NEAGOE, Triumful rațiunii împotriva violenței, (Viața universitară ieșeană interbelică), Edit. Junimea, Iași, 1977, 545 p.

Apărută la Editura „Junimea” cartea istoricului Stelian Neagoe (Triumful rațiunii împotriva violenței) este un amplu studiu cu puternice accente de analiză critică, demascatoare. Prin intermediul documentelor (multe dintre ele inedite) autorul dezvăluie adevărul despre unii „specialiști” de atențate și asasinat politice. Lucrarea este o mărturie fermă a luptei desfășurate de imensa majoritate

a poporului nostru împotriva ciurmelor sociale, reprezentată de „gardism” și „cuzism” în România.

Evocarea vieții universitare ieșene din perioada interbelică, a evenimentelor care au avut loc în cadrul Universității din Capitala Moldovei în cele două decenii, permite autorului ilustrarea rolului deosebit de important pe care l-a avut această instituție de învățămînt superior în viața politică și culturală a patriei noastre.

Prin exprimarea publică a poziției universitarilor ieșeni împotriva principalelor probleme cu care se confrunta țara și poporul român, prin atitudinea demnă și curajoasă, de înalt patriotism și consecvent democratism față de manifestările unei minorități reacționare și violente, cadrele didactice și studenții s-au dovedit a fi pe deplin consecvenți în înalta răspundere civică ce le revine.

Dacă ne vom opri numai la câteva exemple pe care cartea lui Stelian Neagoe le aduce în susținerea acestei afirmații, ar trebui să menționăm, mai întâi, *Pașii universitarilor ieșeni în cadența noilor vremi* (Capitolul II) în care ne prezintă modul cum a participat Universitatea din Iași la evenimentele de importanță fundamentală ale istoriei noastre dintre cele două războaie mondiale. Astfel, cînd la 1 decembrie 1918, la Alba Iulia se înfăptuia actul Unirii, Universitatea din Iași trimitea, chiar în acea zi memorabilă, o telegramă „Comitetului diriguitor al românilor din Ardeal”, prin care-și exprima adevărată dragoste frățască față de acest mare eveniment.

Întruniți într-o adunare festivă, închinată cinstirii mărețului act din istoria poporului nostru, studenții ieșeni au declarat că Unirea întregului popor într-un stat unic, a fost posibilă „grăție singelui vărsat și principilor consfințite prin sînge” (pag. 67). Apoi, în *Universitatea împotriva întunericului verde și pentru salvagardarea ființei naționale a românilor* (Capitolul IV) — cînd la 6 septembrie 1940, după ce României îi fuseseră impuse prin forță însemnate cedări teritoriale — profesorii și studenții ieșeni și-au unit strigătul de durere și indignare urlașului val de protest al întregului popor față de nemiloasa nedreptate istorică, care călca „în picioare voința unui popor brav și trăirile-l de milenii” (pag. 504).

Intruniți în Marele Colegiu, universitari ieșeni au considerat că este de datoria lor să-și exprime în fața întregului popor opiniile: „Avem încredere în dreptatea și vitalitatea poporului român, care a reușit să învingă toate năvălirile și care a persistat de-a lungul secolelor. Va învinge și de data aceasta și va persista. Considerăm cedările de teritorii ca acte ale silniciei, primite de nevoie, și așteptăm vremea cînd vom putea să spunem cuvințatul dreptății (...). Îndemnăm poporul român să se inspire din exemplele trecutului și să întărească unitatea noastră națională prin cea mai desăvîrșită disciplină și solidaritate, prin concentrarea tuturor eforturilor în vederea unui singur și exclusiv scop: *salvarea patriei*. Nicl o altă problemă să nu ne mai preocupe, nicl o altă pasiune să nu ne distragă atenția, nicl un scop să nu mai punem decît înălțarea României” etc. (pag. 504).

Înaltul patriotism care a animat pe cei mai strălucți reprezentanți ai școlii superioare ieșene este viu ilustrat în cartea lui Stelian Neagoe, în

mod deosebit în riposta hotărâtoare pe care aceștia au dat-o acelei minorități reacționare, în frunte cu A. C. Cuza și Corneliu Zelea Codreanu, care doreau să impună, în cadrul Universității, puncte de vedere străine tradițiilor umanist-științifice ale învățământului românesc. Meritul principal al autorului constă în felul cum reușește să pună în valoare împotrivirea fermă a universitarilor ieșeni față de agitațiile lui A. C. Cuza și față de tulburările provocate de odiosul Corneliu Zelea Codreanu: „Ești vinovat, d-le Cuza. Succesul d-tale este datorat propagandei printre incuți” (pag. 290) — îi spune Paul Bujor lui A. C. Cuza în ședința Consiliului Universitar ținută după ce Corneliu Zelea Codreanu îl asasinase pe prefectul de poliție din Iași, C. Manciuc. Motiunea protestatară adoptată cu acest prilej, constituie un veritabil act de acuzare a deturării învățământului de la ținta sa adevărată: „Consiliul Universității din Iași, întrunit pentru a examina situațiunea morală a acestei instituții culturale, față de crima care a răpit viața nenorocitului Manciuc, constată cu adîncă durere că această crimă care necinstește sufletul neamului românesc în credința sa națională, tulbură profund conștiința corpului profesoral al acestei înalte instituții de cultură și de educație, deoarece ea este rezultatul unei anumite școli condusă de profesorul A. C. Cuza, școală ce sub cuvînt de religie și naționalism rătăcește spiritele tineretului și excită patimile lui, în loc de a le îndruma spre cultură. ridicată la rangul unui apostolat, curat de orice amestec de scopuri afară de învățămînt și ale cărei consecințe au fost violența și crima” (pag. 290—291).

Lucrarea redă — cu ajutorul documentelor, pe care autorul le lasă, de cele mai multe ori, să vorbească singure — intensitatea acestei lupte terminate cu orientarea mai justă a conținutului învățământului și cu înlăturarea elementelor reacționare din Universitate, adică cu triumful rațiunii împotriva violenței.

D. L.

RENE LAURENT, Les bulles non pontificales conservées en Belgique (Bule nepontificale conservate în Belgia), în „Miscellanea archivistica”, XV, 1977, p. 15—56.

Réne Laurent, asistent la Arhivele Generale ale Regatului Belgiei, tratează în studiul evidențiat mai sus, o categorie specială de izvoare stragistice, sigiliile confecționate din metal.

Autorul își structurează studiul în două părți: o introducere în care sînt precizate caracteristicile bulilor sigilare și repertoriul impresiunilor metalice conservate în Arhivele Generale ale Regatului Belgiei provenind de la posesori diverși (exclusiv cele de la Vatican).

Relevind caracteristicile bulilor sigilare: 1. forma rotundă cu un diametru ce nu depășește 45 mm; 2. avînd gravată cîte o imagine pe fiecare parte; 3. atașate de document cu o fașie de pergament sau șnur, autorul studiului precizează că, deși marea majoritate a sigiliilor de acest fel provine de la Vatican, există un număr restrîns de impresiuni sigilare metalice aparținînd altor posesori.

Referindu-se la evoluția acestui mod de validare, Réne Laurent arată că această metodă de sigilare provine din antichitate și a fost intens folosită în Imperiul Bizantin de unde a fost preluată și de cancelariile suveranilor din Europa centrală.

Este interesantă mențiunea că în Arhivele Vaticanelui se conservă cea mai importantă colecție de bule sigilare din lume (78 dintre piesele existente sînt din aur, cea mai veche fiind din 1191).

Repertoriizarea s-a făcut după două criterii: a) bule confecționate din aur; b) bule de plumb.

Pentru fiecare piesă prezentată autorul precizează următoarele: 1. posesorul și titulatura acestuia; 2. data; 3. dimensiunile; 4. imaginea gravată pe avers și revers; 5. legenda (redată ca în sigiliu și desfășurată); 6. conținutul actului pe care-l validează.

În prima categorie întîlnim bule sigilare ale unor împărați romano-germanici (Henri VI — 1191; Carol Quint — 1530; Frederic III — 1637; Leopold I — 1676), împărați ai Constantinopolului (Baudouin I — 1205; Henri I — 1205—1206). În categoria bulilor de plumb sînt repertorizate sigiliile metalice provenite din cancelaria unor suverani ai Franței, de la dogii Veneției, de la uniți demnitari laici și eclesiastici și de la unele instituții cu profil religios (remarcăm sigiliile cu care au fost autentificate actele emise de conciliile din Constanța și Băl).

Aparatul științific bogat, transmite importante informații privind bibliografia problemei, unele date referitoare la posesor, precizări asupra bulei respective, cota, numărul exemplarelor ce s-a păstrat, numărul mularului realizat după original, dacă există și impresiuni în ceară de același fel.

Ilustrația bogată adăugată la sfîrșitul repertoriului sporește valoarea studiului și oferă specialiștilor din întreaga lume posibilitatea de a face comparații cu bulele sigilare existente în depozitele publice de pretutindeni.

M. D.

YVES METMAN, Le sceau de la ville de Lyon en 1330. Les étapes de la progression d'une grande cité vers la liberté (Sigiliul orașului Lyon din 1330).

Etapile evoluției unui mare centru urban spre libertate, în „Le club français de la médaille”, nr. 24—25, 1969, p. 20—23.

Președintele Comitetului Internațional de sigilografie, șeful serviciului sigiliilor din cadrul Arhivelor Naționale Franceze, ales pentru contribuția sa la dezvoltarea științei blazonului, membru al Academiei Internaționale de heraldică, specialist de renume dar și un talentat om de litere, a abordat în studiile sale o gamă largă de probleme privind heraldica și sigilografia. Demonstrînd interferențele dintre aceste discipline și știința numismatică, Y. Metman a introdus periodic în buletinul societății franceze de numismatică și medalistică numeroase studii tratînd aspecte teoretice ale științelor auxiliare ale istoriei, prezentînd unele izvoare sigilare semnificative pentru istoria Franței. Articolele abordînd sigiliile orașenești însumează interesante informații privind heraldica centrelor urbane din Europa Centrală. Se remarcă printre acestea studiul în care sînt analizate și interpretate elementele întîlnite în emblema sigiliului orașului Lyon. Evidențîind faptul că în drum spre independență statul modern

și-a făurit trei simboluri, steagul, stema și sigiliul. Y. Metman cercetează compoziția gravată pe suprafața sigiliului orașului amintit în contextul înțregii evoluții istorice a regiunii în care este situat.

În urma unei minuțioase cercetări, pe baza a numeroase comparații autorul identifică în emblema vestigiilor sigilare lyoneze podul peste riul Soâne, denumit „podul de piatră” (contrar părerilor existente până la acea dată conform cărora în sigiliul la care ne referim ar fi reprezentat podul din centrul orașului). Argumentele cele mai convingătoare pe care Y. Metman le aduce în sprijinul acestei afirmații sînt clădirile înfățișate la capetele podului înălțat peste Soâne (clădiri care au existat pînă în secolul al XIX-lea).

Pasionat cercetător, autorul studiului la care ne referim s-a preocupat de identificarea și descifrarea semnificației fiecărui element întîlnit în cîmpul sigilar. În cele din urmă, Y. Metman precizează care sînt cele două construcții de la capătul podului (vama și spitalul) și surprinde în floarea de crin gravată pe unele monumente adeziunea lyonezilor din veacul al XIV-lea (epocă în care între regatul francez și imperiul german se desfășura o continuă luptă pentru supremație) față de Franța.

Datele transmise de actele de cancelarie atestă faptul că în 1312 acest oraș a trecut sub protecția regelui Filip cel Frumos care a recunoscut comunității lyoneze dreptul de organizare municipală. Y. Metman constată astfel că drumul urbei Lyon spre libertate corespunde cu epoca de contopire a istoriei sale cu istoria Franței, sigiliul fiind în acest context simbolul libertății orașenești.

M. D.

ALBERT N. LEISINGER, JR., International Progress in Microfilming: The Background and Work of the ICA Committee (Progresul internațional în microfilmare: cadrul și activitatea comitetului de microfilmare din cadrul CIA) în „The American Archivist”, vol. 39, nr. 3/1976, p. 329–335.

Apărut cu puțin timp înaintea celei de a 7-a reuniuni a Comitetului pentru microfilm care a avut loc în octombrie 1977 la Washington, articolul lui A. N. Leisinger, secretar al acestui Comitet este o interesantă retrospectivă a modului de abordare a ideii folosirii microfilmului de-a lungul anilor.

Ridicată în 1950 la întrunirea Adunării generale a arhivistilor din întreaga lume, de comunicarea lui Lester Born, primul secretar general al CIA, problema folosirii microfotografiei în arhive sublinia avantajele pe care un asemenea procedeu l-ar aduce arhivelor în promovarea schimbului de documente între arhive, facilitarea accesului la documente și suplimentarea propriilor materiale arhivistice deținute de o arhivă la un moment dat.

Cu toate că lucrarea a suscitat vii discuții, puține dintre ele au venit totuși în sprijinul acestei idei. Cu toate că avantajele folosirii microfilmelor s-au făcut cunoscute periodic prin revista „Archivum”, deși lucrările mai multor Congrese ale Consiliului Internațional al Arhivelor au luat în discuție acest aspect, totuși pînă la Congresul extraordinar al CIA din 1966 de la Washington nu s-a ajuns la un con-

sens unanim asupra avantajelor folosirii microfotografiei în arhive, deoarece pînă la această dată, microfilmul fusese considerat de administrațiile mai vechi de arhive ca o amenințare directă la controlul lor exclusiv asupra documentelor din custodia proprie. La acest Congres, printre altele, s-a cerut formarea unui Comitet care să studieze metodele cele mai economice și eficiente pentru publicarea documentelor și folosirea microfilmului ca mijloc de publicare.

În toamna aceluiași an, reprezentanții S.U.A. anunțau la întrunirea Comitetului executiv al CIA înființarea unui Comitet pentru microfilmare. Acest Comitet nu trebuie confundat cu actualul Comitet pentru microfilm. El a fost un organism creat ad-hoc care și-a încheiat activitatea destul de repede, o dată cu raportul prezentat la cel de-al 6-lea Congres internațional de la Madrid, din 1968, în timp ce actualul Comitet este permanent și a fost înființat de Comitetul executiv al CIA.

Cu toate că activitatea sa s-a desfășurat pe o perioadă relativ scurtă, autorul articolului subliniază deosebita importanță a Comitetului creat în 1966, care a pus bazele activității actualului Comitet, atît din punct de vedere teoretic, cit și al fundamentării unor linii directoare practice pentru folosirea pe scară largă a microfilmului în arhive.

Fundamentarea acestor direcții s-a făcut prin culegerea de numeroase informații din întreaga lume pe bază de chestionare, prin întocmirea manualului „Microfotografia pentru Arhive” și, în final, prin punerea de acord asupra recomandărilor prezentate la Congresul internațional al CIA din 1968. de la Madrid, dintre care enumerăm cîteva :

- publicația microfilm este calea cea mai eficientă, rapidă și economică în promovarea unui acces larg la documentele de arhivă ;

- arhivele trebuie să rețină copia negativă a documentelor solicitate, cercetătorilor eliberîndu-li-se copii pozitive executate de pe acestea ;

- arhivele să folosească tehnica standard cea mai bună și cea mai capabilă atît din punct de vedere arhivistic cit și din punct de vedere tehnic, să asigure păstrarea și depozitarea în condiții optime a microfilmului ;

- înființarea unui grup de arhiviști care să posede cunoștințe temeinice teoretice și practice despre microfilmare, pentru a ajuta arhivele care ar dori să înființeze sau să-și dezvolte dotările necesare microfilmării.

Înființat în 1960, grupul de experți a luat numele de Comitetul pentru microfilm.

Albert Leisinger trece apoi la descrierea activității acestui Comitet reliefind problemele importante care au stat în fața membrilor lui și abordarea a noi și noi aspecte ale muncii legate de folosirea microfilmului în arhive : conservarea în cit mai bune condiții a microfilmelor împotriva agenților interni și externi, mai ales în țările tropicale, stabilirea unor strînse legături cu organizația internațională de standardizare (ISC) și cu Congresul internațional reprografic (IRC), formarea de personal, punerea la îndemîna solicitanților a unei documentații adecvate.

Arătînd succesele obținute în munca pe care o desfășoară Comitetul pe linia intensificării schimbu-

lui de microfilme între state, al furnizării de date și informații pe profilul său de activitate, autorul solicită în încheiere sprijinul CIA pentru organizarea unor întruniri mai dese și mai eficiente.

G. B.

MORRIS RIEGER, The International Council on Archives. Its First Quarter Century (Consiliul Internațional al Arhivelor, primul său sfert de veac), în „The American Archivist”, vol. 39, nr. 3/1976, p. 301–306.

Articolul lui Morris Rieger, care timp de 31 de ani a lucrat la Arhivele Naționale din S.U.A., fiind în prezent secretar al Comitetului pentru dezvoltarea arhivistică, urmărește evoluția activității Consiliului Internațional al Arhivelor, de-a-lungul primului sfert de veac al existenței sale.

Fondat în 1948 la Paris, după o întrunire preliminară care a însemnat încununarea eforturilor făcute în ultimii doi ani în acest sens, C.I.A. a început să funcționeze cu adevărat abia în 1950, o dată cu primul Congres internațional de la Paris, fiind constituit din autoritățile publice de arhivă la nivel național și internațional, instituții particulare de arhivă, asociații profesionale și arhiviști individuali.

Obiectivele fundamentale ale CIA, care încă de la înființare a funcționat în strinsă legătură cu UNESCO, au constat în menținerea unor strânse relații între arhiviști și instituțiile de arhivă de prețutinderi, încurajarea unui continuu schimb de idei și informații care să comporte soluții pentru diferite probleme arhivistice, ajutorarea dezvoltării învățământului arhivistic în toate țările, promovarea unor măsuri necesare asigurării unei conservări fizice a moștenirii arhivistice a omenirii, facilitarea accesului la sursele de arhivă. Autorul articolului evidențiază faptul că la început ele au fost îndeplinite prin mijloace convenționale : congrese internaționale, ținute la început din 3 în 3 ani, apoi la 4 ani, suplimentate, începând din 1953, de conferințe ale Meselor Rotunde internaționale ale Arhivelor, între congrese.

Din 1951 CIA a început să-și publice o revistă proprie, „Archivum” în care au apărut regulat lucrările congreselor sale, precum și articole referitoare la diferite probleme arhivistice.

Dar dacă în prima decadă a existenței sale activitatea Consiliului Internațional al Arhivelor a fost relativ modestă, din 1960 se produce o schimbare radicală atât în ceea ce privește numărul membrilor săi, cât și sfera de activitate.

Astfel, dacă în 1950 numărul membrilor de categoria A (autorități arhivistice naționale) era de 15 și în majoritate din Europa, în 1976, numărul acestora a crescut la 100, fiind din întreaga lume.

Dintre noile preocupări ale CIA autorul enumeră pe cele de o mai mare importanță pentru lumea arhivistică, expunând totodată mijloacele de realizare a acestora, stadiul la care s-a ajuns în abordarea și dezvoltarea lor și proiecte pe care CIA le are în vedere.

În această ordine de idei putem lua cunoștință despre programul de publicare a unor instrumente de informare privind izvoarele documentare naționale,

la nivel internațional (Ghiduri ale izvoarelor documentare ale istoriei națiunilor), despre efortul susținut de extindere a accesului cercetătorilor la arhive prin folosirea unor metode noi (microfotografie) și prin reducerea perioadei de restricție de la 50 la 30 de ani, despre activitatea susținută a CIA privind tehnologia arhivistică (înființarea unor grupuri de experți pe diferite probleme care nu sînt altceva decît actualele comitete din cadrul CIA și al căror număr a crescut simțitor în ultimii ani).

Descrierea amănunțită a modului de realizare a unuia din obiectivele principale ale CIA, și anume dezvoltarea arhivistică în lumea a treia, conduce pe cititor la înțelegerea afirmației că ultimii 15 ani din existența acestei organizații internaționale au constituit pași uriași în căutarea de căi pentru rezolvarea celor mai complexe probleme cu care lumea arhivistică din țările în curs de dezvoltare se confruntă. Constituirea ramurilor regionale care iau în discuție probleme arhivistice legate de regiunile pe care le reprezintă, înființarea centrelor pentru învățământul profesional și tehnic la Dakar și Accra, încercările de extindere a conceptului de proiect — pilot — al UNESCO, pentru biblioteci și centre de documentare, în domeniul arhivelor sînt numai cîteva din preocupările CIA în această direcție.

Un alt aspect al activității CIA, care a căpătat noi valențe, este cel de publicare. În ultimii ani CIA a realizat contracte cu UNESCO pentru pregătirea de studii pe teme arhivistice și a întocmit un program coerent de publicare care să contribuie în mod mai eficient la schimbul de idei și informații pe plan internațional, constînd în editarea a trei serii noi de publicații :

— compediu arhivistic al CIA — care va consta din prezentări ale diferitelor aspecte ale practicii arhivistice ;

— știința arhivistică în studiile CIA -- monografii, rapoarte, studii despre rezultatele cercetărilor curente ale unor aspecte de practică și teorie arhivistică ;

— retipărirea sub formă de microfîșă a instrumentelor de informare în prezent epuizate.

Ultima menționată, dar fără a avea o valoare mai scăzută decît celelalte aspecte arătate mai sus, este cooperarea CIA cu organizațiile internaționale cu care se leagă în mod funcțional, anume UNESCO, Federația internațională pentru documentare (FID) și Federația internațională a asociațiilor de bibliotecă (IFLA).

În concluzie, autorul subliniază că abordarea unei sfere de activitate mult mai largită și mai complexă de către CIA în ultimii ani s-a făcut ca urmare a cunoașterii nevoilor reale ale membrilor săi a acestor probleme cu care arhiviștii se confruntă, iar vitalitatea pe care o are astăzi acest organism demonstrează capacitatea sa de rezolvare a celor mai multe dintre ele.

G.B.

W. I. Smith, The ICA and Technical Assistance to Developing Countries (CIA și asistența tehnică acordată țărilor în curs de dezvoltare), în „The American Archivist”, vol. 39, nr. 3/1976, p. 343–351.

Articolul arhivistului canadian face o descriere amănunțită a principalelor decizii ale Consiliului Internațional al Arhivelor în problema acordării de

asistență tehnică țărilor în curs de dezvoltare, ca și a modalităților de realizare a activității CIA în această direcție, începând cu anul 1966.

Relevind importanța Congresului extraordinar al CIA din anul 1966, de la Washington pentru problema care face obiectul articolului său, în timpul căruia s-au stabilit contacte directe cu reprezentanții țărilor în curs de dezvoltare și au fost cunoscute probleme cu care aceștia se confruntă din punct de vedere arhivistic, W. I. Smith subliniază că deciziile luate la congres vor juca un rol important în activitatea CIA, constituind adevărate jaloane în jurul cărora se vor axa toate eforturile viitoare ale Congresului.

Avind în vedere importanța deciziilor amintite mai sus socotim necesar a le prezenta pe scurt. Menționăm astfel:

- UNESCO să prevadă în mod regulat o parte din bugetul său pentru acordarea de asistență tehnică țărilor în curs de dezvoltare;

- întocmirea unei liste cu arhiviști din țările dezvoltate care să meargă în țările în curs de dezvoltare și să le acorde sprijinul în domeniul muncii arhivistice;

- întocmirea unei liste cu arhiviști din toate țările în curs de dezvoltare și să le acorde sprijinul în domeniul muncii arhivistice;

- înființarea unor ramuri regionale ale CIA pentru Asia de Sud-est și pentru Africa.

În continuare, autorul urmărește modul de abordare a acestei probleme la Congresul CIA de la Madrid din 1968 și mai ales la cel de-al VII-lea Congres CIA, din 1972 de la Moscova, precum și progresele înregistrate în această direcție în perioada dintre cele două Congrese: înființarea Ramurii regionale pentru Asia de Sud-est SARBICA, alegerea lui Alfred Wagner „expert în domeniul muncii de arhivă, în Departamentul pentru documentare, bibliotecă și arhive din cadrul Secretariatului UNESCO.

După opinia autorului, anul 1972 a însemnat de fapt identificarea elementelor principale pentru alcătuirea unui program adevărat al CIA în problema asistenței tehnice în țările în curs de dezvoltare.

Perioada 1972–1976 reprezintă un record al conducerii Consiliului Internațional al Arhivelor în îndeplinirea programului său, soldat cu obținerea unor ajutoare financiare sporite pentru acordarea de asistență tehnică, cu creșterea rolului arhivelor în viața economică și culturală a fiecărei națiuni, cu numeroase cooperări regionale.

Partea a doua a articolului, deoarece cum este conceput se poate afirma că are două părți, este un tablou succint al principalelor elemente ale activității CIA, împreună cu alte organisme internaționale ca UNESCO, Federația internațională pentru documentare (FID) în domeniul asistenței tehnice, în ultima perioadă de timp:

- formarea de ramuri regionale;
- formarea unor centre regionale de instruire în domeniul teoriei și practicii arhivistice;
- proiecte pilot pentru arhive;
- înființarea Comitetului pentru dezvoltarea arhivistică (CAD);
- programul NATIS pentru țările în curs de dezvoltare.

În încheiere, autorul nu uită să sublinieze că alături de sprijinul acordat de Consiliul Internațional

al Arhivelor națiunilor în curs de dezvoltare pentru dezvoltarea arhivelor proprii este necesar un efort susținut chiar din partea acestora. Ele trebuie să asigure în planurile lor de dezvoltare programe speciale pentru arhive, astfel că serviciile de arhivă să nu apară ca un transplant dintr-o țară străină, ci ca un altor pe organismului născut acolo.

G. B.

MICHAEL E. CARROLL, NATIS, an International Information System: Impossible Dream or Attainable Reality? (NATIS, un sistem internațional de informare: vis imposibil de realizat sau realitate la care se poate ajunge?), în „The American Archivist”, vol. 39, nr. 3/1976, p. 337–341.

Articolul șefului Serviciului Arhivelor mecanografice din cadrul Arhivelor Publice din Canada, este o pledoarie bine argumentată pentru integrarea arhivelor în sistemul informațional național, prescurtat NATIS.

Conceptul NATIS a fost pus în discuție la Conferința interguvernamentală pentru planificarea infrastructurilor naționale pentru documentare, bibliotecă și arhivă, organizată la Paris în 1974, de UNESCO în colaborare cu Federația Internațională pentru documentare (F.I.D.) și Consiliul Internațional al Arhivelor (CIA) în scopul generalizării concluziilor conferințelor pentru planificare, care avuseseră loc pe regiuni și al definirii direcțiilor generale ale politicii de planificare și stabilire a modului de aplicare a acestora, la arhive, biblioteci și centre de documentare.

Citind raportul final al Conferinței menționate mai sus, care subliniază că NATIS-ul urmărește accesibilitatea la toate informațiile deținute de centrele de documentare, biblioteci, arhive, a tuturor celor angajați în activitatea politică, economică, științe sociale, culturală a unei țări, pentru ca deciziile luate să fie de un real folos comunității din care aceștia fac parte, autorul subliniază necesitatea ca un asemenea sistem informațional pe plan național, trebuie să fie organizat într-un context internațional și să se bazeze pe principiul compatibilității și al standardizării, pentru ca întreaga omenire să beneficieze de „depozitul de informații” pe care ea îl deține la un moment dat.

După ce arată cerințele pentru îndeplinirea unui sistem informațional național, relevante la Conferința de la Paris, autorul descrie eforturile făcute în acest sens de biblioteci și centrele de documentare. Astfel, Federația Internațională a Asociațiilor de biblioteci (IFLA) a lucrat mulți ani la standardizarea documentelor bibliografice, la nivel internațional.

Pentru aceasta Comitetul executiv al IFLA a înființat în 1973 un Birou Internațional pentru Controlul bibliografic Universal (UBC).

Un program care există și care întărește obiectivul UBC este Sistemul informațional științific internațional (UNISIST) care nu este altceva decât conceptul NATIS la nivel internațional aplicat pentru accesul la informațiile referitoare la publicațiile științifice și tehnice.

După ce argumentează posibilitatea de realizare a conceptului NATIS atât din punct de vedere tehnologic cit și al forței umane, autorul, dovedindu-se

un bun cunoscător al problemei, trece la discutarea locului pe care arhivele trebuie să îl ocupe în cadrul acestui concept, căruia trebuie să i se integreze în mod categoric, cu atât mai mult cu cât, unele elemente pentru pentru un astfel de sistem există deja. Astfel, în S.U.A. — Catalogul Uniunii Naționale pentru colecțiile de manuscrise (NUCMC) poate fi considerat un sistem informațional pe plan național pentru arhivele care dețin manuscrise. Arhivele Publice din Canada au dezvoltat un sistem național informațional pentru arhivele cartografice.

Concluzia autorului este netă în favoarea aplicării NATIS-ului la activitatea arhivistică, deoarece cerințele tehnologice și umane sînt aceleași și sînt impuse de prelucrarea materialelor centrelor de documentare și ale bibliotecilor care au făcut pași importanți pe această cale.

G. B.

LARRY J. HACKMAN, N. SAHLIAND DENNIS A. BURTON, The NHPRC and a Guide to manuscript and Archival Materials in the United States, in „The American Archivist”, vol. 40, nr. 2, 1977, p. 201-205.

Autorii arată că în prezent, în S.U.A., cercetările izvoarelor documentare ale istoriei depind de două publicații ale rezumatelor informațiilor istorice. Prima din acestea „The National Union-Catalog of manuscript Collections” (N.U.C.M.C.) este un catalog al manuscriselor în care apar informații detaliate aflate în peste 2 000 colecții. A doua publicație „A Guide to Archives and manuscript in the United States”, redactată de directorul comisiei naționale de publicații istorice, Philip M. Hammer, identifică aproape 8 000 de arhive particulare înregistrate de instituții și organizații sau aflate în aproape 1 300 depozite din întreaga țară. Acestor publicații li se mai adaugă cataloagele și ghidurile regionale, toate variind din punct de vedere al calității, informațiilor, al valorii și al formatului, aceasta în-

greuind cercetarea și cunoașterea surselor de documentare istorică. Din acest motiv, comisia națională de publicații istorice (NHPRC) creată în anul 1934 pe lângă Arhivele Naționale, consideră necesară punerea la punct a unui nou sistem de publicare a izvoarelor documentare ale istoriei, ținînd cont că diversitatea publicațiilor s-a dovedit a fi ineficientă pentru cercetare ca timp și bani.

Pentru a se putea coordona și unifica întreaga activitate de publicare a izvoarelor documentare, comisia națională de publicații istorice (NHPRC) colaborează cu toate instituțiile și organizațiile din întreaga țară, deținătoare de izvoare documentare ale istoriei în vederea stabilirii unui program unic de publicare, ținînd cont de importanța și prioritatea informațiilor, izvoarelor istorice.

O continuă și permanentă colaborare cu administrațiile și arhiviștii din diferite instituții este absolut necesară ca și o revizuire a programului de publicații al celor două publicații enumerate mai sus.

Comisia are datoria ca în cel mai scurt timp să întocmească lista izvoarelor aflate în diferite depozite și să stabilească ordinul de prioritate în publicarea lor, ținînd cont de valoarea informației și categoriile documentelor, tematica, proveniența, instituții laice sau religioase.

Cu această ocazie se va face o revizuire atentă a modalității de conservare a documentelor și luarea de măsuri acolo unde se impun.

Datorită cantității mari a informațiilor care se vor aduna, se va folosi sistemul automat de regăsire a acestora, întocmirea pe baza lui a grupului de informații ce vor fi publicate.

Fiecare instituție din țară are obligația să-și asume răspunderea pentru listele de informații pe care le vor pregăti, indexa și apoi regăsi.

Programul NHPRC, deși foarte ambițios, cu ajutorul calculatoarelor, va reuși să întocmească un ghid general al informațiilor existente la diferite organizații particulare, instituții, arhive și particulari din întreaga țară și cu sprijinul membrilor acestora, de ansamblu, asupra izvoarelor istorice aflate în țară, pe care să o poată găsi într-o publicație unică.

L. M.

Rubrica a fost realizată de: Gabriela Birceanu, Maria Dogaru, Dumitru Lazăr, Lidia Mihăilescu.

LISTA DOCUMENTELOR PUBLICATE ÎN VOLUMUL XI

Nr. crt.	Nr. Pag.	Nr. crt.	Nr. Pag.
1. 1528 martie 7, I.șl. Uric de în- tărire dat de Petru Rareș vv. lui Sandro și Feteon Farcașu ușări, pentru jumătate din satul Oțe- lești de pe râul Berheci pentru slujbele lor față de domnie.	2 169 (planșă)	Grigore Ghica și autorităților aflate pe drumul dintre malul Dunării și Poartă, în legătură cu scutirea de dări a gelepilor și ciobanilor români care aduc oile achiziționate din Țara Ro- mânească, pentru aprovizionarea capitalei otomane.	3 321
2. 1788—1791. Din istoria Regimentu- lui I de grăniceri români.	2 181	13. 1824 aprilie 1—10. Poruncă prin care domnulul Moldovei și auto- rităților otomane de la Dunăre li se cere să permită negustor- ului Es-Seyid Osman și asocia- ților săi să facă negoț în Mol- dova cu condiția de a respecta întocmai clauzele stipulate în acest sens.	3 321
3. 1821 februarie 14—23. Firmanul de numire a lui Scarlat Callima- chi la tronul Țării Românești	3 313	14. 1824 mai 14. Traducerea memo- riului adresat Porții de către domnul Moldovei, Ioan Sandu Sturdza, în problema sudiiților.	3 323
4. 1821 aprilie 25. Osman-zade Mehmed Seyid, cadiu de Zagra-i Cedid raportează Porții despre trimiteră de trupe la Silistra pentru a interveni în Principate.	3 314	15. 1824 iulie 8—17. Poruncă adre- sată lui Kûçûk Ahmed, „baș beșli a asî” în Moldova, cu privire la reducerea efectivului de beșli după alungarea sudiiților din țară.	3 324
5. 1821 mai 24 — iunie 1. Poruncă adresată calmacamului de Craiova privind măsurile adoptate de Poartă în Țara Românească, în legătură cu revoluția de la 1821.	3 314	16. 1825 iulie 27—august 5. Porunca adresată domnului Moldovei, Ioan Sandu Sturdza și au- torităților otomane aflate de-a- lungul drumului dintre Mol- dova și Poartă, privind scu- tirea de dări a gelepilor și ciobanilor moldoveni care vin cu oile achiziționate din Moldova, pentru aprovizionarea Istanbulu- lui.	3 324
6. 1821 august 24. Scrisoare către intendentul aprovizionării privind înfriingerea ultimelor rezistențe eteriste de pe teritoriul Țării Românești.	3 315	17. 1848 mai 7, Cluj. Ordinul Guber- niului Transilvaniei prin care comunică măsurile ce urmează a fi luate de comitate pentru pre- întimpinarea izbucnirii unei miș- cări populare ca urmare a unei mari adunări românești la 3/15 mai 1848 la Biał.	2 129
7. 1822 iulie 11—19. Firmanul de nu- mire a lui Ioan Sandu Sturdza la tronul Moldovei	3 315	18. 1848 mai 8, Cluj. Autorizația dată de Guvernul Transilvaniei co- mitatului Tîrnava, pentru intro- ducerea statariului pe teritoriul comitatului pe timp de trei luni în vederea împiedicării instigă- rii poporului.	2 129
8. 1822 iulie 11—19. Poruncă adre- sată lui Kavanoș-zade Hasan bey, în legătură cu numirea sa în funcția de „baș-beșli agasi” în Țara Românească.	3 317	19. 1848 mai 13. Seuca. Raportul lui Kispál Lajos, jude al nobililor, către Comisia de siguranță a Comitatului Tîrnava despre în- flințarea Tribunalului marțial și intervenția ca din această locali-	2 130
9. 1822 august 9—18. Poruncă adre- sată reprezentanților administra- ției Porții din localitățile aflate de-a-lungul țărmurilor Dunării, între Vidin și Brăila, în legătură cu acordarea permisiunii de a pătrunde în Țara Românească numai negustorilor otomani auto- rizați în acest sens.	3 318		
10. 1822 septembrie 2. „Act de infor- mare” către cancelaria divanului imperial, cu privire la regle- mentarea achiziționării de oi din Țara Românească și Moldova.	3 319		
11. 1822 septembrie 8—17. Poruncă adresată autorităților otomane din Giurgiu, Turnu și Nicopol, pentru înlăturarea și prevenirea neregulilor semnalate în achizi- ționarea de produse de la locui- torii Țării Românești.	3 320		
12. 1823 iulie 20—29. Poruncă adre- sată domnului Țării Românești,			

Nr. crt.	Nr. Pag.	Nr. crt.	Nr. Pag.
tate să nu participe nici un român la Adunarea de la Blaj din 3/15 mai.		29. [1848] <i>iulie 11, [Iași]</i> . Scrisoarea Eufrosinei Rosetti adresată fiului său Lascăr Rosetti în care-i comunică evenimentele petrecute la Iași după plecarea lui. Analizează cauzele înfringerii mișcării lor.	1 105
20. 1848 <i>mai 16, Blaj</i> . Circulara episcopului de Sibiu, Andrei Șaguna, în care menționează că națiunea română a fost la cel mai înalt nivel de conștiință patriotică la adunarea de pe Cîmpia Libertății din Blaj.	2 131	30. 1848 <i>iulie 18, [Craiova]</i> . Ordin al Administrației județului Dolj către subadministrațiile de plăși referitor la trimiterea învățătorilor la Craiova pentru a li se explica programul revoluționar de către prof. Gh. Mihăescu.	2 134
21. 1848 <i>mai 18, Petrișd</i> . Ladai Augustin, nobil și jurat al comitatului socilită comitelui suprem al comitatului Tîrnava un pașaport pentru a pleca la Viena cu delegația condusă de Andrei Șaguna pentru a prezenta în împăratului petiția elaborată de adunarea de la Blaj.	2 131	31. [1848] <i>iulie 17, [Iași]</i> . Scrisoarea Eufrosinei Rosetti adresată fiului său Lascăr Rosetti la Cernăuți, despre atitudinea domnitorului Mihail Sturza de apropiere față de familiile exilaților. Exprimă opiniile în legătură cu improprietărea țărănilor.	1 107
22. 1848 <i>mai 25, Sinpaul</i> . Raportul Comitelui suprem al Comitatului Tîrnava către guvernatorul Transilvaniei despre extinderea tulburărilor în partea de nord a comitatului Tîrnava și instalarea spinzurătorilor.	2 132	32. [1848] <i>iulie 19, [Iași]</i> . Scrisoarea Eufrosinei Rosetti adresată fiului său Lascăr Rosetti la Cernăuți în legătură cu înlocuirea domnului Mihail Sturza și știri că ambasadorii puterilor europene în Turcia vor să propună unirea celor două țări române sub conducerea unui principe străin.	1 108
23. 1848 <i>mai 31, Tîrnăveni</i> . Cererea Comisiei de siguranță a Comitatului Tîrnava, către Comandamentul batalionului nr. 1, de secui pedeștri, cantonat la Tîrnăveni, prin care solicită ajutor pentru reprimarea revoltelor populației și menținerea ordinii publice.	2 132	33. 1848 <i>iulie 28, Brașov</i> . Chitanță semnată de Ion Popazu, prin care certifică primirea sumei de 400 florini de la Biserica „Sf. Nicolae” din Brașov, ca delegat la Viena pentru a protesta în numele comunității române din Brașov împotriva alipirii Ardealului la Ungaria.	2 134
24. [1848] <i>iunie 6, [Iași]</i> . Scrisoarea Eufrosinei Rosetti către fiul său Lascăr, în care-l roagă să dovedească prudență în acțiunile ce le va întreprinde.	1 105	34. 1848 <i>octombrie 10/22, Sibiu</i> . Apelul Comitetului Național Român din Sibiu către poporul român pentru ajutoare bănești în vederea întreținerii Gărzilor naționale române.	2 135
25. 1848 <i>iunie 12, [Craiova]</i> . Scrisoare prin care Ioan Malorescu anunță pe Gh. Magheru că revoluționarii sînt așteptați de populația Craiovei și-i solicită precizări în legătură cu declanșarea revoluției și în capitală.	2 133	35. 1848 <i>noiembrie 8, Craiova</i> . Instrucțiuni date de generalul Gassford, Cîrmuirii județului Dolj asupra modului de lucru al comisilor județene de dezarmare din Oltenia.	2 135
26. 1848 <i>iunie 13, [Craiova]</i> . Scrisoarea Alexandrinei Magheru către tatăl ei, Gh. Magheru în care-și exprimă bucuria pentru izbînda revoluției și în orașul Craiova.	2 133	36. 1848 <i>noiembrie 10/22, Valea Sasului</i> . Raportul preotului Ioan Kapotsan din Valea Sasului către Simeon Fulep, protopopul din Blaj referitor la situația familială și materială a românilor morți în timpul revoluției.	2 140
27. 1848 <i>iunie 16</i> . Apel al Magistratului orașului Focșani privind înființarea Gărzii Naționale.	2 133		
28. 1848 <i>iunie 21</i> . Raportul Magistratului orașului Focșani către Departamentul din Lăuntru referitor la sărbătorirea zilei de 11 iunie în orașul Focșani, Țara Românească.	2 134		

Nr. crt.	Nr. Pag.	Nr. crt.	Nr. Pag.
37. 1848 [noiembrie 20–23], București. Regulament pentru trecerea frontierei între Țara Românească și Austria.	2 136	partamentului din Lăuntru privind întocmirea listelor cu cei arestați pentru participarea la revoluție.	2 138
38. 1848 noiembrie 24, [Craiova]. Ordin al comandantului oștirilor rusești din Oltenia către Cîrmuirea județului Dolj pentru depunerea la comisia locală a dezarmării a documentelor emise sub regimul revoluționar.	2 136	46. 1849 august 4, București. Porunca Poliției Capitalei către Comisia de poliție a culorilor negru privind strictea supraveghere a persoanelor străine, bănuite de participare la revoluție în țările vecine.	2 140
39. [1848]. Apel pentru unire lansat de un grup de revoluționari din Moldova.	2 137	47. 1849 noiembrie 13–16, Lunca. Înștiințarea bătrînilor, a notarului și a preotului greco-catolic din satul Lunca (Tîrnavei) referitoare la cei cinci români din sat care au murit în lagărul de la Sîncrai și în închisoarea din Tîrnăveni.	2 140
40. [1848]. Tabel cu ostași români care au luat parte la lupta din 13 septembrie 1848 din Dealul Spirii, care au fost răniți sau uciși.	3 340	48. 1850 iulie 3, Oradea. Ordinul primăriei orașului Oradea trimis șefului poliției orașului referitor la urmărirea și supravegherea lui Avram Iancu, care a obținut pașaport pentru Viena și Tirol.	2 141
41. 1849 februarie 11, Viena. Ioan Maiorescu scrie lui Eudoxiu Hurmuzaki la Ollmütz în legătură cu acțiunea comună, în folosul românilor din Imperiu. Petiția adresată Parlamentului austriac este semnată între alții și de negustorii aromâni, Sina și H. C. Popp, din Sibiu, simpatizanți ai mișcării românilor.	1 103	49. 1850 decembrie 24, Oradea. Ordinul primăriei din Oradea către poliția orașului cu privire la urmărirea cetățeanului Oronț Ștefan din Focșani, care călătorea în Ungaria, în scopul de a stabili legături cu revoluționarii din Țara Românească și Moldova, refugiați în Ungaria.	2 141
42. 1849 februarie 18, Viena. Ioan Maiorescu scrie lui Eudoxiu Hurmuzaki să vină să se întâlnească cu el la Kremzîr, ca delegat din partea bucovinenilor.	1 103	50. 1854 iulie 31, Oradea-Mare. Ordinul Consiliului locotenențial cezaro-crăiesc despărțămîntul Oradea-Mare către comitele comitatului Arad în legătură cu preoții greco-neuniți din comitatul Arad, acuzați de participarea la revoluția de la 1848/1849.	2 141
43. 1849 martie 5, Ollmütz. Serisoarea lui Ioan Maiorescu către Eudoxiu Hurmuzaki aflat la Viena, în care-l relatează întrevăderea cu principele Schwarzenberg în chestiunea românească. Il înștiințează că a întocmit un „Memorial” în care apără drepturile românilor iar episcopul A. Șaguna a fost la împărat și i-a promis că va examina cererea românilor în cadrul unei conferințe a miniștrilor.	1 104	51. 1859 iunie 11. Adresa Ministerului de Război al Țării Românești, nr. 1445, către Ministerul de Interne prin care îl invită să ceară de la toate administrațiile județelor o situație cu cei ce au participat la lupta din 13 septembrie 1848 din Dealul Spirii și care urmează să fie trimisă Ministerului de război în vederea recompensării acestora.	3 337
44. 1849 martie 11, [București]. Ordin al Departamentului din Lăuntru către Cîrmuirea județului Dolj cu privire la întreprinderea unor măsuri severe pentru dezarmarea locuitorilor.	2 138	52. 1859 iunie 18. Circulara Ministerului de Interne către administratorii județelor, prin care solicită situația cu cei care au participat la lupta din 13 septembrie 1848 în vederea recompensării lor.	3 338
45. 1849 iulie 14, București. Adresa Poliției Capitalei prin care înaintează Comisiei de poliție a culorilor negru listele cu cei arestați pentru fapte revoluționare. Porunca din 7 iulie 1848 a De-			

Nr. crt.	Nr. Pag.	Nr. crt.	Nr. Pag.
53. 1859 iunie 27. Proiect de lege, votat de Adunarea electivă a Țării Românești, privind recompensarea militarilor care au luat parte la lupta din 13 septembrie 1848 din Dealul Spirii.	3 338	62. 1916 septembrie 10/23, Jerseycity. Telegrama românilor din S.U.A. adunați la New York, adresată președintelui Woodrow Wilson prin care îi solicită sprijinul pentru formarea unei legiuni române.	4 407
54. 1859 iulie 30. Amendamentele Comisiei Centrale la proiectul votat de Adunarea electivă a Țării Românești la 20 iunie 1848.	3 338	63. 1917 august 13/26, Londra. Telegramă trimisă de Foreign Office către Sir George Barclay, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Marii Britanii la București prin care se transmite simpatia și admirația primului ministru britanic, Lloyd George față de curajul poporului român arătat de la intrarea României în război.	4 408
55. 1860 mai 24. Legea privind recompensarea ostașilor participanți la lupta din Dealul Spirii din 13 septembrie 1848.	3 339	64. 1917 august 28/septembrie 10, Farrell. Telegrama românilor din S.U.A. adresată președintelui W. Wilson prin care denunță asupra românilor din Austro-Ungaria și cer să li se permită să participe la război împreună cu armata americană pentru înfăptuirea idealului național al fraților din România.	4 409
56. 1888 aprilie. Tabel cuprinzând bolnavii din spitalul Călărași care au fost împușcați ca urmare a participării la răscoală.	3 348	65. 1917 august, Paris. Telegrama ministrului de război francez, Georges Clemenceau, către șeful Misiunii militare franceze din România, generalul Henri Mathias Berthelot prin care transmite încrederea deplină în înalta valoare a trupelor române.	4 410
57. 1889 februarie 23. Însemnare făcută de preotul Fotache din Ciocănești, pe o pagină a unei evanghelii, în care descrie desfășurarea răscoalei în comună, marșul răsculaților spre Călărași și întâmpinarea lor de către armată.	3 348	66. 1918 martie 9/22, Berna. Raportul căpitanului de Poliție Chüm, cuprinzând textul manifestului Comitetului socialist pentru înțelegerea între naționalități care preciza poziția acestui organism față de aspirațiile legitime ale popoarelor asuprite. Din partea socialiștilor români manifestul este semnat de dr. Lupu.	4 414
58. 1914 septembrie 27 — octombrie 10, Neu Sandee. Scrisoarea generalului Franz Conrad von Hotzendorf, șeful Marelui Stat Major austro-ungar, către ministrul de externe din Viena L. von Berchtold, despre necesitatea de a împiedica intrarea României în război întrucât este problematică menținerea Transilvaniei în cadrul imperiului habsburgic.	4 403	67. 1918 iulie, Roma. Scrisoarea președintelui Consiliului de Miniștri Vittorio Emanuele Orlando trimisă profesorului S. C. Măndrescu prin care își exprimă simpatia pentru constituirea Consiliului de acțiune a românilor din Transilvania, Banat și Bucovina.	4
59. [1914]. Ordinul telegrafic al comandantului militar din Sibiu către comisarul guvernamental din Turda și raportul acestuia din urmă privind starea de spirit a românilor din Transilvania.	4 402	68. 1918 între 4—6/15—17 octombrie, Roma. Telegramă trimisă de președintele Comitetului de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, Simion Măndrescu președintelui	
60. 1915 aprilie 27/mai 10, Budapesta. Telegramă trimisă de Ștefan Tisza, prim-ministru al guvernului ungar, comiților din Transilvania în legătură cu manifestările tinerilor recruți români din cadrul diviziei 38 și ale soldaților de pe front, în așteptarea sosirii armatei române.	4 404		
61. 1916 august 16/29, Sainte-Adresse. Scrisoarea baronului Beyens, ministru de externe al Belgiei adresată ministrului României în Belgia, T. C. Djuvara, prin care își exprimă bucuria pentru intrarea României în război de partea Antantei.	4 406		

Nr.
art.

Consiliului de Miniștri al Italiei,
V. E. Orlando, prin care îi mul-
țumește pentru aprobarea orga-
nizării legiunii române.

4 415

69. 1918 octombrie 21 noiembrie 3.
Telegrama ministrului de externe
al Statelor Unite ale Americii,
Robert Lansing, către Charles
Wopicka, reprezentantul Statelor
Unite în România, în care, apre-
ciind sacrificiile României, asi-
gură guvernul și poporul român
că integritatea, libertatea și in-

dependența României, reprezintă
o datorie de onoare a puterilor
aliate.

4 415

70. 1918 noiembrie 15/28. Notă des-
pre telegrama trimisă de Iuliu
Maniu reprezentanților Comitetu-
lui Național român de la Paris
cu privire la predarea delega-
ției de reprezentare a interese-
lor românilor, ministrului Ro-
mâniei la Paris, cu scopul de
a se obține modificarea condiți-
lor de armistițiu.

4 416

ROTAR OCTAVIAN

(1927 — 1978)

În noaptea de 12 spre 13 mai a.c. s-a stins din viață, în urma unei boli necruțătoare, Octavian Rotar, arhivist principal la Filiala Arhivelor Statului Alba.

S-a născut la 20 mai 1927 în satul Dealul Frumos, comuna Merghindeal, județul Sibiu, din părinți țărani.

În vîrstă de numai 14 ani, la 25 iunie 1941, intră ca ucenic strungar la Uzina Mecanică Cîmpina unde, după terminarea uceniciei, rămîne mai departe ca muncitor, pînă la 15 noiembrie 1949. În paralel, urmează la seară cursurile liceale, iar de la 1 mai 1949 pînă la 31 decembrie 1951 funcționează ca pedagog la Școala Profesională de ucenici industriali din Cîmpina.

După terminarea liceului, statul român îi acordă o bursă de studii la Institutul de Relații Internaționale din Kiev (U.R.S.S.) unde urmează timp de 3 ani secția de istorie.

În anul 1954 se reîntoarce în țară și își continuă studiile la facultatea de istorie din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj. În același timp predă limba rusă, ca profesor suplinitor la Școala nr. 23 din Cluj.

După absolvirea facultății, începînd cu data de 1 septembrie 1955, se încadrează la Arhivele Statului, instituție pe care o va sluji, cu credință, timp de 23 de ani, din cei 51 pe care i-a trăit.

Încadrat la fostul Serviciu Regional Hunedoara, mai întîi ca arhivist șef, apoi ca șef al filialei și mai apoi ca șef de serviciu, Rotar Octavian a contribuit, în mod deosebit, în perioada 1955—1961, la salvarea de la distrugere și conservarea multor fonduri și colecții arhivistice existente astăzi în depozitele filialelor județene Alba și Hunedoara. A mai funcționat ca șef de filială la Giurgiu (1964—1965) și Blaj (1966—1969), iar în ultimii nouă ani ca arhivist principal la Filiala județeană Alba.

În timpul din urmă s-a preocupat intens de aducerea în depozitele filialei a noi fonduri și colecții de documente, în mod deosebit de la persoane fizice..

I-a plăcut mult munca cultural-educativă pe care a desfășurat-o în rîndurile locuitorilor de pe Tîrnave și din Munții Apuseni, locuri atît de dragi lui.

I-a plăcut să cerceteze și a publicat articole, studii și documente în presă și în periodice de specialitate.

Viața sa a fost un permanent efort de muncă și devotament față de interesele patriei, față de politica P.C.R., al cărui membru a fost din anul 1945.

IOAN PLEȘA

FLOREA CONSTANTIN

(1926 — 1978)

La 13 august 1978 s-a stins din viață după o scurtă dar grea suferință, Florea Constantin, directorul filialei Arhivelor Statului jud. Argeș.

S-a născut la 9 iulie 1926 în comuna Poiana Lacului, jud. Argeș, unde urmează cursurile școlii primare. Continuă studiile la Școala normală de învățători din Tîrgu Mureș și Cîmpulung Muscel. După absolvirea școlii normale în 1945 a fost numit ca învățător la Școala elementară din comuna natală, pînă în anul 1950.

În anul 1946 a intrat în P.S.D., iar prin unificarea din 1948 a devenit membru al P.C.R. În anul 1950 a fost promovat ca șef al Sectorului științe și învățămînt de stat la Comitetul regional Pitești, unde a activat pînă în anul 1953.

În această calitate s-a achitat conștiințos de sarcini, manifestînd o deosebită atenție pentru îmbunătățirea muncii în învățămînt și exigență față de neajunsurile din procesul de instruire și educare a elevilor.

Din anul 1953 pînă în anul 1964 și-a desfășurat activitatea la redacția ziarului „Secera și Ciocanul”, la început ca redactor la secția „viața de partid”, apoi ca șef al acestei secții.

Paralel cu activitatea profesională a urmat și cursurile fără frecvență ale Facultății de filozofie, secție ziaristică, pe care le-a absolvit în 1960, iar examenul de diplomă l-a promovat în 1963.

Element energetic — s-a preocupat de îndeplinirea sarcinilor încredințate în activitatea ziaristică, domeniu în care s-a străduit să promoveze politica partidului, contribuind astfel la perfecționarea și îmbunătățirea activității interne de partid. Între anii 1961—1964 a urmat, cu rezultate foarte bune, cursurile Universității serale de marxism-leninism din Pitești.

În anul 1964 a fost selecționat și încadrat șef al Serviciului regional al Arhivelor Statului Argeș, pînă în anul 1969 cînd prin reorganizarea județelor devine director al filialei județene a Arhivelor Statului Argeș.

Aici a depus interes pentru cunoașterea specificului muncii și a instrucțiunilor care reglementează activitatea arhivistică. A manifestat inițiativă pentru îmbogățirea bazei documentare cu noi fonduri și colecții. S-a preocupat pentru valorificarea tezaurului documentar participînd cu referate, articole și studii la nenumărate sesiuni științifice și simpozioane. Și-a adus contribuția la întocmirea și redactarea monografiei orașului Pitești, pe perioada 1821—1944. În colaborare, a contribuit la întocmirea monografiei satului Jupînești, a volumului „Localitățile județului Argeș” și a broșurilor „Societatea de electricitate Pitești” și „După 20 de ani în regiunea Argeș”. De asemenea a publicat articole în revista „Argeș” și „Revista Arhivelor”. Prin neobosită activitate depusă pe această linie a contribuit la creșterea prestigiului filialei pe plan județean.

Pentru rodnică sa activitate a fost decorat cu „Ordinul Muncii clasa a III-a” și șapte medalii ale R.S.R.

Amintirea lui Constantin Florea va rămîne neștearsă în inimile celor care l-au cunoscut.

TAMAȘ CORNELIU

SOMMAIRE

	Page
I. GAL — La base documentaire au service de la recherche scientifique	383
2050 ANNÉES DES CRÉATION DU PREMIER ÉTAT DACE CENTRALISÉ ET INDEPENDANT	
A. DEAC — 1918 — La grande Union	386
60 ANNÉES DES ÉDIFICATION DE L'ÉTAT NATIONAL UNITAIRE ROUMAIN	
V. ARIMIA — Documents	401
M. MUŞAT — La Grande Union de l'année 1918 et sa reconnaissance internationale	417
ÉTUDES ET COMMUNICATIONS	
AL. MATEI — Cluj — centre de la résistance des forces démocratiques contre le régime fasciste-horthyste.	425
THÉORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE	
M. CIUCA — Les archives existantes dans les dépôts des Archives de l'État.	429
C. DINU, V. NICULA — La constitution des dossiers selon les termes de conservation	444
LÉGISLATION	
T. NECŞA — L'application des actes normatifs dans l'activité d'archives	447
VIE SCIENTIFIQUE	
* * * — Recherches dans les archives étrangères	449
CRONIQUE	
E. IOSEFIDE — La session scientifique „130 années de la révolution bourgeoise-démocratiques de 1948“	464
M. TUDORICA — Le symposium „Le microfilmage et l'utilisation des microfilms“.	464
A. ADAMACHE — La session scientifique de Tirgovişte „Mesaje dimbovitene in timp“	466
R. IONESCU — Nouveaux fonds dans la salle d'études	466
NOTES BIBLIOGRAPHIQUES	468
LISTE DES DOCUMENTS PUBLIÉS DANS LE TOME XL	
ROTAR OCTAVIAN 	479
FLOREA CONSTANTIN 	481

CONTENTS

	Page
I. GAL — Archives in aiding the scientific research	383
2050 YEARS SINCE THE FIRST CENTRALIZED AND INDEPENDENT DACIAN STATE	
A. EDAC — 1918. The Great Union	383
60 YEARS SINCE THE NATIONAL UNITARY ROUMANIAN STATE	
V. ARIMIA — Records	401
M. MUŞAT — The Great Union in 1918 and in international confirmation	417
SURVEYS AND PAPERS	
AL. MATEI — Cluj — a centre of democratic forces resistance against Horthy's fascist regime.	425
ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE	
M. CIUCA — The archives deposited at the State Archives and those held by other keepers	429
C. DINU, V. NICULA — Forming of files according to their retention terms	444
LÉGISLATION	
T. NECŞA — Applying of normative rules in the archival work	447
SCIENTIFIC LIFE	
x x x — Researches in the foreign archives.	449
CHRONICLE	
E. IOSEFFIDE — Scientific session „130 years since the 1848 Bourgeois-Democratic Revolution“	464
M. TUDORICA — Symposium „Microfilming and utilization of microfilms“	464
A. ADAMACHE — Scientific session held at Tirgovişte	466
R. IONESCU — New fonds available at the search-room	466
BIBLIOGRAPHICAL NOTES	468
LIST OF RECORDS PUBLISHED INVOL. XL	
ROTAR OCTAVIAN 	479
FLOREA CONSTANTIN 	481

INHALT

СОДЕРЖАНИЕ

	Seite
I. GAL — Die dokumentarische Basis im Dienste der wissenschaftlichen Forschung.	383
2050 JAHRE SEIT DER GRÜNDUNG DES ERSTEN ZENTRALISIERTEN UND UNABHÄNGIGEN DAKISCHEN STAATES	
A. DEAC — 1918. Die grosse Vereinigung	386
60 JAHRE SEIT DER GRÜNDUNG DES RUMANISCHEN EINHEITLICHEN NATIONALSTAATES	
V. ARIMIA — Dokumente	401
M. MUŞAT — Die grosse Vereinigung vom 1918 und ihre internationale Bestätigung	417
STUDIEN UND MITTEILUNGEN	
AL. MATEI — Cluj — Widerstandszentrum der demokratischen Kräfte gegen das faschistisch-horthystische Regime	425
ARCHIV-THEORIE UND-PRAXIS	
M. CIUCA — Archive bei dem Staasarchiv und andere Inhaber	429
C. DINU, V. NICULA — Die Zusammenstellung der Dossiers nach Aufbewahrungsterminen	444
GESETZGEBUNG	
T. NECŞA — Anwendung der Normativakten in der Archivawktivität	447
DAS WISSENSCHAFTLICHELEBEN	
*** — Forschungen in den ansländischen Archiven	449
CHRONIK	
E. IOSEFIDE — Die wissenschaftliche Tagung: „130 Jahre seit der bürgerlich-demokratischen Revolution von 1948“	464
M. TUDORICA — Das Symposium „Mikroverfilmung und Verwendung der Mikrofilme“	464
A. ADAMACHE — Dimbovitzaer Botschaften im Laufe der Zeit	466
R. IONESCU — Neue Bestände im Studiensaal	466
BIBLIOGRAPHISCHE NOTIZEN ERZEICHNIS DER IM HL. BAND	468
VERÖFFENTLICHTEN DOKUMENTE.	474
ROTAR OCTAVIAN	479
FLOREA CONSTANTIN	491

	Стр.
И. ГАЛ — Документальная основа в службе научного исследования	383
2050 ЛЕТ ОТ СОЗДАНИЯ ПЕРВОГО ЦЕНТРАЛИЗОВАННОГО И НЕЗАВИСИМОГО ДАКИЙСКОГО ГОСУДАРСТВА	
А. ДЕАК — 1918 — Великое Объединение	386
60 ЛЕТ ОТ СОЗДАНИЯ ЕДИНОГО НАЦИОНАЛЬНОГО РУМЫНСКОГО ГОСУДАРСТВА	
В. АРИМИЯ — Документы	491
М. МУШАТ — Великое объединение 1918г. и его международное подтверждение	417
ТРУДЫ И СООБЩЕНИЯ	
А.Л. МАТЕЙ — Клуж — центр сопротивления демократических сил фашистско-хортыйскому режиму	425
АРХИВНАЯ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА	
М. ЧУКЭ — Архивы, существующие в хранилищах госархивов и у других архиводержателей	429
К. ДИНУ, В. НИКУЛА — Составление дел с соблюдением сроков на хранение	444
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО	
Т. НЕКША — Применение нормативных актов в архивном делтельстве	447
НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ	
*** — Исследования в зарубежных архивах	449
ХРОНИКА	
Э. ИОСЕФИДЕ — Научная сессия „130 лет от буржуазно-демократической революции 1848 го года“	464
М. ТУДОРАКЭ — Симпозиум „Микрофильмирование и использование микрофильмов“	464
А. АДАМАКЕ — Дымбовицские мессажи во времени	466
Р. ИОНЕСКУ — Новые фонды в читальне	466
БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ	468
ОПИСЬ ОПУБЛИКОВАННЫХ В XL-ОМ ТОМЕ ДОКУМЕНТОВ	474
РОТАР ОКТAVIAN	479
ФЛОРЕА КОНСТАНТИН	481

CĂTRE AUTORI

„Revista Arhivelor“ publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe materiale de arhivă, documente, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele, în două exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale nume-rotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

Abonamentele pentru străinătate se fac prin :

I L E X I M

Departamentul export-import presă P.O. Box
136-137-telex 11 226, București,
str. 13 Decembrie nr. 3

R.M. ISSN 0034-7043

Articles appearing in this journal are abstracted
and indexed in HISTORICAL ABSTRACT and
AMERICA HISTORY AND LIFE